

Людмила Дерев'янку

**Кореляція
первинних і вторинних
прийменників
у структурі часових
семантико-синтаксичних
відношень**

Монографія

Полтава 2017

УДК 81'367.633:81'37

*Рекомендовано до видання вченою
радою Полтавського національного
технічного університету імені
Юрія Кондратюка
протокол № 14 від 07.06.2017 р.*

Автор

Людмила Іванівна Дерев'янка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Наукові рецензенти:

Степаненко М. І., доктор філологічних наук,
професор, ректор Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)

Ожоган В. М., доктор філологічних наук,
професор, віце-президент з науково-педагогічної роботи
Національного університету «Києво-
Могилянська академія» (м. Київ)

Пономаренко В. Д., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови, доцент
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна (м. Харків)

Дерев'янка Л.І.

Д 36 Кореляція первинних і вторинних прийменників у структурі часових семантико-синтаксичних відношень: монографія. – Полтава: Астроя, 2017. – 194 с.

ISBN 978-966-97714-2-1

Монографію присвячено комплексному дослідженню кореляції первинних і вторинних темпоральних прийменників із позицій функційної граматики.

У роботі різноаспектно розкрито корелятивні зв'язки між прийменниками в межах того самого розряду за походженням, а також між окремо взятими непохідними та похідними прийменниками, встановлено формально-граматичне й семантичне співвідношення між первинними і вторинними прийменниками у семантично споріднених і опозитивних корелятивах, простежено глибинні генетичні зв'язки похідних темпоральних прийменників із повнозначними частинами мови, вирізнено особливий тип кореляції – за походженням – у рамках вторинних часових прийменників. Усебічно проаналізовано співвідносні споріднені планом змісту прийменниково-іменникові темпоральні корелятиви. З'ясовано специфіку експлікування внутрішньої та зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції непохідних і похідних часових прийменників. Побудовано і представлено чинні в сучасній українській мові парадигми співвідносних синтаксем, схарактеризовано властиву їм формально-синтаксичну та семантичну ієрархію. Визначено закономірності функціонування облігаторних і факультативних атрибутивів у структурі прийменниково-іменникових корелятивів часової семантики.

ISBN 978-966-97714-2-1

УДК 81'367.633:81'37

Л. І. Дерев'янка, 2017 р.

Астроя, 2017 р.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки спостережено тенденцію ґрунтовного дослідження синтаксису, якому належить центральне місце в мовній системі, оскільки саме в ньому одиниці мови виявляють функційну спеціалізацію. Особливої актуальності в зарубіжній і вітчизняній лінгвістиці набуває погляд на речення як формальну й семантичну цілісність (П. Адамець [1], В. В. Богданов [27], О. В. Бондарко [32; 33], Г. О. Золотова [125; 128], Daneš F. [289], Halliday [296], Й. Ф. Андерш [12], І. Р. Вихованець [56; 61], А. П. Грищенко [93], Н. В. Гуйванюк [95], С. Я. Єрмоленко [106; 107], А. П. Загнітка [120, 121], О. І. Леута [20], М. В. Мірченко [22], Г. Г. Почепцов [220], М. І. Степаненко [248], й інші). Важливі та вчасні спроби науковців зафіксувати й системно схарактеризувати закономірності взаємозв'язку між семантико-синтаксичною і формально-граматичною структурою речення зумовлені процесами активної семантизації синтаксису, що пов'язана з переорієнтацією лінгвістичних досліджень за принципом „від змісту до форми”. Нові ідеї вносять відповідні корективи у визначення специфіки категорійної системи й уможливають відхід від традиційного одновимірного розгляду мовних синтаксичних одиниць.

Неабиякий інтерес викликають прийменники як окремий тип слів-морфем, які відіграють вагомий роль у граматичній сфері сучасної української літературної мови. Функціуючи у сполученні з іменниками або їхніми субститутами, вони є найпоказовішими індикаторами синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень. Як мовна одиниця, що безпосередньо бере участь в організації текстових структур, а також має високу частоту вживання й виявляє динаміку лексичного складу, прийменник завжди опинявся в полі зору мовознавців. Його дослідження пов'язані з іменами О. С. Мельничука, І. К. Кучеренка, А. С. Колодяжного, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, З. І. Іваненко, Г. С. Балабан, В. С. Бондаренка, Є. Куриловича, М. М. Нікольського, Є. Т. Черкасової, А. М. Шаранди та ін. Виняткову увагу приділено характеристиці процесу переходу окремих форм повнозначних слів (іменників, прислівників, дієслів) у прийменники (Є. Т. Черкасова), вивченню прийменникових конструкцій адвербіального значення з акцентом на синоніміці, умовах уживання, взаємозв'язках і функційних можливостях (З. І. Іваненко), дослідженню семантико-граматичної природи прийменників, їхній семантичній

класифікації, з'ясуванню взаємовідношення прийменника й відмінка у складі прийменниково-відмінкової форми (І. Р. Вихованець), описові семантики прийменника на матеріалі різних мов (А. М. Шаранда), інтерпретуванню граматичного й семантичного статусу прийменника (А. П. Загнітко), висвітленню еволюційних процесів у прийменниковій системі сучасної української мови (Г. С. Балабан). Однак чинні класифікації семантико-граматичних відношень, репрезентованих за участю прийменників, потребують доповнення, уточнення, суттєвого поглиблення через властиві прийменниковій парадигматиці полісистемні зв'язки. У полі зору мовознавців залишається проблема семантичної специфіки прийменників, їхнього ранжування на власне-прийменники та одиниці мови, що лише потенційно спрямовані на реалізацію функції прийменника, особливостей використання у стилях мови. Відкритим є питання корелятивних зв'язків непохідних і похідних прийменників у різних сферах семантико-синтаксичних відношень, і часових зокрема, виявлення закономірностей уживання прийменниково-іменникових темпоративів, виформованих прийменниками тих самих або різних розрядів за походженням.

Актуальність теми монографії зумовлена передусім потребою багатопланового вивчення співвідношення первинних і вторинних прийменників у структурі часових прийменниково-іменникових конструкцій із проекцією на речення як багаторівневу синтаксичну одиницю, системного аналізу корелятивних зв'язків між непохідними та похідними темпоральними прийменниками, а також у межах окремо взятих первинних і вторинних часових прийменників відповідно до їхнього сучасного наукового трактування. Важливим постає з'ясування умов уходження до складу корельованих прийменниково-іменникових темпоративів атрибутивних компонентів на засадах обов'язковості / факультативності.

Кореляція в лінгвістичній інтерпретації – взаємозв'язок, взаємозалежність, співвідношення мовних одиниць. Вона пронизує всю систему мови й має безпосередній стосунок до різних мовних рівнів.

Темпоральні прийменники слід вважати найпоказовішими репрезентантами часових семантико-синтаксичних відношень.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРЕЛЯЦІЇ НА РІВНІ ПРИЙМЕННИКА В ТЕМПОРАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

1.1. Кореляція як лінгвістичне явище та її наукове висвітлення

Кореляція (від лат. *correlation* – співвідношення) – будь-яке співвідношення в системі опозицій мовних одиниць [231, с. 267]. Словник української мови визначає кореляцію як взаємну залежність, взаємний зв'язок, співвідношення [81, с. 287]. Лінгвістичний енциклопедичний словник тлумачить кореляцію як взаємну відповідність, взаємний зв'язок і зумовленість мовних елементів [185, с. 243–244]. У Великому тлумачному словникові сучасної української мови кореляцію потрактовано як „співвідношення, відповідність, взаємозв'язок предметів або понять” [43, с. 574]. Словник іншомовних слів подає таку дефініцію розглядуваного поняття: взаємна відповідність, взаємозв'язок і зумовленість мовних елементів, тип протиставлення, в основу якого покладено властивості одновимірності, привативності, пропорційності [240, с. 559]. На нашу думку, кореляція є універсальним поняттям, що відображає взаємні відношення, взаємні зв'язки, взаємозалежність різних явищ, предметів, величин, дій, ознак, властивостей, які існують в об'єктивній дійсності. Кореляція в лінгвістичному представленні – це взаємна залежність, взаємний зв'язок, співвідношення мовних одиниць, що виявляється на різних рівнях мови.

Грунтуючись на відношеннях спільності й відмінності матеріальних або функційних властивостей складників структури мови, кореляція виступає основним способом їхньої інтеграції в систему, найважливішим системотвірним чинником. Поняття „кореляція” ввели в лінгвістичний ужиток фонологи М. С. Трубецької, А. Мартіне, Р. Й. Якобсон. Теорія кореляції найдокладніше розроблена у фонології як теорія опозиції. На фонетичному рівні мови кореляція – це відношення між двома рядами звуків, які попарно протиставлені один одному за однією ознакою за умови збігу всіх останніх ознак. Наприклад, кореляція приголосних за дзвінкістю-глухістю: [б] – [п], [д] – [т], [г] – [к], [з] – [с], [г] – [х], [ж] – [ш], [дж] – [ч], [дз] – [ц], [д'] – [т'], [з'] – [с'], [дз'] – [ц']: *браво – право, драп – трап, тава – кава, ліз – ліс, гриб – хрип, знижка – знишка, джаз – час, дзень – цень, дім – тім, зірка – сірка, дзінь – цінь* або кореляція приголосних за твердістю-

м'якістю: [д] – [д'], [т] – [т'], [з] – [з'], [с] – [с'], [ц] – [ц'], [н] – [н'], [л] – [л'], [р] – [р'], [дз] – [дз']: *лад – ладь, дат – дать, перелаз – перелазь, рис – рись, із цим – у цім, стан – стань, лук – люк, рад – ряд, дзень – дзінь*. Спробу успішного екстраполювання теорії фонологічної кореляції на інші рівні мови здійснив Р. Й. Якобсон. Елементи теорії кореляції застосовано також у вченні про морфологію П. Ф. Фортунатова, О. О. Шахматова, М. М. Дурново. На морфологічному рівні видову кореляцію яскраво маніфестують дієслівні форми недоконаного і доконаного виду: *брати – взяти, йти – прийти, читати – прочитати* й ін.

Крім однорівневої, існує міжрівнева кореляція. Ідеться, наприклад, про префіксально-прийменникову кореляцію, коли суто морфологічні засоби (префікс, прийменник) вступають у корелятивні відношення на семантико-синтаксичному рівні. Зв'язок між префіксом дієслова та прийменником дуже тісний: вони перебувають у відношенні взаємозумовленості. Така кореляція являє собою семантичне узгодження, що може мати як безпосередню, так і опосередковану репрезентацію, пор.: *Китька ще за сонця заліз на своє місце під жито, ліг, підпер голову долонями й байдужо дивився, як шахтаренята гралися в м'яча* (С. Черкасенко, 70) (**pref за ↔ prep на**) = безпосередня префіксально-прийменникова кореляція і *Вискочив я наперед голови комісії* (П. Загребельний, 87) (**pref ви ↔ prep наперед**) = опосередкована префіксально-прийменникова кореляція. Основною сферою вияву кореляції **pref ↔ prep** є просторові конструкції зі значенням напряму руху від локативного орієнтира (старт) або до локативного орієнтира (фініш). Для префіксів та прийменників характерна семантична узгодженість: вони уточнюють, конкретизують один одного.

Поза будь-яким сумнівом, теорія кореляції знаходить своє об'єктивування на різних рівнях мови. Дослідники виявили специфіку реалізації кореляції на лексичному та синтаксичному ярусах і встановили її відмінність від кореляції фонологічної [235]. На рівні синтаксичної темпоральності, що становить упорядковану систему семантичних, формально-синтаксичних й інших відношень, корелятивні процеси також послідовно експлікуються. Цьому питанню приділено недостатню увагу в мовознавстві. Одну із вдалих спроб описати співвідношення часових прийменниково-іменникових конструкцій зробила З. І. Іваненко. У її працях висвітлено різноманітні й складні семантичні взаємозв'язки у прийменникових сполуках з орієнтацією на корелятивні відношення.

Дослідниця, зокрема, порушує проблему співвідношення прийменникових і безприйменникових темпоральних структур у сучасній українській мові [130; 131; 132; 133; 134]. М. В. Всеволодовій належить докладний аналіз засобів вираження часових відношень у російській мові. Застосувавши опозиційний метод, вона скрупульозно описала синонімічні та варіативні темпоральні прийменниково-іменникові конструкції, однак не акцентувала уваги на корелятивних зв'язках прийменників (див.: [79]). І. Р. Вихованець у монографії „Система відмінків української мови” аналізує прийменниково-відмінкові форми зі значенням часу, які виступають функційними еквівалентами певних темпоральних значень безприйменникових відмінків. Він покласифікував часові прийменниково-відмінкові конструкції на основі семантичних протиставлень [64, с. 91]. Прийменниково-іменникові сполуки проаналізовано в їхніх системних внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язках, а саме з урахуванням взаємовідношень прийменника й іменника у складі прийменниково-відмінкової форми та позиції прийменниково-субстантивних конструкцій у структурі словосполучення й речення.

Ми поділяємо думку Г. М. Ярун про те, що кореляція належить до таких мовних явищ, „вивчення яких стає можливим при умові детального й серйозного опису відповідної частини мови на рівні граматичному, етимологічному, лексикографічному і семантичному” [284, с. 3]. Кореляційні закони спричиняють утворення таких лексичних одиниць, у яких план вираження та план змісту не суперечать законам функціонування й розвитку мови. Мовленнєва діяльність, генеруючи змістову структуру темпоральних одиниць, і прийменниково-іменникових також, сприяє здійсненню корелятивних перетворень плану вираження та плану змісту в словесному знакові і зберігає основи формально-змістової єдності останнього.

Синтаксична й лексична семантика – взаємодетерміновані та взаємопов'язані складники мовленнєвої діяльності. В органічній єдності вони створюють передумови для лексикалізації форми їхньої взаємодії в межах цілісної знакової структури. У зв'язку із цим слушним видається твердження А. М. Шаранди про те, що семантичні й синтаксичні відношення можуть бути протиставлені лише як аспекти дослідження структури висловлення, оскільки синтаксис семантичний, а семантика синтаксична [277, с. 4]. С. Я. Єрмоленко переконує в тому, що семантичні студії в синтаксисі здійснено завдяки дослідженням у галузі лексичної семантики, й зосереджує свої дослідницькі зусилля на їхньому взаємовпливі, оскільки лексична

семантика пізнається як наслідок визначення меж синтаксичної сполучуваності лексем, а основні поняття лексичної семантики – лексико-семантична парадигма, семантичне поле, синонімічний ряд – набувають термінологічного значення і в синтаксисі [106, с. 16].

Активну семантизацію синтаксису спостережено в мовознавстві, починаючи з другої половини ХХ століття. Ця тенденція пов'язана передовсім із переорієнтацією лінгвістичних досліджень за принципом „від значення до форми”. У центрі уваги мовознавців опинилося семантичне осмислення синтаксичної конструкції. Важливими й вчасними постають спроби граматистів з'ясувати й систематизувати закономірності значеннєвої структури речення як багаторівнєвої синтаксичної одиниці. Акцент цілком логічно зроблено на тому, що різновекторний розгляд прийменника слід здійснювати з урахуванням окремого мовного ярусу, який охоплює спектри морфологічної, синтаксичної тощо семантики [117, с. 120]. М. В. Всеволодова доречно наголошує, що прийменник – це функційна одиниця, тісно пов'язана як із семантикою, так і з синтаксисом, оскільки він „бере участь у керуванні, яке в рамках ... моделі мови розуміють як формальний засіб залучення іменників до тих або тих синтаксичних утворень” (див.: [76, с. 33–34]).

Домінантної ролі в семантичних дослідженнях, зокрема й у функційному синтаксисі, набув аналіз відношень, кореляцій одиниць, наділених планом змісту. У сфері лексичної семантики синтез інформативно коректних лексем знаходить реалізацію в різних процесах. Так, у межах значення одного слова в закономірних семантичних зв'язках перебувають його лексико-семантичні варіанти, у яких виявлено процеси метафоризації та інші перетворення. Семантичні кореляції – синонімічні, антонімічні й ін. – послідовно зафіксовано в межах лексико-семантичних полів чи інших лексико-семантичних угрупованнях. Міграційні процеси в парадигматично-синтагматичній сфері зумовлюють появу синтаксичних кореляцій, у яких роль ідентифікаторів виконують лексеми як компоненти синтаксичних одиниць.

Семантичне варіювання корелятивів у реченні безпосередньо пов'язане з їхнім лексичним вираженням і відображене в семантичній парадигмі речення. Саме тому семантичні кореляції в межах темпоральності являють собою парадигматичні відношення між прийменниково-відмінковими конструкціями. Члени пар, що вступають у певний тип кореляцій,

протиставлені один одному тією чи тією диференційною ознакою, закладеною в денотативній структурі.

Темпоральні зв'язки як невід'ємний складник об'єктивної дійсності є важливим видом логіко-семантичних відношень на синтагматичному рівні. Часові семантико-синтаксичні відношення у простому реченні яскраво й самодостатньо репрезентують темпоральні прийменники. Поєднуючись з іменниками в непрямих відмінках, вони виступають найпродуктивнішим синтаксичним засобом реалізації часових відношень у мові. Кожна прийменникова конструкція часової підсистеми наділена низкою семантичних ознак, одні з яких об'єднують її з іншими одиницями цієї системи, а інші – протиставляють. До формування системи опозицій безпосередньо залучене основне значення прийменникових конструкцій, актуалізоване в жорстко регламентованих лексичних умовах.

Прийменниково-іменникові сполуки, як і будь-які інші синтаксичні одиниці, становлять складну діалектичну єдність формальної та семантичної структури. Семантику прийменникових конструкцій не вичерпує фіксація логіко-граматичних відношень. Вона зосереджує в собі систему відношень, зумовлених складними граматичними й лексичними взаємозв'язками її компонентів на різних етапах граматичної абстракції. Кореляція, що регулює взаємним зв'язком форму та зміст у межах прийменниково-іменникових конструкцій, являє собою складний закон взаємного узгодження членів парадигми корелятивів. Семантичне варіювання останніх безпосередньо пов'язане з їхнім лексичним наповненням і відображене на семантичній парадигмі речення.

1.2. Проблема лінгвістичного статусу прийменника в системі мови

Лінгвістику кінця ХХ–початку ХХІ століть збагатили численні розвідки, присвячені питанням загальної теорії граматичної будови мови, багатоаспектному аналізу граматичних категорій та одиниць, системно-структурному й системно-семантичному описові явищ граматики. Орієнтуючись на інноваційні тенденції розвитку функційно-категорійної граматики, урахувуючи особливості еволюції синтаксичної, морфологічної та словотвірної структур, учені пропонують нові розв'язання актуальних проблем сучасного мовознавства, що ґрунтуються на функційних морфолого-синтаксичних засадах, а отже, суттєво різняться від традиційних формально-

граматичних концепцій. Предметом пильної уваги є комплексне вивчення морфологічних одиниць, дослідження окремих груп службових слів, з'ясування їхньої лінгвістичної сутності, семантичних меж, особливостей реалізації на синтаксичному рівні.

Прийменники як окремий тип слів-морфем разом з іменниками найпоказовіше виражають синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення. Немалий інтерес до цього граматичного класу слів зумовлений, з одного боку, його значною широтою й багатоаспектністю тлумачення самої сутності, вагомою роллю у складному пізнанні механізму взаємодії найважливіших складників мовної системи, а з іншого – недостатньою вивченістю, наявністю різних поглядів на лінгвістичну природу прийменника, його функції.

Найпомітніші монографічні праці про прийменники пов'язані з іменами Г. С. Балабан [19], В. С. Бондаренка [31], І. Р. Вихованця [57], З. І. Іваненко [130; 131; 133; 134], А. С. Колодяжного [149], І. К. Кучеренка [169], Є. Т. Черкасової [272] й інших. Дослідження прийменника є основним завданням спільного міжнародного проекту „Слов'янські прийменники в синхронії і діяхронії: морфологія і синтаксис”, у якому беруть активну участь учені Білорусі (Мінськ, Гродно), Болгарії (Велико Тирново), Польщі (Ополе), Росії (Москва), Сербії (Нови Сад), України (Донецьк), почасти Ірану, Китаю, Японії [267, с. 6]. Оскільки прийменник належить до тих граматичних одиниць, які постійно перебувають у центрі уваги мовознавців, важливо описати основні підходи, сформовані в сучасній науці, до з'ясування його частиномовної належності. Складність та неоднозначність лінгвістичної сутності прийменника засвідчують різні погляди науковців на цей лексико-граматичний розряд слів. Дослідженням розглядуваної проблеми займалися як вітчизняні [19; 37; 57; 115; 116; 149; 166; 170; 173; 195], так і зарубіжні [20; 31; 49; 109; 163; 176; 177; 264; 272; 277; 280] учені.

У сучасному мовознавстві сформувалося три основних підходи до визначення статусу прийменника. Відповідно до засадничих положень першого, традиційного, підходу прийменник виступає як службове слово з послабленим тією чи тією мірою лексичним значенням [31, с. 3; 111, с. 370; 134, с. 129; 149, с. 14–15; 195, с. 124; 216, с. 37; 230, с. 706; 252, с. 474; 253, с. 298; 272, с. 14–15]. У межах цієї концепції прийменник кваліфікують із позиції семантики, синтаксису, морфології. Так, В. С. Бондаренко трактує його як службову частину мови, що не має „тієї самостійності в мові, яка

притаманна іменникам, прикметникам, дієсловам та іншим частинам мови. На відміну від них, прийменники нічого не називають, ніяких понять і уявлень не позначають” [31, с. 9]. На думку цього дослідника, прийменники як службові слова розвивають та уточнюють відмінкові форми імен, указують на їхній зв’язок з іншими словами в реченні й разом із ними виражають у мові різноманітні відношення об’єктивної дійсності (просторові, часові, причинові, цільові, об’єктні, означальні та ін.) [31, с. 3]. Автори „Курсу сучасної української літературної мови” М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик також акцентують увагу на службовій ролі прийменника, яка полягає в диференціації значень відмінкових форм, уточненні синтаксичних функцій членів речення [111, с. 370]. Такої ж точки зору дотримується О. С. Мельничук, зазначаючи, що в більшості сучасних слов’янських мов, і в українській також, прийменники являють собою основний засіб оформлення синтаксичного зв’язку другорядних іменних членів з іншими членами речення; у цій своїй функції прийменники виступають поряд із відмінковими формами. Водночас автор наголошує на домінуючій ролі прийменників у вираженні конкретного характеру смислових відношень субстантивних другорядних членів речення порівняно з відмінковими формами, пояснюючи це „значним кількісним переважанням прийменників над відмінками, що дає змогу пов’язувати з окремими прийменниками набагато чіткіші, обмеженіші й різноманітніші синтаксичні функції, ніж з безприйменково вживаними відмінками” [196, с. 124].

А. С. Колодяжний називає прийменники службовими словами, що в єдності з формами непрямих відмінків виражають залежність іменника чи його еквівалентів від інших слів у реченні, указуючи на підрядні відношення між словами. Їхнє призначення, на переконання цього дослідника, полягає ще і в тому, щоб виражати локативні, темпоральні, каузальні та інші відношення між предметами й відношення статичної та динамічної ознаки до предмета [150, с. 474]. Закріплення деяких прийменників за тими або тими відмінковими формами детерміноване специфікою лексико-семантичних груп залежних імен або морфологічним типом означень. Цей погляд поділяє З. І. Іваненко: прийменник як службова частина мови „виступає в конструкціях, побудованих за моделлю підрядного зв’язку, для диференціації логіко-смислових відношень, що виявляються цим зв’язком” [134, с. 129]. Прийменники порівняно з флексією „засвідчують не будь-яку синтаксичну

підпорядкованість, а лише залежність керованого іменника у відповідному відмінкові від інших повнозначних слів у реченні” [48, с. 11].

Російський дослідник Ю. І. Леденьов, увівши прийменники до розряду неповнозначних слів, робить акцент на тому, що вони виступають носіями інформації, позбавленої номінативної функції, оскільки не співвідносяться з предметами, ознаками, діями. Характерною особливістю прийменників є те, що вони виражають різноманітні відношення, сигналізують про них, тому основним змістом їхніх категорійно-семантичних значень є різні прояви релятивності [178, с. 7–8].

Автори „Словника українських прийменників” [242] тримаються традиційного визначення прийменника й наголошують, що йому „властиве категорійно-дейктичне (морфологічний аспект) і контекстуально-лексичне (індивідуальне, вторинне) значення” [242, с. 6].

Згідно із засадничими положеннями другого, лексико-семантичного, підходу прийменник – самостійне слово, що має не тільки граматичне, а й лексичне значення, притаманне всім повнозначним словам [108; 151; 170; 171; 192; 209]. На думку І. К. Кучеренка, прийменник наділений реальною семантикою, що можна потвердити такими аргументами: його перекладність, синонімія й антонімія. У процесі перекладу прийменників виразно постає їхня полісемантичність. На граматичні значення переклад не впливає, оскільки слово набуває властивого для певної мови граматичного оформлення, інакше кажучи, граматичний зміст кожного лексико-граматичного розряду окремої мови чітко окреслений. Прийменники утворюють синонімічні ряди, де знаходить свій вияв та ж таки полісемія (*при – біля – побіля – коло – близько – поряд – поруч*). Як і інші слова, прийменники можуть виступати з протилежними значеннями (*з – в, від – до*) [170, с. 15, 17]. Автор розглядуваної концепції свідомий того, що ступінь вияву лексичного значення в різних прийменниках неоднаковий. У первинних прийменниках воно менш помітне (*в, до, з, на*), а у вторинних – виражене яскравіше (*всередині, наприкінці, коло*). Отже, прийменник своєю значеннєвою структурою принципово не відрізняється від інших слів: у ньому знаходять відображення явища дійсності. „Але значення прийменника, – слушно зауважує І. К. Кучеренко, – має свої особливості. Насамперед воно визначається високим ступенем узагальненості, яка, однак, не означає „збіднення”, „стирання” чи навіть „утрати” лексичного значення. Через таку особливість прийменникове значення – конкретне в кожному окремому

випадкові – розкривається в контексті, у сполученні з іншими словами” [170, с. 22].

В. П. Малащенко вияскравлює той аспект, що прийменникові властива особлива семантика; вона позначає типи відношень, які об’єктивно існують між явищами, предметами, різного роду ситуаціями довкілля. А оскільки прийменники репрезентують такі відношення, то для них характерними є предметна віднесеність, оконкретизована, хоча й специфічна, номінативна функція [192, с. 16]. Значення прийменника потрактовано як лексичне, однак, на відміну від плану змісту повнозначних слів, воно досягло дуже високого ступеня абстракції [192, с. 17] й наділене різним ступенем самостійності [192, с. 18].

С. Є. Нікітіна переконана, що прийменники мають власне лексичне значення, а не являють собою лише синтаксичні позначки, які набувають різного лексико-семантичного вираження [209, с. 108]. Попри те, що прийменники не номінують предметів, їхніх якостей, дій чи станів, а виражають різноманітні відношення між об’єктами або об’єктом і дією, вони є самостійною частиною мови з притаманними їй окремими функціями та семантичними відтінками [151, с. 115]. Про прийменники як граматичні одиниці, що мають лексичне значення дуже загального характеру й виражають разом із формами непрямих відмінків синтаксично залежне відношення іменника до іншого слова в реченні, ідеться в передмові до „Толкового словаря служебных частей речи русского языка” Т. Ф. Єфремової [108, с. 7].

Що ж до пріоритетних положень третього підходу, то прийменник постає як особлива морфема. Цю концепцію теоретично обґрунтував свого часу Є. Курилович: „... прийменник – це не слово, а морфема (інколи „субморфема”)", яка утворює з відмінковим закінченням одне слово [163, с. 66]. Прийменник „передбачає” або, точніше, імплікує відмінкове закінчення як таке, а не відмінок, тобто не відмінкову форму [164, с. 180]. Прийменник (хоч і не самостійне слово, а морфема) певною мірою незалежний від іменника, з яким сполучається. Ця автономність полягає в тому, що прийменниково-іменниковий комплекс можна поширити іншими самостійними членами.

І. Р. Вихованець поглибив і розвинув пропоновану теорію на матеріалі прийменникової системи української мови. Він проаналізував прийменники за семантичним, синтаксичним, морфологічним, логічним та словотвірним

критеріями, покладеними в основу класифікації частин мови, і переконливо довів їхнє суто синтаксичне призначення. Прийменники „функціонують як аналітичні синтаксичні морфеми. Це означає, що вони в граматичній структурі української мови позбавлені семантико-граматичних ознак слова, тобто не входять у систему частин мови як лексико-граматичних класів слів або граматичних класів слів” [69, с. 30]. Згідно з концепцією, про яку йдеться, прийменник має лише граматичне значення й позбавлений лексичної семантики. Основна функція прийменників – переведення іменника із синтаксичної субстантивної позиції в позицію адverbіальну. Прийменник у парі з іменником є одним функційним словом [57, с. 21]. І. Р. Вихованець наголошує й на тому, що „прийменник з відмінком виступає не тільки єдиним членом речення, але і єдиним аналітичним комплексом, у формуванні якого беруть участь і прийменник, і відмінкове закінчення. Це особлива синтаксична єдність, невід’ємну частину якої становить прийменник” [57, с. 53]. Прийменникові властиве значення семантико-синтаксичного відношення адverbіалізованого субстантива до інших компонентів речення або словосполучення. Із формально-граматичного боку прийменник указує на синтаксичну залежність іменника від інших слів у реченні або від усього речення загалом. Про спільність з іншими складниками граматичної системи, які є виразниками тих або тих відношень, тобто релятивної семантики, засвідчує суто граматичне значення та семантика відношення прийменників. Своїми функціями вони корелюють із синтетичними морфемами – закінченнями й суфіксами. Окремішньою характеристикою синтетичних і аналітичних морфем слід уважати ту, що вони виражають відношення лише в поєднанні з повнозначними словами.

На думку Г. О. Золотової, „роль прийменників уявляється ... більш морфематичною, хоча від морфем їх відрізняє багата й тонка семантична диференційованість та необмежена поповнюваність” [128, с. 94]. А. П. Загнітко переконаний, що власною функційною спрямованістю прийменники максимально наближені до тотожних за своїм призначенням словозмінних формантів. Це, на його думку, послідовно виявлено у здатності прийменника чітко реалізувати синтаксичні зв’язки й семантичні відношення [116, с. 191].

Автори „Теоретичної морфології української мови” (2004) кваліфікують прийменники як окремий тип службових слів-морфем. Таке своєрідне потрактування зумовлене тим, що первинні і вторинні прийменники не

збігаються за семантичними, синтаксичними й морфологічними сутностями. Непохідні й деякі похідні прийменники не мають лексичного значення, позбавлені називної функції, а отже, і спромоги номінувати предмети та явища об'єктивної дійсності. Вони виконують функцію релятивних елементів і вказують на відношення та зв'язки між предметами і явищами довкілля. „... Вираження відношень є категоріальним значенням прийменника, його релятивною функцією, що й визначає його природу,” – твердить О. В. Халчанська [268, с. 99].

Прийменники не наділені здатністю самостійно виконувати функції членів речення, вони лише оформляють синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення між словами та реченнями. Крім того, первинні прийменники – це одноморфемні утворення, аналогічні до службових афіксів, а не до коренів, які експліцитно реалізують лексичне значення. Отже, непохідні прийменники є морфологічно нечленованими граматичними одиницями. До спектра вагомих аргументів, які переконливо демонструють аналітично-морфемний статус прийменників, варто додати втрату акцентної самостійності в мовленнєвому потоці й утворення з повнозначною лексемою цілісного фонетичного слова.

Усе сказане вище дає право констатувати, що в граматичному ладі української мови прийменники функціують як семантико-граматичний клас слів. Однак вторинні прийменники ще зберігають тісний зв'язок із вихідними повнозначними словами – носіями відповідних значень [65, с. 329]. Цілком аргументовано І. Р. Вихованець і К. Г. Городенська закріпили за прийменниками статус службових слів-морфем та запропонували таку дефініцію: „Прийменники – це окремий тип слів-морфем, який найтісніше пов'язаний із синтетичними релятивними морфемами й основне функціональне призначення якого полягає в переведенні субстантива із синтаксичної субстантивної позиції в позицію прислівника” [65, с. 330].

Із наведеного різноманіття поглядів на прийменники переконливою видається концепція про закріпленість за ними службової ролі слів-морфем, які на синтаксичному рівні мовної системи виконують функції аналітичних синтаксичних морфем. Її частково покладено в основу пропонованого дослідження, зокрема того його фрагмента, що стосується системних внутрішніх і зовнішніх зв'язків первинних прийменників. Функційна співвіднесеність між прийменниками та іншими релятивними морфемами, їхня семантична специфіка, яку демонструє відсутність номінативної

функції, послужили основою для класифікації первинних прийменників як аналітичних синтаксичних морфем. Вони обслуговують сферу синтаксичного слова і сферу синтаксичних одиниць – словосполучень, речень і тих граматичних утворень, які виходять за їхні межі. Що ж до часових прийменників, які постали на базі повнозначних частин мови, то їх доречно витлумачувати не як аналітичні синтаксичні морфеми, а як лексико-семантичні утворення з виразно експлікованим темпоральним значенням. Стосовно функційних можливостей вторинних прийменників, то вони не протиставляються первинним прийменникам. Непохідні й похідні прийменники фокусують у собі власне-семантичні функції, коли вказують на відношення між предметами та явищами позамовної дійсності (семантико-синтаксичний аспект), і службово-конструктивні функції, коли беруть участь у формуванні словосполучення або речення й стають одним із маркерів того або того типу синтаксичного зв'язку.

1.3. Семантично-функційний потенціал первинних і вторинних темпоральних прийменників у складі прийменниково-іменникових синтаксем із часовим значенням

Простір, рух і час – триєдиний комплекс форм матеріального буття. Однак якщо перші два складники можуть сприйматися органами чуття, то час є поняттям абстрактним, інтелектуалізованим. Час – форма існування реальної дійсності [21, с. 7]. Його людина пізнала й ідентифікувала пізніше, ніж простір і рух. В історичному плані для часу характерні послідовність та тривалість існування подій і речей. Проблема часу привертала увагу не одного покоління дослідників своєю невичерпністю й багатогранністю. „Залишаючись традиційною в науці, вона ніколи не втратить своєї актуальності, оскільки поняття часу, поряд із поняттями простору і руху, – одна з найважливіших категорій пізнання” [256, с. 21].

Час у лінгвістиці інтерпретують як відображення реально-темпоральної моделі в мові. У зв'язку з цим О. В. Тарасова слушно зауважує, що неможливо глибоко розкрити поняття часу, не враховуючи характер перцепції темпоральних відношень людською свідомістю та оформлення їх засобами мови. Час у мові можна віднести до тих категорій, за допомогою яких установлюють антиномію між лінгвальною та екстралінгвальною

діяльністю людини. На думку цієї дослідниці, час належить до понять, які не лише описані засобами мови, а й експліковані в ній самій, у її словниковому складі та граматичному ладі [256, с. 24].

Оскільки фізичний час є об'єктивною категорією, то властива будь-якій мові система темпоральних відношень повинна бути більшою чи меншою мірою редукованим відображенням загальної моделі часових відношень [79, с. 6].

Темпоральність (від лат. *temporalis* – часовий) – семантична категорія, на основі якої сформовано функційно-семантичне поле [258, с. 5]. Вона об'єктивує сприйняття й осмислення людиною часу окреслених ситуацій та їхніх складників щодо моменту мовлення. Темпоральність справедливо називають векторною категорією, тобто такою, для якої характерним є визначення напрямку [258, с. 7].

О. О. Селіванова аналізує темпоральність як функційно-семантичну категорію, що виражає часові відношення в мовній системі, фіксовані стандартними граматичними, словотвірними, синтаксичними й лексичними засобами, а на рівні мовлення постає у вигляді часової локалізації події в її відношеннях до часу інших подій, репрезентованих у формі висловлення, тексту [231, с. 604]. Т. М. Голосова кваліфікує темпоральність як системно-мовну категорію [86, с. 47]. Існують й інші погляди. Деякі мовознавці вважають темпоральність лексико-синтаксичною категорією [79, с. 4]. На відміну від аспектуальності, що являє собою „внутрішній час” дії, темпоральність – це „зовнішній час”, позаяк їй притаманна дейктична функція. У мовному вираженні ця категорія охоплює різні типи відношення певних ситуацій до моменту мовлення або інших точок на темпоральній осі на основі ознак одночасності, попередності чи наступності. На думку вже згадуваної О. В. Тарасової, під темпоральністю слід розуміти категорію, що підпорядковує собі граматичний час як одну зі стратегій, яку використовують у природній мові для відображення часу мовними засобами [256, с. 28]. В. М. Барчук розмежовує темпоральність лексичну й граматичну. На його погляд, лексична темпоральність детермінована маркованістю семантики одиниць темпоральним компонентом, що може вказувати на міру часу чи номінувати його конкретно або узагальнено. Темпоральність – єдина граматична категорія, яка багатомірно заманіфестує онтологічний компонент так званого об'єктивного світу – час [21, с. 3–4].

Дослідження статусу і структури темпоральності належить до актуальних проблем теоретичної граматики. Широке трактування часу інтегрує низку часових значень, а тому потребує чіткої диференціації їхніх компонентів. Особливості кожного складника темпоральної конструкції та різноманітні аспекти їхньої взаємодії мають бути досліджені й проаналізовані в межах цілісної системи, оскільки характерною ознакою категорії темпоральності є те, що її моделюють одиниці різних рівнів. Такий підхід до аналізу базується на основних положеннях сучасних функційно-граматичних досліджень.

Темпоральні відношення відображають властивості реального часу [30, с. 11] та позначають різний перебіг руху в часі [117, с. 124]. Вони є стрижнем мовної системи, позаяк тільки через їхню інтеграцію в мові можна з'ясувати особливості репрезентації останньою топологічних і метричних параметрів реального часу. В основі темпоральних відношень лежить порівняння за часом дії. Ці відношення є такими, що встановлюють стосунок мови до об'єктивної дійсності, тобто до реального часу. Темпоральним відношенням приділено виняткову увагу як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці. У просторі української мовознавчої концепції різні аспекти функціонування темпоральних структур знаходимо в граматичних студіях В. М. Барчука [21] О. І. Бондаря [29; 30], І. Р. Вихованця [56; 57], Т. М. Голосової [85; 86; 87], О. М. Задорожної [123], З. І. Іваненко [130; 131; 133; 134], П. С. Каньоси [141; 142], Р. А. Куцової [166; 167; 168], С. А. Романюк [229] та інших учених. У русистиці часові сполуки студіювали А. А. Кока [148], В. М. Філіппова [265], на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки їх активно досліджують О. В. Бондарко [33; 257; 258], М. В. Всеволодова [73; 74; 79], Т. І. Дешерієва [100] й інші.

Незважаючи на широкий діапазон опрацьованих питань, у граматичній площині мовної системи все ж недостатньо вивченою натеper залишається проблема функційних можливостей первинних і вторинних прийменників у структурі часових семантико-синтаксичних відношень. Аналіз синтаксичної системи української мови в плані корелятивних зв'язків непохідних та похідних темпоральних прийменників у прийменниково-іменникових часових структурах дасть змогу глибше пізнати своєрідність їхньої ієрархічної організації, з'ясувати специфіку граматичної семантики, а також функційний і стилістичний потенціал різних за своїм походженням прийменників.

Для вираження темпоральних відношень у мові використовують низку засобів – „граматичних (морфологічних і синтаксичних), лексичних, а також комбінованих (лексико-граматичних, граматико-контекстуальних тощо)” [258, с. 5]. На особливу увагу заслуговують ті синтаксичні засоби, які представлені прийменниково-відмінковими структурами. Останні, стверджує А. Ю. Габай, є основними експлікаторами часових семантико-синтаксичних відношень [80, с. 39]. Темпоральні прийменниково-іменникові конструкції – це синтаксичні одиниці, що служать для реалізації часових взаємовідношень і взаємодій між предметами та явищами реального світу. Ці сполуки оформлені за участю темпоральних прийменників, поєднаних з іменниками в непрямих відмінках. Свого часу Л. А. Булаховський небезпідставно акцентував увагу на спільній для слов'янських мов тенденції репрезентувати часові значення прийменниково-іменниковими формами, а також указував на зростання активності їхнього використання [38, с. 267].

Із семантико-синтаксичного погляду прийменник у структурі прийменниково-відмінкової форми наділений синтаксемотвірним потенціалом. Темпоральні синтаксеми кваліфікують як різновид вторинних предикатних синтаксем [56, с. 140]. Маючи статус дериваційної морфеми, прийменник виконує важливі функції у структуруванні часової синтаксеми й виступає одним із маркерів темпоральних відношень у реченні. Крім формально-синтаксичної, прийменник виконує ще й семантичну функцію, яка полягає в „конкретизації ролі іменника в денотативній структурі висловлення” [76, с. 34].

У кількісному відношенні темпоральні прийменники поступаються перед локативними [65, с. 338]. В. В. Виноградов пояснював це тим, що часові значення поєднуються з просторовими й розвиваються на їхній основі [49, с. 562]. Такого ж погляду дотримувався й О. С. Мельничук: у деяких вторинних прийменниках темпоральна семантика постала на основі локативної [195, с. 159]. І. Р. Вихованець висловив іншу думку: „Не всі прийменники виступають як спільні елементи просторової й темпоральної сфери, частина темпоральних прийменників формується незалежно від просторової сфери” [57, с. 218].

Важливо вияскравити й той факт, що дослідники фіксують різну кількість прийменників із часовою семантикою. З. І. Іваненко вирізнила у складі прийменниково-іменникових конструкцій темпоральні прийменники у **(в), від (од), до, по, перед, під, над, проти, напередодні, в (у) переддень,**

коло, біля, близько, з (із), після, через, за, з (із) ... до, від (од) ... до, між, протягом, на протязі, упродовж (впродовж), понад, при, о, наприкінці, серед [134, с. 89–91, 104, 111]. П. С. Каньоса доповнила цей склад такими лексичними одиницями: **посеред, пізніше (пізніш), раніше (раніш), під час, у (в) час, у (в) процесі, у (в) період, у (в) ході, у (в) міру, за час, незадовго до, вслід (услід) за, слідом за, об** [141, с. 51, 61, 67, 112]. За І. Р. Вихованцем, загальна кількість темпоральних прийменників сучасної української мови становить 38 одиниць. Більшість із них – 23 – формально споріднені з локативними прийменниками: **біля, близько, в (у), від (од), упродовж (впродовж), вслід (услід) за, слідом за, до, з (із, зі), за, коло, між (межи), поміж (помежи), на, над, перед, під, по, при, проти, серед, посеред, через.** Інші прийменники з часовим значенням сформувалися у сфері темпоральних відношень і не співвідносні з просторовими: **напередодні, наприкінці, на протязі, о (об), одночасно з (із, зі), під час, пізніше (пізніш), після (опісля), починаючи з (із, зі), починаючи від (од), протягом, раніше (раніш), у (в) міру, у (в) процесі, у (в) ході** [57, с. 217–218]. Г. С. Балабан, ґрунтовно дослідивши динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови, зробила аргументований висновок про те, що на сучасному етапі розвитку її граматичної системи прийменники темпоральної семантики активно демонструють процеси збільшення кількості вторинних одиниць [19]. Вона доповнила розряд темпоральних прийменників 45-ма новотворами: три з них – **у (в) плині, з плином, у (в) перебігу** – мають просторове походження; решта – 42 одиниці – органічно доповнюють власне-темпоральні: **в епоху, в еру, водночас з (із, зі), задовго до, за період, за час, за часів, з (із) моменту, з (із) початку, з (із) часу (часів), на добу, на етапі, на завершення, на зламі, на момент, на період, на порозі, на присмерку, на старті, на рубежі, на стику (стиках), на час, під кінець, пізніше за, по завершенні, по закінченні (закінченню), раніше від, раніше за, рівнобіжно з (із, зі), рівночасно з (із, зі), у (в) годину, у (в) добу, у (в) кінці, у (в) момент (моменти), у (в) період, у (в) період між, у (в) період після, у (в) пору, у (в) синхронізації з, у фіналі, у (в) час (часи)** [19, с. 9]. Необхідно зробити акцент на тому, що одні з них є власне-прийменниками, тоді як інші перебувають у статусі прийменникових еквівалентів. Під прийменниковим еквівалентом розуміють лексичне утворення, що „частково втрачає власне лексичне значення, притаманні граматичні категорії, зокрема роду, числа тощо, передає семантику

відношень між різними синтаксичними одиницями, тобто обслуговує повнозначні частини мови, а також у тому випадку, коли прийменникову конструкцію можна замінити без зміни значення всього виразу” [175, с. 150]. У Словнику українських прийменників зафіксовано прийменники та прийменникові еквіваленти з темпоральною семантикою, які розширюють діапазон названих вище одиниць: **ближче до, відразу за (після), далеко до (за), з (із) глибини, задовго до, на кінець, на світанку, на стадії, на схилі, незабаром після, незадовго перед, (не) пізніше, (не) пізніше (а)ніж за ... до, паралельно з (із, зі), раніше за, раніше від, по дорозі, у (в) розпалі, у (в) розквіті** (див. [242, с. 28, 55, 66, 80, 139, 186, 196, 198, 214, 233, 251, 259, 293, 345, 348]). Автори цієї праці розмежовують „1) власне-прийменники, 2) слова, вжиті у значенні прийменника, 3) слова, що постають у функції прийменника, 4) слова, які за аналогією виступають прийменниками та 5) слова, що вжиті okazіонально як прийменники” [242, с. 9].

М. В. Всеволодова власне-прийменниками [76, с. 37–38] називає всі одиниці, що функціують тільки як прийменники, незалежно від їхньої морфосинтаксичної будови. Це, передусім, первинні прийменники в повному обсязі й деякі вторинні. Амбівалентні, або біфункційні, прийменники, утворені на базі прислівників на зразок *близько, після* й ін., віднесено до мовних одиниць, що виступають у значенні прийменника, напр.: *Якось я заліз доволі височенько і звідти близько години милувався неймовірним казковим краєвидом ...* (А. Курков, 4); *Гетьман Хмельницький після Берестецької баталії ... далі розіслав свої загони по Задніпру і Задесні* (Н. Рибак, 485). За словоформами, які залишаються у своєму категорійному класі в певній позиції, наприклад приіменниковій, і водночас функціують як прийменники, закріплено статус таких, що вживаються у функції прийменника, напр.: *Моє заклопотання сягає часів польського короля Стефана Баторія і царя московитів Івана Грозного ...* (Г. Книш, 47). Слова, які за аналогією виступають прийменниками, зазвичай утворено за зразком чинних у мові власне-прийменників. Це прийменникові одиниці на взірць *по ходу, у (в) ході, у (в) процесі* й ін. Вони перебирають на себе „повноваження” прийменників і не допускають у своєму складі атрибутивних компонентів, напр.: *Деталі по ходу дії* (М. Олійник, 25). Okazіональне вживання передбачає індивідуальне використання словоформи в ролі прийменника. Сьогодні чітко простежено тенденцію до розширення функційного поля okazіональних прийменникових одиниць, що являють

собою образні комплекси [113, с. 43] на зразок *на порозі, на світанку, на зорі* тощо, напр.: *Вадим Гетьман убитий у під'їзді свого будинку кілька років тому, на зорі нашої незалежності* (Л. Костенко, 301); *Криворізький „Кривбас” здобув другу поспіль перемогу на старті чемпіонату* (150); *На південному кінці цієї височини на світанку історії Київської Русі виникло князівство – місто-фортеця Вишгород* (80); *Соціально-політичний розвиток світу на порозі XXI століття* (166).

Обстежений фактичний матеріал дає право розширити корпус вторинних темпоральних прийменникових одиниць прийменниковими еквівалентами **на заході, на зорі, під завісу, на переломі, на перевалі**. Найвагомим аргументом для введення їх до репертуару похідних часових прийменників є сполучуваність із темпоральними й нетемпоральними лексемами. Саме вона уможливила таке транспонування виокремлених одиниць до розряду часових прийменникових ресурсів. У прийменникових еквівалентах **на заході, на зорі, під завісу, на переломі, на перевалі** під впливом субстантивів *захід* („частина обр'ю, де заходить сонце” [241, III, с. 380]), *зоря* („початок, зародження чого-небудь” [241, III, с. 689]), *завіса* („ремарка в тексті п'єси на означення кінця дії” [241, III, с. 52]), *перелом* („зміна у ході якогось процесу, в розвитку” [241, VI, с. 218]), *перевал* („зміна, поворот у розвитку, ході, перебігу чого-небудь” [241, VI, с. 133]) експліцитно або імпліцитно актуалізується сема „час”.

Услід за Н. В. Куц констатуємо, що в лінгвістичній науці й досі немає єдиного погляду стосовно того, які сполучення вже перейшли до прийменникової сфери, а які переживають процес препозиціоналізації (див.: [174, с. 69]). Г. С. Балабан вирізняє низку критеріїв, за якими визначають перехід форм та сполук до розряду прийменників, як-от: 1) зневиразнення лексичного значення вихідної частини мови й набування категорійного значення релятивності, тобто здатності виражати відношення між повнозначними словами в реченні; 2) регулярність уживання в синтаксичній позиції, притаманній прийменникам; 3) безпосередня препозиція в реченні щодо іменника; 4) неможливість вільної заміни первинного прийменника, який уходить до складу сполуки або відмінкової форми; 5) неможливість поширення новоствореного узгодженим означенням; 6) можливість заміни прийменниково-відмінкової форми первинним прийменником за умови збереження семантичної цілості; 7) спрощення морфемної структури сполуки в напрямі одноморфемності [19].

У сучасній українській мові темпоральний корпус прийменників представлено низкою семантичних різновидів, з-поміж яких: 1) неозначена одночасність; 2) означена одночасність; 3) недиференційована різночасність; 4) часова наступність; 5) часова попередність; 6) початкова часова межа; 7) кінцева часова межа [56, с. 139]. Часові прийменники та їхні еквіваленти сполучаються з різними відмінками. Наприклад, прийменникові одиниці **від (од), до, з (із, зі), коло, близько, ближче до, відразу після, далеко до, задовго до, упродовж (впродовж), у (в) середині, напередодні, наприкінці, після (опісля), пізніше (пізніш), проти, під час, серед, посеред, в епоху, в еру, задовго до, за період, за час, за часів, з (із) моменту, з (із) початку, з (із) часу (часів), на добу, на етапі, на завершення, на зламі, на момент, на порозі, на присмерку, на рубежі, на старті, на стику (стиках), на світанку, на зорі, на схилі, на заході, на час, під кінець, на кінець, під завісу, пізніше від, по завершенні, по закінченні, раніше від, у (в) годину, у (в) добу, у (в) кінці, у (в) момент (моменти), у (в) період, у (в) період після (опісля), у (в) пліні, починаючи з (із, зі), починаючи від (од), протягом, у (в) розквіті, у (в) розпалі (розпал), раніше (раніш), у (в) міру, у (в) процесі, у (в) ході, у (в) пору, у (в) фіналі, у (в) час (часи), незабаром після, невдовзі після** вживаються з родовим відмінком. Це ще раз підтверджує положення про те, що в українській мові генетив найчастіше супроводжує транспозиційні процеси. Поділяємо думку І. Р. Вихованця про те, що у сфері темпоральних значень родовий із прийменниками пов'язаний насамперед із вираженням часового стосунку щодо часового орієнтира, а також з відображенням параметрів тривалості явищ у часі [57, с. 126].

Прийменники **в (у), за, на, над, під, через, по, пізніше за, раніше за, далеко за** сполучаються з іменниками у формі знахідного відмінка. Для вираження темпоральних відношень прийменники **з (із, зі), за, вслід (услід) за, слідом за, перед, водночас з (із, зі), у (в) період між, рівнобіжно з (із, зі), рівночасно з (із, зі), у (в) синхронізації з (із, зі), відразу за, незадовго перед, паралельно з (із, зі), одночасно з (із, зі)** функціують у поєднанні із субстантивами в орудному відмінку. Локатив з обов'язковою наявністю прийменників **в (у), на, при, о (об), по** також бере активну участь у структуруванні часових прийменниково-іменникових конструкцій. У сполученні з місцевим відмінком субстантива виступають усі ці прийменники. Темпоратив **prep к (ік) + Ndat** „став архаїчним елементом

синтаксису і трапляється тільки у фольклорі, іноді стилізованому поетичному мовленні, що стоїть на межі діалектного” [57, с. 149].

Отже, темпоральний тип прийменників становить міцне підґрунтя для конституювання прийменниково-відмінкових сполук, які є найпродуктивнішими формами вторинних темпоральних синтаксем [200, с. 138].

Прийменникові структури, що функціують у мові як адвербіалії часу, являють собою складну систему співвідношень, утворювану семантичними відмінностями різних прийменниково-відмінкових форм з однаковими умовами вживання.

I.4. Кореляція як генетичний зв’язок між вторинним часовим прийменником і повнозначною частиною мови

У структуруванні прийменниково-іменникових часових конструкцій беруть участь як первинні, тобто непохідні, так і вторинні, або похідні, темпоральні прийменники. Такий поділ здійснено з урахуванням генетичної залежності між аналізованими мовними одиницями та повнозначними частинами мови. За функційним критерієм до первинних віднесено прийменники, що вживаються в мові тільки як прийменники, а до вторинних – ті, що в системі мови мають співвідносні з ними омонімічні повнозначні слова [57, с. 60]. Це основна диференційна ознака непохідних і похідних прийменників. Первинні прийменники дериваційно не пов’язані з іншими словами й відрізняються від вторинних низкою ознак, з-поміж яких: 1) односкладовість, одноморфемність (двоскладовість виникає здебільшого тоді, коли утворюється складний для вимови збіг трьох приголосних: *наді мною, піді мною*); 2) широка полісемія та значеннева абстрактність порівняно з вторинними прийменниками: первинні прийменники виявляють вищий ступінь абстракції, ніж повнозначні слова, однак не досягають такої міри узагальненості, яка властива відмінкам [173, с. 92]; 3) послідовніша відповідність в окремих позиціях значень прийменника й відмінка; 4) наявність бінарних опозицій: *від – до, над – під* тощо; 5) можливість відриву від іменника та злиття з дієсловом у функції постфікса за умови керування субстанційною об’єктною відмінковою формою [57, с. 61].

Первинним прийменникам притаманна найзагальніша семантика. Вони потенційно зорієнтовані на вираження низки окремих значень як органічних

складників вищого семантичного рівня [176, с. 4–5]. Похідні прийменники, які співвідносні з омонімічними повнозначними словами, активніше репрезентують широкий спектр адвербіальних відношень.

Саме прийменники, покличемося на слушне зауваження М. І. Степаненка, послідовно й виразно виконують функцію семантичного маркера. Первинні та вторинні прийменники мають різні конститутивні властивості: перші виражають загальнішу семантику, а другі, зберігаючи семантико-генетичний зв'язок зі словами, на ґрунті яких утворилися, передають конкретніші значення [248, с. 391]. На думку А. П. Загнітка, „за своєю природою первинні прийменники багатозначні, їм властива досить розгорнута омонімія. У цьому разі контекст постає діагностичним показником певного значення, яке є віртуально-системним” [117, с. 122]. Незважаючи на те, що первинні прийменники відзначаються певною сталістю й меншою різноманітністю, порівняно з вторинними, вони, як засвідчує фактичний матеріал, значно активніше використовуються в мові для оформлення конструкцій із темпоральним значенням.

Первинні та вторинні прийменники по-різному диференціюють семантику відмінкових форм. Непохідні репрезентують її загальніше, позаяк спроможні оформляти більшу кількість окремих значень. Таке семантичне „переобтяження” первинних прийменників зумовлює появу вторинних прийменників. Одна з причин цього – потреба в точних засобах вираження відношень між словами, а також полісемія непохідних прийменників, яка впливає на їхнє жорстко ієрархізоване граматичне значення. Вторинні ж прийменники в момент свого виникнення є однозначними та граматично доречними [270, с. 81]. До важливих чинників, що впливають на розширення меж прийменникової системи, слід віднести загальномовну тенденцію аналітизації, „коли на вираженні певної семантики спеціалізуються цілісні аналітичні комплекси, де іменниковий компонент уміщує власний спектр значення, доповнюваний тими або тими прийменниковими елементами” [116, с. 198].

Похідні прийменники мають тільки їм притаманні спеціалізовані значення. Для вторинних прийменників характерний нижчий ступінь абстракції, саме тому вони репрезентують здебільшого одне значення, причому цілком окреслене й виразне. Ю. І. Леденьов висловлює думку про те, що вторинним прийменникам властивий вищий ступінь автосемантичності, а їхня семантика досить часто успадкована від

повнозначного слова-джерела [176, с. 4]. Цей погляд поділяє Н. В. Куц, наголошуючи, що „в похідних прийменників, навіть поза контекстом, зберігається певне значення, яке, звичайно, виявляється неоднаковою мірою і тісно пов'язане із семантикою або семантичним відтінком повнозначної частини мови, від якої походить прийменник” [174, с. 73]. С. М. Приходько також переконана, що вторинні прийменники навіть поза контекстом експліцитно актуалізують певне значення, яке має тісний взаємозв'язок із семантикою самостійної частини мови, від якої утворено прийменник [222, с. 78]. Отже, похідним прийменникам притаманна однофункційність, однозначність, вузька семантична спеціалізація, пов'язана з репрезентацією певного відношення.

Джерелом формування вторинних прийменників є прислівники, іменники та дієслова (дієприслівники). Основна умова переходу окремих повнозначних лексем у прийменники, як стверджує Є. Т. Черкасова, – втрата ними категорійного значення відповідного класу слів унаслідок розвитку в них категорійного значення сполучних слів – значення релятивності [272, с. 12]. Солідаризуємося з думкою Н. В. Куц про те, що „цінність похідних прийменників, прийменникових еквівалентів ... полягає в різноманітності семантики, пов'язаної з лексичним значенням вихідного повнозначного компонента, що й дає можливість прийменниковому еквіваленту передавати найтонші відтінки за допомогою відмінків” [175, с. 151].

Установлено, що прийменники поповнюються внаслідок функційної транспозиції відповідних словоформ іменників, прислівників та інших самостійних частин мови або їхніх форм – дієприслівників [198, с. 136; 256, с. 410]. Перехід слова з однієї частини мови в іншу вможливорює поступове відмирання старої якості й нагромадження нової [272, с. 15], а також „зневизначення лексичного значення, наявність або поступовий розвиток семи релятивності за одночасної втрати категорійного значення” [19, с. 32]. Крім того, важливим чинником, що забезпечує процес міграції інших частин мови в прийменникову сферу, є контекст, своєрідні синтаксичні умови, у яких відбувається зміна синтаксичної функції, утрачається здатність виконувати самостійну синтаксичну роль у реченні.

Беручи за основу диференціацію вторинних прийменників залежно від типу співвідносних лексичних одиниць [65, с. 331–332], констатуємо, що в прийменниково-іменникових часових конструкціях похідні прийменники корелюють:

1) із морфологізованими прислівниками: **близько, упродовж (впродовж), уповдовж (вповдовж), напередодні, наприкінці, невдовзі, після (опісля), пізніше (пізніш), раніше (раніш)**, напр.: *Десь уже близько 12-ї години ночі ... вирішили почати мітинг* (Б. Антоненко-Давидович, 54); *Це був останній день напередодні посту* (В. Скуратівський, 238); *Нащо мені знати, якою ти була наприкінці життя* (Ю. Мушкетик, 76); *...Із ним [Миколою] таке коїться ... опісля того засніженого ранку на балконі, над білим дворцем, по якому колінкувала його Люська* (В. Дрозд, 37). Лексичні одиниці **напередодні, наприкінці, невдовзі, опісля** активно функціують на правах темпорального адвербіального компонента, вираженого часовим прислівником, напр.: *Доліва-Ясенський приїхав до Вінниці напередодні, в приємках* (З. Тулуб, 34); *А наприкінці Земляк раптом сказав: – Заздрю Павлу Григоровичу* (С. Тельнюк, 11); *Опісля викликали Верпринського до сільради* (П. Добрянський, 52); *Віднеси мене у мій дім. Продовжимо ... невдовзі* (Люко Дашвар, 47), а лексеми **близько, вглиб** уживаються як обставинні конститuentи, репрезентовані адвербіальними лексемами з просторовим значенням, напр.: *Селище Г., куди й майнув партизанський загін, про що знали селяни і догадувались гестапівці, було зовсім близько* (Я. Баш, 460); *Хто з них [святош] думкою сягає вглиб, Хто від церкви відлучає гроші?* (М. Руденко, 680);

2) з адвербіалізованими прийменниково-іменниковими формами (аналітичними прислівниками): **під час, у (в) ході, у (в) процесі, в епоху, в еру, у (в) час (часи), за час (часів), на добу, на момент, у (в) добу, у (в) годину, у (в) момент (моменти), у (в) період, у (в) пору, за період, до початку, на початку (початках), від (од) початку, перед початком, з (із) початком, після початку, у (в) кінці, перед кінцем, під кінець, до кінця, при кінці, на кінець, до закінчення, перед закінченням, після закінчення, по закінченні, після завершення, по завершенні, по звершенні, на закінчення, на завершення, на схилі, на рубежі, на зламі, на переломі, на перевалі, на стику (стиках), на межі, на зорі, на світанку, на старті, на порозі, у (в) розквіті, у (в) розпалі (розпал), у (в) плині, під завісу, на заході, у (в) середині**, напр.: *Навіть на початку квітня здіймалися такі метелиці, що у вікнах батькового кабінету ставало чорно* (І. Цюпа, 76); *Це було під кінець нашої поїздки* (О. Гончар, 76); *В кінці травня бджоли почали роїтись* (М. Івченко, 154); *До кінця тижня мусимо привезти для групи фарбу, яка швидко сохне* (В. Юрченко, 58). Лексеми **під час, у (в) ході,**

у (в) процесі, в епоху, в еру, у (в) час (часи), за час (часів), на добу, на момент, у (в) добу, у (в) годину, у (в) момент (моменти), у (в) період, у (в) пору, за період, до початку, на початку (початках), від початку, перед початком, з (із) початком, після початку, у (в) кінці, перед кінцем, під кінець, до кінця, при кінці, на кінець, до закінчення, перед закінченням, після закінчення, по закінченні, після завершення, по завершенні, по звершенні, на закінчення, на завершення, на схилі, на рубежі, на зламі, на переломі, на перевалі, на стику (стиках), на межі, на зорі, на світанку, на старті, на порозі, у (в) розквіті, у (в) розпалі, у (в) пліні, під завісу, на заході, як і розглянуті вище прийменникові одиниці **напередодні, наприкінці, після (опісля), невдовзі, пізніше (пізніш), раніше (раніш)**, активно використовуються в мові і як обставини часу, напр.: *Вже покинувши його [Михайла], Яніна раптом збагнула, наскільки незахищеним і неприкаяним був цей самовпевнений (як їй здавалось **на початку**) чоловік* (В. Лис, 169); *Щоправда, формулювати думки йому ще важко, тож **під кінець** він [провладний кандидат] перейшов на російську* (Л. Костенко, 388); *Ніна додала **в кінці**, що в неї вже є хлопець, нічим не гірший за Олега* (В. Лис, 77); *Слідчий пообіцяв, що нас не розлучатимуть **до кінця*** (О. Гурєїв, 258); ***А на закінчення** [Осип Маковей] написав, що Кобилянська „здобуде собі загальне признання і значення, яке їй по-справедливості належить”* (В. Врублевська, 370). Аналізована група похідних прийменників є найчисленнішою й відкритою. Активне поповнення цього розряду новими прийменниками пояснюється тим, що іменник виражає надзвичайно різноманітне коло значень та має найширшу транспозиційну спроможність. Обмеження щодо його синтаксичної специфікації практично відсутні – субстантив здатний виконувати функцію будь-якого члена речення. Є. Т. Черкасова назвала відіменникові прийменники „живою мовною категорією, що розвивається” [271, с. 74]. А. П. Загнітко також вважає субстантиви одним із найефективніших й активно використовуваних джерел збагачення прийменникової системи сучасної української мови. Вони, на його думку, „у різноманітних проявах дистрибуцій з первинними прийменниками репрезентують потужний клас аналітизації прийменників” [116, с. 197], а сам перехід іменника у прийменник ($N(x) \rightarrow prep$) „належить до імміграційного потенціалу прийменникової системи, що за рахунок активної експансії розширює свій функціональний і семантичний вияв” [116, с. 197]. Т. С. Жгенті свого часу зазначав, що похідні прийменники

вирізняються багатством компонентного складу. Вони розвиваються і в майбутньому більше збагатяться не лише іменниками, але й іншими частинами мови, що втрачають у певних синтаксичних позиціях свою речовинність [109, с. 314];

3) з морфологізованими прислівниками в поєднанні з первинними прийменниками: **починаючи від (од), починаючи з (із, зі), одночасно з (із, зі), паралельно з (із, зі), раніше від (од), раніше за, пізніше від (од), пізніше за, слідом за, услід (вслід) за, ближче до, задовго до, незадовго до, невдовзі по**, напр.: *Класична українська література, починаючи від Шевченка чи навіть ще й від Котляревського, показала нам приклад того, як треба ставитись до народної мови ...* (О. Гончар, 561); **Одночасно із здивуванням** почулися схвильовані вигуки друзів (О. Довженко, 104); *А тим часом слідом за печенігами ви поїдете до Києва, повезете князеві Ярополку дари, укладете з ним мир ...* (С. Скляренко, 64); **Ближче до вечора** у вагончику-маркеті стало людно (А. Кокотюха, 180); *Але безкості язика таки задовго до церковної книги* припечатали новонародженій дитині її довічне ім'я – Москалиця (М. Матіос, 6); **Незадовго до виборчої кампанії** [Роман Гаркуша] поїде за кордон, на якийсь місяць ляже до клініки (В. Дрозд, 6). Компоненти розглядуваної групи Р. А. Куцова називає прийменниковими комплексами, що являють собою нерозкладні єдності. У них семантична вага припадає на повнозначне слово, а кінцевий прийменник регулює поєднання з певною відмінковою формою [166, с. 46]. Як підтверджує фактичний матеріал, морфологізовані, або аналітичні, прислівники можуть виступати також і з вторинними прийменниками (за аналогією до первинних): **незадовго перед, незадовго після, невдовзі після, незабаром після, відразу після, задовго до початку, задовго до закінчення**, напр.: *Перший інсульт із ним [дядьком] стався невдовзі після тих подій* (Є. Кононенко, 79); *Алекс у гостях у родички пив чай із чашок, які батьки купили незадовго перед його від'їздом* назавжди (Є. Кононенко, 78); *Вісімнадцятого вересня Макар прихався на фабрику задовго до початку робочого дня з героїчним наміром умістити в один білий день як мінімум три надважливі справи, кожна з яких вимагала цілого білого дня* (Люко Дашвар, 116);

4) з адвербіалізованими безприйменниковими відмінковими формами. Цей розряд прийменників представлений невеликою кількістю семантично поліфункційних прийменників, з-поміж яких тільки один темпоральний – **протягом**, напр.: *Протягом двох днів у помешканні Лариси встановлювали*

нові вікна (Є. Кононенко, 129); *Торік він [Папа Римський] взагалі попросив прощення в Соборі святого Петра за всі гріхи католицької церкви протягом двох тисяч років* (Л. Костенко, 128).

Не викликає найменшого заперечення твердження А. Ю. Габай про те, що „прийменники – найдинамічніший, широко відкритий для поповнення клас одиниць” [80, с. 30]. На думку І. Р. Вихованця, завершення переходу лексичної одиниці в семантико-граматичну групу прийменників означає закріплення в певному елементі семантики відношень (релятивності) замість лексичного значення, утрату прямої семантичної співвідносності з вихідною лексичною одиницею й спільнокореновими з нею словами, нівеляцію автосинтаксичності [57, с. 271].

Той факт, що вторинні часові прийменники постають на базі повнозначних частин мови, дає право виокремлювати кореляцію за походженням, репрезентовану чотирма групами темпоральних прийменників, які вирізнені на основі співвідносних лексичних одиниць. Найпродуктивнішим виступає розряд похідних часових прийменників, що корелюють з адвербіалізованими прийменниково-іменниковими формами. Важливо наголосити, що при утворенні вторинних часових прийменників морфологізовані прислівники можуть поєднуватися не лише з первинними (див. [65, с. 332]), а й з вторинними – **незадовго перед, незадовго після, невдовзі після, незабаром після** – прийменниками. Аналізовані одиниці фіксує Словник українських прийменників [242]. Схематично кореляцію за походженням можна подати у вигляді структурних моделей:

- 1) Adv → prep 2; 2) prep 1 + Nx → prep 2; prep 2 + Nx → prep 2;
- 3) Adv + prep 1 → prep 2; Adv + prep 2 → prep 2; 4) Ninstr → prep 2.

Проведений аналіз засвідчує й те, що прийменникова сфера активно збагачується новими одиницями і не становить собою замкненої системи, сучасна українська літературна мова поповнюється новими прийменниками, які розвиваються із повнозначних частин мови.

I.5. Семантико-синтаксична кореляція як парадигматичне співвідношення прийменниково-іменникових темпоративів

Засобом репрезентації динамічних відношень в українській мові традиційно є відмінкова система. Попри свою синтетичність, відмінкові флексії, однак, залишаються незмінними. Мова ж розвивається, вимагаючи

таких засобів вираження відношень, які забезпечували б їхню якнайточнішу диференціацію. Це спричиняє появу нових значень відмінків, з одного боку, а також зростання ролі й значення прийменникових структур – з іншого. Продуктивне використання аналітичних конструкцій дає змогу точніше передавати відношення між предметами та явищами навколишнього світу, ураховуючи найтонші відтінки в їхньому семантичному обсязі. Свого часу В. М. Жирмунський констатував, що теоретичне осмислення тенденцій розвитку прийменникової системи дало підстави зробити висновок про щодалі все відчутніше послаблення відмінкової флексії у прийменниково-відмінкових формах і транслювання смислової диференціації на прийменник [110, с. 54].

Г. С. Балабан переконливо доводить, що прийменникова сфера переживає постійні кількісні і якісні зміни. Виникають нові прийменниково-синтаксичні зв'язки, частішають випадки хитання у виборі прийменника. Ці процеси відбуваються внаслідок того, що одні прийменники змінюють свої функції та набувають нових, інші – розширюють, поєднують їх із функціями близьких за значенням прийменників [19, с. 5–6]. Доречно в цьому зв'язку покликатися на І. Р. Вихованця, який наголошує, що прийменники є одним із формальних засобів вираження синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень у межах речення, а також виконують конструктивну роль у їхній структурі [57, с. 30].

Прийменники, які входять до складу прийменниково-іменникових темпоративів, виявляють системні парадигматичні й синтагматичні відношення. Яскравим репрезентантом першого виду відношень є синонімія та антонімія. Синонімія виявляється в можливості заміни прийменника іншим прийменником, що не викликає зміни змісту, а лише вносить певні семантичні й стильові відтінки. Парадигматичному рівневі організації темпоральних структур притаманна чітко диференційована система опозицій та семантичних „зближень”, останні з яких передбачають функційно еквівалентні чи синонімічні взаємозв'язки конструкцій. Парадигматичний аспект, який розкривається у процесі вичленування в змісті прийменникових конструкцій семантико-синтаксичних ознак, уможливорює глибинну інтерпретацію системних відношень цих синтаксичних складників. Синтагматичні відношення реалізовані через взаємозв'язки прийменниково-субстантивних конструкцій із вербативами, що програмують їх на рівні речення, а також з атрибутивними поширювачами, які регулярно

функціують на засадах облігаторності, іррегулярно – на засадах факультативності. Характеризуючи парадигматичні й синтагматичні відношення у прийменниково-відмінковій системі мови, потрібно враховувати значеннєву структуру прийменникових форм, тобто ті семантичні ознаки, за якими вони співвідносяться з відмінковими формами [191, с. 18]. Системний підхід, орієнтований на встановлення закономірних тісних зв'язків між усіма компонентами досліджуваного явища, взаємодіє з функційним аспектом вивчення мови. Найважливіше завдання останнього – виявити призначення кожної синтаксичної одиниці в процесі комунікації.

У прийменниково-відмінковій системі встановлюються кореляції форм за значенням. Вони вибудовуються з урахуванням семантики прийменника й лексичного значення субстантива, з одного боку, а також граматичних значень прийменника та відмінкової форми, з іншого боку. Прийменниково-іменникові часові конструкції на парадигматичному рівні виступають у ролі реалізаторів темпоральних семантико-синтаксичних відношень і перебувають у складних взаємозв'язках з іншими одиницями цієї групи. Ця їхня детермінованість репрезентована двома вимірами: 1) напрямом семантичного протиставлення, реалізованого в системі опозицій; 2) планом значеннєвої близькості, тобто наявності синонімічних та еквівалентних структур.

Прийменники сучасної української літературної мови класифікують на основі двох узагальнених семантичних протиставлень: 1) динамічність – статичність; 2) контактність – дистантність [65, с. 333]. Проте характерна для просторової сфери опозиція динамічність – статичність стає надлишковою в темпоральних відношеннях, а основне семантичне протиставлення контактність – дистантність видозмінюється в **одночасність – різночасність** явищ [57, с. 216]. Це протиставлення є основною кореляцією темпоральної сфери, оскільки на ньому ґрунтуються семантичні модифікації часових прийменниково-іменникових сполук.

Вираження одночасності (прямого часу) – це вказівка на перебіг дії в межах певного часового орієнтира, напр.: *Ідеш і за весь день деревини ніде не побачиш, хмизини ні з чого виламати* (О. Гончар, II, 17); *У неділю бійці частіше писали листи* (П. Автомонов, 25). Конструкції зі значенням відносного часу маніфестують різночасність, тобто окреслюють момент дії стосовно двох темпоральних відрізків: часової попередності та часової наступності, пор.: *Перед війною Мусій Гандзя працював у колгоспі*

(Ю. Яновський, 76) і *Після старого Нового року відбулося дуже багато подій* (Л. Костенко, 64).

За ознаками одночасності й різночасності, що виступають у бінарній еквіполентній опозиції, часові прийменниково-відмінкові форми **prep в (у) + Nacc**, **prep за + Ninstr**, **prep за + Ngen**, **prep на + Nacc**, **prep за + Nacc**, **prep під + Nacc**, **prep за + Ninstr**, **prep на + Nlok**, **prep при + Nlok**, **prep серед + Ngen**, **prep посеред + Ngen**, **prep о (об) + Nlok**, **prep упродовж (впродовж) + Ngen**, **prep протягом + Ngen**, **prep наприкінці + Ngen**, **prep під час + Ngen**, **prep одночасно з (зі, зі) + Ninstr**, **prep паралельно з (із, зі) + Ninstr**, **prep у (в) ході + Ngen**, **prep у (в) процесі + Ngen** протиставлені темпоральним прийменниково-відмінковим формам **prep перед + Ngen**, **prep напередодні + Ngen**, **prep проти + Ngen**, **prep над + Nacc**, **prep під + Nacc**, **prep раніше (раніш) + Ngen**, **prep раніше (раніш) за + Nacc**, **prep до + Ngen**, **prep по + Nlok**, **prep після + Ngen**, **prep опісля + Ngen**, **prep через + Nacc**, **prep за + Nacc**, **prep вслід (услід) за + Ninstr**, **prep слідом за + Ninstr**, **prep пізніше (пізніш) + Ngen**, **prep пізніше (пізніш) за + Nacc**, **prep між + Ninstr**, **prep поміж + Ninstr**, **prep після початку + Ngen**, **prep перед початком + Ngen**, **prep у (в) кінці + Ngen**. З-поміж усіх вичленуваних форм три – **prep за + Nacc**, **prep за + Ninstr**, **prep під + Nacc** – наділені здатністю репрезентувати семантику одночасності й різночасності.

Темпоральні прийменники, які беруть участь у структуруванні категорії різночасності, утворюють дві підгрупи: часової попередності та часової наступності. Репрезентантами першої групи виступають прийменниково-відмінкові форми **prep до + Ngen**, **prep перед + Ngen**, **prep над + Nacc**, **prep під + Nacc**, **prep проти + Ngen**, **prep напередодні + Ngen**, **prep у (в) переддень + Ngen**, **prep раніше (раніш) + Ngen**, **prep незадовго до + Ngen**, **prep незадовго перед + Ninst**. Друга підгрупа представлена прийменниково-субстантивними формами **prep після + Ngen**, **prep опісля + Ngen**, **prep по + Nlok**, **prep за + Ninstr**, **prep за + Nacc**, **prep вслід (услід) за + Ninstr**, **prep слідом за + Ninstr**, **prep пізніше (пізніш) + Ngen**, **prep пізніше (пізніш) за + Nacc**, **prep через + Nacc**. Семантичний діапазон описуваних конструкцій досить широкий. Вони різняться значеннєвими відтінками, стилістичними особливостями та сферою функціонування.

Поза цими чітко окресленими розрядами перебувають форми **prep близько + Ngen**, **prep коло + Ngen**, **prep біля + Ngen**. Вони не диференціюють семантики часової попередності чи наступності, проте,

виражаючи приблизність певних часових рамок, максимально наближені до найзагальнішого плану різночасності.

Часовим структурам притаманна семантична ознака тривалості, що акумулює в собі ще одне протиставлення **означена тривалість / неозначена тривалість**, тобто заповненість / незаповненість темпорального відрізка дією. Якщо дія цілком охоплює певний проміжок часу, то йдеться про час, повністю зайнятий дією (означену тривалість дії). Цю семантику репрезентують такі прийменниково-іменникові форми: **prep на + Nacc, prep за + Nacc, prep через + Nacc, prep між + Ninstr, prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen, prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen, prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc, prep протягом + Ngen, prep упродовж (впродовж) + Ngen, prep упродовж (впродовж) + Ngen, prep у (в) плині + Ngen, за час + Ngen, prep за період + Ngen**. Їм протиставлені прийменниково-субстантивні форми **prep за + Ngen, prep в (у) + Nacc, prep при + Nlok, prep в (у) + Nacc, prep на + Nacc, prep о (об) + Nlok, prep під + Nacc, prep в (у) + Nlok, prep під час + Ngen, prep у (в) ході + Ngen, prep у (в) процесі + Ngen, prep у (в) час (часи) + Ngen, prep у (в) період + Ngen, prep за часів + Ngen – prep у (в) добу + Ngen – prep у (в) пору + Ngen**. Вони експлікують семантику неозначеної тривалості дії. Останню дефінують як відсутність часової локалізації, що уможлиблює встановлення часу перебігу дії [228, с. 85].

В опозиціях зазначеного взірця прийменниково-іменникові темпоративи демонструють цілу низку семантичних відтінків. Вони досить тонко диференційовані завдяки наявності численних прийменників зі значенням часу, які сполучаються із субстантивами різних лексико-семантичних груп. Ю. І. Леденьов зазначає, що прийменники являють собою ніби регулярні структурні сигнали, своєрідні показники або маркери прийменниково-відмінкових форм і конструкцій [178, с. 11].

Розглядувані протиставлення темпоральної сфери **одночасність / різночасність, часова попередність / часова наступність, означена тривалість / неозначена тривалість** М. В. Всеволодова доповнює опозицією **завершеність / незавершеність** дії [79, с. 21–22]. Час завершеної дії наявний, коли чітко вказано на її закінчення або ж подано кількісний чи якісний результат дії, репрезентованої вербативом. Якщо про ту або ту дію заявлено без указівки на рамки завершеності або якщо ця завершеність не підтверджена експліцитними індикаторами, то йдеться про час, повністю зайнятий дією без її завершеного стану. Опозицію

завершеність / незавершеність виявлено головно в конструкціях означеної тривалості дії. Кожна з прийменниково-іменникових форм **prep на + Nacc**, **prep за + Nacc**, **prep через + Nacc**, **prep між + Ninstr**, **prep від (од) + Ngen / rprep до + Ngen**, **prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen**, **prep з (із, зі) + Ngen / rprep по + Nacc**, **prep протягом + Ngen**, **prep упродовж (впродовж) + Ngen**, **prep упродовж (впродовж) + Ngen**, **prep у (в) плині + Ngen**, **за час + Ngen**, **prep за період + Ngen** здатна репрезентувати часову семантику завершеної та незавершеної дії. У її вираженні слід обов'язково брати до уваги категорію виду опорного дієслова, яку нині кваліфікують як „морфологічну категорію мішаного, словозмінно-словотвірного типу” [65, с. 226], напр.: *Сценарій для ранку Ксюша придумала за **три дні*** (В. Юрченко, 122); *Не завжди ми доходимо згоди, іноді наші суперечки тривають **до ранку*** (Л. Письменна, 453). Аналізована опозиція належить до периферійної ланки часових семантико-синтаксичних відношень через її часткову й нерегулярну реалізацію [166, с. 63].

Останньою опозицією, що доповнює спектр темпоральних значень, є протиставлення **одиничність / роздільність (повторюваність дії)**. Якщо дія виконувалася одноразово і співвіднесена з конкретним одиничним часовим відрізком, то йдеться про **одиничний час** дії, напр.: ... *Брага захистився **в перші повоєнні роки*** ... (Ю. Щербак, 27). У разі повторення дії й проміжків часу, співвіднесених із дією, або при повторенні самих часових відрізків (але за умови одиничності співвіднесеної з ними дії) говоримо про **роздільний час**, напр.: *А **по п'ятницях** будемо зустрічатись* (О. Гончар, II, 110); *Доведено, що **через кожні тридцять п'ять років і шість місяців** вологий період змінюється посушливим для всієї земної кулі ...* (О. Гончар, II, 203). Семантику роздільного, або повторюваного, часу виражають прийменниково-іменникові форми **prep по + Nlok**, **prep через + Nacc**. Р. А. Куцова відзначає, що аспект одиничності / роздільності є найменшим специфічним вираженням у мові [166, с. 62]. Основним лексичним актуалізатором роздільного часу, на переконання дослідниці, виступає займенникова лексема **кожний**.

Прийменниково-іменникові конструкції в загальній системі категорії темпоральності функціують як синтаксичний засіб вираження **прямого й відносного** часу, а отже, являють собою складну систему, „найголовніші протиставлення якої є своєрідною семантичною репрезентацією таких основних ознак реального часу, як послідовний перебіг подій чи явищ,

тривалість їх та повторюваність” [134, с. 88]. Основним критерієм визначення прямого й відносного часу вважаємо одночасність / різночасність. У **прямому** часі дія відбувається протягом часового відрізка, що фіксує час дії. Що ж до **відносного** часу, то дія проходить раніше чи пізніше від часового відрізка або лише частково – своїм початком чи кінцем – охоплює названий темпоральний проміжок.

Прийменники, виступаючи матеріалом для конструювання й вираження форм повнозначних слів, водночас є найпоказовішими актуалізаторами синтаксичних відношень і маркерами семантичних відтінків категорії темпоральності. Ураховуючи викладене вище, доцільно, на наш погляд, виокремлювати семантико-синтаксичну кореляцію, звернення до якої уможливить докладну характеристику всіх чинних співвідношень прийменниково-іменникових конструкцій у системі часових семантико-синтаксичних відношень. Семантико-синтаксична кореляція прийменниково-іменникових темпоративів – це співвідношення двох чи кількох семантично споріднених або опозитивних часових прийменниково-відмінкових структур, які, передаючи однопланове значення часу, відрізняються певними семантичними відтінками. Термін „однопланове значення часу” поширено на окремо взяті складники основних протиставлень темпоральної сфери: **одночасність / різночасність, часова попередність / часова наступність, означена тривалість / неозначена тривалість** – або на опозицію загалом, наприклад: семантико-синтаксична кореляція прийменниково-іменникових темпоративів – репрезентантів семантики означеної часової тривалості / неозначеної часової тривалості в межах категорії одночасності; семантико-синтаксична кореляція прийменниково-субстантивних конструкцій із семантикою часової попередності / часової наступності в рамках категорії різночасності. З огляду на те, що в конституюванні прийменниково-іменникових структур темпорального значення беруть участь первинні та вторинні прийменники, доцільно вичленовувати дві підгрупи семантико-синтаксичної кореляції – внутрішню і зовнішню.

Внутрішньою назвемо такий тип семантико-синтаксичної кореляції прийменниково-відмінкових конструкцій, який постає на базі часових прийменників, що належать до того самого розряду за походженням. Отже, цей тип кореляції охоплює темпоративи, утворені за участю або тільки первинних, або лише вторинних прийменників, напр.: *у свято – на свято, до цього часу – по цей час, через хвилину – за хвилину – по хвилині, о цій порі – на*

цю пору – в цю пору – в цій порі – під цю пору; до початку весни – перед початком весни, за часів Хмельницького – у часи Хмельницького; під час перегляду – у (в) ході перегляду – у (в) процесі перегляду, перед війною – напередодні війни – у (в) переддень війни – незадовго до війни – незадовго перед війною, у кінці служби – на кінець служби – під кінець служби – при кінці служби – перед кінцем служби й ін.

Під зовнішньою розуміємо семантико-синтаксичну кореляцію, що являє собою співвідношення між прийменниково-відмінковими конструкціями, конститuentами яких є непохідні й похідні часові прийменники, напр.: *у жнива – під час жнив, за вечерю – під час вечері, з від'їздом – після від'їзду – по від'їзді, за ніч – протягом ночі – упродовж ночі, за їхньої відсутності – за час їхньої відсутності – за період їхньої відсутності, за Хмельницького – при Хмельницькому – у часи Хмельницького – за часів Хмельницького* тощо.

Часові прийменниково-іменникові корелятиви перебувають у тісному взаємозв'язку, тому процес розвитку чи вдосконалення кожного з них не можна розглядати ізольовано від інших. Кореляцію прийменників у темпоративах спостережено в межах відмінків, із якими вживається найбільша кількість прийменників – родовим, знахідним, орудним і місцевим.

Корелятивність ґрунтується на взаємній залежності, взаємній зумовленості, співвідносності та становить базу для синонімічних зв'язків. На думку Є. Й. Шендельс, синоніми об'єднують різні синтаксичні моделі, які „відрізняються одна від одної як структурою, так і змістом ... Значення синонімічних моделей близьке, але ніколи повністю не збігається” [278, с. 18]. Темпоральні корелятиви, які об'єднані спільністю семантичного ядра, але відмінні граматичною структурою (прийменниками, відмінками іменників) і, як наслідок, – відтінками у значенні, експресивно-стилістичними особливостями, емоційним забарвленням, продуктивністю вживання, є всі підстави витлумачувати синонімічними.

І. Р. Вихованець вважає, що співвідносні одиниці демонструють синонімічні зв'язки [51, с. 21]. Н. В. Гуйванюк, ґрунтовно проаналізувавши формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць, основним критерієм співвідносності називає спільність змісту [95, с. 74]. Корелятивність, на базі якої виникає синонімія, і цілковита спільність значення – різнопорядкові явища, оскільки корелятивам – членам пари чи ряду співвідносних взаємно зумовлених мовних одиниць [84, с. 112] –

неодмінно властива та або та диференційна ознака. Д. І. Ганич, І. С. Олійник кваліфікують корелятивне слово, як таке, що „пов’язане з іншим синонімічними, антонімічними чи іншими відношеннями” [84, с. 112]. На думку Г. О. Золотової, умовою синонімічного зіставлення синтаксичних форм є їхня структурно-змістова близькість із можливістю взаємозаміни в тій самій синтаксичній функції, а отже, в однакових типах конструкцій [128, с. 109].

Синонімія прийменниково-іменникових конструкцій може реалізуватися в межах однієї (тієї самої) і різних відмінкових форм із залученням різних прийменників, пор.: *у свято – на свято; через тиждень – за тиждень; з ранку – від ранку; протягом дня – впродовж дня і на світанку – зі світанком; під вечір – перед вечором; у війну – під час війни; за три роки – протягом трьох років* та ін. Системність відношень між синонімічними моделями як конкретними репрезентантами того або того типу темпоральності полягає в тому, що, співвідносячись одна з одною, вони несуть не лише змістову, але й стилістичну культурно-мовленнєву інформацію [128, с. 237].

Антонімічні зв’язки також виникають на основі співвідношень прийменниково-субстантивних темпоративів, напр.: *до обіду – після обіду, перед побаченням – після побачення, на початку дня – у кінці дня* та ін. Наявність у мові прийменників із численними семантичними відтінками дає змогу мовцеві варіювати їхнє використання у функційних різновидах, здійснювати відбір і комбінування таких прийменниково-іменникових конструкцій, які якнайповніше та якнайточніше виражають потрібний зміст. Можливості кореляції досить широкі й активно використовуються в мовленні з тією чи тією експресивно-стилістичною метою. Важливу роль у цьому зв’язку відіграють прийменники, які „збагачують смисловими відтінками значення відмінків, уточнюючи висловлювану думку” [109, с. 299].

Отже, прийменниково-іменникові темпоративи послідовно реалізують семантико-синтаксичну кореляцію, в основу якої покладено тип прийменника.

РОЗДІЛ 2.

ПРИЙМЕНИКОВО-ІМЕННИКОВІ ТЕМПОРАТИВИ ЯК КОНКРЕТНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ

2.1. Внутрішня семантико-синтаксична кореляція у структурі прийменниково-субстантивних темпоративів із первинними прийменниками

Мова, якій притаманна часова багатовекторність, може виражати всі часові сфери буття – минуле, теперішнє, майбутнє. Лінгвістичний час і час в об'єктивній дійсності корелюють за ознакою абсолютності / відносності. Темпоральні відношення визначають стосунок мови до дійсності, тобто до реального часу. Абсолютний, або прямий, час співвідносний із моментом мовлення. Відносний, або релятивний, ретроспективний час характеризує вживання часових форм для позначення послідовності, наступності, попередності дій [258, с. 13, 18].

Як було обґрунтовано в першому розділі, найважливішою опозицією темпоральної сфери є одночасність / різночасність перебігу дії або процесу. Семантичними складниками підгрупи на позначення різночасності є 1) часова попередність і 2) часова наступність. Ці темпоральні блоки протиставлені за означеною / неозначеною тривалістю дії. З. І. Іваненко диференціює категорію різночасності на передчас і післячас [134, с. 96], С. А. Романюк співвідносить різночасність вияву (перебігу) дії з визначенням часової попередності та часової наступності [228, с. 117], а В. М. Барчук номінує їх передуванням і наступністю [21, с. 295, 297].

Означену часову попередність, тобто передчас, ідентифікують із часовим відрізком, що виступає кінцевою межею часу, „цілком заповненого дією” [134, с. 96]. Конструкції зі значенням часової попередності вказують, що дія триває до першої межі часового відрізка, названого іменниковим компонентом темпоральної сполуки [228, с. 118], напр.: *Він [Воронцов] прийняв батальйон увечері, перед форсуванням Дніпра* (О. Гижа, 146).

Часова наступність, на відміну від часової попередності, позначає початок тривалості якоїсь дії після іншої дії чи явища, напр.: *По закінченні роботи посадив Іван хлопчаків на лавку під хату ...* (М. Матіос, 47).

Загальне значення відносного часу може бути встановлено за відношенням до двох відрізків – попередності й наступності – або ж міститися між ними, коли йдеться про так званій проміжний час, напр.: *З весни до осені, з вечора до півночі її* [Полтави] *садки, левади, яри й луки дзвеніли то радісно-переможними, то зворушливо-сумними, то пристрасно-тужливими співами* (П. Капельгородський, 287).

На думку А. М. Шаранди, усе різноманіття семантики прийменників демонструє метод опозиційного аналізу [277, с. 213]. Наголосимо ще раз, що запропоновану вперше М. С. Трубецьким систему опозицій під час вивчення фонем успішно застосовують у сучасній лінгвістичній науці в процесі дослідження інших мовних одиниць. Прийменникові конструкції також не становлять винятку. Протиставлення, що стосуються всієї мовної системи, визначають два типи опозицій – одномірні й багатомірні. Якщо сукупність ознак, притаманних однаковою мірою обом членам протиставлення, властива тільки їм двом і не поширена на будь-які інші члени цієї ж системи, маємо справу з одномірними опозиціями. У багатомірних опозиціях сукупність спільних ознак екстрапольована й на інші члени цієї системи. Характер протиставлень, маніфестований відношеннями між самими членами опозиції, уможливує ранжування останніх на три типи: привативні, еквіполентні, градуальні. [259, с. 82–83]. У привативних опозиціях, крім спільного значення, одному з членів властива якась диференційна ознака, тоді як інші її позбавлені [17, с. 370]. Так, бінарна опозиція привативного взірця представлена прийменниковими конструкціями зі значенням прямого часу, що різняться ознакою заповненості / незаповненості часового відрізка дією.

В еквіполентних опозиціях два члени виступають логічно рівноправними [17, с. 371]. Наприклад, у системі значень категорії відносного часу еквіполентний характер протиставлень багатомірної опозиції спостерігаємо, фіксуючи різні етапи дії щодо часового орієнтира: часової попередності та часової наступності. Репрезентантам градуальних, або східчастих, опозицій притаманний різний ступінь вияву тієї самої ознаки. Так, значення часової попередності залежить від семантики прийменника й може бути дещо віддаленим (прийменники *над*, *під*) або ж максимально наближеним (прийменник *проти*). Ці опозиції дістають свою реалізацію, коли корелюють прийменниково-іменникові темпоративи, що виражають семантику прямого й відносного часу.

Прийменниково-субстантивні конструкції – експлікатори основного протиставлення часової сфери – вступають у різноманітні корелятивні відношення. Внутрішня семантико-синтаксична кореляція знаходить свій вияв у межах первинних або вторинних темпоральних прийменників. На підставі здійсненого аналізу встановлено, що прийменники того самого розряду за походженням у сполученні із субстантивами різних лексико-семантичних груп виявляють корелятивні зв'язки. Конкретними реалізаторами внутрішньої семантико-синтаксичної кореляції в межах первинних часових прийменників виступають дво-, три-, чотири- й п'ятикомпонентні парадигми темпоративів, за кожною з яких закріплене своє часове значення:

– двокомпонентні: **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen; prep до + Ngen – prep по + Nacc;**

– трикомпонентні: **prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc – prep при + Nlok; prep через + Nacc – prep за + Nacc – prep по + Nlok;**

– чотирикомпонентні: **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Nacc – prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc – prep між + Ninstr;**

– п'ятикомпонентні: **prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep під + Nacc – prep в (у) + Nlok; prep під + Nacc – prep над + Nacc – prep к (ік) + Ndat – проти + Ngen – prep на + Nacc.**

2.1.1. Прийменниково-іменникові корелятиви – експлікатори значення одночасності й різночасності

Події, що відбуваються паралельно і з погляду хронології накладені одна на одну, кваліфікують як одночасні. Одночасність диференціюють на неозначену часову тривалість та означену часову тривалість дії. Неозначена тривалість – це відсутність характерної ознаки (часової локалізації), за якою встановлюють час перебігу дії [228, с. 85]. Її репрезентантами виступають дві прийменниково-іменникові парадигми корелятивів: трикомпонентна **prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc – prep при + Nlok** і п'ятикомпонентна **prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep під + Nacc – prep в (у) + Nlok**. Первинні прийменники **за, в (у), при, на, під** виявляють внутрішню семантико-синтаксичну кореляцію. Синтаксема **prep за + Ngen** передає значення тривалості дії без чітко окреслених меж, напр.: *Колись, за молодих*

років, Кіндрат Кривохижа був парубком скаженого здоров'я, хоч і не дуже показний на зріст (Ю. Яновський, 107). Вона перебуває в тісному семантичному співвідношенні з конструкцією **prep в (у) + Nacc** за умови, якщо остання узагальнено позначає час дії, напр.: *Я й за студентських років не ходив на танці* (Л. Костенко, 82) – *У студентські роки я підробляла натурницею* (В. Слапчук, 54); ... *Повстали студенти, голодували студенти, то було перше таке повстання, ще ж за радянських часів* (Л. Костенко, 33) – *Винаймати квартиру не було грошей, та й у радянські часи знайти житло для найму було нелегко* (Є. Кононенко, 59). У наведених реченнях досліджувані синтаксичні структури **prep + Nx** не є ізофункційними: їхня взаємозаміна не завжди можлива, оскільки слід ураховувати ще й семантику субстантива, порівняймо подані вище приклади з таким: *А колись же, за студентства, я міг, проходячи отак повз гурт дівчат, весело кинутись до них, схопить одну, другу, поцілувати, посміятись і піти собі далі, посвистуючи* (В. Винниченко, 53). Збірний іменник *студентство* хоч і наділений здатністю експлікувати часові значення, проте не може виступати компонентом темпоратива **prep в (у) + Nacc**.

Семантику неозначеної часової тривалості передає синтаксема **prep при + Nlok**, напр.: *Це вам не при старому режимі* (І. Христенко, 185). Вона репрезентує процес або явище, одночасно з яким відбувається дія чи виникає певний стан, напр.: *При кожній зустрічі друзі обмінювались новою інформацією про те, що робиться в Києві, на залізничному вузлі* (О. Гуреїв, 259). Досліджуваний темпоратив здатний номінувати час дії, яка відбувається за певного типу правління в державі або в період життя, діяльності чи за присутності конкретної особи або групи осіб, напр.: *[Зірка] народилася при Радянській владі* (В. Гжицький, 641); *Ти що ж це, Василю, животіння при непі називаєш рухом вперед?* (О. Бойченко, 21); *Почалася вона [панщина] при гетьмані Мазепі ...* (Ф. Бурлака, 5); *Я не жив при Сталіні, але все це та багато чого іншого знаю досить добре, воно в мені й нікуди не подінеться* (С. Тельнюк, 38).

У складі синтаксеми **prep в (у) + Nacc**, що експлікує семантику часової тривалості без чітко окреслених меж, зафіксовано лише іменники зі значенням власне-часу (*роки, часи*), напр.: *Мені дивно було, що ця людина може в такі бурхливі часи з байдужістю Піррона ставитись до життя й усього оточення* (Олесь Досвітній, 20). Потенційно ж первинний прийменник

в (у) здатний сполучатися з широким колом іменників часового й нечасового значення.

Прийменник **за** у структурі темпоратива **прер за + Ngen** регулярно поєднується із субстантивами на позначення осіб узагалі чи історичних постатей, соціальних формацій та типів правління, рідше – явищ природи, напр.: *Він [Мицько] не раз, двічі сидів по криміналах: раз за царя Миколая, а коли Холмщина ще була в Росії, вдруге – за Пілсудського* (Ю. Яновський, 97); *За радянської влади гудки гули, коли генсеків ховали* (Л. Костенко, 396); *Приїхали туди зарані, гадали й додому за сонця повернутися ...* (Л. Яновська, 102). Поділяємо думку про те, що прийменники **при** та **за** й утворені за їхньою участю темпоративи **прер при + Nlok – прер за + Ngen** виявляють семантичну близькість [57, с. 93; 139, с. 198; 160, с. 25], і наводимо такий переконливий доказ: обидва прийменники можуть уживатися в одному реченні, напр.: [Моремух] *якийсь вічний, без віку і статі. За Австрії – депутат, при панській Польщі – священик* (Р. Андріяшик, 35). У значеннєвій структурі аналізованих прийменників, крім спільного, є й відмінне. Зокрема, прийменник **при** у складі синтаксеми **прер при + Nlok** може експлікувати сему „умова”, що накладається на загальне значення неозначеної часової тривалості, напр.: *Так що при першій нагоді та бажанні ви з тим колишнім „шепеоном” можете ознайомитися* (О. Черногуз, 159); *Мою маленьку тривожить наше завтра, а насправді – це непокоїть її батьків, які завжди накручують доньку при першій-ліпшій нагоді* (А. Дністровий, 5). Це спостережено в тих випадках, коли прийменник **при** сполучається з віддієслівними іменниками на зразок *бажання, зустріч, нагода* й ін. Прийменникові **за** й темпоративу **прер за + Ngen** такий семантичний відтінок не властивий. Домінантну позицію цієї структури забезпечує відсутність додаткового семантичного маркування, а отже, здатність репрезентувати власне-часове значення. Темпоративи **прер за + Ngen** становлять 0,9% від загальної кількості аналізованих часових прийменниково-іменникових конструкцій, а **прер при + Nlok** – 0,75 %.

П’ятикомпонентна парадигма темпоративів **прер в (у) + Nacc – прер на + Nacc – прер о (об) + Nlok – прер під + Nacc – прер в (у) + Nlok** маніфестує семантику неозначеної часової тривалості дії. Більшість прийменниково-іменникових форм, що структурують виокремлену парадигму, являють собою сполучення первинного прийменника із субстантивом у знахідному відмінкові, який стосовно продуктивності вживання з прийменниками займає

друге місце після родового [57, с. 150]. За даними, які є в нашому розпорядженні, у темпоральних конструкціях іменники у формі акузатива виступають у поєднанні здебільшого з первинними прийменниками, на відміну від субстантивів, які мають форму генетива і сполучаються з непохідними й похідними прийменниками.

Найвищу функційну активність з-поміж усіх часових сполук сучасної української мови демонструє синтаксема **prep в (у) + Nacc** із семантикою неозначеної часової тривалості. Із 8 000 проаналізованих нами прийменниково-іменникових одиниць синтаксеми **prep в (у) + Nacc** становлять 1600 одиниць (20 %). Розглядувана синтаксична структура є полісемантичною, оскільки здатна репрезентувати окремі диференційні значення: а) відрізок часу, у межах якого відбувається дія або коли наявний який-небудь стан, напр.: *Мене з сестричкою в один день і в один час вловили в житті* (О. Ковінька, 263); б) вік особи, напр.: ... *В свої тридцять п'ять літ вона [Феофано] лишилась чарівною, красивою, як і раніше ...* (С. Скляренко, 42); в) природне чи суспільне явище, одночасно з яким відбувається дія, напр.: *Якщо треба було [Коляда] ішов до хворого вночі, в дощ, у хуртовину* (М. Зарудний, 67); ... *Нюська кинулася у ринок, як в ополонку, ще в ті перші перебудовчі роки ...* (В. Дрозд, 36). М. В. Всеволодова акцентує увагу на тому, що описувана синтаксема має ще й „додатковий відтінок інтенсивності дії при стислості термінів її виконання” [79, с. 83], напр.: *У разі виникнення обставин ... народний депутат України у двадцятиденний строк ... припиняє діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата* (Конституція України, 18). Найчастіше темпоратив **prep в (у) + Nacc** актуалізує семантику „відрізок часу, у рамках якого відбувається дія або коли наявний який-небудь стан”. Його повнозначними компонентами виступають субстантиви темпоральної й нетемпоральної семантики. Конструкція **prep в (у) + Nacc** виявляє семантичну спорідненість із синтаксемою **prep на + Nacc** за умови, якщо конститuentом обох структур є іменники – назви загальних часових понять на взірць *мить, час, період* тощо, напр.: *В той час ... усе таврійське військо готувалося до зимівлі* (В. Рубан, 69) – *На той час він [Сильвестр] був скрізь чужим* (В. Лис, 49); *У ту мить жодна сила на світі не змогла би переконати Маріцу не називати дитину батьковим іменем* (М. Матіос, 15) – *На ту мить він [Іван] дорожив військовою формою, пістолетом ТТ й енциклопедичним довідником ... угорською мовою* (А. Курков, 27). У часовій семантиці, репрезентованій

темпоративами **прер в (у) + Насс – прер на + Насс**, наявні відмінності: синтаксичні структури з прийменником **в (у)** номінують часовий проміжок точніше, конкретніше, ніж із прийменником **на**. Доречно покликатися на слушну думку З. І. Іваненко про те, що різниця в семантиці аналізованих моделей пов'язана з мірою виразності, чіткості відтворення їхнього основного семантичного навантаження. Конструкції з прийменником **в (у)** „передають значення моменту здійснення дії точно, виразно, чітко. Словосполучення ж із прийменником **на** виражають це значення загально, невиразно” [133, с. 6]. Одним із аргументів на користь темпоратива **прер в (у) + Насс** є те, що у складі синтаксеми **прер на + Насс** прийменник **на** не може сполучатися із субстантивами – найменуваннями днів тижня, місяців.

Л. І. Добридень наголошує на незначних семантичних відмінностях прийменників **в (у)** та **на**, які в поєднанні зі знахідним відмінком іменника маніфестують значення часу. Вона розглядає синтаксеми **прер в (у) + Насс – прер на + Насс** як паралельні взаємозамінні синонімічні еквіваленти [102, с. 119]. Ми не поділяємо цього погляду передусім тому, що структури **прер в (у) + Насс – прер на + Насс** не завжди можуть бути взаємозамінними, напр.: *І в ту хвилину хтось різко постукав у двері* (З. Тулуб, 44) – *Була б у мене бомба на ту хвилину, прославився б я на віки вічні* (В. Земляк, 22). Максимальну семантичну близькість в описуваних синтаксемах виявлено за наявності в їхньому складі субстантивів – загальних часових понять (*мить, момент, час, пора, період*), напр.: *В ту пору гітлерівський фашизм посилено готувався до війни* (П. Автомонов, 15); *А в той час повіти Чернівецький, Хотинський, половина Сучавського були цілком українськими* (М. Івасюк, 49) – *Але на ту пору вона [Марина] аж надто до нестями була закохана у казкові сюжети ...* (І. Волошин, 45); *На той час уже скінчилася Севастопольська епопея, вісімдесят тисяч героїв якої ... були поховані під руїнами легендарного міста* (Я. Гримайло, 16). Вищу функційну активність виявляє темпоратив **прер в (у) + Насс**. Синтаксеми **прер в (у) + Насс – прер на + Насс** співвідносяться як 10 : 1. Промовистою перевагою синтаксеми **прер на + Насс** є те, що в її складі вживаються іменники – на позначення державних (*Новий рік, 8 Березня, 1 Травня, День Перемоги, День Конституції, День Незалежності України*) і релігійних (*Різдво Христове, Водохреща, Євдокії, Олексія, Благовіщення, Великдень (Паска), Вознесіння Господнє, Трійця, Івана Купала, Петра й Павла, пророка Іллі, Маковія (Перший Спас), Преображення Господнє (Другий Спас), Успіння Пресвятої Богородиці (Перша Пречиста),*

Усікновення, Воздвиження, Покрова, Кузьми й Дем'яна, Дмитра, Варвари, Миколая, Ганни, Спиридона й ін.) свят, а також лексема **свято** (**свята**).

М. А. Жовтобрюх і Б. М. Кулик акцентують увагу на тому, що субстантиви у формі акузатива, які вживаються на позначення обрядових днів, функціують тільки з прийменником **на** [111, с. 382], напр.: *Жди й на Різдво – не зневірюйся, мамо, Жди – не давайся журбі, – Може, я пошепки з колядниками Заколядую тобі* (І. Гнатюк, 19); *На Петра і Павла вона [мати] завжди пироги пече, день мого народження святкує* (В. Кучер, 42).

І. Р. Вихованець висловлює іншу думку: синтаксеми моделі **prep на + Nacc**, поширюючись на назви свят, не відрізняються семантично від синтаксем моделі **prep в (у) + Nacc** [57, с. 158]. Ця теза знаходить підтвердження, коли повнозначним компонентом обох структур є лексема **свято**, напр.: *Може, воно й гріх братись у свято за голку, але, мабуть, ще більший гріх дірками світити* (О. Гончар, II, 157) – *Хіба тільки на велике свято, сідаючи біля віконця та балакаючи з сусідками, складала вона [Тетяна] так свої стомлені руки* (Л. Яновська, 66). Спорадично фіксуються випадки вживання обох синтаксем в одному реченні: *Його батьки мали в себе велику крамницю, одягалися по-панському й їли булки, як я довідався, не тільки на Великдень або в велике свято, а кожний день* (С. Васильченко, 37). Аналіз досліджуваного матеріалу дає підстави зробити висновок про іррегулярне функціонування субстантивів – назв свят у складі конструкції **prep в (у) + Nacc**, напр.: *Бо ж нині такий сонячний, весняний день, який буває тільки на Першотравень* (В. Вільний, 32) – *Щоправда, в День Перемоги у Грозному прогримів кривавий салют ...* (Л. Костенко, 342); *Сильвестр пригадав ту першу зустріч у селі, посеред вулиці, на свято Спаса* (В. Лис, 89) – *Сталося це в свято зеленої неділі* (О. Ковінька, 271). На відміну від темпоратива **prep на + Nacc**, який точно називає свято (*це сталося на Петра й Павла, на Спаса, на 8 Березня*), темпоратив **prep в (у) + Nacc** потребує додаткового слова (*свято* або *день*), оскільки самостійно неспроможний точно окреслити час дії, що припадає на державне чи релігійне свято. Темпоративи **prep на + Nacc** із семантикою невизначеної тривалості дії становлять 2 % від загальної кількості всіх проаналізованих прийменниково-іменникових структур.

Синтаксема **prep о (об) + Nlok** передає точний час реалізації дії в межах доби й наділена такою специфічною властивістю: прийменник **о (об)** поєднується з числівниково-іменниковою сполукою, напр.: *Справді, о*

першій годині дня Лейте перший помітив у тумані щось подібне до берега (М. Трублаїні, 51); *До обласного центру Жадан приїхав о восьмій годині ранку* (Ю. Щербак, 43). Однак зазначимо, що в художньому стилі, а також в усному мовленні нерідко трапляються випадки використання структури **prep в (у) + Nacc** для точного визначення години, хвилини, коли відбувається дія. У цій формі прийменник **в (у)** сполучається з кількісним числівником та субстантивом, напр.: *Але до сну, до права заснути ще далеко, – команда буде подана аж у дев'ять годин* (Іван Багряний, 90).

Крім точного позначення години дії, синтаксема **prep о (об) + Nlok** може номінувати приблизні часові межі певного явища чи події. Ця семантика реалізується тоді, коли повнозначним компонентом розглядуваного темпоратива є іменник – назва загального часового поняття, а не числівниково-іменниковий комплекс. У складі досліджуваної структури найпродуктивніше функціонує лексема **пора**, напр.: *Саме о цій порі пустіють очаківські береги, покидають їх вітрам та негодам веселі й безтурботні курортники* (О. Сизоненко, 18); *Як легко о такій життєвій порі думати про своє майбутнє* (М. Слабошпицький, 48). Л. І. Добридень цілком умотивовано називає синтаксичну структуру **о цій (тій) порі** архаїчною, адже в ній прийменник **о** не служить показником точного часу. Ця структура вживається в художніх творах із метою стилізації мови персонажів для відтворення відповідного колориту [102, с. 120]. Про іррегулярний характер таких синтаксем свідчить їхній низький відсоток на тлі загальної кількості досліджуваних темпоративів – 0,2 %.

Семантичну спорідненість зі структурами **prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok** має також конструкція **prep під + Nacc**, напр.: *Під цю пору [19 грудня] зима остаточно лягала на землю* (В. Скуратівський, 261). Темпоратив **prep під + Nacc** відносять до тих нечисленних синтаксем, які наділені здатністю позначати семантику одночасності й різночасності. Зазвичай синтаксема **prep під + Nacc** реалізує значення часової попередності. Якщо ж повнозначним компонентом цієї синтаксичної структури є іменник – назва загального часового поняття (*пора, час*) або умовного виміру часу (*година, хвилина*), вона доповнює парадигму темпоративів **prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok** із семантикою неозначеної тривалості дії в межах категорії одночасності. Темпоратив **prep під + Nacc** функціонує із семантичним описом „тривалість дії без чітко окреслених меж”, напр.: *Тепер під цю лиху годину кожен удав може ковтнути свого кролика, все*

спишеться на боротьбу з тероризмом (Л. Костенко, 184).

Синтаксему **prep в (y) + Nlok** використовують для точного номінування місяця чи року дії, напр.: *І обложили Рязань, і огородили її острогами у місяці травні ...* (В. Малик, 5); *Лише півтора тижня тривали заняття у вересні* (М. Колесников, 118); *Цей рудий сержант відбував службу в 1941 році саме тут, на кордоні* (О. Гончар, VI, 61). У складі аналізованої прийменниково-іменникової конструкції спорадично вживаються лексеми – найменування загальних часових понять, напр.: *В якимсь часі вернувся Цвичок після своїх звичних мандрів* (М. Матіос, 46); *В теперішніх часах намножилося безліч отрут, які подають читачам у друкованому слові й затрують ними їхні душі, переважно душі молоді* (о. Марко М. Дирда, 91). Синтаксема **prep в (y) + Nlok** позначає час дії узагальнено і корелює з темпоративами **prep в (y) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep під + Nacc**, напр.: *В ту пору тут прокладалася Китайсько-Східна залізниця – і роботи вистачало* (П. Автомонов, 30) – *Петра Зайчука на ту пору вже не було вдома* (М. Малиновська, 286) – *Кажуть, що всі жінки красивішають о цій порі року* (М. Слабошпицький, 27) – *Хоч і мовиться, що „Введенські морози ще зими не роблять”, але під цю пору стає все холодніше й холодніше* (В. Скуратівський, 241) – ... *Він ... Орест Білинський ... такий ... такий ... апостол прийдешнього (справді в тій хвилині ця назва видавалася їй найвідповіднішою) умовляється з нею про зустріч* (Ірина Вільде, 35). Важливо наголосити, що структура **prep в (y) + Nlok** є стилістично маркованою, її вживання не зафіксовано в офіційно-діловій чи публіцистичній сфері.

Отже, семантика неозначеної часової тривалості експлікована двома парадигмами корелятивних темпоративів – трикомпонентною **prep за + Ngen – prep в (y) + Nacc – prep при + Nlok** і п'ятикомпонентною **prep в (y) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep під + Nacc – prep в (y) + Nlok**. У першій парадигмі уточнювачами неозначеного часу є іменники – назви реальних історичних осіб, типів правління тощо. Друга парадигма автоматично позбавлена такої конкретики, оскільки в ній первинні темпоральні прийменники регулярно сполучаються із субстантивами, які номінують загальні часові поняття. Крім того, за кожною з аналізованих моделей закріплено специфічний відтінок у значенні або особливе стилістичне забарвлення.

У корелятивні відношення з темпоративами – репрезентантами

семантики неозначеної тривалості дії вступають конструкції, які експлікують значення означеної тривалості дії й окреслюють часові рамки останньої. Означену тривалість дії передають структури з первинними прийменниками **на, за, через: prep на + Nacc, prep за + Nacc, prep через + Nacc**. Темпоратив **prep на + Nacc**, крім інваріантної семантики неозначеної часової тривалості, репрезентує значення чітко визначеного часу дії, напр.: *Захоплене грою, дівча на часинку забуває про все: і про хвору маму, і про те, що страшенно хочеться їсти* (І. Христенко, 164); *Окрім медалі, мені відразу ж оголосили відпустку на двадцять днів* (А. Курков, 12).

Часова синтаксема **prep за + Nacc**, як і попередня, належить до розряду полісемантичних, оскільки, крім значення означеної часової наступності, про що йтиметься нижче, репрезентує означену тривалість дії, тобто час, цілком зайнятий дією, напр.: *Зморене тіло за кілька годин сну встигло спочити ...* (М. Івченко, 155); *Та невже ми за п'ять днів не зробимо?* (М. Трублаїні, 42). Аналізовані конструкції точно номінують протяжність дії в рамках певного часового періоду й репрезентують семантику часу, повністю охопленого дією з виразною вказівкою на її тривалість.

Традиційно темпоратив **prep через + Nacc** виступає основним засобом вираження кількісно-часової наступності. На думку З. І. Іваненко, прийменник **через** у межах часових відношень є однозначним [130, с. 34]. Аргументованішим, однак, видається твердження С. А. Романюк про те, що інваріантне значення конструкції „змінюється у певному контексті на різновид – позначення тривалого проміжку, всього визначеного періоду, протягом якого щось відбувається” [229, с. 95], напр.: *...Через роки несуть малий свій скарб, як через поле сонячне й зелене* (С. Голованівський, 300); *І через дні, і через роки, Як ті слова неголосні, Несуть нарциси світлоокі У нашу осінь із весни* (В. Крищенко, 48).

Отже, темпоративи трикомпонентної парадигми **prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc – prep при + Nlok** і п'ятикомпонентної парадигми **prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep – під + Nacc – prep в (у) + Nlok**, які передають семантику неозначеної часової тривалості, протиставлені синтаксемам **prep на + Nacc, prep за + Nacc, prep через + Nacc** зі значенням чітко окреслених темпоральних меж. Ці синтаксеми виступають активними реалізаторами внутрішньої семантико-синтаксичної кореляції у сполуках із первинними темпоральними прийменниками.

Семантико-синтаксична категорія різночасності акумулює в собі значення часової попередності й часової наступності. Часове передування подій, явищ, станів експлікує часова попередність, тоді як часова наступність позначає початок тривалості дії після іншої дії чи явища.

У рамках семантики часової попередності виокремлюють означену часову попередність та неозначену часову попередність. Останню тлумачать як часовий відрізок або момент, що є кінцевою межею часу, не цілком охопленого дією, позаяк у таких сполуках відсутнє маркування наближеності моменту дії до прямого часу [228, с. 124]. Означена часова попередність – це проміжок часу або момент, що репрезентує кінцеві рамки часу, повністю охопленого дією.

Семантика неозначеної часової попередності представлена п'ятикомпонентною парадигмою темпоративів **prep під + Nacc – prep над + Nacc – prep к (ік) + Ndat – проти + Ngen – prep на + Nacc**. Синтаксема **prep під + Nacc** указує на момент або період часу, перед яким здійснюється дія. Саме ця структура маніфестує семантику відносно близької щодо часового орієнтира неозначеної попередності, а отже, експлікує максимальне наближення до межі прямого часу, напр.: *В материне відталє серце сіялись і сіялись Маркові слова, як **під Новий рік** сіється в хаті жито-пшениця і всяка пшениця, перемішувалися з її думками* (М. Стельмах, 30); *Десь **під обід** двері в кабінет директора місцевої восьмирічки відчинилися з шумом і гуркотом ...* (М. Матіос, 5). Зближеною в плані змісту з розглядуваною вище є синтаксема **prep над + Nacc**, що виражає часове передування. Прийменники **над і під**, значення яких чітко диференційоване та позначене опозитивними зв'язками в просторовій сфері (*над землею – під землею*), виявляють значеннєву спорідненість, реалізуючи часові семантико-синтаксичні відношення. Важливим є той факт, що аналізовані прийменники зберігають притаманну просторовим функціям сему „наближення”, „близькість”. Спільним у значеннєвому обсязі прийменників **під, над**, які поєднуються зі знахідним відмінком іменника для передавання темпорального значення, є вказівка на передування дії тому чи тому часовому відрізкові, напр.: *Тільки **під ранок** яругами та видолінками [Андрій] повернувся додому* (В. Вакуленко, 17); *Одного разу Стир повернувся **над ранок*** (Ю. Покальчук, 17).

Прийменник **під** – компонент темпоратива **prep під + Nacc** – уживається з іменниками часової семантики, що називають частини доби, пори року, а

також із тими, які не реалізують експліцитно темпорального значення. Це, зокрема, лексеми – найменування державних і релігійних свят. Утворювані конструкції передають значення близькості до визначеного часового орієнтира. Семантика часової попередності закріплена і за структурою **prep над + Nacc**, проте лексико-семантичний діапазон її вужчий, на відміну від синтаксеми **prep під + Nacc**, йому притаманна лімітативність на рівні субстантивів, з-поміж яких домінують лексеми на позначення частин доби та пір року, напр.: *Над полудень усіх остаточно знемогла невблаганна спека* (В. Логвиненко, 21); *Над ранок, коли стало видно все навкруги, Сашко обдивився себе – і заплакав* (Люко Дашвар, 62). Ця селекційність знижує продуктивність функціонування розглядуваних темпоративів: синтаксеми **prep під + Nacc** становлять 0,7 %, а **prep над + Nacc** – 0,1 % від загальної кількості зафіксованих прийменниково-іменникових темпоративів.

Корелятивний ряд, що виражає семантику неозначеної часової попередності, доповнює структура **prep к (ік) + Ndat**. Це єдина конструкція в темпоральній сфері, у якій прийменник сполучається з іменником у формі датива, напр.: *А як наставав великий піст, то вся сім'я Вересаїв так підтягувала животи, що к Великодню ледве ноги волокля* (Ф. Бурлака, 4); [Микола Степанович із дружиною] *завелися, так ік півдню – тільки луна іде по покоях!* (С. Васильченко, 123). Специфіка аналізованої синтаксеми полягає в тому, що, крім семантики неозначеного передчасу, вона репрезентує відтінок цілеспрямованості дії, напр.: *Нові чоботи придбали к Різду* (О. Ковінька, 59). Синтаксема **prep к (ік) + Ndat**, як уже було відзначено, перейшла до розряду архаїчних. Темпоратив **prep проти + Ngen** указує на час, безпосередньо перед яким відбувається дія, напр.: [У хаті] *хтось таки господарював. Не проти Божої днини буде сказано, хто* (М. Матіос, 22); *Ми, здається, з вами познайомилися проти неділі вночі ...* (Т. Осьмачка, 21). Споріднена семантика часового передування дає підстави ввести цю конструкцію до парадигми **prep під + Nacc**, **prep над + Nacc**, **prep к (ік) + Ndat**. Функційна сфера темпоратива **prep проти + Ngen** не виходить за береги художнього й розмовного стилів, що можна пояснити такою причиною: часова семантика прийменника **проти** розвинулася значно пізніше, ніж локативна та об'єктна.

Прийменники **на**, **під**, виражаючи просторові відношення, перебувають в антонімічних зв'язках (*на землі – під землею, на столі – під столом*). Реалізуючи темпоральну семантику, вони функціують у синтаксемах **prep на**

+ **Nacc** – **prep під** + **Nacc**. Конструкцію **prep на** + **Nacc** кваліфіковано як таку, що маніфестує семантику одночасності [65, с. 339]. Вона спорадично експлікує ще й семантику часової попередності. Беззаперечним аргументом її значеннєвої спорідненості з темпоративом **prep під** + **Nacc**, а отже, й з іншими членами розглядуваної парадигми, що репрезентують неозначену часову попередність, є здатність уживатися в одному реченні, напр.: [Хлопці] *вдень сплять або купуються, а на ранок чи під вечір вирушають по рибку* (А. Кокотюха, 18). Необхідна умова, за якої темпоративи **prep під** + **Nacc** – **prep над** + **Nacc** – **prep к (ік)** + **Ndat** – **проти** + **Ngen** – **prep на** + **Nacc** виявляють семантичну близькість, – сполучення із субстантивами-часоназвами. Це лексико-семантичне поле формують іменники на позначення частин доби, пір року чи періодів життя людини, напр.: *На старість згадаєш мої слова* (В. Яворівський, 144); *Я постараюсь на весну прилетіти до вас з малим* (М. Вінграновський, 804) – *Преображенський аж під ранок ліг спочити* (І. Ле, 629); *Під ніч третього дня Роман прийшов до тямі* (Люко Дашвар, 151) – *Цілу ніч Ксенія переверталася з боку на бік, а над ранок побачила на підвіконні Бухтишку* (В. Юрченко, 135) – *Таку [жінку] проти ночі згадати – до ранку не спатимеш* (А. Дімаров, 10).

Виражаючи семантику неозначеної часової попередності, кожен корелятив п'ятикомпонентної парадигми **prep під** + **Nacc** – **prep над** + **Nacc** – **prep к (ік)** + **Ndat** – **prep проти** + **Ngen** – **prep на** + **Nacc** вирізняється своїми відтінками в репрезентації значення часу, а також сферою вживання. Так, прийменник **проти** позначає ближче часове передування, порівняно з прийменниками **над** і **під**. Щодо функційної активності, то спостережено абсолютну перевагу останнього.

На відміну від неозначеної, означена часова попередність являє собою проміжок часу чи момент, що репрезентує кінцеві рамки часу, повністю охопленого дією. Двокомпонентна парадигма темпоративів **prep до** + **Ngen** – **prep по** + **Nacc** експлікує семантику означеної тривалості часу, тобто повне охоплення явищем проміжку часової попередності. Межа реалізації дії в часі є домінантною семою співвідносних синтаксем **prep до** + **Ngen** – **prep по** + **Nacc**, напр.: *Михеєві довелось розповісти весь життєпис Ничипора аж до цього дня* (М. Зарудний, 41); *Дарма що [Гоголь] писав давно, актуально і по сей день* (Л. Костенко, 115).

Значеннєва близькість, а в певному лексико-семантичному оточенні і взаємозаміна первинних прийменників **до** і **по** у складі темпоративів **prep до**

+ **Ngen** – **prep по** + **Nacc** ґрунтуються на спорідненості їхнього плану змісту. Попри те, що часові структури з прийменниками **до** і **по** мають значеннєву подібність, у їхньому семантичному обсязі виявлено особливі відтінки, пов'язані з точністю відтворення кінцевих часових рамок певної дії. За нашими спостереженнями, конструкції з прийменником **до** чіткіше, виразніше репрезентують значення часового проміжку, що виступає межею поширення дії, напр.: *До самої осені зеленітимуть ваші пасовиська* (О. Гончар, II, 188); *Невже до цього часу не викурили з Чорного лісу банди?* (В. Большак, 50). Таку точність забезпечує передусім те, що прийменник **до** активно сполучається з іменниками часової семантики, на відміну від прийменника **по**, який уживається у складі темпоратива **prep по** + **Nacc** зі значенням кінцевої часової межі, тільки в поєднанні з окремими темпоральними лексемами, як-от: **пора, час, день**, до того ж з обов'язковими атрибутивами, напр.: [Харитон Гусак] *майже не постарів по цей день* (Ю. Мартич, 131); ... *Дід сьогодні встав на зорі і косив по оцю пору* (В. Бабляк, 45). І. Р. Вихованець наголошує на специфічному семантичному відтінкові темпоральної синтаксеми **prep до** + **Ngen**: вона „виражає кінцеву часову межу, відбиваючи також розгортання явища поза межами часового орієнтира, але з максимальним наближенням до його меж (іноді з частковим проникненням у його межі)” [57, с. 129], напр.: ... *І навіть батько до сих пір думає, що я живий* (М. Вінграновський, 812); ... *Ми до цього часу і не познайомилися* (Д. Буханенко, 12).

Якщо прийменники **до, по** сполучаються з числівниково-субстантивним комплексом, то темпоративи **prep до** + **Ngen** – **prep по** + **Nacc** протиставляються за ознакою нейтралізації або внесення вираженого ним значення (дня, години) у часовий відрізок, охоплений дією. Порівняймо: *Статті приймаються до 15 грудня 2017 року* і *Статті приймаються по 15 грудня 2017 року* (тобто включно) [228, с. 120–121]. Діапазон використання синтаксеми **prep до** + **Ngen** значно ширший порівняно з конструкцією **prep по** + **Nacc**, закріпленою здебільшого за офіційно-діловим стилем. Звуження сфери функціонування останньої пов'язане з тим, що її формує лімітоване лексико-семантичне коло субстантивів часової семантики. Згідно зі статистичними підрахунками, темпоративи **prep до** + **Ngen** становлять 3,5 %, а **prep по** + **Nacc** – 0,06 % від загальної кількості проаналізованих конструкцій **prep** + **Nx**.

Отже, внутрішня семантико-синтаксична кореляція в межах первинних прийменників представлена двома парадигмами корелятивів. Перша – **prep під + Nacc – prep над + Nacc – prep к (ік) + Ndat – проти + Ngen prep – на + Nacc** – репрезентує семантику неозначеної часової попередності, друга – **prep до + Ngen – prep по + Nacc** – означеної часової попередності.

Часова наступність, на відміну від часової попередності, виражає початок тривалості якоїсь дії після іншої дії чи явища. Темпоративи із семантикою означеної наступності трактуємо як такі, що відтворюють початкову зовнішню межу дії, яка цілком охоплює наступний у перебігові відрізок часу. Virізнене значення репрезентують темпоративи двокомпонентної парадигми **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen**, напр.: *І з того часу вона [Степка] жила єдиним бажанням: з'явитися в місті на сцені театру або на екрані* (М. Зарудний, 64) – *Від того часу наші кийвські князі не раз ходили з перемогою на Візантію* (Є. Сверстюк, 29). Виокремлені синтаксеми „вказують на тривання наступного явища поза межами часового орієнтира (означена тривалість), але водночас позначають початок перебігу явища всередині часового орієнтира і підкреслюють домінуюче в них значення початкової часової межі” [56, с. 143]. Темпоральні прийменники з **(із, зі), від (од)** зберігають тісний взаємозв'язок із однозвучними просторовими прийменниками, які вказують на вихідний (початковий) пункт руху чи переміщення (*вийшов із дому, від'їхав од школи*). Корелятивні зв'язки в синтаксемах **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen** реалізуються, по-перше, завдяки значеннєвій близькості прийменників з **(із, зі), від (од)** – компонентів часових прийменниково-відмінкових конструкцій, по-друге, через наявність в аналізованих структурах субстантивів із часовим значенням [133, с. 28].

Семантичні корелятиви **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen** мають значеннєві відмінності, що стосуються стартового моменту реалізації дії. Так, форма **prep з (із, зі) + Ngen** виражає дію, початок якої безпосередньо збігається з часовим моментом. Початковий момент підсвідомо долучається до того проміжку часу, протягом якого відбувається дія, напр.: *Мононія жила в монастирі з молодих років* (Патріарх Філарет, 41); *З дванадцяти років дівчинка починає вести французькою мовою щоденник, у якому записує всі свої успіхи* (М. Слабошпицький, 25); *А я ж ... із самого малу на селі жила, у гаї по оріхи з дівчатами ходила!* (С. Васильченко, 121). У структурах **prep від (од) + Ngen** часовий момент не охоплений тим часовим проміжком,

упродовж якого реалізується дія. Він позначає межу, причому часто чітко окреслену, від якої бере свій початок дія, тобто в семантиці сполук із прийменником **від (од)** не зафіксовано збігу початку дії з часовим моментом, напр.: *Від Михайла* [21 листопада] *зима морози кує* (В. Скуратівський, 237); *Мабуть, від народження* *людина несе в собі бентегу Магелланів, шукачів казкової країни Ельдорадо* (Ю. Бедзик, 22–23); – *Хіба буде дощ? – Палить од самісінького світанку. Повинен бути* (М. Колесников, 12). Основною конструкцією „семантичного розряду грамеми означеної наступності” С. А. Романюк називає темпоратив **prep з (із, зі) + Ngen**, мотивуючи це його здатністю конституюватися на базі широкого лексико-семантичного діапазону субстантивів часової й нечасової семантики, які, до того ж, можуть мати при собі атрибутиви, що на формально-граматичному рівні функціують як узгоджені чи неузгоджені означення [228, с. 133]. Ми не поділяємо погляду про темпоратив **prep від (од) + Ngen** як „факультативний варіант прийменниково-відмінкової моделі *з + род. в*” [228, с. 136], позаяк обом часовим синтаксемам притаманні специфічні семантичні відтінки, які впливають на сферу їхнього функціювання. Значний за обсягом фактичний матеріал підтверджує, що з-поміж співвідносних темпоративів **prep з (із, зі) + Ngen** – **prep від (од) + Ngen** вищий ступінь продуктивності для позначення початкового моменту дії демонструє модель **prep з (із, зі) + Ngen**. Саме прийменник **з (із, зі)** надає прийменниково-відмінковій формі своєрідного семантичного відтінку, що забезпечує її іманентну властивість і, як наслідок, – вищу функційну активність. Так, синтаксеми **prep з (із, зі) + Ngen** становлять 2,7 %, а **prep від (од) + Ngen** – 0,6 % від загальної кількості аналізованого фактичного матеріалу. Принагідно зазначимо, що обидва співвідносні прийменники **з (із, зі) – від (од)** уживаються з іменниками в родовому відмінку, призначення якого, слушно зауважує І. Р. Вихованець, „пов’язується з вираженням часового стосунку щодо часового орієнтира, а також відображенням параметрів тривалості явищ у часі” [57, с. 126]. Субстантиви у формі генетива регулярно сполучаються як із первинними, так і з вторинними прийменниками, причому первинні прийменники, закріплені за родовим відмінком, у кількісному відношенні поступаються аналогічним утворенням із вторинними прийменниками. Це функційне дисонування, на наш погляд, зумовлене багатозначністю непохідних прийменників, що протиставлена строкатій і різноманітній системі похідних прийменникових

одиниць, для яких регулярною є репрезентація здебільшого лише одного темпорального значення.

Проаналізовані вище темпоративи із семантикою означеної часової наступності **прер з (із, зі) + Ngen – прер від (од) + Ngen** корелюють із темпоративами, що передають значення неозначеної часової наступності – **прер через + Nacc – прер за + Nacc – прер по + Nlok**. Синтаксему **прер через + Nacc** віднесено до основних засобів вираження кількісно-часової наступності в сучасній українській мові. Вона містить указівку на часовий проміжок, після якого відбудеться дія. Саме прийменник **через** уточнює уявлення про відрізок часу, який віддаляє подію від наступної дії. З аналізованим прийменником сполучається обмежене коло субстантивів. Це, зокрема, лексеми – назви умовних вимірів часу (*секунда, хвилина, година, день, доба, тиждень, місяць, квартал, рік (роки, літа), століття, тисячоліття*) та загальних часових понять (*час, мить, момент*), напр.: **Через годину ми виходимо на бойове завдання** (Д. Буханенко, 51); **Через якусь мить** Марко з подивом почув, що десь угорі ображено загуділи бджоли (М. Стельмах, 22); **Через тиждень нас евакуювали** (Л. Письменна, 455); **Домаха пішла й через кілька хвилин принесла м'яку пахучу паляницю** (М. Івченко, 159).

Семантику, близьку до розглядуваної вище, експлікує темпоратив **прер за + Nacc**, напр.: **Хрестини відбулися за тиждень** (У. Самчук, 38). Він співвідноситься із синтаксемою **прер через + Nacc** і водночас поступається їй за частотою вживання. Це пояснено тим, що темпоратив **прер за + Nacc** може виражати ще й означену тривалість, тобто період часу, повністю зайнятий дією, напр.: **В парку нічого за останній місяць не змінилося...** (Є. Гуцало, 16). У цьому разі семантичну спорідненість до прийменника **за** виявляє вторинний прийменник **протягом** – компонент конструкції **прер протягом + Ngen**. Через таку двозначність прийменника **за** у структурі синтаксеми **прер за + Nacc** подеколи виникають труднощі, пов'язані із семантичним ідентифікуванням темпоратива: він репрезентує означену часову наступність чи означену тривалість, напр.: **Тим часом підводилися інші відпочиваючі, й за кілька хвилин на веранду повиходило мало не все населення будинку** (О. Носенко, 18). Саме подвійна семантика й унеможлиблює використання темпоратива **прер за + Nacc** зі значенням часової наступності в науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях. Із цього приводу слушно зауважує І. Р. Вихованець: „... прийменник за із знахідним, виражаючи ... значення означеної тривалості часу, ... часової наступності, потребує

додаткових контекстуальних засобів для увиразнення значення часової наступності й з цієї причини з-поміж своїх функціональних еквівалентів стає периферійним засобом” [57, с. 160]. Що ж до темпоратива **греп через + Насс**, то значення кількісно-часової наступності для нього є основним. У художньому й розмовному стилях прийменники **через** та **за**, виражаючи значення післячасу, можуть уживатися поряд, що є беззаперечним аргументом їхньої семантичної близькості, напр.: *Ні, ви не зможете побачити Наташу. Ні сьогодні, ні **через десять днів**... Можливо, **за тижнів три**, якщо вона почуватиме себе краще ...* (М. Зарудний, 65). Темпоратив **греп через + Насс** порівняно зі структурою **греп за + Насс** точніше позначає проміжок часу, після якого відбудеться дія, і має ширший дистрибутивний радіус, оскільки сполучається ще й з іменниками – назвами тривалих часових періодів, напр.: *Прийдіть колись, перегляньте плівки воєнної кінохроніки коробку **за** коробкою, і вас – навіть **через десятиріччя** – вразить масштабність війни* (В. Коротич, 35). Виділену часову конструкцію неможливо замінити сполукою **греп за + Насс**. Про ізофункційність розглядуваних синтаксем у такому разі не йдеться, позаяк, крім очевидної різниці в передаванні семантики неозначеної часової наступності, наявні відмінності, що стосуються синтагматичного потенціалу кожної конструкції, а також її закріпленості за різними стилями сучасної української мови.

Темпоратив **греп по + Nlok** доповнює парадигму корелятивів **греп за + Насс – греп через + Насс** – репрезентантів неозначеного післячасу, напр.: *Він [Чорнодуб] це сказав так, ніби для самого себе, потім знову сів і **по хвилині** мовив ті страшні слова, що весь час намагався віддалити* (С. Завгородній, 192); *А **по тижневі** Марія йде до міста і несе на плечах клунок харчів* (У. Самчук, 122). Конструктивний центр аналізованої синтаксеми поряд із прийменниками заповнюють іменники – назви конкретного виміру часу (*секунда, хвилина (хвиля), година, день, доба, тиждень, місяць*). Спорадично синтаксичну позицію, про яку йдеться, обіймають субстантиви – найменування загальних часових понять (*мить, час*). Порівняємо у цьому зв'язку такі приклади: *І, відпочивши, **по хвилині**, уважно нюхаючи слід, всі [мурахи] за ватагом поодиночі повільно рушили в обхід* (С. Голованівський, 281). *По **короткім часі** маму забрали* (Я. Гончарук, 12). Прийменник **по** у структурі синтаксеми **греп по + Nlok** не є однозначним, оскільки він, крім семантики неозначеної часової наступності, передає ще й значення роздільного часу, напр.: *Ти часом не начитався Біблії, чергуючи **по ночах** за*

пультот реактора? (В. Яворівський, 148); *Думаю, що збирати в кафе малят найкраще по п'ятницях, суботах і неділях* (В. Юрченко, 121–122). Усі три прийменники – **за**, **через**, **по**, – реалізуючи семантику кількісно-часової наступності, можуть бути взаємозамінними лише в певному контексті. Беззаперечною домінантою з-поміж них виступає однозначний стилістично нейтральний прийменник **через**. Нижчим ступенем продуктивності вирізняються біфункційні первинні темпоральні прийменники **за** і **по**. Загалом на 8 тисяч одиниць досліджуваного фактичного матеріалу припадає 588 конструкцій із семантикою неозначеної часової наступності, у складі яких функціують первинні прийменники **через**, **за**, **по**, а саме: 362 синтаксеми **prep через + Nacc**, що становить 4,52 % від загального обсягу зафіксованих нами часових прийменниково-субстантивних конструкцій; 200 синтаксем **prep за + Nacc** – 2,5 %; 26 темпоративів **prep по + Nlok** – 0,32 %.

2.1.2. Семантичне співвідношення темпоративів – репрезентантів семантики проміжного часу

Структури, які експлікують значення загального відносного, або проміжного, часу, не входять до опозицій часової попередності та часової наступності, а отже, становлять окремий тип у системі репрезентантів різночасності. Їхньою іманентною властивістю слід вважати вираження семантики часу, що наявний у рамках початкової й кінцевої точок відліку. Таке значення репрезентують первинні темпоральні прийменники **від (од)**, **з (із, зі)**, **до**, **по**, які є компонентами парних прийменників **від (од) / до**; **з (із, зі) / до**; **з (із, зі) / по**.

Трикомпонентна парадигма прийменниково-іменникових темпоративів із семантикою проміжного часу представлена структурами **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc**. Вони передають значення часу, повністю зайнятого дією, або означену тривалість. Темпоратив **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen** чітко окреслює часовий проміжок, у рамках якого відбувається подія чи реалізується дія. Сполучаючись із іменником у формі генетива, прийменник **від (од)** позначає початкову часову межу, а прийменник **до** – кінцевий час дії, напр.: *На цьому світі [тато] бачить тільки тебе, живе від ранку до вечора тільки тобою ...* (М. Івасюк, 40); *По селі розносилась луна парубоцьких та*

дівочих пісень, мов і не вони ото виробили цілісний день од світання до темряви (Ю. Яновський, 99). Синтаксема **prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen**, як і попередня, локалізує значення початкової й кінцевої межі часового проміжку, заповненого дією, напр.: *Друзе, товариство моє чисте! В нас роботи з літа до зими* (М. Вінграновський, 782); *З раннього струмка до тихого осіннього листопаду ... немає дня у Лесиному гаю, котрий не відкривав би для тебе все нові зваби природи* (Т. Нікітін, 60). Темпоральна структура **prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc** корелює з конструкціями **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen**, **prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen**, що точно й однозначно окреслюють часовий проміжок, у рамках якого відбувається дія, напр.: *За походженням я новоолександрівець ..., а в Миколаєві жив з сорок шостого по шістдесят другий ...* (О. Сизоненко, 42); *У Васі з Наташкою роман тривав із першого по п'ятий курс ...* (В. Юрченко, 40). На відміну від двох попередніх моделей, остання включає кінцеві часові рамки в процес часової реалізації дії. У складі темпоративів **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc** первинні прийменники **від (од)** та **з (із, зі)** цілком зберігають свої семантичні характеристики, про які йшлося в п. 2.1.1. (див.: с. 44–45). Саме завдяки їм часові конструкції з парними прийменниками вступають у корелятивні зв'язки. Структури **prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen** у кількісному відношенні переважають над конструкціями **prep від (од) + Ngen / prep до + Nacc**. Вони співвідносяться як 2 : 1 (на 46 конструкцій із прийменником **з (із, зі)** припадає 18 синтаксем із прийменником **від** та 3 із прийменником **од**). Зрідка трапляються випадки, коли обидві сполуки (з прийменниками **від [од]**, **з [із, зі]**) виступають в одному контексті, що є підтвердженням їхньої близької семантики, напр.: *З тридцять третього, себто від одруження й до самої війни, їздила [Марія Християнівна] з чоловіком по прикордонних заставах, там, мабуть, і прилучилася до великого таїнства чаювання ...* (Ю. Бедзик, 21). Склад корельованих темпоративів **prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc – prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen** конституюють іменники часової й нечасової семантики, а також субстантивовані числівники. Репертуар субстантивів темпорального значення формують лексеми – назви пір року (*зима, весна, літо, осінь, провесінь, післявесіння, передлітня* тощо), місяців (*січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень*), днів тижня

(понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя), основних частин доби (ранок, день, вечір, ніч) і частин доби за положенням сонця (світанок, передрання, зоря, полудень, схід (сонця), захід (сонця), сутінки, присмерки, надвечір'я, підвечірок, північ тощо), періодів життя людини (дитинство, отроцтво, юність, повноліття, молодість, зрілість, старість).

З-поміж іменників нечасової семантики, що функціують здебільшого у структурі темпоратива **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen**, зафіксовано лексеми – найменування релігійних свят (*Різдво Христове, Благовіщення, Великдень, Вознесіння, Воздвиження, Покрова* й ін.), періодів і явищ за церковним (*піст, середопістя, масляна, м'ясниці* й ін.) та сільськогосподарським (*сівба, сапання, сінокіс, жнива, молотьба, копання* й ін.) календарями. Цей розряд доповнюють девербативи на позначення процесів, явищ, що мають певну тривалість у часі (*засідання, голосування, ухвалення, одруження, купання, бомбардування, реєстрація, перебування, від'їзд, чергування, знайомство, зустріч, побачення, розлука* тощо), подій, пов'язаних із періодами розвитку людського суспільства (*повстання, колективізація, перебудова, вибори* тощо).

Семантику проміжного часу експлікують також синтаксеми **prep між (межи) + Ngen, prep між (межи) + Ninstr**. Від попередньо проаналізованих корелятивів **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc** вони відрізняються тим, що експліцитно репрезентують значеннєві відтінки проміжного часу, а саме: „що-небудь відбувається в проміжку між подіми, явищами”. Для них характерна жорстка лексико-семантична вибірковість на рівні субстантивного компонента. Його роль виконують іменники нетемпоральної семантики у формі множини, що називають різноманітні дії, які виконує людина (*змагання, дебати, танці*), види занять, форми організації часу (*заняття, з'їзд, конференція*), напр.: *Між змаганнями дівчата 7–10 класів вітали присутніх піснями* (122). Розглядуваний темпоратив має й багатокomпонентну структуру **prep + Num + Con + Num + Ninstr** із порядковими числівниками та іменниками темпоральної й нетемпоральної семантики, напр.: *У Ратному між другою і третьою годинами ночі на вулиці Центральній трапилась дорожньо-транспортна пригода зі смертельним наслідком* (183); *Для того, щоб студенти мали змогу пообідати, перерва між другою і третьою парами триває 50 хвилин (з 11:30 до 12:20)* (129). У синтаксемах із нумеративами іменник на позначення

часоназв може опускатися, напр.: – *Ми умовились – На яку годину? – Між другою та третьою дня ...* (І. Ле, 591). Як засвідчує фактичний матеріал, конструкції **prep між + Ninstr** не виявляють високого ступеня продуктивності. Це пояснюється тим, що непохідний прийменник **між** у сполученні із субстантивом у формі орудного відмінка репрезентує здебільшого об'єктну та локативну семантику, часове ж його значення виступає як другорядне.

2.2. Внутрішня кореляція у прийменниково-іменникових структурах із вторинними темпоральними прийменниками

Внутрішня семантико-синтаксична кореляція реалізується й у сфері вторинних часових прийменників. Похідні темпоральні прийменники, як і непохідні, у межах свого розряду, мотивованого походженням, вступають у корелятивні відношення. Вторинні прийменники кількісно переважають над первинними, оскільки не становлять замкненої підсистеми, а весь час поповнюються новими одиницями. Динамічні процеси спостережено в рамках похідних прийменників, яким, з одного боку, властива семантична різноманітність, а з іншого – здатність виражати тільки одне відношення й репрезентувати в його межах семантику цілком окреслено та виразно. Прийменниково-відмінкові конструкції з вторинними часовими прийменниками домінують порівняно з аналогічними сполуками, у яких функціують первинні прийменники. Для прийменниково-іменникових парадигм корелятивів, оформлених за участю похідних темпоральних прийменників, характерна поліконституентність: конкретними реалізаторами внутрішньої кореляції на рівні вторинних часових прийменників є дво-, три-, чотири-, п'яти-, шести-, восьми- та одинадцятикомпонентні парадигми темпоративів, а саме:

- двокомпонентні: **prep до початку + Ngen – prep перед початком + Ngen;**
- трикомпонентні: **prep під час + Ngen – prep у (в) ході + Ngen – prep у (в) процесі + Ngen;**
- чотирикомпонентні: **prep з (із) початку + Ngen – prep від початку + Ngen – prep починаючи з (із, зі) + Ngen – prep починаючи від (од) + Ngen; prep близько + Ngen – prep коло + Ngen – prep біля + Ngen – prep ближче до + Ngen;**

– п'ятикомпонентні: на початку + Ngen – prep на зорі + Ngen – prep на світанку + Ngen – prep на порозі + Ngen – prep на старті + Ngen; prep посеред + Ngen – prep у (в) середині + Ngen – prep у (в) половині + Ngen – prep у (в) розпалі (розпал) + Ngen – prep у (в) розквіті + Ngen; prep перед + Ninstr – prep напередодні + Ngen – prep у (в) переддень + Ngen – prep незадовго до + Ngen – prep незадовго перед + Ngen;

– шестикомпонентні: prep одночасно з (із, зі) + Ninstr – prep паралельно з (із, зі) + Ninstr – prep водночас з (із, зі) + Ninstr – prep рівнобіжно з (із, зі) + Ninstr – prep рівночасно з (із, зі) + Ninstr – prep разом з (із, зі) + Ninstr; prep на рубежі + Ngen – prep на зламі + Ngen – prep на стику (стиках) + Ngen – prep на межі + Ngen – prep на переломі + Ngen – prep на перевалі + Ngen; prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep уподовж (вподовж) + Ngen – prep у (в) плинні + Ngen – за час + Ngen – prep за період + Ngen; prep після закінчення + Ngen – prep після завершення + Ngen – prep по закінченні + Ngen – prep по завершенні + Ngen – prep із закінченням + Ngen – prep у (в) період після + Ngen;

– восьмикомпонентні: prep у (в) час (часи) + Ngen – prep у (в) період + Ngen – prep за часів + Ngen – prep часів + Ngen – prep у (в) добу + Ngen – prep у (в) пору + Ngen – prep в епоху + Ngen – prep в еру + Ngen; prep після (опісля) + Ngen – prep слідом за + Ninstr – prep вслід (услід) за + Ninstr – prep відразу після + Ngen – prep незадовго після + Ngen – prep невдовзі по + Nlok – prep пізніше від + Ngen – prep пізніше за + Ngen;

– одинадцятикомпонентні: prep наприкінці + Ngen – prep у (в) кінці + Ngen – prep на кінець + Ngen – prep під кінець + Ngen – prep перед кінцем + Ngen – prep при кінці + Ngen – prep надкінець + Ngen – prep на закінчення + Ngen – prep на завершення + Ngen – prep під завісу + Ngen – prep на заході + Ngen.

2.2.1. Прийменниково-субстантивні парадигми корелятивів зі значенням одночасності / різночасності

Прийменниково-іменникові часові конструкції з похідними темпоральними прийменниками, як і з непохідними, у межах категорії одночасності корелюють за означеною / неозначеною тривалістю дії. Під

означеністю дії розуміємо її актуалізацію й детермінованість, чітку окресленість у просторово-часовому континуумі [228, с. 86]. Семантику означеної тривалості в рамках категорії одночасності маніфестують темпоративи шестикомпонентної парадигми **ргер протягом + Ngen – ргер упродовж (впродовж) + Ngen – ргер уподовж (вподовж) + Ngen – ргер у (в) плинні + Ngen – за час + Ngen – ргер за період + Ngen**. Вони позначають відрізок часу, повністю охоплений дією з експліцитною вказівкою на протяжність, тривалість дії в межах часового періоду. О. С. Мельничук назвав власне-темпоральний прийменник **протягом** виразником значення часової тривалості [196, с. 166]. Він регулярно вступає в семантико-синтаксичні зв'язки з іменниками часової семантики, що є назвами конкретних темпоральних вимірів (*година, день, доба, тиждень, декада, місяць, квартал, рік, вік, століття, тисячоліття*), пір року, місяців, частин доби (*весна, квітень, ранок*), напр.: **Протягом віків літератури всіх народів змальовували сум, горе, людські страждання** (Ю. Мартич, 143); **Протягом літа** наливалися тут під сонцем рясні виноградні грона, блищали, сивіли, обтягуючи кущі (Гончар, I, 502). Іррегулярно в сполученні з вторинним прийменником **протягом** функціують субстантиви нетемпоральної семантики (*життя, війна, окупація*), напр.: *Андрій уже не міг розлучитися з тим, кого вимріяв собі протягом життя* (Л. Письменна, 436). Числівниково-субстантивні сполучення, що мають у своєму складі цей прийменник, конкретизують визначену тривалість, напр.: **Протягом двох сторіч (XVI–XVII) освітянським розвитком займалися церковні Братства** (В. Скуратівський, 253); *Та вершиною своєї видавничої діяльності князь вважав опублікування Біблії, над якою протягом десяти років працювали члени острозького гуртка, в грецькій, латинській, слов'янській та українській мові вправні* (В. Кулаковський, 285).

Темпоратив **ргер упродовж (впродовж) + Ngen**, як і синтаксема **ргер протягом + Ngen**, містить указівку на тривалість дії в жорстко або відносно жорстко лімітованих часових рамках, напр.: *Безстороння, майже байдужа, вона [природа] скасувала всі людські борги і пробачила дрібні провини, що впродовж життя назбируються між людьми на малій території* (М. Матіос, 8); *...Упродовж ХХ століття в східноукраїнських містах під тиском індустріалізації та совка дуже помітно й згубно затерлися риси феодальної культури козацької доби ...* (А. Дністровий, 46). Як підтверджує фактичний матеріал, з-поміж двох аналізованих структур

вищу функційну активність виявляє синтаксема **prep протягом + Ngen**. Так, на 100 темпоративів **prep протягом + Ngen** припадає 30 темпоративів **prep упродовж (впродовж) + Ngen**. Це, на наш погляд, зумовлено тим, що прийменник **протягом** реалізує тільки часове значення, на відміну від прийменника **упродовж (впродовж)**, який первісно репрезентував локативну семантику (*упродовж столу, впродовж вулиці*), а в процесі розвитку мови набув темпорального значення. З. І. Іваненко небезпідставно зауважує, що прийменник **упродовж (впродовж)** „у часовій функції почав використовуватись тільки в ХХ столітті. Творам письменників минулого століття він не був властивий” [130, с. 56]. Словник українських прийменників не фіксує прийменника **упродовж (впродовж)**. У ньому подано прийменник **уподовж (вподовж)** [242, с. 375], який у складі темпоратива **prep уподовж (вподовж) + Ngen**, крім просторової (*вподовж стіни*), виражає ще й часову семантику, номінуючи термін виконання дії з експліцитною вказівкою на її тривалість, протяжність, напр.: *Ці завдання вирішувалися „отцями церкви”, видатними богословами, що жили і творили вподовж III-VIII ст.* (142). Однак коефіцієнт продуктивності використання таких конструкцій гранично низький (0,05 %).

Словник українських прийменників не подає прийменникової одиниці у **(в) плинні** [242]. У досліджуваному великому за обсягом матеріалі її зафіксовано у складі синтаксеми **prep у (в) плинні + Ngen**. Ця конструкція корелює з проаналізованими вище структурами **prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep уподовж (вподовж) + Ngen**, що виражають означену тривалість дії в рамках названого часового періоду, напр.: ... *Я питав про Лїду-медсестру в лікарів та генералів, листи славі відділам кадрів, я шукав її в госпіталях, архівах і на кладовищах, шукав, шукаю – в плинні всіх потомлених літ війни та миру* (О. Ільченко, 545).

Власне-темпоральна моносемантика прийменника **протягом** у структурі темпоратива **prep протягом + Ngen** дає підстави вважати його домінантою в низці корелятивів **prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep уподовж (вподовж) + Ngen – prep у (в) плинні + Ngen**, а також визнати її найвищу продуктивність і стильову поліфункційність. Так, синтаксеми **prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen** співвідносяться як 3 : 1 (**prep протягом + Ngen** – 1,25 %, **prep упродовж (впродовж) + Ngen** – 0,37 % від загальної кількості зафіксованих прийменниково-іменникових темпоративів).

Синтаксеми **prep за час + Ngen – prep за період + Ngen** реалізують семантику означеної часової тривалості. Вони називають проміжок часу, цілком охоплений дією. Однак темпоратив **prep за період + Ngen** фіксує тривалість дії в чітко окреслених межах, на відміну від структури **prep за час + Ngen**, яка виражає цю семантику узагальнено, пор.: *Тільки за період митрополичого служіння особисто Алексієм у глухих лісистих нетрях Московії було закладено більше ніж 20 монастирів нового типу* (В. Білінський, 139) – *За час подорожі він [Генріх] зголоднів і охоче прийняв запрошення начальника місцевої поліції Барановського пообідати в нього* (Ю. Дольд-Михайлик, 32); *Геннадій посміхнувся, вперше за час розмови* (В. Лис, 35).

Прийменникові еквіваленти **за час, за період** містять у своєму складі темпоральні лексеми, завдяки яким синтаксеми **prep за час + Ngen – prep за період + Ngen** репрезентують додаткові диференційні ознаки. Лексема **час** наділена найзагальнішим темпоральним значенням, тоді як лексична одиниця **період** навіть поза контекстом містить вказівку на певні часові рамки. Така власне-темпоральна семантика прийменникових одиниць уможливорює їхнє поєднання тільки з іменниками, що не є часоназвами, як-от: *розмова, відсутність, війна, хвороба, правління, перевірка, господарювання, боротьба, подорож*. Стосовно ж особливостей використання досліджуваних форм у різних функційних різновидах, то синтаксема **prep за час + Ngen** засвідчує високий рівень продуктивності в художньому й публіцистичному стилях, а темпоратив **prep за період + Ngen** домінує в офіційно-діловому й науковому стилях. Частота їхнього вживання однакова – 0,2 %.

Більшість мовних засобів, що моделюють семантико-синтаксичну категорію одночасності, спеціалізовані на вираженні неозначеної тривалості. Вони позначають відрізок часу, частково заповнений дією. Кожен темпоратив трикомпонентної парадигми **prep під час + Ngen – prep у (в) ході + Ngen – prep у (в) процесі + Ngen** номінує подію, одночасно з якою відбувається інша дія або реалізується який-небудь стан.

Словник українських прийменників кваліфікує мовну одиницю **під час** як таку, що вживається у значенні прийменника [242, с. 250]. Однак більшість дослідників переконані, що є достатньо підстав уважати його складеним темпоральним власне-прийменником (див.: [57, с. 126; 133, с. 13; 141, с. 59]). Синтаксема **prep під час + Ngen** передає суто часове значення, оскільки її прийменник утворився внаслідок граматикалізації іменника **час** із

прийменником **під**, отже, у ньому генетично закладена темпоральна семантика. Повнозначним компонентом синтаксеми **prep під час + Ngen** завжди виступає субстантив із нечасовим значенням, що є назвою дії, стану, процесу або абстрактного поняття, напр.: ... *І ніхто під час цих прогулянок не наважувався тривожити його [Франкову] самотність* (Р. Іваничук, 233); *У сльозах покаяння відмиваються наші гріхи, як вони відмиваються у воді під час хрещення* (Патріарх Філарет, 58); *Під час німецької окупації ... Іскров організував на квартирі в Савченка склад нелегальної літератури* (О. Бойченко, 9). Часові відношення, реалізовані синтаксемою **prep під час + Ngen**, індиферентні до будь-яких додаткових відтінків, позаяк „виразність смислового навантаження зумовлюється співвідносністю чітко окресленої лексичної природи прийменника (позначення узагальненого вираження часового поняття) з семантикою залежного слова” [133, с. 13].

Загальний стосунок до внутрішніх меж часового орієнтира виражають темпоративи **prep у (в) ході + Ngen, prep у (в) процесі + Ngen**. Узагальнене поняття часу, яке вони регулярно актуалізують, не обмежене конкретними часовими рамками, напр.: *[Орган] у ході еволюції втратив своє функціональне значення ... як апендикс* (Л. Дереш, 27); *А далі в процесі пошуків сталося те, що я передбачав* (А. Кокотюха, 248); *Затримано тутешнього „оборотня”, офіцера, що в процесі демократичних перетворень перетворився на організатора банди* (Л. Костенко, 309). Аналізовані синтаксеми корелюють зі структурою **prep під час + Ngen**. Прийменникові одиниці **у (в) ході, у (в) процесі**, на відміну від прийменника **під час**, наділені додатковою семантикою розгортання повідомлюваної дії чи явища в межах позначеного прийменниково-іменниковою формою відрізка часу. Саме це й становить основну диференційну ознаку розглядуваних прийменників. Специфічні відтінки прийменникових еквівалентів **у (в) ході, у (в) процесі** формують передусім повнозначні лексеми, що набули статусу компонентів прийменників. Наприклад, лексичне значення слова **хід** Словник української мови подає як „переміщення кого- або чого-небудь у якомусь напрямі” [241, XI, с. 69], а **процес** – як „послідовну зміну станів або явищ, що відбувається закономірним порядком; хід розвитку” [241, VIII, с. 343]. Значення описуваних лексем накладає свій відбиток на план змісту темпоративів **prep у (в) ході + Ngen, prep у (в) процесі + Ngen**.

Окремішньою характеристикою синтаксеми **prep під час + Ngen** є позначення дії, що відбувається протягом реалізації іншої дії,

репрезентованої субстантивом у формі родового відмінка. Цю семантику вона передає гранично точно, чітко, конкретно, що вможливило її регулярне використання в різних стилях сучасної української літературної мови, на відміну від темпоративів **прер у (в) ході + Ngen**, **прер у (в) процесі + Ngen**, сферою функціонування яких є науковий і публіцистичний стилі. Структури **прер під час + Ngen – прер у (в) ході + Ngen – прер у (в) процесі + Ngen** кваліфікуємо як такі, що доповнюють низку приєднково-іменникових корелятивів із семантикою неозначеної часової тривалості в межах категорії одночасності. Згідно зі статистичними підрахунками темпоративи **прер під час + Ngen** становлять 3,1 % від загальної кількості досліджуваного матеріалу, тоді як **прер у (в) процесі + Ngen** – 0,13 %, а **прер у (в) ході + Ngen** – 0,01 %.

Семантику неозначеної, або часткової, одночасності репрезентує шестикомпонентна парадигма корелятивів **прер у (в) час (часи) + Ngen – прер у (в) період + Ngen – прер за часів + Ngen – прер часів + Ngen – прер у (в) добу + Ngen – прер у (в) пору + Ngen**.

Темпоратив **прер у (в) час (часи) + Ngen** є найпродуктивнішим виразником аналізованого плану змісту, напр.: ***В час праці ми були на різних комбайнах ...*** (Д. Гуменна, 304); ***Интерес до історії України, до походження української мови виникав у часи національного розвитку*** (М. Степаненко, 7). Синтаксема **прер у (в) час (часи) + Ngen** виявляє найширші можливості порівняно з іншими структурами вирізненої парадигми. Г. С. Балабан називає мовну одиницю **у (в) час (часи)** власне-приєднком [19, с. 8], а Словник українських приєднків кваліфікує її як еквівалент, уживаний у функції приєдника [242, с. 365]. Останній погляд видається цілком слушним, адже компонент **у (в) час (часи)** інколи може поширюватися означенням, напр.: ***Дід читав лекції українською мовою у найтяжчі часи сталінських репресій*** (Л. Костенко, 116). Це є прямим підтвердженням незавершеності процесу препозиціоналізації. Конструкція **прер у (в) час (часи) + Ngen** здатна чітко репрезентувати темпоральну семантику, яка закладена в приєднковому еквіваленті (повнозначний складник – лексема **час**), що й забезпечує її активне використання в усіх функційних різновидах мови. **У (в) час (часи)** виступає найчастіше в сполученні із субстантивами нечасової семантики. Високим ступенем продуктивності наділені ті, що називають осіб за різними ономасіологічними характеристиками, напр.: ***Головний ідеолог русифікації ... М. А. Сулов розгорнувся „на повне плече” уже в часи Брежнєва ...***

(С. Тельнюк, 13); явища природи (*землетрус, злива, повінь, розлив, потоп, сонцестояння, шторм* тощо), напр.: *Може, то не вода – а людські пристрасті проривають землю в часи потопів ...* (М. Матіос, 25); події, пов'язані з періодом розвитку людського суспільства (*повстання, колективізація, перебудова, вибори* тощо), напр.: *А в час війни її* [Тетяни] *начебто і не було в селі* (Я. Баш, 426); процеси, явища, що мають певну тривалість у часі (*голосування, навчання, суперечка, оборона, перебування, від'їзд, похід, переправа, прогулянка, мандрівка, подорож, зйомка, змагання, чергування, знайомство, зустріч, побачення, розлука, полювання, відступ, розквіт* тощо), напр.: *Він* [Тринник] *утік сюди ... в часи відступу* руської армії (Олесь Досвітній, 29); психічні процеси, стани (*безсоння, зневіра, розпач* тощо), напр.: *І лист переховуватиметься як безсмертна цінність, як амулет, що додає бадьорості духу в час розпуки і зневіри* (О. Гаврилюк, 46).

З-поміж іменників темпоральної семантики вирізнено тільки один лексико-семантичний розряд, що сполучається з прийменниковим еквівалентом у **(в) час (часи)**, – найменування періодів життя людини (*дитинство, отрочтво, юність, повноліття, молодість, зрілість, старість*), напр.: *А я в часи моєї юності не міг знайти собі товариша, щоб прийти сюди* (Є. Кононенко, 128).

Темпоратив *prep* у **(в) період** + *Ngen*, недиференційовано позначаючи семантику часткової тривалості явища, корелює з розглянутою вище синтаксевою *prep* у **(в) час (часи)** + *Ngen*. Їх єднає не лише близьке значення, але й стилістична нейтральність та граматичний статус прийменникових одиниць у **(в) період**, у **(в) час (часи)**. У Словникові українських прийменників аналізовані синтаксичні структури потрактовано як еквіваленти, що вживаються у функції прийменника [242, с. 335, 365]. Г. С. Балабан витлумачує прийменникові одиниці у **(в) період**, у **(в) час (часи)** як власне-прийменники [19, с. 8]. Є більше підстав уважати розглядувані одиниці як еквіваленти прийменників, оскільки їхні субстантивні компоненти **час**, **період** не втратили здатності сполучатися з первинними прийменниками (*у цей період, на той період*), а це промовисто засвідчує незавершеність процесу препозиціоналізації. Вагомим аргументом на підтвердження цієї лінгвістичної версії є вживання первинного часового прийменника **в (у)** у сполученні з іменниками темпоральної семантики **час**, **період** та прийменникових еквівалентів у **(в) час (часи)**, у **(в) період**, що не здатні функціювати з іменниками-часоназвами в одному контексті, напр.: *Що*

не кажіть, а й тоді, в застійний період, в період стагнації та окупації, траплялися, і досить часто, справжні партійні керівники, лідери і носії народної та соціалістичної моралі (О. Сизоненко, 31) – *У прекрасний час ми з тобою зустрілись, а в часи війни це побачення могло б і не відбутись* (С. Завгородній, 84). Темпоративи **прер у (в) час (часи) + Ngen** – **прер у (в) період + Ngen** можуть бути взаємозамінними, однак не завжди. Специфічний семантичний відтінок вносять окремі компоненти прийменникових одиниць: лексема **час** є загальним поняттям темпоральної сфери, а отже, відзначається ширшим семантичним діапазоном, тоді як лексема **період** має вузькі, чітко визначені часові рамки, напр.: *Але в період громадянської війни не було змоги вирішити „бессарабське питання”* (В. Олійник, 112) – *В часи війни кожна червона плямка здавалася висохлою крапелькою крові ...* (В. Коротич, 42).

До розряду продуктивних в українській мові слід віднести синтаксему **прер за часів + Ngen** зі значенням неозначеної одночасності. На відміну від темпоратива **прер у (в) час (часи) + Ngen**, вона позначає дещо „розмитий” часовий період, конкретно встановлюваний із контексту, напр.: *Красивим і величним був Київ за часів Ярослава Мудрого ...* (М. Дашкієв, 40); *Насправді ж мешкав тут неможливі Іон Сорокотяга, якому цю хату дали ще за часів революції* (В. Минко, 378). Виділені конструкції регулярно побутують у науковому, публіцистичному й художньому стилях. Прийменниковий еквівалент **за часів** сполучається з іменниками нечасової семантики, що номінують осіб, події в розвитку людського суспільства, абстрактні поняття, напр.: *Ще за часів матінки Катерини перевезли ту церкву на плотах по Дніпру десь аж із Переволошиної, з-під Кременчука* (О. Гончар, II, 87); *Я був у Москві, ще за часів перебудови, їздив на студентську олімпіаду* (Л. Костенко, 207); *Читаю. Пише якийсь напівбожевільний тип. Сидів за часів культу* (С. Тельнюк, 54). Словник українських прийменників кваліфікує сполучку **за часів** як вторинну прийменникову одиницю, що функціонує зі значенням прийменника [242, с. 117]. Ми цілком поділяємо такий погляд і наголошуємо на тому, що немає достатньо підстав для віднесення його до розряду власне-прийменників: субстантив **час** у формі генетива може виступати в поєднанні з первинним прийменником **за**, зберігаючи потенційну здатність поширюватись облігаторним означенням, напр.: *Так було й ... за часів незапам’ятних* (Д. Гуменна, 262).

Темпоратив **prep часів + Ngen**, спорадично вживаний у художньому й публіцистичному стилях, розглядаємо у складі проаналізованої вище парадигми прийменниково-іменникових корелятивів із семантикою неозначеної одночасності. Лексема **час** у формі родового відмінка, залишаючись у своєму категорійному класі, за умови сполучення із субстантивом здатна виконувати функцію вторинної прийменникової одиниці, що реалізує семантику неозначеної одночасності, напр.: *Отець Гавриїл ще додав: про лікування віспи він дізнався з Олександрійського манускрипта **часів Клавдія Птолемея*** (Г. Книш, 39); *Я не кричав, тільки, повернувшись у бік до залатаної, мабуть, **часів Миколи I** шинелі, ... ляскав її по плечі й дружньо казав ...* (Б. Антоненко-Давидович, 32). На відміну від похідних прийменникових одиниць у **(в) час (часи)**, у **(в) період**, за **часів**, співвідносних із адвербіалізованими прийменниково-іменниковими формами або аналітичними прислівниками, прийменниковий еквівалент **часів** репрезентує семантику неозначеної одночасності надто узагальнено. Це зумовлено тим, що він утворений шляхом переходу іменника – експлікатора загального часового поняття в прийменник.

Парадигму корелятивів **prep у (в) час (часи) + Ngen – prep у (в) період + Ngen – prep за часів + Ngen – prep часів + Ngen** із семантикою часткової одночасності доповнюють синтаксеми **prep у (в) пору + Ngen – prep у (в) добу + Ngen**. Специфіка темпоратива **prep у (в) пору + Ngen** полягає в тому, що йому притаманна подвійна часова семантика, яку ідентифікує іменниковий компонент вторинної прийменникової одиниці безпосередньо в контексті. З одного боку, субстантив **пора** вказує на момент, пов'язаний із певною дією, тобто короткий відрізок часу, а з іншого боку, **пора** – це „тривалий період у житті народу, що характеризується визначними подіями, явищами тощо; епоха, доба” [241, VII, с. 243], напр.: *Прості вони [обов'язки]: **вранці мусиш наварити каші, в пору поїння отари натягати води з степового колодязя, поналивати в жолоби*** (О. Гончар, II, 127). Власне-темпоральний прийменниковий еквівалент у **(в) пору** зорієнтований на сполучуваність із девербативами опрідметненої дії на взірць *поїння, доїння, цвітіння, годування* тощо.

Субстантив **доба** – компонент синтаксеми **prep у (в) добу + Ngen** – також є семантично біфункційним: 1) „період часу 24 години”; 2) „тривалий проміжок часу, виділений за яким-небудь характерним явищем, подією, епоха” [241, II, с. 316]. У складі прийменникового еквівалента повнозначний

компонент уживається тільки з другим значенням, напр.: *В добу глибокої кризи* [чужа держава] *намагається своїми хижацькими щупальцями обилутати світ християнської культури і цивілізації, щоби відтак знищити в ньому все гарне, добре й піднесене ...* (Я. Галан, 238); *Стає боляче, що люди тепер, в добу революції, коли кожен момент дорогий, можуть гаяти час на таке пусте ...* (Олесь Досвітній, 47); *З одних висот він [Олесь Гончар] дивиться на людину в добу тоталітаризму й з інших – у добу незалежності* (М. Степаненко, 165). З аналізованим прийменником регулярно сполучаються субстантиви нечасової семантики, що номінують абстрактні поняття (*криза, культ, тоталітаризм, гуманізм, інфляція, руйнація, розквіт, розвиток*), соціальні формації, історичні епохи (*феодалізм, капіталізм, соціалізм, комунізм; Київська Русь, незалежність*).

Роль маркерів специфічних темпоральних відтінків синтаксем **прер у (в) пору + Ngen – прер у (в) добу + Ngen** можуть перебирати на себе іменникові компоненти **пора і доба**, що номінують умовні виміри часу. Синтаксема **прер у (в) пору + Ngen** закріплена здебільшого за художнім і розмовним стилями. Сфера функціонування темпоратива **прер у (в) добу + Ngen** широка: він активно побутує в науковому, публіцистичному й художньому стилях.

Ураховуючи викладене вище, вважаємо за доцільне доповнити парадигму співвідносних темпоративів, що виражають неозначену одночасність, синтаксемами **прер у (в) пору + Ngen – прер у (в) добу + Ngen**. Кожен компонент шестикомпонентної парадигми **прер у (в) час (часи) + Ngen – прер у (в) період + Ngen – прер за часів + Ngen – прер часів + Ngen – прер у (в) пору + Ngen – прер у (в) добу + Ngen** наділений особливими семантичними відтінками, які, проте, не позбавляють можливості їхнього вживання в одному реченні, напр.: *Такі погрожування-тяганини по кабінетах, констатує Гончар, призводили і в період українізації, і в добу культу особи Сталіна, і в часи застою до винищення не лише окремих людей, а й цілого народу ...* (М. Степаненко, 475). Як свідчать статистичні дані, найуживанішим з-поміж аналізованих темпоративів є **прер у (в) час (часи)**. Частота його вживання перевищує частоту вживання всіх останніх темпоративів аналізованої парадигми в 9 разів.

Низку корелятивів – репрезентантів семантики неозначеної одночасності продовжують темпоративи **прер в епоху + Ngen, прер в еру + Ngen**. Диференційною ознакою синтаксеми **прер в епоху + Ngen** є вказівка на тривалий часовий проміжок, пов'язаний із визначними подіями чи процесами

в суспільстві, науці, мистецтві, з історією людства або окремої країни [79, с. 123]. Цей семантичний фрагмент фокусує у своєму значеннєвому обсязі лексема **епоха** – компонент похідної прийменникової одиниці **в епоху**, напр.: *А де наша людська ідентифікація? Національна? Культурна? Чи в епоху глобалізації вже не треба?* (Л. Костенко, 287); *Зараз, в епоху НТР, ... не лише навколишнє природне середовище потребує нашого спільного піклування* (М. Степаненко, 244). Оскільки прийменниковий еквівалент **в епоху** наділений часовою семантикою, то у сполученні з ним виступає іменник нетемпорального значення. Субстантиви в таких конструкціях – це здебільшого назви абстрактних понять, рідше – осіб, напр.: *Але тут велика країна, зв'язана системою сполучених посудин із рештою світу, – в епоху духовного ослаблення людства* (Є. Сверстюк, 40); *В епоху Перебенді (перша чверть ХІХ століття) наше село, на відміну від нинішнього часу, кишило людьми і домашніми тваринами* (Є. Яценко, 4).

Особливістю синтаксеми **prep в еру + Ngen** є вказівка на тривалий часовий період, що докорінно відрізняється від попереднього й пов'язаний з історією Землі [79, с. 123]. Така семантика властива лексемі **ера**, що входить до складу еквівалента, уживаного у функції прийменника, напр.: *В еру глобалізації, інформатизації – поєднання світових економік, все більш актуальним стає питання майбутнього розвитку* (187). Стосовно функційних можливостей темпоративів **prep в епоху + Ngen – prep в еру + Ngen**, то вони різні: перший із них регулярно функціонує в науковому, публіцистичному й художньому стилях, тоді як сфера використання другого обмежена художнім і публіцистичним стилями. Прийменниковий еквівалент **в еру** лише віднедавна використовують у функції прийменника. Його появу в темпоральній сфері засвідчили укладачі Словника українських прийменників [242, с. 32]. Значення часткової одночасності семантично зближує синтаксеми **prep в епоху + Ngen**, **prep в еру + Ngen**, але водночас вони різняться своїми значеннєвими відтінками, сферою функціонування та ступенем продуктивності, співвідносячись як 10 : 1.

Отже, темпоративи шестикомпонентної парадигми **prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep у (в) плинні + Ngen – prep за час + Ngen – prep за період + Ngen**, виражаючи семантику означеної тривалості дії, вступають у корелятивні відношення з темпоративами трикомпонентної – **prep під час + Ngen – prep у (в) ході + Ngen – prep у (в) процесі + Ngen** та восьмикомпонентної **prep у (в)**

час (часи) + Ngen – prep у (в) період + Ngen – prep за часів + Ngen – prep часів + Ngen – prep у (в) добу + Ngen – prep у (в) пору + Ngen – prep в епоху + Ngen – prep в еру + Ngen – парадигм, які спеціалізуються на передаванні семантики неозначеної тривалості дії. Диференціацію протиставлюваної семантики в корелятивних структурах уможливають часові прийменники – конституенти прийменниково-іменникових темпоративів.

Шестикомпонентна парадигма темпоративів **prep одночасно з (із, зі) + Ninstr – prep паралельно з (із, зі) + Ninstr – prep водночас з (із, зі) + Ninstr – prep рівнобіжно з (із, зі) + Ninstr – prep рівночасно з (із, зі) + Ninstr – prep разом з (із, зі) + Ninstr** репрезентує семантику одночасності, або прямого часу.

Крім значення одночасного перебігу дії, явища чи процесу стосовно часового орієнтира або їхнього збігу в часовому плані, темпоратив **prep одночасно з (із, зі) + Ninstr** експлікує семантичний відтінок розгортання й зіставлення явищ, напр.: *Одночасно з цими картинками з'явилися книжечки про хороброго донського козака Кузьму Крючкова* (У. Самчук, 282); *Завдання майстра – це в основному робота з людьми. Одночасно з цим маркетинголог підприємства працює з інформацією про рівні й особливості продажу продукції* (135, 15). Семантично співвідноситься з ним темпоратив **prep паралельно з (із, зі) + Ninstr**, який передає відтінок одночасності зіставлюваних явищ, напр.: ... *Паралельно зі зйомками я написав з десяток віршів і по приїзді до Києва вперше переступив поріг Спілки письменників, де тоді містилася газета „Літературна Україна”* (М. Вінграновський, 785); *Паралельно з науково-організаційною роботою Володимир Вернадський увесь період перебування в Києві працював над рукописом початої ще в 1916–1917 роках у Шишаках на Полтавщині монографії про „Живу речовину в історії земної кори”* (О. Апанович, 68). Джерелом утворення і сферою функціонування власне-прийменника **одночасно з (із, зі)** та еквівалента, який уживається в значенні прийменника, **паралельно з (із, зі)** – є науковий, публіцистичний та офіційно-діловий стилі. Незважаючи на спільне в значенні, розглядувані прийменникові одиниці мають і відмінність. Так, прийменник **одночасно з (із, зі)** реалізує тільки темпоральну семантику, тоді як прийменниковий еквівалент **паралельно з (із, зі)** має генетичну спорідненість із просторовою семантикою й може репрезентувати її, напр.:

Вона [вулиця] пролягала **паралельно із залізничним вокзалом** (Ю. Шовкопляс, 15).

Розряд прийменникових одиниць **одночасно з (із, зі), паралельно з (із, зі),** які в поєднанні з орудним відмінком субстантива передають значення одночасного перебігу двох чи більше явищ, Г. С. Балабан доповнює прийменниковими новотворами **водночас з (із, зі), рівнобіжно з (із, зі), рівночасно з (із, зі)** [19, с. 9]. Цілком поділяємо думку дослідниці щодо кваліфікування їх власне-прийменниками. Словник українських прийменників [242] не фіксує цих прийменникових новотворів. Прийменникові одиниці **водночас з (із, зі), рівнобіжно з (із, зі), рівночасно з (із, зі)** лише спорадично вживаються в текстах наукового та публіцистичного стилів, напр.: *Майже водночас з відкриттям Л. Пастера з'явилися відомі праці видатного німецького мікробіолога Роберта Коха (188); Рівнобіжно з розвитком цехової організації більші міста виключалися з-під юрисдикції місцевої адміністрації і набували права самоврядування на підставі німецького, так званого Магдебурзького права (150); Рівночасно з культурою церковної музики розвивається в нас і світська музика опер, опереток та мистецька транспозиція невичерпної скарбниці народніх мелодій ...* (128).

Словник українських прийменників подає **разом з (із, зі)** як еквівалент, що виступає у значенні прийменника й виражає тільки об'єктну семантику. Водночас його зафіксовано в переліку синонімів до прийменників **одночасно з (із, зі), паралельно з (із, зі),** які репрезентують у мові темпоральну семантику [242, с. 293]. Отже, вважаємо за доцільне розширити парадигму прийменниково-іменникових корелятивів, що експлікують значення одночасного перебігу кількох явищ чи процесів, темпоративом **prep разом з (із, зі) + Ninstr**, напр.: *Двірники завжди з'являються на вулицях разом із сонцем* (П. Панч, 42); *... Всі біди і проблеми твоїх однолітків починались разом зі статевим дозріванням і закінчувались разом із дефолтом ...* (С. Жадан, 4). У виділених сполуках наявна темпоральна семантика, яка виникла на тлі об'єктної, оскільки остання є первинною (*йшли разом із Тетяною*). У структурі прийменниково-іменникових темпоративів зафіксовано субстантиви нечасового значення.

Темпоративи **prep одночасно з (із, зі) + Ninstr – prep паралельно з (із, зі) + Ninstr – prep водночас з (із, зі) + Ninstr – prep рівнобіжно з (із, зі) + Ninstr – prep рівночасно з (із, зі) + Ninstr** кваліфікуємо як

такі, що передають близьку семантику; кожен із них за участю часового прийменника реалізує особливий значеннєвий відтінок. Першість належить синтаксемам **prep одночасно з (із, зі) + Ninstr**, **prep паралельно з (із, зі) + Ninstr** (0,12 % від загальної кількості на тлі 0,025 % решти темпоративів аналізованої парадигми).

Корелятивні зв'язки прийменниково-іменникових темпоративів зафіксовано на рівні категорії різночасності: синтаксеми із семантикою часової попередності протиставлені конструкціям зі значенням часової наступності. Таку кореляцію уможливають саме прийменники, оскільки досить часто повнозначний компонент у складі прийменниково-відмінкових структур протилежної семантики є ідентичним (порівняймо: *зустрілися перед обідом* – *зустрілися після обіду*).

На відміну від темпоративів із первинними часовими прийменниками, які репрезентують семантику означеної й неозначеної часової попередності, синтаксеми з вторинними темпоральними прийменниками позначають лише семантику неозначеного передчасу. Так, п'ятикомпонентна парадигма корелятивів **prep перед + Ninstr** – **prep напередодні + Ngen** – **prep у (в) переддень + Ngen** – **prep незадовго до + Ngen** – **prep незадовго перед + Ninstr** маніфестує значення дії, що відбувається за деякий час до періоду, названого субстантивом. Найвиразніше цю семантику передає темпоратив **prep перед + Ninstr**, напр.: *Даниленкови з'явилися перед обідом* (С. Горбань, Н. Лапіна, 120); [Парубок] *перед самим вінчанням повернув рушники* (Ф. Бурлака, 30). Означальний займенниковий прикметник *самий* підсилює семантику часової попередності й номінує найближчий передчас. Характерна особливість досліджуваної синтаксеми полягає у вираженні темпоральної семантики статичної дії, що максимально наближена до названого часового періоду, але ніколи не перетинається з ним [131, с. 57].

Синтаксема **prep напередодні + Ngen** перебуває в одному корелятивному ряді зі структурою **prep перед + Ninstr**. Прислівниковий прийменник **напередодні** експліцитно актуалізує сему часового передування [141, с. 78]. Темпоратив **prep напередодні + Ngen** позначає зазвичай один із моментів за день до того часу, перед яким відбудеться дія, напр.: *Вона [Таня] особисто розмовляла із сусідкою Шулік, тією, яка бачила Миколу Андрійовича напередодні трагедії* (Є. Кононенко, 97); ... *Напередодні виїзду була я на вечірці у Дмитерка й Тамари Козакевич* (Д. Гуменна, 310). Якщо аналізований прийменник вступає в семантико-синтаксичні зв'язки з

іменниками – назвами великих часових періодів і важливих подій, то у специфічних контекстуальних умовах він набуває значення „незадовго перед чимось” [57, с. 128, 221], напр.: *Чи не так **напередодні Другої світової війни** ідеологи гітлерівської Німеччини підступали до анексії чеських і польських територій* (Д. Павличко, 2).

Прийменниковий еквівалент у **(в) переддень** у сполученні з іменником у формі родового відмінка реалізує семантику, близьку до тієї, яку експлікує синтаксема **prep напередодні + Ngen**. Структура **prep у (в) переддень + Ngen** здатна функціювати тільки з одним значенням, яке, на відміну від останньої, не може зазнавати трансформації, напр.: *Навіть важко повірити, що Марія **в переддень своєї смерті** – це та ж Марія, яка була в Римі й Ніцці, тільки на сім років старша* (М. Слабошпицький, 56); *Нонна поткнулася було шукати іншу квартиру, але дуже швидко переконалася, що **у переддень навчального року** в центрі міста нічого ... не знайде* (М. Колесников, 115). Незважаючи на однозначність темпоратива **prep у (в) переддень + Ngen**, а також потенційну здатність прийменникового еквівалента поєднуватися з широким колом іменників нечасової семантики, він не відзначений високим рівнем функційної активності.

Синтаксеми **prep незадовго до + Ngen**, **prep незадовго перед + Ninstr** репрезентують семантику неозначеної часової попередності, а отже, виявляють значеннєву близькість у плані змісту зі структурами **prep перед + Ninstr – prep напередодні + Ngen – prep у (в) переддень + Ngen**. Іманентною властивістю темпоративів **prep незадовго до + Ngen – prep незадовго перед + Ninstr** є позначення передчасу в загальних рисах, без яких-небудь конкретизаційних рамок, як у попередніх конструкціях, напр.: *Цей абсурд розпочався **незадовго до моєї появи*** (А. Курков, 5); *І ось у рік хрещення Христового, **незадовго до нього**, на Йордані з'являється Іоан Предтеча* (Патріарх Філарет, 54) – *Алекс в гостях у родички пив чай із чашок, які батьки купили **незадовго перед його від'їздом** назавжди* (Є. Кононенко, 78). Різниця в семантиці виділених сполук спричинена наявністю у складі похідних темпоральних прийменників **незадовго до**, **незадовго перед** різних за своїм походженням прийменників: **до** – первинний, **перед** – вторинний (про їхні диференційні семантичні ознаки див. далі у п. 2.3.1.).

З-поміж корелятивних структур **prep перед + Ninstr – prep напередодні + Ngen – prep у (в) переддень + Ngen – prep незадовго до + Ngen – prep незадовго перед + Ninstr** найвищу активність має темпоратив **prep перед**

+ **Ninstr** (0,25 % від загальної кількості аналізованих синтаксем). Це мотивоване тим, що його повнозначними компонентами можуть бути темпоральні й нетемпоральні іменники. Прийменниковий еквівалент у **(в) переддень** містить у своєму складі лексему на позначення часу, отже, автоматично втрачає здатність сполучатися із субстантивами темпоральної семантики. Прийменники **незадовго до, незадовго перед** сполучаються тільки з іменниками нечасового значення, що впливає на їхню функційну спроможність.

До складу корелятивних прийменниково-іменникових темпоративів дво-**рпр** до початку + **Ngen** – **рпр** перед початком + **Ngen** та чотирикомпонентної **рпр** з (із) початку + **Ngen** – **рпр** від початку + **Ngen** – **рпр** на початку + **Ngen** – **рпр** з (із) початком + **Ngen** парадигм уходить прийменниковий компонент, який має у своєму складі лексему **початок**. Вона виразно актуалізує семантику „вихідного пункту протяжності предмета, площини, а також те, що прилягає до такого пункту” [242, VII, с. 465]. Кожна зі структур поряд з основним значенням початкової межі дії реалізує специфічний семантичний відтінок. Цікавим є той факт, що подібні за будовою синтаксеми здатні виражати діаметрально протилежні значення. Семантично близькими виступають синтаксеми **рпр** до початку + **Ngen** – **рпр** перед початком + **Ngen**. Вони вказують на дію, яка відбувається до настання чітко визначеного часового орієнтира. Конструкція **рпр** перед початком + **Ngen** виразно експлікує сему „ближче часове передування”, пор.: *Потрібно було до початку весни напярсти ниток і виткати полотно* (В. Скуратівський, 218); *Дорка потроху ставала Федорою, ходила до школи і до початку війни саме скінчила семирічку, їй набігло шістнадцять років* (Ю. Яновський, 67) – *Перед початком концерту до людей, що заповнили зал, з гарячою промовою звернувся батько* (І. Цюпа, 40); ... *З Маргаритою Василівною ми знайомились перед самим початком педради* (Ю. Збанацький, 31). Крім різниці в семантиці темпоративів **рпр** до початку + **Ngen** – **рпр** перед початком + **Ngen**, наявна відмінність і в структуруванні адвербіалізованих прийменникових одиниць – конститuentів вирізнених темпоральних синтаксем. Прийменниковий еквівалент **до початку** утворений за участю непохідного прийменника **до**, первинною семантикою якого є локативна. Компонентом прийменникової одиниці **перед початком** виступає похідний прийменник **перед**, за яким найперше закріплено часове значення. Завдяки цьому прийменниковий еквівалент **перед початком** передає

семантику ближчого часового передування порівняно з прийменниковою одиницею **до початку**. Семантичні та структурні відмінності синтаксем **prer до початку + Ngen – prer перед початком + Ngen** суттєво не впливають на сферу їхнього вживання.

Яскраво виражені корелятивні зв'язки спостережено в чотирикомпонентній парадигмі **prer з (із) початку + Ngen – prer від початку + Ngen – prer починаючи з (із, зі) + Ngen – prer починаючи від (од) + Ngen**, що позначає семантику попередності з указівкою на початкову часову межу дії. У корелятивні відношення вступають синтаксеми **prer з (із) початку + Ngen, prer від (од) початку + Ngen**. Перша найчіткіше позначає семантику початкової часової межі, напр.: *Батько мій з початку окупації був невідомо де – ми нічого не чули про нього ...* (В. Коротич, 21); *11 червня, теракт у Єрусалимі, з початку століття це вже сотий* (Л. Костенко, 293). Темпоратив **prer від (од) початку + Ngen** відрізняється від синтаксеми **prer з (із) початку + Ngen**. Роль семантичних маркерів в аналізованих конструкціях виконують непохідні прийменники **з (із), від (од)**, що структурують адвербіалізований прийменниковий комплекс. Перший із них указує, що початок дії збігається з часовим моментом. Часовий момент, який позначає другий, не входить у той відрізок часу, від якого стартує певна дія, що й становить його іманентну ознаку, напр.: *У будь-якому разі, від самого початку знайомства банкір поведився так, ніби грався в шпигунів* (А. Кокотюха, 210).

Значення вихідного моменту дії передають темпоративи **prer починаючи з (із, зі) + Ngen** та **prer починаючи від (од) + Ngen**. Вони вказують на проміжок часу, у межах якого має місце лише початок явища, а подальше його розгортання відбувається поза рамками часового орієнтира [57, с. 129], напр.: *Класична українська література, починаючи від Шевченка чи навіть ще й від Котляревського, показала нам приклад того, як треба ставитись до народної мови ...* (О. Гончар, 561) – *Українська класична література в найкращих своїх виявах, надто ж починаючи з Тараса Шевченка, завжди була гостро соціальна* (О. Гончар, 459). Різниця в семантиці цих моделей зумовлена наявністю у складі прийменникових одиниць **починаючи з (із, зі), починаючи від (од)** непохідних прийменників **з (із, зі), від (од)**. Так, у структурах із прийменником **з (із, зі)** початковий момент дії включено до того часового проміжку, упродовж якого вона відбувається, напр.: *Починаючи з зими, наші визволили великі території на*

Україні (О. Гуреїв, 276); *Починаючи з древніх часів, на території сьогоднішньої України жили споріднені слов'янські племена* (В. Білінський, 43). У конструкціях з прийменником **від (од)** номінований часовий момент не охоплений тим проміжком часу, протягом якого реалізується дія. Він позначає межу, від якої стартує дія, напр.: *Зате ходячий параграф [Капшук] знає усі закони, педагогічні настанови, починаючи від Конфуція, від Еразма Роттердамського* (В. Большак, 30). Вищою функційною активністю позначені структури **prep починаючи з (із, зі) + Ngen**, що пов'язано зі специфічним семантичним відтінком „включення” початкового темпорального моменту до часу дії. Темпоративи **prep починаючи з (із, зі) + Ngen** та **prep починаючи від (од) + Ngen** корелюють із прийменниково-іменниковими синтаксемами **prep з (із) початку + Ngen – prep від (од) початку + Ngen**. Ці зв'язки виявлено у специфічних особливостях прийменників як конститuentів розглядуваних темпоративів. Так, прийменники **починаючи з (із, зі), починаючи від (од)** співвідносні з дієприслівниками, отже, генетично пов'язані з дієсловами. Вони чітко репрезентують семантику руху, оскільки зберігають зв'язок із фазовим вербативом **починати**. Цієї здатності позбавлені темпоративи з прийменниками, що співвідносні з адвербіалізованими прийменниково-іменниковими формами, тобто аналітичними прислівниками, і мають у своєму складі лексему **початок**. Наявні диференційні семантичні відтінки, а також різні типи співвідносних лексичних одиниць, на основі яких постали вторинні прийменники, дають право кваліфікувати їх корелятивами.

На відміну від часових структур, які містять у своєму складі лексему **початок** і виражають семантику передчасу, синтаксема **prep з (із) початком + Ngen** називає час, після початку відліку якого має місце дія, напр.: *А коли наставала осінь, холодало, з початком заморозків, опускався Волин разом із Царівною О на дно Озера ...* (Ю. Покальчук, 10). Семантику часової наступності реалізує прийменниковий еквівалент **з (із) початком**. Субстантив **початок** виступає у формі орудного відмінка в сполученні з первинним прийменником **з (із)**, який корелює з прийменником **після**, що входить до складу темпоратива **prep після + Ngen** на позначення семантики післячасу (*з настанням осені – після настання осені*). Є всі підстави констатувати наявність опозитивних семантичних корелятивних зв'язків між темпоративами **prep з (із) початку + Ngen, prep від (од) початку + Ngen**, які

репрезентують семантику передчасу, та синтаксевою **рпер з (із) початком + Ngen**, що виражає значення часової наступності.

У п'ятикомпонентній парадигмі корелятивів **рпер на початку + Ngen – рпер на зорі + Ngen – рпер на світанку + Ngen – рпер на порозі + Ngen – рпер на старті + Ngen** найуживанішою є стилістично нейтральна синтаксема **рпер на початку + Ngen**, що точно номінує початкову часову межу дії, напр.: ... *На початку війни Бурков командував артилерійським полком ...* (О. Гуреїв, 261); *На початку листопада поповзли хатами темні чутки: на село готується напад* (Я. Галан, 261).

Прийменниково-іменникові темпоративи **рпер на зорі + Ngen – рпер на світанку + Ngen – рпер на порозі + Ngen – рпер на старті + Ngen** кваліфікуємо як такі, що передають жорстко не регламентовану семантику початкових часових рамок дії. Прийменникові еквіваленти **на зорі, на світанку, на порозі, на старті** ще не втратили статусу оказіональних утворень. Значенневу близькість убачаємо між синтаксемами **рпер на зорі + Ngen – рпер на світанку + Ngen**, які номінують час початку дії з яскраво задекларованим відтінком образності. Спільним у семантиці прийменникових еквівалентів **на зорі, на світанку** є те, що лексеми **зоря і світанок** – конституенти прийменникових одиниць – фокусують у своїй значенневій структурі експліцитну сему „час”, яка співвідноситься саме з початком дії: обидві вони позначають початок нового дня, напр.: *На світанку нової ери вдарив новий шквал демонстрацій* (Л. Костенко, 48); *Назву, як і все, що стосувалося до фірми, придумав ще на зорі нового життя сам Гаркуша* (В. Дрозд, 13); ... [Юля] *не могла точно сказати, коли це відбувалося: зараз, учора чи давно, на зорі їхнього кохання* (О. Гуреїв, 278). Такі темпоративи вживаються в художньому й публіцистичному стилях. Їхньою характерною особливістю є те, що субстантив у складі конструкції поширюється атрибутивними компонентами, за якими закріплена формально-синтаксична функція узгодженого означення.

Про вживання на периферійному рівні прийменникових еквівалентів **на порозі, на старті** слухні міркування висловлює Г. С. Балабан. Заслугове схвалення передусім думка про те, що вони мають виразне метафоричне нашарування [19, с. 9]. Темпоратив **рпер на порозі + Ngen** експліцитно репрезентує сему „початок тривалого явища чи певного етапу”, напр.: *Україна на порозі нових парламентських виборів. Інтерв'ю радіостанції „Свобода”* (185). Значення часової попередності імпліковано в

прийменниковому еквіваленті **на порозі**, який у Словникові українських прийменників зафіксовано тільки з локативною семантикою [242, с. 194]. Субстантиви *porig* і *start* індіферентні стосовно часового значення. Не виявлено й інших семантичних збіжностей. Опиняючись у складі вторинних прийменникових одиниць **на порозі**, **на старті**, вони, проте, можуть набувати значенневої близькості. Синтаксема **prep на старті + Ngen** знаменує собою початок певної дії, напр.: „Українські отамани” розгромили американців **на старті сезону WSB** (186). З-поміж семантично споріднених корелятивів **prep на порозі + Ngen – prep на старті + Ngen** останній позначає максимально близький початок дії завдяки лексемі **старт** – „початковий момент спортивних змагань” [242, IX, с. 663]. Основною сферою поширення структур **prep на порозі + Ngen – prep на старті + Ngen** є художній стиль. Спорадично їх фіксовано в науковому та публіцистичному стилях.

У корелятивні відношення з темпоративами на позначення початкових меж дії – **prep з (із) початку + Ngen – prep від (од) початку + Ngen – prep починаючи з (із, зі) + Ngen – prep починаючи від (од) + Ngen – prep на початку + Ngen – prep на зорі + Ngen – prep на світанку + Ngen – prep на порозі + Ngen – prep на старті + Ngen** – вступають темпоративи, що експлікують семантику розгортання дії в кінцевих внутрішніх межах, – **prep наприкінці + Ngen – prep у (в) кінці + Ngen – prep на кінець + Ngen – prep під кінець + Ngen – prep перед кінцем + Ngen – prep при кінці + Ngen – prep надкінець + Ngen – prep на закінчення + Ngen – prep на завершення + Ngen – prep під завісу + Ngen – prep на заході + Ngen**. Найпродуктивніше вживана синтаксема **prep наприкінці + Ngen** становить поєднання відприслівникового прийменника **наприкінці** з іменниками часового і нечасового значення у формі родового відмінка. Це один із небагатьох вторинних прийменників, що виявляє широкі дистрибутивні можливості стосовно субстантивів обох лексико-семантичних розрядів. Так, у складі конструкції **prep наприкінці + Ngen** зафіксовано такі три семантичні типи субстантивів із темпоральною семантикою: 1) „конкретні виміри часу” (*день, доба, тиждень, декада, місяць, квартал, рік (роки, літа), століття, тисячоліття*), напр.: *Ще наприкінці минулого століття Дмитрівську Поминальну суботу відзначали повсюдно* (В. Скуратівський, 228); 2) „пори року”, напр.: *Наприкінці минулого літа вони утрюх, Платаш, шеф і прораб-архітектор, уперше ступили на цей схил над Небесним озером*

(В. Дрозд, 14); 3) „місяці”, напр.: *Це сталося **наприкінці березня**, тільки-но вкрилися зеленими котиками верби* (В. Петльований, 6).

3-поміж субстантивів нечасового значення з прийменником **наприкінці** найрегулярніше сполучаються ті, що називають періоди за церковним, сільськогосподарським і академічним календарями та процеси і явища, які мають певну тривалість у часі (здебільшого віддієслівні іменники), напр.: *Закохався я по-справжньому вже в інституті, десь **наприкінці семестру**, перед зимовою сесією* (В. Лис, 92); ***Наприкінці оглядин** гості завернули в ботанічний сад* (О. Гончар, II, 183). Конструкції, аналогічні за своєю будовою й семантикою до виділених, не мають обмежень щодо сфери функціонування.

Окремий тип становлять корелятивні одиниці, прийменникові компоненти яких співвідносні з адвербіалізованими прийменниково-іменниковими формами і містять у своєму складі лексему **кінець**. Структури **prer у (в) кінці + Ngen – prer на кінець + Ngen – prer під кінець + Ngen – prer перед кінцем + Ngen – prer при кінці + Ngen**, як і синтаксема **prer наприкінці + Ngen**, репрезентують значення внутрішніх кінцевих часових меж дії. Конструкція **prer у (в) кінці + Ngen** позначає найближчі кінцеві межі дії й саме тому найточніше номінує ці темпоральні рамки, напр.: ... [Коней] *батько **в кінці літа** ловив на аркани і робив із них покірних, приборканих істот* (В. Земляк, 33); *Прийдіть **у кінці тижня*** (Я. Гончарук, 32). Темпоративи **prer на кінець + Ngen – prer під кінець + Ngen – prer перед кінцем + Ngen – prer при кінці + Ngen** виступають в одному корелятивному ряду із синтаксемою **prer у (в) кінці + Ngen**, однак, на відміну від неї, наділені семантичним відтінком „віддаленіші кінцеві темпоральні межі”, напр.: *На вулиці було незвично тепло, як **на кінець листопада*** (Л. Дереш, 149); ***Під кінець тижня** стурбованість стала нестерпною ...* (В. Вакуленко, 19); [Кучмієнко] *належав до заслужених ветеранів, до яких міг би тепер належати й Карналь, якби не потрапив буквально **перед кінцем війни** в руки фашистів* (П. Загребельний, 45); ***При кінці служби** Марія вийшла з церкви ...* (У. Самчук, 76). Синтаксичні структури **prer на кінець + Ngen – prer під кінець + Ngen – prer перед кінцем + Ngen – prer при кінці + Ngen** різняться незначними семантичними відтінками, що зумовлені наявністю у складі похідних прийменникових одиниць з ідентичним повнозначним компонентом **кінець** первинних прийменників **під, на, при** та вторинного прийменника **перед**. Останній передає семантику найближчого передування,

а у структурі прийменникового еквівалента **перед кінцем** – найближчих кінцевих темпоральних рамок дії. Найвіддаленіші кінцеві часові межі виражає темпоратив **prer на кінець + Ngen**. Синтаксеми **prer під кінець + Ngen** та **prer при кінці + Ngen** експлікують семантику розгортання кінцевих внутрішніх меж дії, які можна умовно позначити на часовій осі між темпоративами **prer перед кінцем + Ngen** та **prer на кінець + Ngen**. Що ж до сфери функціонування, то стилістично нейтральними є структури **prer у (в) кінці + Ngen – prer на кінець + Ngen**. Вони відзначаються й найвищим ступенем продуктивності. Синтаксеми **prer під кінець + Ngen – prer перед кінцем + Ngen – prer при кінці + Ngen** стилістично марковані. Їхнє функціонування зафіксовано здебільшого в художньому, розмовному та, рідше, публіцистичному стилях. Словник українських прийменників подає прийменникові еквіваленти у **(в) кінці, під кінець** як такі, що виступають у значенні прийменника [242, с. 241, 326], а Г. С. Балабан називає їх власне-прийменниками [19, с. 9]. Як еквівалент у функції прийменника кваліфіковано прийменникову одиницю **на кінець** [242, с. 186], у Словникові українських прийменників прийменникових еквівалентів **перед кінцем, під кінець** не зафіксовано.

Парадигму прийменниково-іменникових корелятивів, що реалізують внутрішні кінцеві часові рамки дії, органічно доповнює спорадично вживаний темпоратив **prer надкінець + Ngen**, до складу якого входить авторський прийменник-неологізм, напр.: *Я не те щоб атеїст, як тепер кажуть по-науковому, а радше безбожник, якими ставали надкінець життя скептичні дядьки, що всього навчилися* (В. Коротич, 32).

На відміну від проаналізованих вище, синтаксеми **prer на закінчення + Ngen – prer на завершення + Ngen** слугують для конкретизації темпорального значення розгортання дії чи процесу в кінцевих внутрішніх межах, напр.: *На закінчення Літургії Святійший Владика виголосив повчальне слово, присвячене дню святкування Предтечі Спасового Іоана та преподобних Іова і Феодосія Манявських* (150); *У Римі на завершення Різдвяного періоду відбувся концерт українських колядок „Прощання з колядою” ...* (184). Семантичні відтінки до значеннєвої структури темпоративів **prer на закінчення + Ngen – prer на завершення + Ngen** вносять вторинні прийменникові одиниці, перша з яких наділена семою офіційності, а друга – піднесеності, урочистості. Це впливає на сферу їхнього поширення: конструкція **prer на закінчення + Ngen** закріплена передусім за

офіційно-діловим і науковим стилями, а синтаксема **prer на завершення + Ngen** – за публіцистичним і художнім.

Доповнюють парадигму корелятивів досліджуваної часової семантики темпоративи **prer під завісу + Ngen – prer на заході + Ngen**. Оказіонально вживані прийменникові еквіваленти **під завісу** та **на заході** функціують у сполученні з родовим відмінком іменника, напр.: *Під завісу літа, як завжди, кілька нещасть* (Л. Костенко, 233); *Але він [Вацлав Гавела] саме розвинув шалену діяльність під завісу другої каденції – хоче провести політреформу* (Л. Костенко, 263) – ... *На заході життя бабуля чистосердно кається, аби на той світ не потягти за собою мішок гріхів земних* (В. Сологуб, 21). Прийменникові еквіваленти **на заході, під завісу** не наділені темпоральною семантикою. За лексемою *захід* – компонентом першого з них – закріплено в Словникові української мови значення „частина обр’ю, де заходить сонце” [241, III, с. 380]. Усталена сполука *під завісу* функціює зі значенням „під кінець, на закінчення чого-небудь” [241, III, с. 52]. Спільним для розглядуваних прийменникових одиниць є те, що вони імпліцитно актуалізують сему „час” і вказують на кінцеві часові рамки дії. Сфера функціонування конструкцій **prer під завісу + Ngen – prer на заході + Ngen** лімітована художнім стилем.

Корелятиви п’ятикомпонентної парадигми **prer посеред + Ngen – prer у (в) середині + Ngen – prer у (в) половині + Ngen – prer у (в) розпалі (розпал) + Ngen – prer у (в) розквіті + Ngen** реалізують семантику моменту, рівновіддаленого від початкової й кінцевої межі часового орієнтира. Своїм значенням вони протиставляються проаналізованим вище темпоральним структурам – виразникам семантики початкових та кінцевих внутрішніх часових рамок дії. Прийменник **посеред** у складі синтаксеми **prer посеред + Ngen** позначає зорієнтований на серединний проміжок між початком і кінцем певного періоду, протягом якого відбувається дія, напр.: *Часом посеред ночі встає Северина й подовгу дивиться у вікно* (М. Матіос, 46); *Десь посеред останньої їхньої шкільної зими Ніна сказала привселюдно на уроці, що поступатиме до педінституту, на філологічний* (В. Лис, 74). Прийменниковий еквівалент **у (в) середині**, що функціює у значенні прийменника [242, с. 352], разом із субстантивом у родовому відмінкові номінує час дії, рівновіддалений від початкових і кінцевих темпоральних меж, та корелює із вторинним часовим прийменником **посеред**. Структура **prer у (в) середині + Ngen**, що точно фіксує момент дії стосовно меж

названого часового відрізка без додаткових семантичних відтінків, є стилістично нейтральною. Прийменникова одиниця у **(в) середині** сполучається з широким колом іменників темпоральної й нетемпоральної семантики, напр.: ... *Десь у середині XIX століття один із нащадків ... з волі харківського архієрея змінив навіть своє українське прізвище на „культурніше” – Давидов* (Б. Антоненко-Давидович, 6); *У середині цієї зими старенькій полегшало* (З розмовного мовлення); *Знову вдалося побачити цю юнку лише в середині вересня* (Л. Дереш, 109). Найпродуктивніше функціують структури з часоназвами на позначення загальних часових понять, які являють собою сполучення числівника з іменником.

Не подано в Словникові українських прийменників закріплену за діалектною сферою прийменникову одиницю у **(в) половині**, яка передає семантику, близьку до репрезентованої прийменником у **(в) середині**, напр.: *Випадок з Мартинчуковими хрестинами стався у половині квітня* (Ірина Вільде, 59).

До розряду широковживаних у мові художньої літератури належать темпоративи **prep у (в) розпалі (розпал) + Ngen – prep у (в) розквіті + Ngen**. Їхня семантична специфіка зумовлена лексичним значенням іменникових компонентів прийменникових одиниць. Лексема **розпал** означає „стан найвищого напруження, найголовніший вияв чого-небудь” [241, VIII, с. 755], лексема **розквіт** – „найкраща пора в розвитку фізичних і духовних сил людини, її молодості, краси, таланту” [241, VIII, с. 692.]. Усе це стає можливим не на початку чи в кінці певної дії або процесу, а саме в момент, рівновіддалений або майже рівновіддалений від стартової та фінішної точок відліку часового орієнтира, тобто „в середині чого-небудь” (наприклад, найбільша спека – в середині літа, найбільший успіх – у молодості, що є серединою життя людини). Ці аргументи послужили підставою для доповнення парадигми корелятивів **prep посеред + Ngen – prep у (в) середині + Ngen – prep у (в) половині + Ngen** оказіонально вживаними часовими структурами **prep у (в) розпалі (розпал) + Ngen – prep у (в) розквіті + Ngen**, напр.: [Офіцер] *уже мав певний досвід: в одному із сіл лишилася молода дружина, яку довелося покинути в розпалі медового місяця* (А. Дімаров, 23); *Отож, у розпал сезону Беньо завжди прогулювався зі своїм чадом по перону, підстерігаючи, чи не визирне із синього вагона Маргаритина доля* (П. Добрянський, 8); ... [Хвороба] *звалилася на нього [Васляєва] в розквіті сил і працездатності ...* (О. Сизоненко, 7). Обидва варіанти

прийменникового еквівалента у **(в) розпалі** та у **(в) розпал** відзначаються однаковою функційною активністю. Досліджувані прийменникові еквіваленти сполучаються з темпоральними й нетемпоральними субстантивами. З-поміж перших домінують іменники – назви пір року та місяців, а також виділене в особливу групу слово *сезон*, що функціює з лексичним значенням „частина року, час, використовуваний для певних робіт, занять чи відпочинку”. Основний масив других становлять субстантиви, які номінують періоди та явища за певними календарями (церковним (*піст, середопістя, масляна, м'ясниці*), сільськогосподарським (*сівба, сапання, сінокіс, жнива, молотьба, копання*), академічним (*семестр, сесія* тощо)), періоди відпочинку (*відпустка, канікули, перерва, вихідні*), події, пов'язані з періодом розвитку людського суспільства (*повстання, революція, неп, війна, окупація, колективізація, перебудова, вибори* тощо), процеси, явища, що мають певну тривалість у часі (*засідання, голосування, розмова, суперечка, купання, хвороба, лікування, операція, прогулянка, мандрівка, подорож, змагання, чергування* тощо), напр.: *Якраз у розпал суспільно-політичних пристрастей – 2004-ий рік – Вам удалося більш-мени стабілізувати економіку, привести в Україну зарубіжних інвесторів, повернути „додому” накопичений в офшорах капітал українського великого бізнесу* (158, с. 25); *Восени 1915 року, в розпалі імперіалістичної війни мені, тринадцятирічному хлопцеві, довелося покинути рідний край – Литву* (І. Шаповал, 274) – *Олександр Довженко помер у розквіті творчих сил* (134).

Восьмикомпонентна парадигма темпоративів **prep після (опісля) + Ngen – prep слідом за + Ninstr – prep услід (вслід) за + Ninstr – prep відразу після + Ngen – prep незадовго після + Ngen – prep невдовзі по + Nlok – prep пізніше від (од) + Ngen – prep пізніше за + Ngen** виражає семантику часової наступності, тобто проміжку часу, після якого має місце дія чи процес. Найвищу активність виявляє темпоратив **prep після + Ngen**, який реалізує значення „певний відрізок часу, після якого щось відбувається”, напр.: *На телеграф Аніта заскочила тільки після роботи* (В. Бережний, 39); *А як було б гарно, якби після тихої осені, минаючи зиму, нова наставала весна!* (С. Голованівський, 291). Загалом він становить 9 % від загальної кількості розглянутих прийменниково-іменникових конструкцій. Структуру **prep опісля + Ngen**, що недиференційовано виражає часову наступність, Р. А. Куцова називає стилістично-комбінаторним варіантом конструкції

prep після + Ngen, оскільки вона „не використовується в науковому стилі, кількісно обмежена в художньому й публіцистичному стилях” [166, с. 86], напр.: *А вирішив я так зробити опісля однієї пригоди* (М. Польовий, 135).

На відміну від попередніх, темпоратив **prep слідом за + Ninstr** передає семантику максимального посилення безпосередньої часової наступності, позначаючи подію, яка відбувається відразу після попередньо названої нею події, напр.: *Нариси „Листи із степової України” почали негайно друкувати в журналі „Плуг”, вимагали дальших, а слідом за цим почали приходити листи ...* (Д. Гуменна, 270); *Слідом за моряком у пожвавленому колі, обіпершись на автомат, взяв слово і волинський піп* (Я. Баш, 444). Синтаксема **prep услід (вслід) за + Ninstr** репрезентує значення післячасу, однак більш віддаленого порівняно з попередньою структурою, напр.: *Майже услід за тими словами в двері тихенько постукало і увійшла людина* (Іван Багряний, 43); *Услід за груповим турніром Євро-2012 розпочалася стадія плей-оф – найцікавіша на будь-якому турнірі* (154). Структури **prep слідом за + Ninstr – prep услід (вслід) за + Ninstr**, які виражають часову семантику, зафіксовані лише в художньому й розмовному стилях сучасної української мови. Основна їхня семантична специфіка – передавання просторового та об’єктного значення.

Парадигму корелятивів на позначення часової наступності доповнює синтаксема **prep відразу після + Ngen**, що репрезентує семантику, близьку до тієї, яку виражає темпоратив **prep услід (вслід) за + Ninstr**, напр.: *Відразу після мого зареєстрування в канцелярії господарі повели споглядати якесь спортивне змагання* (Д. Гуменна, 304). Іманентною властивістю синтаксеми **prep відразу після + Ngen** є те, що вона виразно експлікує значення післячасу, на відміну від конструкції **prep услід (вслід) за + Ninstr**, у якій на темпоральну семантику накладається відтінок об’єктної. Названі структури різняться також сферою вживання. Синтаксема **prep відразу після + Ngen** продуктивно функціонує не тільки в художньому, але й у науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях, напр.: *Кілька годин тому регіональний пасажирський літак впав відразу після злету неподалік Тюмені* (88).

Значення наближеної часової наступності номінує епізодично вживаний темпоратив **prep незадовго після + Ngen**, напр.: *Це [поранення] сталося незадовго після побачення з Яриною* (П. Гуріненко, 25). Іррегулярний характер його функціонування зумовлений тим, що компонент прийменникової одиниці **незадовго** властивий передусім структурам для

позначення часової попередності („незадовго до чогось”, „незадовго перед чимось”) і не є типовим для прийменника **незадовго після**.

Семантику віддаленої часової наступності передають темпоративи **рпер невдовзі після + Ngen** та **рпер невдовзі по + Nlok**, напр.: ... **Невдовзі після відступу наших у Рогозівці об'явилися три поліцаї** (А. Дімаров, 18); ... **Невдовзі по війні** ... якоїсь-то днини Северина при відчинених дверях стриміла на стільчику, підкладаючи в кошик поживу для своєї квартирантки, коли з порогу впала тінь ... (М. Матіос, 36). Ці синтаксичні структури репрезентують максимальну значеннєву близькість. Відмінність між ними полягає, по-перше, у тому, що прийменникова одиниця **невдовзі після** сполучається із ширшим лексико-семантичним колом субстантивів нечасової семантики, по-друге, у тому, що прийменниковий еквівалент **невдовзі по** є авалентним стосовно іменників – назв явищ природи (*вітер, дощ, завірюха, землетрус, спека, хуртовина* тощо), заходів та форм суспільної організації часу (*засідання, зліт, збори, конференція, з'їзд, мітинг, нарада, репетиція* тощо), хвороб (*інфаркт, інсульт, тиф, скарлатина* тощо), періодів за академічним календарем (*сесія, екзамен, залік* тощо), а також щодо девербативів на позначення різноманітних процесів, явищ, яким притаманна часова тривалість (*голосування, суперечка, похід* тощо). Крім того, прийменникові одиниці **невдовзі після** та **невдовзі по** вирізняються функційною активністю, причому перший із них не має обмежень щодо сфери функціонування, сфера використання другого – художній і розмовний стилі.

Значення загального відтінку наступності щодо часового орієнтира передають темпоративи **рпер пізніше від + Ngen**, **рпер пізніше за + Ngen**. Конституентами останніх є вторинні прийменникові одиниці, утворені з морфологізованого прислівника, що експлікує семантику післячасу, та первинних прийменників. Вони вступають у семантико-синтаксичні зв'язки з темпоральними й нетемпоральними субстантивами, напр.: *Єгипетське ієрогліфічне письмо виникло децю пізніше від шумерського клинопису* (64); *Взимку Сонце сходить пізніше за звичайний час пробудження людей* (114).

У парадигмі корелятивів на позначення часової наступності універсальною виступає синтаксема **рпер після + Ngen**, що позначає відрізок часу, після якого відбудеться явище чи подія. Темпоративи **рпер слідом за + Ninstr**, **рпер услід за + Ninstr**, **рпер відразу після + Ngen** репрезентують семантику найближчої часової наступності. Значення віддаленої часової

наступності виражають конструкції **прер невдовзі після + Ngen, прер невдовзі по + Nlok, прер пізніше від + Ngen, прер пізніше за + Ngen**. Саме вторинні темпоральні прийменники – компоненти вирізнених синтаксем – забезпечують наявність диференційних ознак, які дають право кваліфікувати ці синтаксеми як корелятивні.

Семантику післячасу з фіксацією кінцевих меж дії експлікує п'ятикомпонентна парадигма темпоративів **прер після закінчення + Ngen – прер після завершення + Ngen – прер по закінченні + Ngen – прер по завершенні + Ngen – прер з (із) закінченням + Ngen – прер у (в) період після + Ngen**. Беззаперечною домінантою з-поміж виокремлених є синтаксема **прер після закінчення + Ngen**, напр.: *Вирок місцевого суду набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляцій* (71, с. 529). Сфера її функціонування – офіційно-діловий і науковий стилі. Поодинокими прикладами темпоратив **прер після закінчення + Ngen** представлений у художньому стилі, напр.: *Зразу після закінчення десятого класу Михайло Редич вступив за настійними домаганнями матері до Ворошиловградського медичного* (М. Колесников, 72). Семантичний відтінок максимальної точності досліджуваній структурі надає лексема **закінчення** – компонент прийменникового еквівалента **після закінчення**, який наділений потенційною здатністю детермінувати ширше коло іменників порівняно з прийменниковою одиницею **після завершення**. Лексема **завершення** має значеннєвий відтінок урочистості, піднесеності, який уносить додаткову диференційну ознаку в семантику прийменника, що, зі свого боку, впливає на спроможність задоволення потреби в розв'язанні комунікативних завдань відповідно до наміру мовця з урахуванням норм відповідного стилю, напр.: *Після закінчення Всесоюзного Державного інституту кінематографії у Москві нас, двох молодих кінорежисерів творчої майстерні Олександра Довженка, ... було направлено в Київ, до кіностудії художніх фільмів* (М. Вінграновський, 776); *Тільки після завершення однієї розпочатої справи можна братись за виконання іншої* (З розмовного мовлення). Словник українських прийменників кваліфікує **після закінчення, після завершення** як еквіваленти, що вживаються у значенні прийменника [242, с. 252].

Темпоративи **прер по закінченні + Ngen – прер по завершенні + Ngen**, як і проаналізовані вище **прер після закінчення + Ngen – прер після завершення + Ngen**, репрезентують семантику післячасу. Вони мають несуттєві значеннєві відмінності в плані змісту, пов'язані з лексичним значенням

повнозначних компонентів прийменникових одиниць. Зокрема, закріпленість за конститuentом „завершення” семи „небуденність, урочистість, піднесеність”. Ця конотативна характеристика впливає на сполучувальні можливості темпоратива **prep після завершення + Ngen**. На відміну від стилістично нейтрального вторинного прийменника **після** у складі прийменникових еквівалентів **після закінчення, після завершення**, первинний прийменник **по** у структурі прийменникових еквівалентів **по закінченні, по завершенні** є стилістично маркованим, оскільки функціонує здебільшого в художньому й розмовному стилях, напр.: *По закінченні операції – у катакомби, але так, щоб фашисти не зрозуміли, куди ми поділися ...* (Д. Буханенко, 24); *Марина ... по завершенні фуршету розпрощалася зі своїми подругами ...* (Є. Кононенко, 83). В одному корелятивному ряді із синтаксею **prep по завершенні + Ngen** виступає спорадично вживаний у художньому стилі темпоратив **prep по звершенні + Ngen**, напр.: *По звершенні цієї обрядодії обоє [учень і дяк] сідали за стіл і завчали напам'ять кілька літер* (В. Скуратівський, 254).

Прийменникові одиниці **по закінченні, по завершенні** Г. С. Балабан називає прийменниками-новотворами, кваліфікує їх власне-прийменниками [19, с. 9] й відносить до розряду абсолютних синонімів. Ми не поділяємо цієї думки, оскільки темпоративи **prep по закінченні + Ngen – prep по завершенні + Ngen**, як уже було зауважено, різняться незначними семантичними відтінками та сферою функціонування. Вважаємо за потрібне акцентувати увагу на ще одній суттєвій відмінності синтаксем **prep після закінчення + Ngen – prep після завершення + Ngen** та **prep по закінченні + Ngen – prep по завершенні + Ngen**. Вона пов'язана з особливостями оформлення вторинних прийменникових одиниць, які входять до складу названих вище конструкцій. Органічним складником вторинних прийменникових еквівалентів **після закінчення, після завершення** виступає похідний прийменник **після**, а **по закінченні, по завершенні** – первинний прийменник **по**, обмежений щодо сфери функціонування художнім і розмовним стилями. Прийменник **після** не має яких-небудь обмежень у плані функціонування. Цю тенденцію простежено й тоді, коли прийменники **по** та **після** виступають конститuentами вторинних темпоральних прийменників.

Корелятивний ряд прийменниково-іменникових темпоративів із похідними прийменниками, що передають семантику післячасу, доповнює зрідка вживана синтаксема **prep з (із) закінченням + Ngen**, напр.: *На думку*

Батулли – з закінченням будівництва притупиться і гострота приписуваного Преображенському шкідництва (І. Ле, 608). Іррегулярний характер функціонування таких конструкцій зумовлений тим, що позначувана ним семантика обарвлена відтінком одночасності.

Семантику часової наступності в такому конкретизованому вигляді, як „нечітко окреслений проміжок часу, після якого матиме місце дія чи процес”, передає синтаксема **prep у (в) період після + Ngen**, напр.: *Післяпосівний обробіток ґрунту проводять у період після сівби до збирання вирощуваних культур і з урахуванням особливостей кожної культури та технології її вирощування* (133). Специфічного значеннєвого відтінку їй надає прийменниковий еквівалент **у (в) період після**, утворений поєднанням аналітичного часового прислівника **у (в) період** із похідним прийменником **після**. Структура **prep у (в) період після + Ngen** виступає в одній парадигмі з корелятивами **prep після закінчення + Ngen – prep після завершення + Ngen** та **prep по закінченні + Ngen – prep по завершенні + Ngen – із закінченням + Ngen** і побутує в офіційно-діловому, науковому та публіцистичному стилях.

2.2.2. Корелятиви – виразники семантики приблизного та проміжного часу

Окремий розряд між двома чітко розрізняваними групами, які вказують на часову попередність або часову наступність, становлять структури, що узагальнено відображають часову приблизність. Корелятиви трикомпонентної парадигми **prep близько + Ngen – prep біля + Ngen – prep коло + Ngen** містять указівку на приблизний, орієнтовний час дії. Компонентами виокремлених синтаксем є похідні прийменники **близько, біля, коло**, у яких первинною й основною є просторова семантика [242, с. 27, 28, 152]. Досліджувані прийменники вживаються і з часовим значенням. „Функціонуючи, головним чином, у принумеральній позиції, вони від’єднуються від субстантива і починають виконувати нетипову для них роль – роль квантативного модифікатора числівника, семантично тотожного до частки *приблизно*” [166, с. 80].

З. І. Іваненко слушно зауважує, що прийменники **близько, біля, коло** поєднуються звичайно з назвами умовних вимірів часу (*година, тиждень, місяць, рік*) і вказують на приблизний термін виконання дії [131, с. 45]. З-поміж трьох виокремлених вторинних часових прийменників, які

узагальнено відображають семантику часової приблизності, домінує прийменник **близько** у складі темпоратива **prep близько + Ngen**. Така першість утримується завдяки тому, що у прийменникові **близько** часове значення проступає прозоріше порівняно з прийменниками **біля, коло**, напр.: *Канадець приходив тепер пізніше, виходив десь близько півночі* (Ірина Вільде, 27); *Уже близько третьої дня Скрипник озвався на мобільник Віталія* (А. Кокотюха, 86). Синтаксема **prep близько + Ngen** не обмежена якими-небудь стильовими рамками. Нижчою функційною активністю відзначаються структури з прийменником **біля**: вони властиві мові художньої літератури, а подеколи трапляються в текстах публіцистичного стилю, напр.: *Біля восьмої години до мого столика підсідає Карачанов* (В. Винниченко, 52); *Вже було біля п'ятої години, музей замикався* (Д. Гуменна, 261); *Раїса Соломонівна приїхала біля першої дня, віддыхуючись від вуличної спеки* (С. Жадан, 45). Як засвідчує обстежений матеріал, темпоративи з прийменником **коло** на позначення часової приблизності не властиві мові сучасних письменників. Вони зафіксовані лише спорадично в художній літературі XIX–XX століть, напр.: *Довженко вийшов з каюти десь коло третьої години ночі* (Ю. Мартич, 113); *Він прожив під сонцем коло ста літ* (О. Довженко, 15). З-поміж 2020 проаналізованих нами темпоративів із вторинними часовими прийменниками виявлено лише три з прийменником **коло** (0,01 %). У прийменниках **біля** та **коло** виразніше актуалізується семантичний відтінок просторової близькості.

У творах сучасних письменників, зокрема постмодерністів, трапляються конструкції з прийменником **ближче до**, який виступає в сполученні з родовим відмінком субстантива (**prep ближче до + Ngen**) й передає, як і вичленувані вище синтаксеми, значення часової приблизності, напр.: *Ближче до вечора у вагончику-маркеті стало людно* (А. Кокотюха, 180); *Ближче до ночі взагалі не міг знайти собі місця* (Л. Дереш, 101); *Ближче до полудня знекровлена бідною Іветта Андріївна Вербицька повернулася з консилиуму ...* (Люко Дашвар, 36). Прийменник **ближче до** утворений сполученням препозиціоіналізованого прислівника **близько** у простій формі вищого ступеня порівняння з первинним прийменником **до**. У структурі темпоратива **prep ближче до + Ngen** він, порівняно з прийменниками **близько, біля, коло**, виразніше репрезентує семантику приблизного часу. Високу функційну активність синтаксеми **prep ближче до + Ngen** передусім у творах художньої літератури, а також у мові публіцистики забезпечує те, що

похідний прийменник **ближче до** регулярно сполучається із субстантивами часової й нечасової семантики. З-поміж них – назви пір року (*зима, весна, літо, осінь*), місяців (*січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень*), днів тижня (*понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя*), частин доби (*ранок, обід, полудень, вечір, ніч, світанок, північ*), державних і релігійних свят (*Новий рік, Івана Купала* тощо), назви трапез (*сніданок, обід, вечеря*), періодів і явищ за церковним, сільськогосподарським та академічним календарями (*піст, масляна, сівба, оранка, сесія*), періодів відпочинку (*відпустка, канікули, перерва, вихідні*), подій, пов'язаних із періодом розвитку людського суспільства (*повстання, революція, неп, війна, окупація, колективізація, перебудова, вибори*), заходів та форм суспільної організації часу (*зліт, збори, конференція, з'їзд, мітинг, нарада, урок, лекція, спектакль, концерт, репетиція*).

Прийменник **ближче до** зафіксований у Словникові українських прийменників [242], за нашими спостереженнями, він активно функціонує в мові. Це послужило підставою для доповнення парадигми темпоративів **prep близько + Ngen – prep біля + Ngen – prep коло + Ngen** на позначення семантики приблизного часу конструкцією **prep ближче до + Ngen**. Беззаперечною домінантою аналізованої парадигми є синтаксема **prep близько + Ngen** (0,31 %), на другому місці темпоративи **prep біля + Ngen** та **prep ближче до + Ngen** (0,12 %), найнижчий ступінь функційної активності має структура **prep коло + Ngen** (0,01 %).

Значення проміжного відрізка часу передають темпоративи **prep на рубежі + Ngen – prep на зламі + Ngen – prep на стику (стиках) + Ngen – prep на межі + Ngen**. Їхніми компонентами є вторинні прийменникові одиниці **на рубежі, на зламі, на стику (стиках), на межі**, перші три з яких потрактовано прийменниковими новотворами [19, с. 9]. Близьке значення репрезентують синтаксичні структури **prep на рубежі + Ngen – prep на зламі + Ngen**. Синтаксемі **prep на рубежі + Ngen** притаманний семантичний відтінок „на межі, на кордоні з чимось”, а конструкція **prep на зламі + Ngen** функціонує зі значенням „на перетині з чимось”, напр.: *На рубежі XIX–XX століть Європа жила тривожним очікуванням змін* (190); *Словом, все адекватно, а оце раптом на зламі століть відчув дискомфорт ...* (Л. Костенко, 5). У художньому стилі зафіксовано темпоратив **prep на переломі + Ngen**, семантично споріднений із попередніми конструкціями, а також okazionalno

вживану синтаксему **прер на перевалі + Ngen**, напр.: *Батько помер вчасно, на переломі епох, коли з дерева життя посипались ті, кому він прислужував, перед ким блазнював, зміна епох батькові видалася кінцем світу* (В. Дрозд, 5); *Мов запізнілих подорожніх, Колись, на перевалі літ, Вогнем пречистим і тривожним Покличе нас забутий світ* (Т. Нікітін, 47). Прийменникові еквіваленти **на переломі, на перевалі** не зафіксовані в Словникові українських прийменників [242], не відстежені вони і з-поміж прийменникових новотворів у концепції Г. С. Балабан [19]. Вагомим аргументом для віднесення цих одиниць до розряду прийменникових еквівалентів-неологізмів темпоральної семантики є регулярна сполучуваність їх із субстантивами часового значення. Темпоративи **прер на переломі + Ngen** – **прер на перевалі + Ngen** органічно доповнюють парадигму корелятивів, що репрезентують семантику проміжного часу – **прер на рубежі + Ngen** – **прер на зламі + Ngen**. Усі прийменникові еквіваленти аналізованої парадигми сполучаються з однаковими за семантичною належністю субстантивами (*епоха, століття, роки*).

Синтаксема **прер на стику (стиках) + Ngen**, як і попередні, передає темпоральну семантику максимальної близькості, перетину часових вимірів, напр.: *Ми живемо на стику століть, знаходимося на перехідному етапі. У зв'язку з цим у суспільстві спостерігається невіра в майбутнє, зневірення в ідеалах ...* (129). Словник українських прийменників фіксує **на межі** як еквівалент, що вживається у значенні прийменника з локативною семантикою [242, с. 188], і водночас подає його в синонімічному ряду з прийменниковим еквівалентом **на рубежі**, який експлікує тільки темпоральне значення [242, с. 196]. Досліджений матеріал засвідчує, що прийменникова одиниця **на межі** функціонує в мові у складі темпоральної конструкції **прер на межі + Ngen**, напр.: *... Я ... народився на межі двох великих століть* (Б. Антоненко-Давидович, 5); *На межі лютого й березня поліські річки скресають, а у весняну повінь виходять з низьких положистих берегів, розливаються у рукави й протоки* (М. Малиновська, 253). Темпоратив **прер на межі + Ngen** розширює парадигму корелятивів **прер на рубежі + Ngen** – **прер на зламі + Ngen** – **прер на перевалі + Ngen** – **прер на переломі + Ngen** – **прер на стику (стиках) + Ngen**. Усі вони сполучаються з обмеженим колом іменників, репрезентують споріднену семантику й водночас актуалізують специфічні значеннєві відтінки, які увиразнюються завдяки іменниковому

компонентів адвербіалізованої прийменниково-субстантивної форми (*рубіж, межа, злам, стик*).

Отже, внутрішня семантико-синтаксична кореляція охоплює ті темпоративи, складниками яких є первинні, а також вторинні часові прийменники. Останні наділені вищим ступенем продуктивності, вони переважають непохідні прийменники, а також відзначаються широтою значеннєвих корелятивних зв'язків. Внутрішня семантико-синтаксична кореляція в межах первинних прийменників представлена дво-, три-, чотири- та п'ятикомпонентними парадигмами співвідносних темпоративів, а в межах вторинних – дво-, три-, чотири-, п'яти-, шести-, семи-, восьми- та одинадцятикомпонентними парадигмами корелятивів.

2.3. Зовнішня семантико-синтаксична кореляція як наслідок співвідношення темпоральних синтаксем із непохідними та похідними прийменниками

Зовнішня кореляція, як і внутрішня, базується на взаємній залежності, взаємній зумовленості, співвідносності прийменниково-іменникових темпоративів і становить основу для синонімічних або антонімічних зв'язків. Аналізуючи зовнішню семантико-синтаксичну кореляцію, зосереджуємося на двох основних аспектах: по-перше, на формальній структурі темпоральних прийменниково-відмінкових конструкцій з обов'язковим урахуванням походження прийменників – конститuentів досліджуваних моделей, а також генетичних зв'язків вторинних часових прийменників; по-друге, на семантичних відтінках, що їх формують непохідні й похідні прийменники. Вторинні прийменники передають нові значеннєві відтінки, до того ж, на відміну від первинних, точніше, оскільки вони є моносемантичними. Зовнішня кореляція знаходить свою реалізацію у прийменниково-субстантивних конструкціях, утворених за допомогою різних стосовно походження прийменників. Первинні та вторинні прийменники є конкретними реалізаторами зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції у вигляді дво-, три-, чотири- й шестикомпонентних парадигм, а саме:

– двокомпонентні корелятиви: **prep за + Ninstr – prep під час + Ngen; prep в (у) + Nacc – prep під час + Ngen; prep на + Nlok – prep під час + Ngen; prep при + Nlok – prep під час + Ngen; prep за + Nacc – prep після + Ngen; prep за + Nacc / prep до + Ngen – prep за + Nacc / prep перед + Ninstr;**

- трикомпонентні корелятиви: **prep по + Nlok – prep з (із) + Ninstr – prep після + Ngen; prep з (із) + Nacc – prep під + Nacc – prep близько + Ngen;**
- чотирикомпонентні корелятиви: **prep при + Nlok – prep за + Ngen – prep у (в) часи + Ngen – prep за часів + Ngen; prep за + Nacc – prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – уподовж (вподовж) + Ngen;**
- шестикомпонентні корелятиви: **prep до + Ngen – prep перед + Ninstr – prep к (ік) + Ndat – prep над + Nacc – prep під + Nacc – prep проти + Ngen.**

2.3.1. Співвідносні прийменниково-іменникові конструкції із семантикою одночасності / різночасності

Корелятиви двокомпонентної парадигми **prep за + Ninstr – prep під час + Ngen** маніфестують значення часткової одночасності. Компонентом першого виступає первинний прийменник **за**, що позначає час, в один із моментів якого здійснюється повідомлювана дія [57, с. 177], напр.: *За вечерю та за чаркою ми помирилися* (А. Дімаров, 11); *За грою багато чого можна зробити* (Д. Гуменна, 294); *За їжею* годилося розмовляти впівголоса на побожні теми ... (В. Скуратівський, 229). Виокремлені конструкції характеризують дію на тлі іншої дії й наділені додатковим локативним відтінком. Прийменник **за** сполучається з обмеженим колом іменників нетемпоральної семантики, які є назвами напоїв, періодів споживання їжі, напр.: *За кавою* То розповів усе, як було ... (В. Бережний, 51); *За вранішнім чаєм* старший Милорадович показав цього папірця меншому братові та його дружині ... (Ф. Бурлака, 37); *За обідом* Штефан поділився з лейтенантом чутками, що їх сьогодні занесли до Сент-Іштвана далекі парафіяни (О. Гончар, I, 501).

Синтаксема **prep під час + Ngen** виражає значення часу, цілком охопленого дією. Як і структура **prep за + Ninstr**, вона номінує подію, синхронно з якою відбувається інша дія, напр.: *А Гнида прийшов пізніше, вдвох із сином. Уже під час вечері* (А. Головка, 100); *До столу подаватимуть дівчата у вишиваних кофтах, а під час обіду гостям приграватиме капела ...* (Ірина Вільде, 65). Незважаючи на близьку семантику вирізнених конструкцій, їхня взаємозаміна не завжди можлива. Вона детермінована значенням іменника, який сполучається з прийменником. Так, У. В. Кубська стверджує, що темпоративи на зразок *роздуми за книжкою, обговорення за чаєм* мають у своєму складі субстантив,

який є назвою конкретного предмета, що виступає також об'єктом прихованої процесуальної дії (*роздумував, коли читав книжку; обговорювали, коли пили чай*) [160, с. 25]. Такі іменники не можуть вступати в семантико-синтаксичні зв'язки з вторинним прийменником **під час**, для якого природною є сполучуваність із лексемами на взірець *їжа, сніданок, вечеря*, що можуть, залежно від контексту, номінувати предмети або ж виступати назвами процесів. Первинний прийменник **за** у складі синтаксеми **prep за + Ninstr** виявляє авалентність стосовно абстрактних іменників та тих, які називають явища природи, напр.: *Командування виносило подяки Шаблієві, преміювало його іменним годинником, а під час конфлікту з білокитайцями він був нагороджений іменною зброєю – шаблею* (П. Автомонов, 15); *Кому під час війни доводилось бути в партизанських загонах, той ніколи не забуде, що таке вогнище* (Я. Баш, 425); *Сосна впала вочевидь ще під час перших громів ...* (Л. Копань, 45). Другим аргументом на користь структури **prep під час + Ngen** є однозначність похідного прийменника **під час**, завдяки якій семантика темпоральної синхронності репрезентована максимально чітко. А це, зі свого боку, віддзеркалено на функційній сфері: темпоратив **prep під час + Ngen** стилістично нейтральний, чого не можна сказати про синтаксему **prep за + Ninstr**, яка регулярно вживається в художньому, розмовному, зрідка – у публіцистичному стилях.

Зважаючи на вирізнені диференційні ознаки, констатуємо корелятивні зв'язки структур **prep за + Ninstr – prep під час + Ngen**. Згідно зі статистичними підрахунками аналізовані корелятиви співвідносяться 1 : 9.

Значення часткової одночасності експлікують корелятиви двокомпонентної парадигми **prep в (у) + Nacc – prep під час + Ngen**. У п. 2.2.1. проаналізовано діапазон значень, які передає темпоратив **prep в (у) + Nacc**. Найпродуктивніше він уживається для позначення проміжку часу, у межах якого має місце певна дія. У складі такої конструкції первинний прийменник **в (у)** може сполучатися з іменниками часової й нечасової семантики, напр.: *В цю хвилину двері розчинилися і вбіг батько* (Ю. Смолич, 20); *У Свят-вечір ізнову засяє радісна вістунка – зоря у вікні кожної української хати, яка вперше осяяла вертеп на віфлєємських полях* (о. Марко М. Дирда, 31); *Дід Терешко не обманюватиме, бо він бив германця ще в імперіалістичну війну* (В. Логвиненко, 50). Ця закономірність є однією з валентних особливостей досліджуваної конструкції, а також чинником її функційного універсалізму.

Синтаксема **prep під час** + **Ngen** номінує подію, одночасно з якою відбувається інша дія, передає значення часу, цілком зайнятого дією, напр.: *Під час одного шаленого нальоту фашистів сержанта Коляду тяжко поранило ...* (М. Зарудний, 67); *Не думала, не гадала, що зустрінемося за таких дивних обставин ... У снігах, під час завірюхи* (О. Носенко, 63). Специфічною рисою розглядуваних сполук слід вважати те, що прийменник **під час** спроможний поєднуватися лише із субстантивами нетемпорального значення, оскільки сам він наділений яскраво вираженою часовою семантикою завдяки лексемі **час**. Темпоративи **prep в (у) + Nacc – prep під час** + **Ngen** корелюють, коли сполучаються з іменниками – найменуваннями подій, процесів, природних явищ або видів сільськогосподарських робіт, напр.: *У війну над цим місцем літак збили „Мессер”* (А. Кокотюха, 29–30) – *Під час війни моя родина була в Нормандії ...* (В. Коротич, 48); *Але [Марійка] забігала до нього ще добрі півроку в обідню перерву ...* (В. Дрозд, 45) – *Так переважно розмовляють тільки співробітники видавництва „Наша школа”, але й то не під час перерви* (О. Черногуз, 198). У. В. Кубська називає такі структури семантично близькими й визначає умову синонімічності – однакове лексичне наповнення повнозначних компонентів прийменниково-іменникових сполук [160, с. 24]. На нашу думку, специфічні семантичні відтінки конструкцій **prep в (у) + Nacc – prep під час** + **Ngen** промовисто засвідчують наявність корелятивних зв'язків між ними. Адже темпоратив **prep в (у) + Nacc** репрезентує значення часу цілком окреслено, точно, тоді як синтаксема **prep під час** + **Ngen** називає час однієї дії на тлі іншої дії. Функційно найактивнішою з-поміж аналізованих корелятивів є синтаксема з первинним прийменником **в (у)**, що пов'язано з його здатністю сполучатися з темпоральними й нетемпоральними субстантивами. У кількісному плані темпоративи **prep в (у) + Nacc** у 6 разів перевищують темпоративи **prep під час** + **Ngen**.

Часова синтаксема **prep на** + **Nlok** належить до розряду полісемантичних. Вона може репрезентувати такі диференційні значення: 1) точно невизначений час, напр.: *... На днях дружина має поїхати в Київ до тітки* (А. Дністровий, 47); *Довженко підійшов до вікна і, ніби охоплюючи щось руками, сказав, що на тому тиждні приїхав з України ...* (М. Вінграновський, 773); 2) точний або приблизний вік людини, напр.: *Аж на сорок п'ятому році ... у Левка Даруги ... об'явилася мати ...* (В. Сологуб, 8); *... [Марії Кіндратівні] оце на старості літ ... доводиться їхати в таку далеку*

подорож ... (В. Собко, 296); 3) момент здійснення дії за умови, якщо повнозначним компонентом у складі аналізованого темпоратива виступає лексема – назва частини доби за положенням Сонця, напр.: *Нонна прокинулася на світанку* (М. Колесников, 44); *А рано на світанні стугоніла земля від кінських копит* (І. Цюпа, 65); 4) часову тривалість, якщо прийменник **на** сполучається з іменником – назвою дії чи процесу, напр.: *Але чомусь на відкритті сесії не було лідера опозиції* (Л. Костенко, 361).

Якщо синтаксема **prep на + Nlok** передає значення віку людини або точно чи приблизно визначений час (момент) дії, прийменник **на** вступає в семантико-синтаксичні зв'язки із субстантивами – найменуваннями темпоральних понять. Експлікуючи семантику часової тривалості, цей прийменник сполучається з іменниками нетемпорального значення, які називають різні форми суспільної організації часу. Темпоратив **prep на + Nlok** вступає в корелятивні зв'язки із синтаксемою **prep під час + Ngen**. Умова їхньої семантичної спорідненості – репрезентація конструкцією **prep на + Nlok** семантики часової тривалості. Корелятиви двокомпонентної парадигми **prep на + Nlok – prep під час + Ngen** передають близьке, але не тотожне значення, пор.: *Нечаєв яось на полюванні познайомився з батьком ...* (Ю. Дольд-Михайлик, 19) – *Яось під час полювання боярин Софроній Кириак ... побачив усе те Григоркове займище та будівельний вавілон і послав туди свого управителя* (М. Івасюк, 24); *Зустрівшись із Ніною на зимових канікулах, він [Сильвестр] із зловтіхою подумав: „Симпатична дівчина, тільки й усього”* (В. Лис, 78) – *Під час цих канікул, подумав [Богдан Федорович], ідучи до дверей, неодмінно треба поміняти дзвінок на мелодійний* (Л. Копань, 25). Темпоративи з похідним прийменником **під час** вирізняються відтінком більшої протяжності порівняно зі структурами, компонентом яких є первинний прийменник **на**. Крім того, вони обарвлені відтінком офіційності, книжності, а тому активніше вживаються в офіційно-діловому та науковому стилях.

Як і структура **prep на + Nlok**, конструкція **prep при + Nlok** експлікує кілька диференційних значень. Коли темпоратив **prep при + Nlok** виражає семантику неозначеної часової тривалості в такому конкретному вияві, як „процес чи явище, разом із яким відбувається дія”, він корелює із синтаксемою **prep під час + Ngen**, напр.: *Знову, як при першій зустрічі, виникло відчуття, – з цією людиною її [Ксюшу] щось пов'язує ...* (В. Юрченко, 122) – *... Під час зустрічі сивий адмірал зняв свого картуза і*

подарував його письменнику (В. Кучер, 22). Неодмінною умовою такої співвідносності є вживання у складі конструкції **prep при + Nlok** іменника нечасової семантики, що називає різноманітні дії чи процеси, напр.: *Вибач, якщо я сказав щось не так при цій розмові ...* (В. Лис, 145) – *Під час їхньої розмови, коли загорається сірник або яскравішає вогник цигарки, висвічуються обличчя Миколи і Григорія* (В. Яворівський, 149). З-поміж членів двокомпонентної парадигми корелятивів **prep при + Nlok** – **prep під час + Ngen** перевага на боці останнього, оскільки конструкції з прийменником **під час** „чіткіше передають часове значення між компонентами в порівнянні із словосполученнями з прийменником **при** і місцевим відмінком” [160, с. 25]. Цей чинник забезпечує вищу активність темпоратива **prep під час + Ngen**.

Синтаксема **prep за + Nacc** репрезентує різні значення часу: означену часову наступність, означену тривалість дії, тобто час, цілком зайнятий дією, напр.: *Зморене тіло за кілька годин сну встигло спочити ...* (М. Івченко, 155); *Та невже ми за п'ять днів не зробимо?* (М. Трублаїні, 42). Виділені конструкції точно окреслюють протяжність дії в рамках певного темпорального періоду. У такому контексті сполука **prep за + Nacc** корелює зі структурою **prep протягом + Ngen**, оскільки остання виражає семантику часу, повністю охопленого дією з виразною вказівкою на її тривалість, напр.: *Не раз протягом дня можна почути, як мати гукає малого ...* (А. Дімаров, 40); *... Він [Тюо] протягом якихось десяти днів прочитав ... усю Британську енциклопедію* (В. Бережний, 27). Значно рідше темпоратив **prep за + Nacc** співвідноситься із синтаксемами **prep упродовж (впродовж) + Ngen**, **уподовж (вподовж) + Ngen**, напр.: *У нас є два тижні. За цей час маємо скласти детальний план* (В. Сичевський, 46) – *Упродовж цього часу відвідувачів побільшало* (А. Курков, 52) – *Хоч на великій трагедії відбився, та й не міг не відбитися, поступ суспільно-літературної думки та поглядів самого автора впродовж трьох десятків років праці над нею, „Енеїда” становить собою напрочуд викінчену, струнку цілість, гармонійну єдність змісту та форми* (95).

Беззаперечною домінантою в чотирикомпонентній парадигмі корелятивів **prep за + Nacc** – **prep протягом + Ngen** – **prep упродовж (впродовж) + Ngen** – **уподовж (вподовж) + Ngen** є синтаксична структура **prep протягом + Ngen**. Синтаксема **prep протягом + Ngen** чітко й однозначно реалізує значення тривалості дії, тому що вторинний прийменник **протягом** наділений часовою моносемантикою. Прийменники **упродовж (впродовж)**,

уподовж (вподовж), крім темпорального, можуть позначати ще й локативне значення, напр.: *Скрізь вподовж ешелону з розчинених навстіж дверей ... уже були спущені дошки-трапи* (О. Гончар, с. 493). Конструкції **prep за + Nacc** не завжди чітко виражають часове значення: інколи без широкого контексту неможливо встановити, який темпоральний сегмент вони репрезентують – часову наступність чи означену тривалість дії, напр.: *Хлопчина стрілою злітає з полиці, мало не збивши батька з ніг, і за кілька секунд уже в коморі на горіщі* (П. Добрянський, 46); *За кілька днів уся земля покрилася водою ...* (В. Скуратівський, 260).

Не завжди допустима взаємозаміна прийменників **за, протягом і упродовж (впродовж)**, що маніфестують семантику означеної тривалості. Так, лексеми *секунда, хвилина, мить* не можуть сполучатися з прийменниками **протягом, упродовж (впродовж)**, оскільки позначають дуже короткий проміжок часу. Йому, зрозуміло, невласлива притаманна цим прийменникам семантика тривалості, протяжності. Цілком природним є поєднання іменників *секунда, хвилина, мить* із первинним прийменником **за**, напр.: *Алка пила чай із дивними пахоцями та не могла зрозуміти, чому вона за одну мить підкорилася волі цієї знайомої з пелюшок дівчинки* (Люко Дашвар, 250); *Скільки перебувало почуттів у зболених серцях за хвилину тиші* (В. Бабляк, 25).

Темпоративи **prep при + Nlok, prep за + Ngen**, позначаючи час дії, що має місце за життя, діяльності або присутності особи, і виступаючи в сполученні з іменниками – назвами конкретних історичних осіб, періодів у розвитку держави, перебувають у близькому семантичному співвідношенні (про це йшлося в п. 2.1.1., див.: с. 55–57). Часові синтаксеми **prep при + Nlok, prep за + Ngen**, утворені за участю первинних прийменників, вступають у корелятивні відношення зі структурами **prep у (в) часи + Ngen, prep за часів + Ngen**, склад яких представляють вторинні прийменники.

Корелятиви чотирикомпонентної парадигми **prep при + Nlok – prep за + Ngen – prep у (в) часи + Ngen – prep за часів + Ngen**, окреслюючи часовий проміжок, містять указівку на перебіг явища в рамках часового орієнтира, за який слугують назви великих проміжків часу з визначними подіями, датами або коротких відрізків часу зі значущими явищами, напр.: *І хтозна, чому село раптово прозріло при новій владі, відновивши ім'я, дане їй [Северині] матір'ю?* (М. Матіос, 23); *Батарея, мабуть, була насипана ще у вісімнадцятому столітті при Суворову* (О. Сизоненко, 12) – *Отак вийдуть*

[Марія Олександрівна та Ілля Петрович] *за місто і прямуватимуть собі цим шляхом, обабіч якого посаджені у два ряди липи ще за Катерини II ...* (О. Іваненко, 62); *Андрій мав трохи більш як десятину землі, а за Радянської влади нарізали йому з найкращого клину ще дві десятини, і він зажив по-людському* (М. Польовий, 106) – ... *Колоритні паризькі волоцюги-клошари так само лежали під кущами Ейфелевої вежі, втішаючись прохолодою від річки, як і в часи Мопассана й навіть раніше* (В. Коротич, 7); *В часи революції дороги їх [Євгена й Матвія] розійшлися* (В. Минко, 412) – *За часів Богдана Хмеля добряче турнули загарбників* (М. Дашкієв, 7); ...*За часів буржуазно-поміщицької Польщі він [Карпо Березюк] сидів у брестській в'язниці ...* (М. Малиновська, 254). Виділені прийменниково-іменникові темпоративи можуть бути взаємозамінними, оскільки позначають близьку семантику й сполучаються із субстантивами нечасового значення тих самих лексико-семантичних груп: „особи взагалі, конкретні історичні особистості” (*цар, князь, імператор, німці, Петро I, Катерина II, Богдан Хмельницький, Петро Могила, Денікін, Сталін*), „соціальні формації” (*феодалізм, капіталізм, соціалізм, комунізм*). Проте поряд зі спільними рисами кожній із моделей притаманні ще й диференційні ознаки, пов'язані зі специфічними відтінками в значенні, а також зі сферою функціонування. Установлено, що структури з первинними прийменниками **prep при + Nlok, prep за + Ngen** активніше функціують у художньому й публіцистичному стилях, а темпоративи з вторинними прийменниками (**prep у (в) часи + Ngen, prep за часів + Ngen**) – у науковому. Це пов'язано із закріпленням за вторинними прийменниковими одиницями суто темпоральної семантики, що вможлиблює, по-перше, максимально точне значення часу дії, по-друге, уникнення будь-якої двозначності.

Саме первинні і вторинні прийменники спричиняють появу диференційних ознак у семантиці та функційній сфері темпоральних структур, завдяки чому останні вступають у корелятивні зв'язки.

Темпоратив **prep до + Ngen** виражає семантику неозначеної часової попередності. Слушною видається думка Р. А. Куцової про те, що „конструкції **до + род. в.** репрезентують мінімальний ступінь диференційної ознаки часової попередності” [166, с. 25], позаяк значення передчасу, репрезентоване ними, має узагальнені часові рамки, напр.: *Іван Петрович до війни був слюсарем-складальником, прекрасним спеціалістом* (Д. Буханенко, 31); *Щоранку встаю до схід сонця* (Я. Гончарук, 48). Синтагема **prep перед +**

Ninstr уживається для позначення дії, яка відбувається незадовго до початку якогось відрізка часу. Як і первинний прийменник **до** у складі розглядуваної вище конструкції, вторинний прийменник **перед** указує на передування дії тому чи тому часовому проміжку, експлікує ближче часове передування, напр.: *Перед війною Мусій Гандзя працював у колгоспі* (Ю. Яновський, 76); *А вранці перед сходом сонця* [о. Діяковський] *збудив діда Гарбуза і звелів запрягати у брчку Азіата і Горностая* (Т. Осьмачка, 31–32). Спостережено значно вищу активність конструкцій із прийменником **перед** – 2,5 % порівняно з 0,9 %, що припадає на синтаксичні структури **prep до + Ngen**. Це пояснюється тим, що темпоратив **prep перед + Ninstr** за своєю природою однозначний, він передає тільки семантику часової попередності, а синтаксеми з непохідним прийменником **до**, крім значення передчасу, виражають ще й семантику кінцевої часової межі, напр.: *До вечора гуляли строковики на Гаркушиному токовищі* (О. Гончар, II, 279); *До самого ранку горів у нас вогонь біля куреня над Десною* (О. Довженко, 63).

Семантично споріднені з конструкцією **prep перед + Ninstr** синтаксичні структури з первинними прийменниками **над**, **під** у поєднанні зі знахідним, **к** (**ік**) з давальним і **проти** з родовим відмінком субстантива (про їхні семантичні збіжності на рівні плану змісту йшлося в п. 2.1.1.). Специфіка синтаксичних конструкцій із вторинним прийменником **перед** полягає в тому, що вони позначають віддаленіший передчас, пор.: *Спати ліг* [Арій] *перед ранком* ... (О. Черногуз, 166) і *Декотрі* [зірки] *з'явилися увечері, деякі під ранок* (Г. Книш, 12); ... [Аркадій] *над ранок остаточно зважився призначити кандидата у вішальники* ... (Ірина Вільде, 41); – *Пішла* [Ганя] *сама* ... – *З малим проти ночі?* (Ю. Бедзик, 34); *Ходім, Максиме, наперед, ходімте всі швидше, залишимо їх самих* [Максима та Ониську], *може хоч ік вечеру доплентають до гарману!* (Л. Яновська, 81).

Ураховуючи окремішні семантичні відтінки кожної з вирізнених вище синтаксем на позначення часової попередності, вибудовуємо парадигму темпоративів за наростанням семантики часової попередності: **prep до + Ngen** – **prep перед + Ninstr** – **prep к (ік) + Ndat** – **prep над + Ngen** – **prep під + Ngen** – **prep проти + Ngen**. Значеннєву універсальність, зумовлену моносемантикою вторинного темпорального прийменника **перед**, і – як наслідок – відсутність обмежень щодо сфери функціонування виявляє структура **prep перед + Ninstr**.

Семантику означеної часової попередності в конкретизованому вигляді „точний часовий проміжок, який передує названій дії (події)” послідовно

заманіфестовує двокомпонентна прийменниково-іменникова парадигма **prep за + Nacc / prep до + Ngen – prep за + Nacc / prep перед + Ninstr**. Вона представлена парними прийменниками, що сполучаються з двома іменниками, перший із яких, уточнюючись або не уточнюючись квантитативною характеристикою, обов'язково наділений темпоральною семантикою, що й забезпечує точність часових рамок дії, окреслених синтаксемами **prep за + Nacc / prep до + Ngen – prep за + Nacc / prep перед + Ninstr**, напр.: *Квитки були розкуплені за кілька днів до концерту: театр був повний* (П. Капельгородський, 287) – *Вона [електричка] маршрут уже довершує і йде без гуркоту і дзвону, за дві хвилини перед першою її швартуватись до перону* (С. Голованівський, 288). У складі конструкції **prep за + Nacc / prep перед + Ninstr** вторинний прийменник **перед** перебирає на себе функцію актуалізатора ближчої часової попередності.

Семантика неозначеної часової наступності представлена двокомпонентною парадигмою **prep за + Nacc – prep після + Ngen**. Крім означеної тривалості, темпоратив **prep за + Nacc** може виражати неозначену часову наступність, напр.: *Десь за північ весілля йде до фінішу* (П. Добрянський, 51); ... *Можна закохатися, можна втратити голову й за шістдесят* ... (Л. Костенко, 52). Спорадичність функціонування конструкцій із таким значеннєвим описом пояснюється наявністю в мові темпоратива **prep після + Ngen** як експлікатора часової наступності, що недиференційовано позначає проміжок часу, після якого відбувається явище [57, с. 129], напр.: *Після півночі притік відвідувачів у кафе зменшувався до чотирьох-п'яти чоловік* (Л. Дереш, 113); *Микола Степанович згадав ... про знайомих, які після сорока розлучилися з дружинами, про що потім жалкували* ... (В. Юрченко, 55). Виділені структури завдяки вторинному прийменнику **після** можуть передавати лише семантику післячасу без додаткових значеннєвих відтінків, що й зумовлює їхню перевагу, порівняно з темпоративами **prep за + Nacc** на позначення неозначеної часової наступності, а також регулярне функціонування в різних стилях сучасної української мови.

Співвідносні темпоративи трикомпонентної парадигми **prep по + Nlok – prep з (із) + Ninstr – prep після + Ngen** є найтиповішими репрезентантами семантики неозначеної часової наступності. Реалізуючи загальне відношення наступності стосовно часового орієнтира, вони називають дію, що відбувається після певного явища чи події. Нормативними для досліджуваних моделей є такі значення: 1) невизначено-віддалений

наступний момент дії, напр.: *Було б вам приїхати після свят* (Ю. Щербак, 51); ... *Земний космічний корабель після довгих років блукання в просторах Всесвіту відкрив у сузір'ї Ліри планету, дуже схожу на рідну землю* (В. Бережний, 58); 2) час, що настає після закінчення тривалого часового проміжку, напр.: *Побачити друга після такої тривалої розлуки було, безперечно, приємно* (В. Собко, 310); 3) позначення події чи явища, що має місце після певного періоду в житті людини, напр.: *Я тоді якраз після армії і школи міліції в розшук прийшов* (А. Кокотюха, 39); *Після інституту* [Ніна] *повернеться в своє село або поїде, куди пошлють* (В. Лис, 76); 4) час дії, яка відбулася після споживання страв, напоїв тощо, напр.: *Дід, як завжди після чарки, розповідав усякі бувальщини* (М. Дашкієв, 18–19); *Після кави та люльок свати переказали нареченій, щоб вона готувалася до церемонії* (З. Тулуб, 43); 5) часові рамки, співвіднесені з періодом життя особи взагалі й історичної особи зокрема, після яких відбувається дія, напр.: *Після Шевченка вже не можна було повторювати пройдене ...* (О. Гончар, VI, 423); 6) час мешкання, перебування в певній місцевості, після якого має місце інша дія, напр.: ... *Донька після Петербурга мандрує по маєтках Бабаніних – Шпатівка, Черняківка* (М. Слабошпицький, 67); 7) час після припинення існування певного стану чи після смерті, напр.: *Хоробрий козак після смерті прилучається до Бога* (В. Рубан, 97); 8) час процесу, дії чи стану, що настають після суспільного або природного явища, напр.: *А вже після громадянської війни він, Марко, в цій же школі зустрів своє перше кохання ...* (М. Стельмах, 45); *Приємно бродити по теплих калюжах після грому й дощу ...* (О. Довженко, 36–37); 9) часу дії, що має місце після свят, напр.: ... *Після Михайла* [21 листопада] *зима неодмінно має сповістити про себе ...* (В. Скуратівський, 237); *То вже було після Різдвяних свят ...* (М. Матіос, 47) [229, с. 142–145].

Семантичний спектр часової наступності, що його репрезентує конструкція **prep по + Nlok**, також досить різноманітний: 1) проміжки часу чи періодів, після закінчення яких має місце інша подія або явище, напр.: *По відході Демка, коли на Максима припало більше праці, він зовсім відмовився „служити батькові”* (У. Самчук, 88); *По приїзді граф дуже ганяв людей, вигадував все нові й нові роботи* (С. Горбань, Н. Лапіна, 58); 2) фізичний чи інший стан, після якого щось з'являється або припиняє своє існування, зникає, напр.: *Тих пару днів, що [дитина] прожила з заплющеними очима по народженню, не входять у рахунок* (У. Самчук, 7); *1941 року Ізен-Бек помер,*

по смерті його зникла і „Велесова книга” (М. Степаненко, 10); 3) час дії, що настає після історичної або суспільної події, напр.: *А батько Кіндрат Сорока по революції і гуртував люд разом з Васею* (В. Большак, 43); *Я вже повірила, що по війні залишилася на білому світі з Сашком-сиротою* (В. Яворівський, 145); 4) час, що настає після свята чи явища за календарем, зокрема церковним і сільськогосподарським, напр.: *... А по Петрі через Івана з Дарусею знову стало село з ніг на голову ...* (М. Матіос, 63); *... Той, хто тре їх [коноплі] по Введенні, накликає бурю на поля, а на себе од людей зневагу* (В. Скуратівський, 240); *По жнивах полю дали погрітися на сонці день ...* (Л. Вернигора, 36); 5) частини доби, явища природи, а також часові проміжки, після яких відбувається дія, напр.: *По обіді людей на пляжі значно поменшало* (А. Кокотюха, 173); *Вже по заході сонця, повертаючись до маєтку, покоївки несподівано зустрілися з негром за очеретами біля Герцогського валу* (О. Гончар, II, 229); *[Сонце заходить] зразу десь по восьмій ...* (В. Вакуленко, 7); 6) час дії після споживання їжі чи напоїв, напр.: *По каві вона [Валентина] навіть кинула до господаря по-польському кілька слів подяки* (Олесь Досвітній, 57).

М. А. Жовтобрюх свого часу зазначав, що в сучасній українській мові паралельно майже до всіх конструкцій **prep по + Nlok** уживаються структури **prep після + Ngen** [112, с. 52]. Ми поділяємо думку З. І. Іваненко про те, що семантичні відтінки в темпоративах **prep по + Nlok** – **prep після + Ngen** виявити важко [133, с. 34], вони майже відсутні. Чинником, що вможливило їхню диференціацію, є сфера вживання: у сучасній українській мові для конструкції з вторинним прийменником **після** характерне загальностильове функціонування, він здатний сполучатися з ширшим колом іменників. Синтаксичних структур із первинним прийменником **по** не зафіксовано в науковому й офіційно-діловому функційних різновидах. Цей факт можна аргументувати тим, що первісною семантикою похідного прийменника **після** є темпоральна, завдяки чому синтаксема **prep після + Ngen** спроможна точніше передавати часову наступність. Об’єктне, атрибутивне, причиново-наслідкове значення, яке здатний реалізувати прийменник **після**, є вторинним. Щодо значення непохідного прийменника **по**, то Словник українських прийменників вияскравлює насамперед об’єктне, локативне, а вже потім темпоральне [242, с. 257]. Крім того, прийменник **по** має вузький дистрибутивний радіус: він не може сполучатися з іменниками на позначення

абстрактних понять (*зустріч, розлука*), навчальних закладів (*школа, інститут, університет*), населених пунктів (*Львів, Харків, Петербург*).

Синтаксема **prep з (із) + N_{instr}** доповнює парадигму корелятивів **prep по + N_{lok} – prep після + N_{gen}**, що експлікують семантику часової наступності, яка може ускладнюватися каузальним відтінком, пор.: *З відльотом табуна гусак відчув, як ніч раптом поважчала і стала тиснути своєю мокрою темінню ...* (М. Вінграновський, 805); *З приходом Сідалковського у „Фіндіпош” усе пішло по-іншому* (О. Черногуз, 193). Специфічною характеристикою виокремленої синтаксеми слід вважати те, що для реалізації значення післячасу в сполученні з первинним прийменником **з (із)** уживаються тільки іменники нетемпоральної семантики. Це, зокрема, девербативи – назви процесів і явищ (*приїзд, відліт, ухвалення, розлука, реєстрація*). Діапазон субстантивів нечасового значення, які структурують конструкцію **prep по + N_{lok}**, значно ширший. Він представлений назвами релігійних свят (*Різдво Христове, Великдень, Покрова*), трапез, страв і напоїв (*сніданок, обід, вечеря, борщ, кава, чай*), періодів і явищ за церковним та сільськогосподарським календарем (*середопістя, масляна, м'ясниці, сівба, сапання, сінокіс, жнива*), подій, пов'язаних із періодом розвитку людського суспільства (*революція, неп, війна, окупація, колективізація, перебудова, вибори*). Цей субстантивний корпус доповнюють лексеми, що сполучаються з вторинним прийменником **після**. Вони номінують явища природи (*буря, вітер, вітровій, гроза, дощ, завірюха, землетрус, злива, мороз, повінь, розлив, сонцестояння, спека, хуртовина, шторм*), державні свята (*Новий рік, 8 Березня, 1 Травня, День Перемоги, День Конституції, День Незалежності України*), осіб узагалі й історичних осіб зокрема (*правитель, імператор, фашисти, куркулі, Катерина II, Іван Виговський, Брежнєв*), періоди за академічним календарем (*семестр, чверть, сесія*), навчальні, лікувальні заклади, місця відпочинку (*школа, гімназія, коледж, лицей, училище, технікум, інститут, університет, академія, аспірантура, докторантура, консерваторія, лікарня, госпіталь, поліклініка, санаторій, театр, музей, цирк, зоопарк*), періоди відпочинку (*відпустка, канікули, перерва, вихідні*).

У синтаксемах, утворених за моделлю **prep після + N_{gen}**, зафіксовано числівниково-субстантивні сполучення **Num_x + N_x**, напр.: *Іноді корисно торкнутись руками певного фаху, щоб після п'яти-семи років навчання не зізнатися з гіркотою: не на того, мовляв, коня сів!* (К. Михеїв, 137); *Так, можна прилягти десь після дванадцятої ночі, але не зараз, коли на тебе*

дивляться люди (Г. Терещенко, 3–4). З-поміж корелятивів трикомпонентної парадигми **prep по + Nlok – prep з (із) + Ninstr – prep після + Ngen**, що мають семантику часової наступності, домінуючу позицію займає темпоратив **prep після + Ngen**. Її забезпечує саме вторинний прийменник **після** з генетично успадкованим темпоральним значенням. Воно й зумовлює стильовий універсалізм аналізованої синтаксеми.

2.3.2. Корелятивні синтаксеми зі значенням приблизного часу

Конструкції з вторинними прийменниками **prep близько + Ngen – prep біля + Ngen – prep коло + Ngen – prep ближче до + Ngen** виступають регулярними експлікаторами семантики часової приблизності (про це йшлося у п. 2.2.2.). Первинні прийменники також беруть участь у структуруванні синтаксем з аналогічним значенням. Так, темпоратив **prep з (із) + Nacc** передає значення приблизного часу, цілком зайнятого дією, або орієнтовну тривалість дії, напр.: *Тобі ось телеграма, вже з годину, як принесли* (М. Зарудний, 55); ... *Вже років із п'ять як наш колгосп і сільрада не купували нової літератури* (О. Носенко, 40). Непохідний прийменник **з (із)** сполучається з іменниками темпоральної семантики, що номінують умовні виміри часу (*хвилина, година, день, тиждень, місяць, рік*), напр.: *Підгорний об графин стукав хвилин із п'ять!* (М. Вінграновський, 788); *От якби гроші, та пожити тут із тиждень ...* (Д. Гуменна, 266). Значення часової приблизності закріплено також за синтаксемою, утвореною за участю прийменника **під** та числівниково-іменникового комплексу. Вона називає приблизний астрономічний час чи вік людини, напр.: *Квартирка одчинилася тільки під одинадцятую годину* (О. Бойченко, 15); *За професором – якась худа, неймовірно висока дама (років їй під дев'яносто) у модних вузьких джинсах ...* (В. Близнець, 290). Темпоративи **prep з (із) + Nacc, prep під + Nacc** споріднені в плані значення зі структурою **prep близько + Ngen**, що виявляє найвищий ступінь продуктивності з-поміж конструкцій із семантикою часової приблизності, які мають у своєму складі вторинні темпоральні прийменники **біля, коло**, напр.: *Вже близько п'яти років наш колгосп і сільрада не купували нової літератури; Квартирка одчинилася тільки близько одинадцятій години*. Синтаксичні структури **prep з (із) + Nacc, prep під + Nacc** вступають у корелятивні відношення з конструкцією **prep близько +**

Ngen. Синтаксеми з похідним прийменником **близько** функціують у всіх стилях, а темпоративи з непохідними прийменниками з (**із**), **під** – лише в художньому та розмовному стилях.

2.4. Оpozитивні прийменниково-субстантивні темпоративи

У сучасній українській літературній мові окремий тип становлять прийменниково-іменникові темпоративи, об'єднані опозитивними відношеннями. Їм не властива та формально-синтаксична й семантико-синтаксична поліфункційність, яка притаманна семантично близьким темпоральним структурам із первинними та вторинними прийменниками.

Корелятивні часові сполуки семантично спорідненого типу закріплені за різними опозиціями темпоральної сфери – одночасність / різночасність подій чи явищ, означена / неозначена часова тривалість, проміжний та приблизний час. Специфіка опозитивних корелятивів полягає в тому, що вони передають лише семантику різночасності – часову попередність і часову наступність. Виражаючи крайні протилежності в межах тих самих сутностей, корелятиви з опозитивним типом відношень представлені різними конструкціями, проте всім їм властиве бінарне протиставлення, як наслідок – двокomпонентні парадигми: **prep до + Ngen – prep по + Nlok; prep до + Ngen – prep після + Ngen; prep перед + Ninstr – prep після + Ngen; prep перед + Ninstr – prep по + Nlok; prep за + Ngen – prep після + Ngen; prep на початку + Ngen – prep у (в) кінці + Ngen; prep перед початком + Ngen – prep після закінчення + Ngen; prep на початку + Ngen – prep наприкінці + Ngen; prep раніше + Ngen – prep пізніше + Ngen.**

У конституюванні темпоральних конструкцій – репрезентантів опозитивних відношень беруть участь первинні та вторинні прийменники, перші кількісно переважають над другими. Що ж до іменників, які задіяні в заповненні синтаксичних позицій корелятивів із розглядуваним типом семантико-синтаксичних відношень, то їхній склад формують субстантиви часової й нечасової семантики. З-поміж перших зафіксовано лексеми – назви загальних часових понять (*мить, момент, час, пора*), конкретних вимірів часу (*хвилина, година, день, рік (роки, літа)*), пір року (*зима, весна, літо, осінь*), місяців (*січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень*). Іменники нетемпоральної семантики представлені такими лексико-семантичними групами: а) назви

природних явищ (*буря, вітер, вітровий, гроза, дощ, завірюха, землетрус, злива, мороз, повінь, розлив, сонцестояння, спека, хуртовина, шторм* тощо, а також лексеми *погода, непогода, негода*); б) назви державних і релігійних свят (*Новий рік, 8 Березня, 1 Травня, День Перемоги, День Конституції, День Незалежності України, Різдво Христове, Водохреща, Євдокії, Олексія, Благовіщення, Великдень (Паска), Вознесіння Господнє, Трійця, Івана Купала* й ін.); в) назви трапез (*сніданок, обід, вечеря*, а також слова *їжа, трапеза*); г) назви періодів і явищ за певними календарями – церковним (*піст, середопістя, масляна, м'ясниці*), сільськогосподарським (*сівба, сапання, сінокіс, жнива, молотьба, копання*) та академічним (*семестр, чверть, сесія*); г) назви періодів відпочинку (*відпустка, канікули, перерва, вихідні*); д) назви подій, пов'язаних із періодом розвитку людського суспільства (*повстання, революція, неп, війна, окупація, колективізація, перебудова, вибори*); е) назви заходів та форм суспільної організації часу (*зліт, збори, конференція, з'їзд, мітинг, нарада, урок, лекція, спектакль, концерт, репетиція*); є) назви навчальних, лікувальних закладів, місць відпочинку тощо (*школа, гімназія, коледж, лицей, училище, технікум, інститут, університет, академія, аспірантура, докторантура, консерваторія, лікарня, госпіталь, поліклініка, санаторій, театр, музей, цирк, зоопарк*). Експлікаторами внутрішньої семантико-синтаксичної кореляції в межах первинних часових прийменників є темпоративи **prer до + Ngen** та **prer по + Nlok**. Синтаксична структура **prer до + Ngen** узагальнено реалізує семантику часової попередності, напр.: *До вісімнадцяти літ* вона [Марія] *всміхалась хлопцям по бульварах задьористо, весело, до двадцяти* – ласкаво, *до двадцяти трьох* – допитливо, *до двадцяти семи* – тривожно, а там ... *перестала всміхатись, з біллю відчувши, що вона вже стара й негарна* (В. Бабляк, 39); ... *Тільки завдяки „крюкам” і збереглися ті пісні, що їх співали пращури наші ще до ординської навали* (М. Дашкієв, 15). Конструкція **prer по + Nlok** виражає значення часової наступності, напр.: *Пам'ятається, по війні хтось із партизанських командирів надумався влаштувати зустріч бойових друзів* (Ю. Бедзик, 5); *Терень мав приїхати по обіді* (Горбань С., Лапіна Н., 38); *По заході сонця з уст в уста пішла поміж куреннями звістка про те, що на лісній пристані збирається рада отаманів Каховки* (О. Гончар, II, 61).

Прийменниково-іменникова парадигма **prer до + Ngen – prer після + Ngen** реалізує зовнішню семантико-синтаксичну кореляцію, оскільки в ній протиставлені темпоративи, структуровані різними за походженням

прийменниками зі значенням семантики передчасу та післячасу, напр.: *Парубкувати тоді – це до революції* – починали рано і козакували довго (Г. Тютюнник, 36); ... *До війни* [Олексій Савич] працював бухгалтером ... (М. Колесников, 120); *Такою мама була до одруження*, коли ще вчилась у Петербурзі на Бестужевських курсах (І. Цюпа, 33) – *Після революції* його переселили в світлу квартиру, допомогли одягом, харчами, але Пузанок не був вдячним (О. Бойченко, 32); *Тільки після війни* дізнався Кіндрат Дем'янович про те, як боровся син з окупантами ... (Ю. Яновський, 108); *Після заміжжя* [Ксюша] потоваришувала з Ларисою – і жили поруч й діти одного віку (В. Юрченко, 14).

Протиставлення часова попередність – часова наступність може бути реалізоване також за участю синтаксем **prep перед + Ninstr** – **prep після + Ngen**. Оскільки розглядувані темпоративи утворені вторинними прийменниками, то констатуємо вияв внутрішньої семантико-синтаксичної кореляції. Темпоратив **prep перед + Ninstr** маніфестує семантику часової попередності з відтінком близького передування, напр.: *Нема на світі більшого дару, ніж уміння промовчати перед смертю* (В. Земляк, 52); *І все ж таки перед весіллям починається гарячка* (З. Тулуб, 39). Синтаксема **prep після + Ngen** виражає значення часової наступності, напр.: *Вже після смерті Марії ... в Росії знайдеться людина, яка силкуватиметься провести між Нероном і нею аналогію* (М. Слабошпицький, 52); ... *Після весілля капельмейстер прийшов просити залишити пастуха в оркестрі* (Ф. Бурлака, 17). Виділені синтаксеми вступають в опозитивні відношення саме завдяки темпоральним прийменникам. Субстантивний корпус у них ідентичний. Однак навіть за умови сполучення прийменників з іменниками різних лексико-семантичних груп опозиція передчас / післячас зберігається.

Саме часові прийменники **до, перед і по, після** вможливають протиставлення синтаксем **prep до + Ngen** – **prep по + Nlok**, **prep до + Ngen** – **prep після + Ngen**, **prep перед + Ninstr** – **prep після + Ngen**, **prep перед + Ninstr** – **prep по + Nlok**. Це власне-темпоральна опозиція, оскільки пов'язана тільки з часовою сферою й не притаманна іншим типам адвербіальних відношень. Прийменники на позначення часової попередності й часової наступності – **до, перед та по, після** – не мають відмінностей щодо сполучуваності із субстантивами. За нашими спостереженнями, з-поміж значеннево споріднених синтаксем – репрезентантів семантики часової наступності **prep після + Ngen**, **prep по + Nlok** – найчастіше вступає в опозитивні

відношення темпоратив **prep після + Ngen**. Він є стилістично нейтральним, а отже, наділений функційним універсалізмом, на відміну від синтаксеми **prep по + Nlok**, сфера вживання якої обмежена художнім і розмовним стилями. Обстежений фактичний матеріал дає право констатувати, що найактивніше протиставляються темпоративи **prep перед + Ninstr – prep після + Ngen**.

Діапазон опозитивних прийменниково-іменникових темпоративів доповнюють синтаксеми **prep на початку + Ngen – prep у (в) кінці + Ngen**. Перша з них виражає семантику початкових часових меж дії, напр.: *На початку зими ходити Олесеві до школи можна двома стежками: одна бором, друга – річкою* (Г. Тютюнник, 43); *І отець Діяковський ... з'явився в селі на початку травня* (Т. Осьмачка, 31). Друга синтаксема **prep у (в) кінці + Ngen** репрезентує значення „найближчі кінцеві рамки події чи явища”, напр.: *Якось у кінці зими Настуся, обернувшись на стук у вікно, впізнала ... приплющений до шибки кирпатий ніс та круглі веснянкуваті щоки* (І. Христенко, 172); *В кінці травня бджоли почали роїтись* (М. Івченко, 154). Обидві вони утворені за одним принципом: вторинні прийменники виступають у сполученні із субстантивами ідентичних лексико-семантичних груп у формі родового відмінка. Протиставлення структур уможлиблюють часові прийменники **на початку, у (в) кінці**. Їхні опозитивні зв'язки закладені генетично, оскільки протилежними за значенням є компоненти вторинних прийменникових одиниць – лексеми **початок і кінець**.

Опозитивні корелятиви **prep на початку + Ngen – prep наприкінці + Ngen**, як і проаналізовані вище **prep на початку + Ngen – prep у (в) кінці + Ngen**, протиставляються за умови реалізації семантики „початкова межа дії або кінцева межа дії”, напр.: *На початку серпня 1941 року внаслідок зради мене було заарештовано разом з іншими членами групи, ув'язнено до одиночної камери тюрми Шерш-Міди* (В. Коротич, 40); *А що робилось на початку літа – огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте* (О. Довженко, 23); *Батько – відомий український історик, хоча півжиття провів у Москві, на Батьківщину повернувся на початку дев'яностих старим і вианованим ...* (Люко Дашвар, 83) – *То там, то там бачили НЛО. Мешканці шотландського міста Файнбі наприкінці серпня нарахували їх аж 16* (Л. Костенко, 320); *Опівдні піднялося те, що не раз підіймалося ранніми веснами та наприкінці літа над цим знедоленим, беззахисним краєм* (О. Гончар, II, 289); *Це сталося наприкінці вісімдесятих, в останні роки*

існування Радянського Союзу (Є. Кононенко, 41). Похідні темпоральні прийменники **на початку** та **наприкінці** – компоненти розглядуваних синтаксем – протиставляються не лише планом змісту, але й генетично, оскільки утворені від різних частин мови: перший співвідносний із адвербіалізованою прийменниково-іменниковою формою, а другий – із морфологізованим прислівником.

Темпоративи **prer перед початком + Ngen і prer після закінчення + Ngen** виявляють подвійне протиставлення: антонімічними за своєю семантикою є вторинні темпоральні прийменники **перед** та **після** – компоненти прийменникових еквівалентів **перед початком і після закінчення**. Перший із них – репрезентант значення часової попередності, а другий – часової наступності. Ця опозиція доповнена діаметрально протилежними планом змісту субстантивними конститuentами похідних прийменникових одиниць – **початок і кінець**. Синтаксема **prer перед початком + Ngen** позначає дію, яка передує часовому орієнтові, напр.: *Перед початком спектаклів буде мітинг ...* (Б. Антоненко-Давидович, 53); *Перед початком концерту до людей, що заповнили зал, з гарячою промовою звернувся батько* (І. Цюпа, 40). Темпоратив **prer після закінчення + Ngen** репрезентує семантику часової наступності, тобто номінує дію, що реалізується після вказаного терміну, напр.: *Наступного ранку, одразу після закінчення комендантської години, Оксана Шевчук вирушила в дорогу* (О. Гуреїв, 250); *Подібні послуги [пан Кислицький] робив і в Римі та Мюнхені вже після закінчення війни* (В. Сичевський, 49). Темпоративи **prer перед початком + Ngen – prer після закінчення + Ngen**, незважаючи на низку спільних рис, – 1) однакова будова (похідний прийменник + іменник у родовому відмінкові), 2) сполучення з обома прийменниковими одиницями субстантивів нечасової семантики, 3) уживання в тих самих функційних різновидах, – кваліфікуємо як корелятиви, оскільки вони протиставлені за семантикою, репрезентованою вторинними прийменниковими одиницями.

Похідні часові прийменники **раніше (раніш), раніше (раніш) за (від), пізніше (пізніш), пізніше (пізніш) за (від)** виявляють опозитивні корелятивні зв'язки, оскільки протиставляються, як і проаналізовані вище, семантикою передчасу / післячасу, напр.: *Губернатор раніше за ЦВК вітає переможців виборів із „чесною перемогою”* (154) – *Концепцію змін до Конституції буде представлено не пізніше 6 грудня* (98). Той факт, що у структуруванні опозитивних корелятивів беруть участь здебільшого вторинні

часові прийменники, засвідчує вияв внутрішньої кореляції опозитивних темпоративів у межах похідних часових прийменників.

РОЗДІЛ 3. АТРИБУТИВНІ МОДИФІКАТОРИ ЯК КОМПОНЕНТИ ПРИЙМЕНИКОВО-ІМЕННИКОВИХ ТЕМПОРАЛЬНИХ КОРЕЛЯТИВІВ

3.1. Типологія атрибутивів і їхні сполучувальні можливості у структурі корелятивів темпоральної семантики

Протиставлення темпоральної сфери одночасність / різночасність, неозначена тривалість / означена тривалість, часова попередність / часова наступність, а також приблизний і проміжний час репрезентовані низкою співвідносних темпоративів, оформлених за участю первинних і вторинних часових прийменників. Кожен корелятив, отже, і кожен його реальний чи потенційний компонент має свій синтагматичний ресурс.

Роль семантичного маркера в корельованих прийменниково-іменникових структурах регулярно виконують атрибутивні поширювачі, представлені семантично поліфункційними якісними, відносними, присвійними ад'єктивами, вказівними, означальними, неозначеними, присвійними займенниковими прикметниками, порядковими числівниками, іррегулярно – іменниками. Відомо, що в мові найбільш спеціалізованими, категорійно закріпленими в атрибутивній функції, є якісні прикметники. Проаналізований великий за обсягом фактичний матеріал засвідчує, що в складі корельованих за семантикою прийменниково-субстантивних темпоративів наявна інша картина: якісні прикметники різної семантичної природи, з-поміж яких домінують параметричні (*великий, довгий, тривалий, короткий, повний*) та органолептичні (*тихий, ясний, лункий, чорний*), уживаються іррегулярно (вони становлять 7 % від загальної кількості прийменниково-іменникових темпоративів, що функціують з атрибутивами). Високий ступінь продуктивності у співвідносних прийменниково-іменникових темпоративах демонструють атрибутиви, виражені прикметниками, які відтворюють ознаку за відношенням означуваного

предмета до інших предметів (45 %). Однією з основних диференційних характеристик відносного ад'єктива є його здатність репрезентувати ознаку, що випливає з того відношення, яким носій ознаки пов'язаний з іншими предметами, явищами, діями, ознаками. Прикметники можуть реалізувати додаткові відтінки, які впливають на семантику часових структур. У сполученні з корельованими часовими прийменниково-субстантивними структурами найактивнішими в плані функціонування є ад'єктиви, які виражають ознаку предмета стосовно темпоральної характеристики. Їх об'єднано у дві лексико-семантичні групи. До першої групи віднесено лексеми з власне-часовим значенням, а саме: а) ті, що номінують точні часові рамки стосовно події чи явища (*секундний, хвилинний, годинний, вчорашній, тижневий, місячний, річний, торішній, тодішній, сьогоднішній, нинішній, завтрашній, столітній, тисячолітній*), напр.: *Голова місцевого суду повідомляє вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність вакантних посад у суді **в десятиденний строк** з дня їх утворення* (71, с. 13) – *Усі злочини, з якими **за свою десятирічну** оперську **практику** стикався Мельник, так чи інакше скоювалися через гроші* (А. Кокотюха, 36); *Наче й просто це **за нинішніх часів**, двері скрізь відчинені, але ж без батьківської, сказати б, руки – **підди попробуй*** (М. Олійник, 15); б) ті, які утворені від субстантивів – назв пір року, місяців, днів тижня, частин доби (*зимовий, весняний, літній, осінній, січневий, березневий, червневий, вересневий, понеділковий, суботний, недільний, буденний, світанковий, ранковий, денний, обідній, вечірній, нічний*), напр.: *І **в літню спеку**, і **в зимові хуги**, не покладаючи рук, трудився Арег* (П. Бондарчук, 17) – *Інший у таких випадках залюбки згадував би школу, друзів, учителів, розваги **під час літніх канікул** ...* (О. Гуреїв, 260); *Де ж це видано, щоб у **березневу темінь**, коли навкруги лежить сніг, літала теплолюбна, схожа на краплинки сонця, комаха* (М. Стельмах, 22–23); *У Наркоматі внутрішніх справ, як і завжди **в суботній день**, робота закінчувалася раніше* (П. Автомонов, 30); ***В обідню пору** в родині Киянів справляли іменини хлопчика* (І. Волошин, 28) – *До речі, це питання Лариса поставила й самому Алексу **під час** їхньої **нічної розмови*** (Є. Кононенко, 93); в) ті, які співвіднесені з палеонтологічними періодами (*неолітичний, палеолітичний, мезозойський, кайнозойський, пліоценовий, палеозойський*), напр.: *У **палеозойську еру** центральна частина території України здебільшого була **суходолом*** (35). Другу групу становлять лексичні одиниці нечасового значення: а) ті, які постали на основі іменників,

співвіднесених із віком людини (*дитячий, юнацький, молодий, літній, студентський, шкільний*), напр.: *І газета ж ніби пристойна, і автор, я його знав колись, ще під час студентської революції, хороший був хлопець ...* (Л. Костенко, 52) – *У шкільні роки Ого нітрохи не дбав про навчання* (В. Слапчук, 109); б) ті, які пов'язані з природними явищами (*вітряний, дощовий, сніжний, туманний*), напр.: *У вітряний день замислені стояли на околиці Каховки Мурашко та Баклагов, проводжаючи очима новобранців* (О. Гончар, II, 286); в) ті, які утворені від назв історичних подій (*княжій, революційний, реформений, воєнний, перебудовчий*), напр.: *Ще у доколгоспну еру, тобто коли він [дід] був одноосібником, дід страх любив ярмаркувати* (С. Завгородній, 194). Семантична структура аналізованих ад'єктивів може ускладнюватися додатковими відтінками значення, найчастіше такими: а) виникнення та існування предмета в часі до якоїсь події або певного часового відрізка, напр.: *Є свідчення, що в дохристиянські часи П'ятниці вважались богинями й ходили землею, щоб освятити людей на добрі діла і покарати тих, хто вчинив провину* (В. Скуратівський, 231); б) виникнення та існування предмета після якоїсь події, після якогось часового проміжку: *Свідків його життєвого успіху в цей післяполудневий час, коли спала спека, було не так багато, як Фролові хотілося, проте досить, щоб могли переповісти всьому селу* (М. Малиновська, 264).

Присвійні прикметники, які відтворюють ознаку за належністю людині або тварині, лише спорадично трапляються у складі часових синтаксем (1 %). Валентне ядро серед присвійних прикметників утворюють ті, що виражають належність особі, напр.: *Навіть зараз, після дідового „вироку”, Кухно не хоче визнавати поразку* (М. Колесников, 26). Роль цих прикметників особлива, оскільки їхнє елімінування спричиняє реалізацію синтаксичними структурами із цими темпоральними корелятивами іншої семантики, пор.: *Він [Іскров] знав, як стійко трималася ця жінка під час чоловікової недуги ...* (О. Бойченко, 45) = *Жінка трималася + Чоловік жінки хворів* і *Жінка стійко трималася під час недуги* = *Жінка трималася + Жінка хворіла*. Вторинна предикація належить до засобів семантичного ускладнення [162, с. 44], з-поміж яких атрибутивні компоненти займають домінуючу позицію. Вторинна предикація, за визначенням О. В. Кульбабської, „виражає сукупність додаткових ознак, у типових випадках особливого їх різновиду – семантики відношень” [162, с. 67]. Функційне призначення вторинних предикатних синтаксем полягає передусім у тому, що вони актуалізують

уміщену у висловленні інформацію, роблять її обов'язковою.

Порядкові числівники, які входять до структурного обсягу корельованих синтаксем зі значенням часу (10 %), завдяки власним граматичним особливостям – спроможності узгоджуватися з іменниками та дублювати їхні граматичні категорії роду, числа й відмінка – беруть участь у реалізації атрибутивної функції, позаяк узгоджувана форма завжди вказує на належність ознаки предметів. У низці корельованих прийменниково-іменникових темпоративів ці числівники, репрезентуючи загальну семантику послідовності часових відрізків, поряд із означальною функцією виконують роль семантичних конкретизаторів, уточнюючи квантитативною характеристикою час дії, події чи явища, напр.: *Дівчина **по перших** же згуках мого голосу хуленько обертається до мене й зараз же прискорює ходу* (В. Винниченко, 12) – ***Після третьої чарки** вони [чоловіки] покинули столову пишноту, сіли двома компаніями просто на траві й приклалися до роботи як слід* (В. Бабляк, 26).

На відміну від порядкових числівників, які виступають у ролі атрибутивних компонентів прийменниково-субстантивних темпоративів, кількісні нумеративи, сполучаючись з іменниками і виконуючи квантитативну функцію, реалізують комплетивні часові відношення. Їхня специфічна ознака стосовно субстантива полягає у вираженні точної кількісної окресленості реалізованого останнім значення множини, сукупності. Семантичні підгрупи числівників детермінують характер їхньої сполучуваності з прийменниково-іменниковими темпоративами. У складі співвідносних прийменниково-субстантивних конструкцій із часовим значенням регулярно функціують власне-кількісні (5 %) та неозначено-кількісні числівники (5 %), напр.: ***За десять років** нічого не змінилось* (Р. Андріяшик, 11) – ***За несповіщення про смерть протягом дванадцяти років**, що призвело пана до великих збитків, на голову сім'ї накладається ще один день панщини* (Ф. Бурлака, 31); ... ***За кілька днів** Стир подався поночі до села* (Ю. Покальчук, 17) – ***Задорожний пішов у кімнатку і через декілька хвилин** виніс довідку* (В. Кашин, 46).

Носіями атрибутивної семантики в часових прийменниково-іменникових темпоративах є також займенникові прикметники (27 %). Для них „характерний високий ступінь абстракції, який лише в мовленні конкретизується, наповнюється певним речовим змістом за взаємодії з антецедентами різних структурних типів” [211, с. 176]. Прономінативні

прикметники уподібнюються до ад'єктивів тим, що, узгоджуються з іменниками в роді, числі й відмінку і водночас протиставляються тим, що, уживаючись в аналогічній ролі, номінують ознаки предметів не безпосередньо, а опосередковано, „пов'язуючись із конкретною ситуацією” [65, с. 202].

Як і власне-прикметниковим реалізаторам атрибутивної функції, займенниковим ад'єктивам властива поліфункційність. Так, присвійні займенникові прикметники *мій, твій, наш, ваш, його, її, їхній, свій*, поєднуючи в собі особову семантику з посесивною, указують на належність ознаки певній особі чи істоті, тобто репрезентують присвійне значення на тлі часового, напр.: *Старий сказився із твоїм приїздом, бо уздрів, що між тобою й Іриною все ще щось сотається* (Р. Андріяшик, 37) – *Я хотів би, щоб після моєї смерті люди знали правду про мене* (О. Левада, 234) – *Хай би хоч вішталась [Настя] по його від'їзді, а то ще причепиться морока, як камінь на шию* (Ю. Яновський, 75). Прономінативні прикметники аналізованої семантики повторюють валентну поведінку присвійних прикметників, оскільки наявність / відсутність цих поширювачів безпосередньо впливає на значеннєву структуру, пор.: 1) *Настя змінилася після приїзду* = *Настя змінилася* + *Настя приїхала* і 2) *Настя змінилася після його приїзду* = *Настя змінилася* + *Він приїхав*.

Специфіка означальних займенникових прикметників *сам (самий), інший* полягає в тому, що вони виражають квантитативно-квалітативне значення, напр.: *Мабуть уже до самої осені гармошки не почуємо* (О. Гончар, II, 82) – *В його [Андрієвих] очах підстрибнули й засміялися оті бісики, які оселилися там, мабуть, від самого дня народження* (Д. Ткач, 49) – *Флюїди ненависті оточували її [Яніну] з самого дня народження* (В. Лис, 128). Стосовно прonomінатива **сам (самий)** необхідно внести деякі уточнення. За своїми семантичними функціями він наближається до означально-видільних часток. Отже, є підстави говорити про прямування його у сферу часток, про початкову стадію процесу партикуляції. Партикулятивний характер прикметникового займенника **сам (самий)** втрачається за наявності інтенсифікатора **аж**, напр.: *А втікачі дісталися батьківщини, побралися і були щасливі аж до самої смерті* (З. Тулуб, 25).

Узагальнювальні займенникові прикметники *весь (увесь), всякий (усякий), кожний* характеризують сукупність окремо взятих одиниць, напр.: *Але, на власний подив, я заговорив чітко, хоч після кожного слова хапав*

повітря (С. Журахович, 5) – *Доведено, що через кожні тридцять п'ять років і шість місяців вологий період змінюється посушливим для всієї земної кулі ...* (О. Гончар, II, 203) – *Хлопець відчував: з кожним днем йому все милішою стає Соломія* (М. Польовий, 107). Іншу семантичну специфікацію виявляють неозначені займенникові прикметники *якийсь, деякий, абиякий, будь-який, який-небудь*: вони виражають нечітко окреслену якість або властивість предмета, напр.: ... *Ніниного чоловіка дуже швидко, за якихось півроку чи місяців сім з'їв рак крові* (В. Лис, 19) – ... *Він [Туо] протягом якихось десяти днів прочитав ... усю Британську енциклопедію* (В. Бережний, 27). Вказівні займенникові ад'єктиви *той (отой), цей (оцей), такий (отакій)* належать „до форм найабстрактнішого характеру, які в мовленні можуть заміщувати велику кількість семантично неоднорідних ознак” [69, с. 164]. Вони містять указівку на певну властивість чи особливість у структурі синтаксеми із семантикою часу, напр.: *Аж по цих словах Гонтовий полишив видивлятися у Пушкарівське поле* (Л. Вернигора, 34) – *Після цих слів Сашко з жалем залишив музей і вийшов надвір, де його давно вже чекала мати* (І. Шаповал, 244).

Отже, органічними складниками темпоральних корелятивів можуть бути поряд із первинними або вторинними прийменниками та субстантивними словоформами атрибутивні компоненти. Вони вносять до семантичної структури тієї чи тієї синтаксичної конструкції різноманітні значеннєві відтінки і функціують на правах облігаторних або факультативних конститuentів.

3.2. Обов'язкові та факультативні атрибутиви у складі співвідносних темпоративів

Обов'язковість / факультативність атрибутивного поширювача мотивована значущістю репрезентованої ним інформації. Традиційною в мовознавстві є думка про те, що в синтаксичних конструкціях атрибутиви функціують на засадах факультативності й виступають у сполученні із субстантивами, які експлікують свою семантику незалежно від інших компонентів. „Факультативні прислівні компоненти атрибутивного типу, – справедливо наголошує Н. І. Кухар, – виконують функцію конкретизатора статичної ознаки предмета” [165, с. 11]. Проте існує й інший погляд, згідно з яким за атрибутивами закріплено роль обов'язкових конститuentів [136,

с. 13; 278, с. 86; 214, с. 94]. У такому разі вони вживаються у специфічних синтаксичних умовах, зокрема у складі синтаксем, для яких характерна інформативна недостатність, тобто вони через причину синсемантичності реалізують свій план змісту лише в сполученні з детермінувальними компонентами – репрезентантами тієї інформації, яка необхідна для їхньої автосемантичності, отже, і автосемантичності синтаксичних конструкцій загалом.

Атрибутив може виступати складником будь-якого елемента структури, утворюючи з ним єдине ціле. Це пояснюється його семантикою: атрибут називає ознаку, а ознака існує не поза предметом чи явищем, а в ньому самому [219, с. 105.]. Облігаторний атрибутив не може бути вилученим із речення. На відміну від нього, факультативний поширювач уносить додаткову інформацію, що „є суттєвою з погляду комунікативного значення, але не є категоріальною” [243, с. 28]. Як наслідок, елімінування такого компонента не впливає на формування семантичного мінімуму повідомлюваного.

Проблема семантичної самостійності / несамостійності слів постійно перебувала в полі зору багатьох зарубіжних і вітчизняних мовознавців. Особливості семантичної наповнюваності слів ґрунтовно досліджував Е. Гуссерль [97]. Про заповнення відкритих позицій облігаторними компонентами, або класами слів, відібраних за певними семантичними ознаками, ідеться в працях Г. Гельбіга [297]. Згідно з чеською лінгвістичною концепцією, одним із найавторитетніших авторів якої є В. Шмілауер, лексичний склад диференційовано на абсолютивні й релятивні слова [299]. Першим із них властива достатня значеннева наповнюваність, вони можуть поширюватися чи не поширюватися іншими компонентами. Другі (релятивні слова) мають недостатній семантичний статус, а отже, з метою компенсації неповноти реалізованого того або того плану змісту потребують конкретизатора.

Російські мовознавці О. М. Пешковський [217], Л. В. Щерба [281], В. В. Виноградов [48], О. В. Гулига [96], Г. О. Золотова [128] також досліджували цю проблему. Аналізуючи семантичну структуру лексем, Л. В. Щерба і В. В. Виноградов виділяли абсолютивні (самостійні) та відносні (несамостійні) слова. Перші без „поширювача утворюють цілісне значення дії, предмета”, тоді як другі для „повноти змісту обов’язково вимагають поширювача” [48, с. 10]. Автосемантичними й синсемантичними

називає такі лексеми О. В. Гулига. Автосемантичні лексеми виражають „значення (для слова) незалежно від інших лексичних одиниць, контексту (ситуації) чи висловлення (для речення) незалежно від інших синтаксичних конструкцій” [96, с. 63]. На відміну від них, синсемантичні лексеми виражають значення (для слова) або висловлення (для речення) „тільки у сполученні з іншими мовними одиницями, на тлі контексту чи ситуації” [Там само]. Г. О. Золотова, інтерпретуючи семантичну наповнюваність слів, вирізняє з-поміж слів ті, які мають самодостатній зміст, і номінує їх словами „закритої семантики”, а також ті, що вимагають смислового доповнення, і називає їх словами „відкритої семантики” [128, с. 47].

Достатню увагу явищу облігаторності / факультативності на синтаксичному рівні приділено в українському мовознавстві. Цю проблему різноаспектно вивчали І. Р. Вихованець, Н. Л. Іваницька, Й. Ф. Андерш, О. І. Леута, А. П. Загнітко, М. І. Степаненко й інші (див.: [12, с. 5–85, 23, с. 408–410, 248, с. 17–22]). Н. Л. Іваницька ґрунтовно схарактеризувала природу семантично насичених і семантично ненасичених слів на рівні речення. Семантично насиченими вона називає слова з абсолютним значенням, для них залежний компонент можливий, але не обов’язковий. Відсутність останнього істотно не вплине на зміст висловлення. Для семантично ненасичених слів характерна значеннєва неповнота, як наслідок – потреба у сполученні з іншими словами-поширювачами [135, с. 97–103; 137, с. 39–43].

М. І. Степаненко кваліфікує облігаторну сполучуваність повнозначних слів як їхню здатність (через власну семантико-граматичну недостатність) мати при собі обов’язкові поширювальні одиниці, „які необхідні детермінованому члену для реалізації валентних потенцій, для структурно-значеннєвої завершеності конструкцій” [243, с. 20]. Факультативну сполучуваність потрактовано як властивість слова мати чи не мати при собі відповідний поширювальний компонент: будучи наділеним семантичною і граматичною самостійністю, детермінований член не передбачає залежного слова. „Факультативний конкретизатор уносить елементи додаткової інформації, доповнює, конкретизує значеннєвий план граматично панівного конститuenta” [243, с. 21]. На думку Й. Ф. Андерша, облігаторність того чи того компонента можна визначити, застосувавши прийом закреслення, тобто опускання членів речення. За умови, якщо опущений компонент порушує „граматичну відміченість фрази”, він є облігаторним [12, с. 21]. Однак немає

достатніх підстав уважати цей прийом універсальним, оскільки його формальне застосування „без урахування інших обставин може привести до неправильних висновків відносно конструктивного статусу елемента” [220, с. 72]. Саме тому М. І. Степаненко небезпідставно пропонує, крім еліпсування (елімінації, трансформації до нуля, опущення), „при встановленні обов’язковості / необов’язковості у валентному ланцюгу слова, яке виконує функцію конструктивного центра”, ураховувати всі аспекти, що характеризують його як лексико-граматичний клас: „ономасіологічне значення, структуру конкретного лексичного значення (зокрема пряме й переносне), синтаксичну роль, конститутивну (неконститутивну) функцію в реченні” [243, с. 22].

Мовознавці називають різні причини функціонування облігаторного / факультативного компонента. О. В. Гулига вбачає його пряму залежність від мовленнєвої ситуації, від контексту, від слова чи підрядного речення, що сполучається із „синсемантичною” одиницею, розрізняючи при цьому ситуаційну, контекстологічну, валентну інформативну недостатність [96, с. 62–72]. Г. Г. Почепцов, характеризуючи комунікативну та конструктивну роль атрибута, передусім вирізняє позамовні та власне мовні фактори [220]. Ми поділяємо погляд М. І. Степаненка про те, що найважливішим у визначенні обов’язковості / факультативності є значеннєвий чинник (семантична повнозначність і семантична неповнозначність), а саму облігаторну / факультативну валентність доречно характеризувати як „семантико-граматичний механізм” [243, с. 23].

3.2.1. Прийменниково-субстантивні корелятиви – репрезентанти семантики неозначеної / означеної часової тривалості

Виокремлена в межах категорії одночасності опозиція неозначена тривалість / означена тривалість репрезентована прийменниково-іменниковими конструкціями, що утворені непохідними й похідними прийменниками. Структурам із семантикою неозначеної часової тривалості *prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc – prep при + Nlok; prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep під + Nacc – prep в (у) + Nlok; prep під час + Ngen – prep у (в) ході + Ngen – prep у (в) процесі + Ngen; prep у (в) час (часи) + Ngen – prep у (в) період + Ngen – prep за часів + Ngen – prep часів + Ngen – prep у (в) добу + Ngen – prep у (в) пору + Ngen; prep в епоху + Ngen – prep в*

еру + Ngen протиставлені співвідносні темпоративи, які експлікують семантику означеної часової тривалості **prep на + Nacc – prep за + Nacc – prep через + Nacc; prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep у (в) плині + Ngen – prep за час + Ngen – prep за період + Ngen.**

Для прийменниково-іменникових корелятивів як репрезентантів аналізованої семантики регулярним є вживання з атрибутивами, які найактивніше функціують у структурах із первинними темпоральними прийменниками. У складі співвідносних синтаксем **prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc – prep при + Nlok** зафіксовано означальні компоненти, репрезентовані якісними ад'єктивами, що окреслюють параметричні властивості (*великий, далекий, довгий, короткий, малий*), вік людини (*дорослий, літній, молодий, старий, юний*), психо-фізичний та емоційний стан особи (*веселий, втомлений, добрий, сумний (сумовитий), тверезий, щасливий*); відносними прикметниками, які виражають ознаку через відношення до часу (*вечірній, жовтневий, зимовий, літній, ранковий, обідній, світанковий, червневий*), особи (*гітлерівський, панський, студентський, юнацький*), події (*воєнний, перебудовний, революційний*), географічної назви (*австрійський, київський, чорнобильський*); прономінативними прикметниками: присвійними (*їхній, його, мій, наш, свій*), вказівними (*цей (оцей), той (отой)*), означальними (*кожний, інший*), а також порядковими числівниками (*перший, другий, двадцятий, сороковий, вісімдесятий*). Вони можуть мати облігаторний або факультативний характер. Проведене дослідження показало, що обов'язковість атрибутивів пов'язана із семантикою іменника, який уходить до складу прийменниково-субстантивної конструкції. Якщо первинний часовий прийменник сполучається із субстантивом нечасового значення, зокрема з девербативом – назвою соціальних відносин (*відвідини, зустріч*), інтелектуальної діяльності (*згадка, пам'ять, сполин*), комунікативної діяльності (*розмова, спілкування, обговорення*), дії-звучання (*гудок, стукіт*), атрибутив компенсує відсутність темпоральної семи в такому іменникові, напр.: *Карпо Цар за тверезого стану знав, що йому треба помовкувати перед Василем Івановичем, але, ставши головою сільради, він рідко коли був тверезий* (Ю. Яновський, 74) – ... *Перший автограф був при перших відвідинах майстерні: підписалася, вже передчуваючи неминучий удар двох зустрічних лавин ...* (О. Забужко, 42). Отже, такі атрибутиви є обов'язковими в аналізованих прийменниково-іменникових темпоративах, оскільки їхнє

вилучення спричиняє інформативну недостатність описаних структур. Щодо іменників-часоназв, які сполучаються з первинними темпоральними прийменниками, то простежено тенденцію функціонування облігаторних означень у складі структур із субстантивами – найменуваннями загальних часових понять (*епоха, ера, мить, момент, період, пора, проміжок, термін, час*). Виокремлені іменники потребують уточнення, тому що експлікують темпоральну семантику надто широко, узагальнено. Їхню інформативну недостатність послідовно компенсують атрибутиви у вигляді прикметників, напр.: *У старі, давні часи на селах статистичної графи – народився – не заповняли* (О. Ковінька, 263). Кожен із таких субстантивів програмує свій набір облігаторних атрибутивних компонентів. Так, іменники з темпоральним значенням *мить, момент* є авалентними стосовно прикметників *довгий, тривалий*. Натомість вони регулярно сполучаються з обов'язковим означенням на взірць *єдиний, короткий, наступний, останній, щасливий* тощо, напр.: *В наступну мить [Андрій] уже випростався на повен зріст лицем до ворога ...* (В. Вакуленко, 39); [Сердюки] *в останній момент приєдналися до заробітчан* (О. Гончар, II, 14). Найвищу функційну активність із-поміж вирізнених атрибутивів у складі корельованих конструкцій **ргер за + Ngen – ргер в (у) + Nacc** виявляє лексема *короткий* (36 %), напр.: *В коротку мить зникли голоси: як огники свічок, що гасить, прохопившись, вихор* (В. Барка, 57); *Все це Ксенія побачила в коротку мить* (В. Бабляк, 36) – *За короткий момент юнак своїм чудовим співом зачарував усю глядацьку аудиторію* (І. Цюпа, 89).

Валентно активними у складі темпоративів **ргер за + Ngen – ргер в (у) + Nacc** із субстантивами на позначення загальних часових понять *період, проміжок, термін, пора, час, епоха, ера* є обов'язкові атрибутиви, репрезентовані двома основними семантичними типами ад'єктивів з чітко диференційованими внутрішньосистемними зв'язками. Перший тип сформований на базі якісних прикметників зі значенням розміру (*великий, малий*), віку (*молодий, старий*), тривалості (*довгий, короткий, протяжний, тривалий*), загальної оцінки (*величний, прекрасний, страшний*), емоційно-психічного стану (*жорстокий, похмурий, сумовитий, тривожний*), напр.: *Не раз ми чули розповіді нашого друга про далеку річку його дитинства, яка в сиводавні часи „аж закипала, аж із берегів виходила”, коли незліченна ординська кіннота кидалась по ній уплав ...* (О. Гончар, I, 531) – ... *За старих*

часів розумні поміщики давали музику під час роботи, на буряках, наприклад (С. Тельнюк, 34).

Другий тип утворюють відносні прикметники, які віддзеркалюють найрізноманітніші відношення між предметами, зокрема щодо темпоральних особливостей, перебування в часі до або після певної події, обмеження тими або тими часовими рамками (*античний, вічний, вчорашній, грудневий, зимовий, нинішній, обідній, первісний, післяполудневий, ранковий, стародавній*), стосовно характеристики предмета за його функційними особливостями чи призначенням (*буденний, високосний, вихідний, інтелектуальний, катаклізмичний, кукурудзяний, купальський, поминальний, робочий, святковий*), напр.: *Така-то була розмова в червеву ніч ...* (Н. Рибак, 502) – *Відтоді по цехах працювали, як за стародавніх часів у степу: під руками завжди гвинтівка* (П. Капельгородський, 263); *Кілька років метань, розчарувань, упертості, болючих досвідчень, аж до невдалого короткочасного одруження – і ось страх самотності у святкові дні, коли торжествує те, що в дні робочі якесь мовби непримітне, про що не дуже охоче пишуть газети, чого не показують по телевізору, – настає царство так званого „особистого життя”* (П. Загребельний, I, 89) – *Давно це було ... Ну, ще за кукурудзяного періоду* (Ю. Мушкетик, 55).

Іменники на позначення конкретних вимірів часу (*секунда, хвилина, година, день, доба, ніч, тиждень, декада, місяць, квартал, рік (роки, літа), століття, тисячоліття*) – компоненти темпоративів **prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc** – регулярно вживаються з обов'язковим атрибутивом, вираженим якісним прикметником, що вказує на зовнішні параметричні особливості предмета (*великий, довгий, короткий, малий*), риси характеру, психофізичний і емоційний стан особи (*веселий, добрий, несамовитий, сумний (сумовитий), щасливий*), чи відносним ад'єктивом, який характеризує предмет або подію за їхнім функційним призначенням (*воєнний, перебудовчий, революційний, реформений*). Основні носії валентності субстантивного характеру, про які йдеться, можуть детермінувати інші іменники, зокрема назви свят (*Різдво, Благовіщення, Великдень*) чи абстрактних понять (*відвертість, зневіра, неспокій, щастя*), у формально-синтаксичній ролі узгодженого означення, що здебільшого трансформується в узгоджене означення, напр.: *Недаремно Рита Нещадименко привела сюди свою подружку Надійку Титаренко у великодню ніч 1919 року* (С. Тельнюк, 50); ... *Для співу свого, для думи своєї в щасливу*

мить народила його [Симоненка] Україна (О. Гончар, V, 516) – Ось ці самі втікачі якось влаштували на пана засідку в ніч на Різдво (А. Кокотюха, 120); Ну повір, того мені не шкода, що не мав за вірші нагород: вірш і сам найвища нагорода у хвилини щастя чи негод (С. Голованівський, 279).

Означення, репрезентовані якісними та відносними прикметниками, мають факультативний характер, коли сполучаються з іменниками – назвами частин доби (*ранок, день, полудень, вечір, ніч*) та природних явищ (*буря, вітер, вітровій, гроза, дощ, завірюха, землетрус, злива, мороз, повінь, розлив, сонцестояння, спека, хуртовина, шторм*), як компонентами розглядуваних прийменниково-субстантивних конструкцій. Розряд якісних утворюють лексеми, які виражають ознаку, що сприймається дотиком (*спекотний, теплий, холодний*), зором (*прозорий, світлий, ясний*) або загальну позитивну чи негативну оцінку (*лютий, приємний, страшний*). Семантичний діапазон відносних прикметників представлений лексемами, які вказують на загальний час (*давній, постійний, ранній*), а також час, співвіднесений із порою року (*зимовий, весняний, літній, осінній*) чи частиною доби (*ранковий, обідній, нічний*), напр.: *Йосип був десь на Донбасі, а його жінку Меланю з малою дитиною в лютий мороз вивезли на Сибір (Д. Гуменна, 300); ... Стало і радісно, й боязко, як то буває перед стрибком у студену воду в літній полудень (П. Бондарчук, 36); І в літню спеку, і в зимові хуги, не покладаючи рук, трудився Арег (П. Бондарчук, 17); ... Хлопці стали знічев'я понижувати біля ботанічного саду, який зараз, в обідню спеку, особливо приваблював їх своєю неприступною забороненою зеленню, свіжістю й прохолодою (О. Гончар, II, 114).*

Типовим є вживання в одній синтаксичній структурі двох атрибутивів, один із яких репрезентований якісним, а інший – відносним прикметником. Простежено таке семантичне узгодження: якісні прикметники реалізують значення загальної позитивної або негативної ознаки часоназви, а відносні – конкретизують її темпоральну характеристику, напр.: *І все-таки що, що відбулося тоді, у каламутний осінній вечір вісімдесят восьмого, у вузькій вулиці Київського середмістя, де хрущовський будинок стоїть, затиснений між старими, ще дореволюційними спорудами? (Є. Кононенко, 42); [Я] бурмотіла до себе в ті страшні зимові місяці, по-іншому страшні, ніж оці осінні: половина січня, лютий, березень – жодної звістки, і жодної змоги будь-що дізнатися ... (О. Забужко, 20); В травневий теплий день [Палій] бачив чомусь людей крізь снігову порошу у присмалених шинелях, з*

розкритими в переможному крикові ротами, чув вибухи і пекучі доторки полум'я (О. Гижа, 141). Аналізовані поширювачі повторюють поведінку облігаторності / факультативності, властиву одиничним атрибутивам: функціуючи у складі темпоративів з іменниками – назвами загальних часових понять, вони мають обов'язковий характер, причому їхня облігаторність детермінована загальними умовами висловлення. У синтаксемах із субстантивами – найменуваннями частин доби, днів тижня, явищ природи цим атрибутивам відведено факультативну роль.

Атрибутивну функцію в корелятивах із семантикою неозначеної часової тривалості **рпр за + Ngen – рпр в (у) + Nacc** регулярно виконують облігаторно вживані порядковий числівник із семантично неоднорідним якісним або відносним ад'єктивом. З-поміж перших переважають лексеми – назви ознак, що сприймаються зором (*світлий, темний, чорний, ясний*), з-поміж других – лексеми – найменування характеристик предмета стосовно його функційних особливостей чи призначення або щодо дії, яку виконує об'єкт (*святковий, буденний, щоденний, шкільний, студентський, радянський*). Для них типовою є сполучуваність з іменниками часової (*мить, момент, пора, час*) й нечасової семантики. Серед компонентів нетемпорального значення особливою продуктивністю відзначаються субстантиви – найменування періодів діяльності людини (*семестр, семиденка, п'ятирічка, чверть*), напр.: *За першої ясної години я повинен точно визначити, в якому місці моря ми знаходимося* (М. Трублаїні, 40) – ... *Приміщення ... виглядає так, ніби його побудували у першу радянську п'ятирічку* (В. Слапчук, 32).

Регулярними заповнювачами атрибутивної позиції в корельованих синтаксемах **рпр за + Ngen – рпр в (у) + Nacc – рпр на + Nacc – рпр о (об) + Nlok – рпр під + Nacc – рпр в (у) + Nlok** є вказівні, присвійні, неозначені, означальні займенникові прикметники, напр.: *Хай уже ми – ми побралися за інших часів* (О. Носенко, 36) – *Мені навіть моторошно згадати ті ганебні бажання. Бо ж у такі часи їх нема в людей ...* (Олесь Досвітній, 24); *Я хочу працювати над словом у тих умовах, які є, а тут мені якусь контрреволюцію підсувають. Що злого в тому, як я навіть не писатиму, а за свого життя перекладу кілька творів із чужих мов?* (Д. Гуменна, 290) – *В наш час монарх потребує ... розумних людей* (Ірина Вільде, 43); *Із цим проханням можеш звернутися до мене за будь-якої пори – Прихопивши свого міліцейського кашкета, подарованого Сидором у якесь свято, і підперши двері хати*

кілком, *Флор сів у чорну бричку поруч із Петраною ...* (М. Малиновська, 264) – *І при інших зустрічах вона [Ганна] була небагатослівна* (Л. Копань, 43) – *На той час йому [Остапові Вишні] було вже тридцять з гаком* (Ю. Мартич, 147) – *О цій порі року всі пробуджувалися від сну, всі знаходили одне одного ...* (Ю. Покальчук, 9) – *Під цю пору весна остаточно вступала в свої права* (О. Гижа, 97) – *[Мужські домагання] в цій хвили облягають її ... густо наелектризованою еротичною хмарою ...* (О. Забужко, 37) – *Чумацька валка виповзла на пагорб і на якийсь мент зупинилася* (Р. Чумак, 29). Особливу природу має займенник **свій**, він указує на ознаку самого суб'єкта. Установлено, що аналізовані атрибутиви є обов'язковими за умови сполучення з іменниками – назвами часових понять. Елімінування атрибутивних поширювачів у такому разі спричиняє значеннєву недостатність темпоральних приєменниково-субстантивних конструкцій.

Функцію атрибутива в корелятивах шестикомпонентної парадигми **прер за + Ngen – прер в (у) + Nacc – прер при + Nlok – прер на + Nacc – прер о (об) + Nlok – прер в (у) + Nlok** виконують також порядкові числівники. Вони посідають обов'язкову позицію, коли сполучаються із субстантивами часової й нечасової семантики, утворюючи семантично та синтаксично неподільні конструкції. З-поміж іменників темпорального значення виявлено найменування а) загальних часових понять (*час, пора, період, момент, мить*), б) конкретних вимірів часу (*секунда, хвилина, година, день, доба, тиждень, місяць, квартал, півріччя, рік, десятиліття, століття, тисячоліття*), в) пір року та днів тижня (*зима, весна, літо, осінь; понеділок, вівторок, середа й ін.*), напр.: *В перші ночі дівчина сідала при відчиненому вікні й подовгу мрійно дивилася на посріблені місяцем вільхи* (Я. Галан, 243); *І взявся [Андрій] переглядати свої папери в невеличкій металевій скриньці, з якою батько їздив на заробітки в ... двадцять перший рік* (В. Вакуленко, 9–10) – *У шістдесятих роках нашого століття нове, досі не бачене явище привернуло до себе увагу кількох лікарів у різних країнах Європи ...* (Ю. Щербак, 6) – *О другій годині ночі літаком прибуде доктор Альдегадо* (В. Бережний, 23) – *На четвертий день ... Дмитро Іванович пішов до губернатора, добився в нього дозволу на концерт молодого кобзаря* (І. Шаповал, 262). Субстантиви нечасової семантики – це здебільшого девербативи на позначення процесів, явищ, що мають певну тривалість у часі (*засідання, голосування, приїзд, похід, прогулянка, мандрівка, подорож, зйомка, змагання, чергування, знайомство, зустріч, побачення, розлука*),

напр.: *Але в першу зустріч в його [Пшибишевського] помешканні на Кармелітській я боявся цього демона* (Р. Іваничук, 256) – *[Марійка] стрибнула у річку, як полюбляла стрибати у його обійми за перших зустрічей, привселюдно, не соромлячись нікого і нічого* (В. Дрозд, 35) – *Свій робочий день Софрон Іскров починав ледь на світ займалося – при перших гудках* (О. Бойченко, 26). Функціонування таких атрибутивів має облігаторний характер, оскільки саме вони забезпечують необхідну значеннєву наповнюваність прийменниково-іменникових корелятивів, перебирають на себе роль семантичних маркерів.

У складі корелятивів із вторинними темпоральними прийменниками **преп під час + Ngen – преп у (в) ході + Ngen – преп у (в) процесі + Ngen; преп у (в) час (часи) + Ngen – преп у (в) період + Ngen – преп за часів + Ngen – преп за час + Ngen – преп часів + Ngen – преп у (в) добу + Ngen – преп у (в) пору + Ngen; преп в епоху + Ngen – преп в еру + Ngen**, які експлікують семантику неозначеної часової тривалості, атрибутиви використовуються значно рідше. Це пояснюється тим, що похідні прийменники містять у своєму обсязі повнозначний компонент, який є часоназвою й забезпечує інформативну коректність прийменниково-іменникового темпоратива. Атрибутиви, які спорадично функціують у корелятивах із вторинними темпоральними прийменниками, репрезентовані якісними, відносними, зрідка, присвійними прикметниками. З-поміж якісних зафіксовано лексеми на позначення параметричних характеристик (*великий, довгий, короткий, повний*), сприйняття, усвідомленості (*важкий, доступний, легкий, простий, складний*), зв'язку з іншими особами (*самотній, одинокий*). Серед відносних виявлено ті, які репрезентують ознаку стосовно просторового розташування, місцезнаходження, топонімічної, національно-географічної, адміністративно-територіальної належності (*міжнародний, молдавський, національний, французький*), темпоральних особливостей (*вранішній, нічний, обідній, осінній, річний*), функційних особливостей чи призначення (*авіаційний, драматичний, експедиційний, інформаційний, еволюційно-генний, телефонний, творчий, черговий*), напр.: *Як наука інженерна геологія сформувалась у XVIII–XIX ст., у період інтенсивного розвитку промисловості* (82, 5) – *[Чужа держава] в добу глибокої кризи намагається своїми хижацькими щупальцями облутати світ християнської культури і цивілізації, щоби відтак знищити в ньому все гарне, добре й піднесене, а тоді поставити голу людину на голу землю* (Я. Галан, 238) – ... *Мати ходила до*

школи за часів панської Польщі ... (С. Пушик, 328) – **В процесі еволюційно-генного саморозвитку біомоделей ГОМО** спостерігалися випадки, коли почуття гумору перероджувалося на почуття глибокого задоволення (А. Крижанівський, 199). Щодо присвійних прикметників, то з-поміж них домінують ті, які вказують на належність особі, напр.: **Під час Данькового чергування при кадилі серед його товаришів-хористів також панувало веселе пожвавлення ...** (О. Гончар, II, 255). Якісні, відносні та присвійні ад'єктиви, виконуючи семантико-синтаксичну функцію атрибутива у структурі корелятивів із семантикою неозначеної часової тривалості, деякою мірою конкретизують, уточнюють широкі, невизначені часові рамки дії, процесу чи явища, репрезентовані прийменниково-іменниковим темпоративом. Іманентною рисою останніх є те, що вони утворені за участю іменника нечасової семантики у сполученні з вторинним темпоральним прийменником, який має у своєму складі повнозначний компонент – найменування загального часового поняття.

У формально-синтаксичній ролі означення функціують також вказівні (*цей [оцей]*), *той [отой]*, *такий [отакий]*) і присвійні (*мій, свій, наш, їхній*) займенникові прикметники, а також порядкові числівники (*перший, другий, третій*), напр.: *Щоправда, під час таких подорожей вони [чоловіки] при першій же нагоді не забувають кинути якір у невідомій, і тим же прекрасній, гавані* (О. Черногуз, 187) – *І справді, невже та сама Тетяна, що стільки разів недоїдала, недопивала, що прийняла стільки горя, ... що за часи своєї хвороби не задовольнила свого бажання випити чарку горілки, не вибачить йому [чоловікові] тепер, після смерті, коли він поховає її без горілки, без платків, коли він не справить обіда?* (Л. Яновська, 66) – *Тоді, в Дрездені, під час цієї розмови Марія змалювала собі привабливий образ жінки, яка після смерті близької старшої подруги вирішила взяти на себе турботи з її дітьми* (О. Іваненко, 95); *Іветта Андріївна ще під час першої зустрічі вразила Стаса більше, ніж розкішні апартаменти Вербицьких* (Люко Дашвар, 49). Іррегулярно вживані атрибутиви у співвідносних конструкціях, які репрезентують семантику неозначеної часової тривалості й утворені за участю вторинних прийменників, функціують на засадах факультативності. Похідні прийменники, сформовані на базі повнозначних частин мови, зберігають із ними тісний семантичний зв'язок. Він забезпечується передусім наявністю експліцитно актуалізованого темпорального значення в лексемах **час, доба, епоха, ера, кінець, період,**

початок, час – повнозначних компонентах вторинних прийменникових одиниць, які перебирають на себе роль тих основних носіїв часової семантики, що є індіферентними до обов'язкових конкретизаторів.

Для темпоральних корелятивів восьмикомпонентної парадигми **prep на + Nacc – prep за + Nacc – prep через + Nacc – prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen – prep у (в) плині + Ngen – prep за час + Ngen – prep за період + Ngen**, які виражають семантику означеної часової тривалості, регулярно є багатоконпонентна структура, утворювана за участю прийменників, іменників та значеннево різнорідних атрибутивних модифікаторів. Найбільшу семантичну близькість виявляють корелятиви, в основі яких лежать моделі **prep за + Nacc – prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen**. Їхню структуру розширюють ті атрибутиви, які репрезентовані якісними прикметниками на позначення параметричних характеристик (*довгий, короткий, малий*), відносними прикметниками, що вказують на час (*вічний, швидкоплинний, минулий*), означальними, вказівними, неозначеними, присвійними займенниковими ад'єктивами й порядковими числівниками. Стосовно іменників, які передбачають ці конкретизатори, то їхнє ядро сформували лексеми – назви загальних (*час, мить, момент, пора*) і конкретних (*тисячоліття, століття, десятиліття, рік (роки, літа), квартал, місяць, декада, тиждень, доба, день, ніч, година, хвилина, секунда*) часових понять, напр.: *За минулі роки я не раз намагався дати визначення, повніше та докладніше, всім воєнним діям* (А. Курков, 28) – *Протягом цілого року місто ніби відбивало всі стадії боротьби, що кипіла від Петербурга до Єревана, від Кам'яця-Подільського до Владивостока* (П. Капельгородський, 273) – *Впродовж останніх тижнів майже щодоби ... із неба сірого і низького, схожого на розгорнутий сувій невідбіленого домотканого полотна, то сіялось, то мжичилось, то лилося, мов із цеберки ...* (Т. Нікітін, 30) – *Антось за весь вечір хоч би словом обізвася* (В. Минко, 379). Зазначимо, що більшість аналізованих іменників у складі темпоративів **prep за + Nacc – prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen** вступають у семантико-синтаксичні зв'язки з атрибутивами прикметникового походження, що функціують на облігаторних засадах. Факультативну позицію відведено поширювачам на зразок *малий, короткий*, які фокусують у собі ідентифікувальні семи іменників *мить, момент* (темпоратив **prep за + Ngen**), напр.: *Кликав Гнат Гапку, наче кликав життя своє, що за малу мить повинно було скінчитися*

(Я. Галан, 241); *За короткий момент усе припинилося* (Я. Гончарук, 58). Принагідно зазначимо, що вторинний прийменник **протягом** не може виступати у складі темпоративів з атрибутивами *малий, короткий*, позаяк наділений семантикою протяжності, тривалості, яка невластива субстантивам *мить, момент* і ад'єктивам *малий, короткий*.

У корелятивах **prep за + Nacc – prep протягом + Ngen – prep упродовж (впродовж) + Ngen** регулярно вживаються займенникові прикметники всіх семантичних типів. Вони функціують здебільшого у сполученні із субстантивами – найменуваннями конкретних вимірів часу (*день, вечір, ніч, вік, година, хвилина*), які не потребують облігаторного поширювача, напр.: *За той день він [лось] постарів ще більше, ослаб, бо не їв цілу добу* (В. Гжицький, 620); *Палій уперше за цей день щиро усміхнувся* (О. Гижка, 163); *Звістка про прибуття Пруса облетіла куток за якісь півгодини* (В. Минко, 385); *Нагорювався і я за свій вік, і вам велить бог* (І. Микитенко, 51) – *Оскільки Вікентій Модестович дуже зайнятий протягом усього дня, він просить Марину прийти до заводу вчором* (І. Волошин, 43). Будучи синсемантичними, іменники – назви загальних часових понять (*час, період, мить, момент*) програмують обов'язкові атрибутивні компоненти, напр.: *Сонце за цей час підбилося вгору, почало припикати* (Ю. Збанацький, 41) – *Упродовж цього часу відвідувачів побільшало* (А. Курков, 52).

Позицію облігаторних означальних компонентів у прийменниково-іменникових темпоративах із похідними прийменниками, які експлікують семантику означеної часової тривалості, заповнюють також неозначено-кількісні числівники на взірць *кілька, декілька*, напр.: ... *Мозок гарячково одфільтровував дитяче, наївне од того серйозного й сумного, що осіло в ньому [Максимові] протягом кількох літ* (М. Дашкієв, 29) – *Хоч люди й допомагали йому, гуртом виливали, разом зводили крокви й ушивали околотом, – мав бідний чоловік що видихати упродовж кількох років* (Ю. Яновський, 65).

Ці ж нумеративи у складі синтаксеми **prep за + Nacc** із первинним прийменником **за** та іменниками – найменуваннями конкретних часових вимірів репрезентують комплетивні відношення, напр.: *За кілька ночей вирили криївку і залягли на зиму, як ведмеді в барліг* (В. Сичевський, 46). У структурах із вторинними прийменниками **протягом, упродовж (впродовж)** атрибутив можна опустити. Таке вилучення спричиняє збіднення змісту синтаксичної конструкції, а не втрату нею значенневої достатності.

Аналогічне елімінування є недоречним у синтаксемах **prep за + Nacc**, оскільки неозначено-кількісні числівники в сполученні з іменниками утворюють семантично нечленовані стосовно плану змісту сполуки, напр.: *Небо, яке за кілька днів подальшало й поглибшало, не могло б синіти так різко й студено, ніби до нього повернулися провесінні березневі настрої* (Є. Гуцало, 45).

У складі темпоратива **prep на + Nacc** як одного з репрезентантів семантики означеної часової тривалості, регулярно вживаються атрибутиви, виражені якісними прикметниками, що характеризують величину, розмір, об'єм предмета (*довгий, короткий, цілий*), та неозначеними й означальними займенниковими прикметниками, напр.: *Це ім'я мені треба було забути на довгий час* (Ю. Дольд-Михайлик, 11); ... *Струни на коротку мить завмирають, аби знову ожити в плавному ритмі* (А. Дністровий, 14); *На цілу добу [Левко] замочив у бензині два зашкарублених шматки тканини* (В. Сологуб, 30); *На якусь мить я уявив себе з ключем від власної квартири, яку мені нададуть, скажімо, в отому прекрасному дев'ятиповерховому будинку по той бік проспекту* (К. Михеїв, 117); *Настрій зіпсовано на весь вечір* ... (С. Тельнюк, 18). З-поміж виділених факультативно функціують атрибутиви *короткий* і *якийсь*, які сполучаються з лексемою *мить*. Обидва вони виражають семантику нетривалості, яка генетично закладена в самому іменникові. Останні атрибутивні компоненти вживаються як облігаторні, оскільки забезпечують перехід синсемантичних прийменниково-іменникових темпоративів до розряду автосемантичних шляхом актуалізації семи „тривалість”, „протяжність”, „вичерпність” тощо.

Синтаксеми **prep за час + Ngen – prep за період + Ngen** функціують здебільшого без атрибутивів. Ці структури мають у своєму складі вторинні часові прийменникові одиниці, компоненти яких виразно актуалізують темпоральну семантику й виявляють лексико-семантичну селекційність: вони сполучаються тільки з іменниками нетемпоральної семантики, які не потребують додаткового уточнення з боку атрибутива, напр.: *За час ремонту [Баглай] освоїться, все помацає власними руками, познайомиться з командою* (Д. Ткач, 32) – *За період служби в армії Сергій змужнів і став самостійним* (Л. Вернигора, 176). У досліджуваних конструкціях, проте, трапляються випадки облігаторного або наближеного до обов'язковості вживання означень, репрезентованих відносними та присвійними власне-прикметниками, напр.: *І дуже важливо, щоб кожна дитина за час літніх канікул збагатилася духовно і почувала себе комфортно* (142) – *За період*

весняного паводку кількість постраждалих від „високої води” значно збільшилась (Д. Ткач, 79) – *За період чоловікової хвороби Ольга ще дужче змарніла* (П. Капельгородський, 63) – ... *Патрик повернувся з Африки таким же електромонтером, не набагато заможнішим, ніж поїхав, а вага грошей, їхня роль у створенні щастя якось особливо дійшла до свідомості Ніни за час його відсутності* (В. Собко, 331). На відміну від якісних атрибутів, що регулярно функціують у темпоративах із первинними часовими прийменниками, синтаксеми з вторинними прийменниками мають у своєму складі відносні та присвійні ад’єктиви, а також прономінативні посесивні прикметники. Елімінавання останніх може порушити зміст висловлення, зумовити актуалізацію іншої семантики, напр.: *За час матеріної відсутності хатина потемніла, стала чужою* (Я. Гончарук, 59). Зазвичай спорадично вживаний із семантикою означеної часової тривалості темпоратив **prep через + Nacc** функціює без атрибутива, оскільки в його складі наявні субстантиви *роки, літа, життя*, що виразно експлікують значення „тривалість у часі” й не потребують додаткової конкретизації, напр.: *Через роки проніс у серці вдячність моїм батькам і вчительці моїй* (С. Голованівський, 87). Вторинна прийменникова одиниця у **(в) плинні** сполучається з тими самими іменниками (*роки, літа, життя*). Корелятиви **prep через + Nacc – prep у (в) плинні + Ngen** не позбавлені здатності мати у своєму складі означення, що інформативно збагачує зміст речення, пор.: *Через усі роки проніс у серці вдячність моїм батькам і вчительці моїй – У плинні довгих літ шукав я сенс життя* (В. Вільний, 99). Такі атрибутиви мають факультативний характер.

3.2.2. Темпоративи зі значенням різночасності

Корелятивні зв’язки прийменниково-субстантивних темпоративів зафіксовано й на рівні категорії різночасності: синтаксеми зі значенням передчасу протиставлені конструкціям із семантикою післячасу. Кореляцію виявлено завдяки темпоральним прийменникам, оскільки досить часто іменник у складі корельованих темпоративів дублюється, напр.: *Даниленкови з’явилися перед обідом* (С. Горбань, Н. Лапіна, 122) – *Після обіду Мельник вийшов на пляж* (А. Кокотюха, 175); *Ще перед війною у сороковому році Богдан Грицак, побачивши, що Залужняк б’є маленького хлопчика-пастушка,*

вбіг до нього на подвір'я і вирвав хлопця з рук розлюченого упиря (А. Хижняк, 228) – *Після війни* я поновила твою метрику на своє прізвище (Л. Письменна, 457).

3.2.2.1. Співвідносні синтаксеми – експлікатори семантики часової попередності

Значення передчасу диференційовано на неозначену й означену часову попередність. Перша репрезентована чотирма парадигмами корелятивів: 1) *prep* під + *Nacc* – *prep* над + *Nacc* – *prep* к (ік) + *Ndat* – *prep* проти + *Ngen* – *prep* перед + *Ninstr* – *prep* напередодні + *Ngen* – *prep* у (в) переддень + *Ngen* – *prep* незадовго до + *Ngen* – *prep* незадовго перед + *Ninstr*; 2) *prep* до початку + *Ngen* – *prep* від початку + *Ngen* – *prep* з (із) початку + *Ngen* – *prep* на початку + *Ngen* – *prep* на зорі + *Ngen* – *prep* на світанку + *Ngen* – *prep* на порозі + *Ngen* – *prep* на старті + *Ngen*; 3) *prep* серед + *Ngen* – *prep* посеред + *Ngen* – *prep* у (в) середині + *Ngen* – *prep* у (в) половині + *Ngen* – *prep* у (в) розпалі (розпал) + *Ngen* – *prep* у (в) розквіті + *Ngen*; 4) *prep* наприкінці + *Ngen* – *prep* у (в) кінці + *Ngen* – *prep* на кінець + *Ngen* – *prep* під кінець + *Ngen* – *prep* перед кінцем + *Ngen* – *prep* при кінці + *Ngen* – *prep* до кінця + *Ngen* – *prep* надкінець + *Ngen* – *prep* на закінчення + *Ngen* – *prep* на завершення + *Ngen* – *prep* під завісу + *Ngen* – *prep* на заході + *Ngen*.

Семантику означеної часової попередності виражає двокомпонентна парадигма *prep* до + *Ngen* – *prep* по + *Nacc*.

Синтаксеми *prep* під + *Nacc* – *prep* над + *Nacc* – *prep* к (ік) + *Ndat* – *prep* проти + *Ngen*, які маніфестують семантику неозначеної часової попередності й мають у своїй структурі первинні часові прийменники, здебільшого функціують без атрибутивів. Це пояснюється тим, що непохідні прийменники сполучаються із субстантивами темпорального значення, більшість із яких жорстко лімітовані в плані лексико-семантичної наповнюваності. Ідеться про субстантиви – назви частин доби (*ранок, обід, вечір*), пір року (*весна, зима, літо, осінь*), днів тижня (*понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя*). Вони є інформативно достатніми лексемами й не потребують уточнення, конкретизації з боку атрибутива, напр.: *Над ранок*, коли стало видно все, Сашко обдивився себе – і заплакав ... (Люко Дашвар, 62) – *Лише під осінь* „феномен із Сахари” зміцнів так, що не тільки походжав по палаті, а й прогулювався в саду лікарні (В. Бережний,

24) – *І рік прожила, та не було мені такої пригоди, як на тому тижні проти четверга ... уранці, та все через чоловіка ...* (Л. Яновська, 136). Якщо в аналізованих прийменниково-субстантивних темпоративах функціонує іменник-часоназва, що позначає загальне часове поняття або тривалий відрізок часу, він потребує обов'язкового атрибутивного поширювача, напр.: *А під неврожайний рік серед винуватців ходимо: недогледіли, вчасно не підняли, не поширили і таке інше* (К. Михеїв, 116). За умови входження до складу корелятивів **prep під + Nacc – prep над + Nacc – prep к (ік) + Ndat – prep проти + Ngen** іменників нетемпоральної семантики – найменувань свят (*Різдво, Благовіщення, Великдень, Покрова* й ін., а також лексема *свято*) атрибутивні поширювачі мають факультативний характер, напр.: *Воно [чуття] було трохи схоже на ті настрої, які завжди супроводили шкільні нагороди проти великих свят ...* (Т. Осьмачка, 13).

У структурі синтаксеми **prep напередодні + Ngen** із вторинним часовим прийменником субстантиви вживаються з атрибутивними модифікаторами й без них. Регулярно фіксуються присубстантивні поширювачі, репрезентовані відносними ад'єктивами, які характеризують предмет за його функційними особливостями (*католицький, офіційний, робочий, родинний*), подеколи якісними, що передають параметричні ознаки (*великий, довгий, короткий*), а також вказівними та означальними займенниковими прикметниками й порядковими числівниками, напр.: *А вчора, напередодні офіційних вхідчин, шеф зібрав їх у своїй новій резиденції над Небесним озером, найголовніших довірників своїх, і було їх, окрім шефа, дванадцять* (В. Дрозд, 17); *Батько грав марш – родинний, інтимний марш. Його не виконувалося при сторонніх, його гралося тільки в тісному колі родини – увечері напередодні родинних свят або великих празників ...* (Ю. Смолич, 25). Атрибутиви, репрезентовані власне-прикметниками, мають факультативний характер, оскільки функціують у складі прийменниково-іменникових темпоративів із автосемантичними конститuentами. Іншу поведінку виявляють означальні компоненти, виражені присвійними прономінативними прикметниками, напр.: *А того, що сталося між Данилом і Малою напередодні його від'їзду до Красноярська, ніхто б собі й не уявив* (Р. Полонський, 274). Вони вживаються як обов'язкові, позаяк наслідком їхнього вилучення є зміна змісту висловлення, пор.: *Між Данилом і Малою щось сталося + Данило від'їжджав і Між Данилом і Малою щось сталося + Данило і Мала від'їжджали.*

Прийменниково-іменникові корелятиви **prer до початку + Ngen – prer перед початком + Ngen – prer з (із) початку + Ngen – prer від (од) початку + Ngen – prer на початку + Ngen – prer з (із) початком + Ngen**, які експлікують значення початкових часових меж дії, мають у своїй структурі лексему *початок* і вживаються здебільшого без атрибутивів. Наявність їх зумовлена семантикою субстантива. Обстежений фактичний матеріал дає підстави зробити висновок про те, що іменники з часовим значенням – назви пір року (*зима, весна, літо, осінь*), місяців (*січень, травень, вересень* та ін.) здебільшого функціують без означень, напр.: ... **На початку осені** [Стефаник] *поїхав до Кракова ...* (Р. Іваничук, 250) – **З початку жовтня** *знову суттєво підскочили ціни на овочі* (67). Субстантиви, що номінують конкретні виміри часу (*секунда, хвилина, година, день, доба, тиждень, декада, місяць, квартал, рік (роки, літа), століття, тисячоліття*), можуть програмувати залежно від загальних умов висловлення наближені до облігаторних атрибутивні конституенти, які конкретизують їхній значеннєвий план, напр.: **Ще на початку цього року** він [Чорнодуб] *послав до окупованого німцями обласного центру Дніпровська двох зв'язкових* (С. Завгородній, 163) і **Ще на початку року** він [Чорнодуб] *послав до окупованого німцями обласного центру Дніпровська двох зв'язкових; Не знаю, чи на початку минулого сторіччя* найбільше збиралося російських козаків саме тут, докруг Сорбонни, при бульварі Сен-Мішель, але бістро тут доволі, ціни в них не такі вже й запаморочливі (В. Коротич, 46) і **Не знаю, чи на початку сторіччя** найбільше збиралося російських козаків саме тут, докруг Сорбонни, при бульварі Сен-Мішель, але бістро тут доволі, ціни в них не такі вже й запаморочливі. Факультативні атрибутивні конституенти виявлено у структурі співвідносних прийменниково-субстантивних темпоративів із прийменниковими еквівалентами, що мають лексему *початок*. Вони сполучаються із субстантивами нечасової семантики, що називають події, пов'язані з періодом розвитку людського суспільства (*повстання, революція, неп, колективізація, перебудова, вибори*), номінують соціальну діяльність (*засідання, голосування, змагання, чергування*), фізичну дію (*гоління, купання*), переміщення (*плавання, їзда, біг*), комунікативну діяльність (*розмова, розповідь, суперечка*), стан (*сон, хвороба*), соціальні відносини (*знайомство, зустріч, побачення, розлука*), заходи чи форми суспільної організації часу (*зліт, збори, конференція, з'їзд, мітинг, нарада, урок, лекція, спектакль, концерт, репетиція*). Атрибутиви у складі

корельованих структур на позначення початкових меж реалізації дії репрезентовані відносними ад'єктивами, які характеризують предмет за його функційними особливостями чи призначенням (*драматичний, закадровий, інформаційний, телефонний*), вказівними, означальними та присвійними займенниковими прикметниками, напр.: *Так вже було одного разу, на початку закадрової розмови Шервуда з генералом* (О. Левада, 235) – *На початках цієї історії дехто із більш милостивих та м'якосердих пробував пом'якшити ім'я невинного байстряги, називаючи його позаочі русачкою* (М. Матіос, 7) – *Отара постарів, змарнів і над симфонічним оркестром стояв наче й безтямно, дожидуючи, либонь, зеленого сигналу, котрий на пульті в опернім театрі завжди займається обіч партитури перед самим початком вистави* (О. Ільченко, 553) – *Пам'ятаю – якось ми сиділи з Павлом Григоровичем у нього вдома, це було на початку наших зустрічей* (С. Тельнюк, 39). Трапляються випадки вживання в одному реченні двох неоднорідних атрибутивів, напр.: *А втім, шановний господар на початку своєї священницької діяльності справді був небезпечний існуючому ладові* (Т. Осьмачка, 39). Як правило, один із них облігаторний, а другий – залежно від загальних умов висловлення – обов'язковий або факультативний.

Корелятиви **prep на зорі + Ngen – prep на світанку + Ngen – prep на порозі + Ngen – prep на старті + Ngen** із вторинними okazіонально вживаними прийменниковими еквівалентами, що репрезентують семантику початкових меж дії, мають факультативні атрибутивні компоненти, виражені якісними прикметниками (*новий, великий, довгий*) та займенниковими вказівними (*цей, той*) і присвійними (*мій, твій, свій, наш, ваш*) ад'єктивами. Вони уточнюють семантику часових і нечасових субстантивів, які виступають у сполученні з прийменниковими одиницями **на зорі, на світанку, на порозі, на старті**, напр.: *Тепер уже знаю трохи, що і як, але тоді, спочатку, я був переконаний у люб'язності французів, які ще на світанку цього століття витрачали величезні кошти на ...* (В. Коротич, 55) – *У всякому разі, ідея триєдиного духу, яка побутувала на зорі нашої цивілізації, на практиці виявилась адміністративним трикутником* (А. Крижанівський, 198) – *На порозі великого щастя людина раптом падає і помирає, ударившись головою об гострий камінь ...* (Олесь Досвітній, 54) – *На старті нових перетворень слід дуже відповідально зважити всі „за” і „проти”* (В. Слапчук, 252).

У шестикомпонентній парадигмі співвідносних синтаксем **prep серед + Ngen – prep посеред + Ngen – prep у (в) середині + Ngen – prep у (в) половині**

+ Ngen – prep у (в) розпалі (розпал) + Ngen – prep у (в) розквіті + Ngen, що експлікують семантику часу, рівновіддаленого від початкових і кінцевих меж дії, спостережено тенденцію спорадичного функціонування атрибутивів. Їхня відсутність зумовлена передусім тим, що для прийменників **серед**, **посеред**, у (в) **середині** регулярною є сполучуваність з автосемантичними темпоральними іменниками – назвами конкретних вимірів часу (*доба, тиждень, декада, місяць, квартал, рік (роки, літа), століття, тисячоліття*), місяців (*січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень*), пір року (*зима, весна, літо, осінь*), частин доби (*ранок, день, полудень, вечір, ніч*). Компонентний ресурс цього лексико-семантичного розряду представлений двома іменниками – *день* і *ніч*. Субстантиви *обід* і *вечір* виступають авалентними стосовно прийменників **серед**, **посеред**, у (в) **середині**, оскільки сема „рівновіддаленість від початкових і кінцевих меж дії” є індиферентною щодо розглядуваних іменників. Прийменниково-субстантивні конструкції – репрезентанти значення „середина того або того часового проміжку” не потребують конкретизації з боку атрибутива, оскільки називають її цілком точно, напр.: *Серед зими сусіди спиляли її [Марійчину] березу, ніби сягала верхом електричних дротів* (В. Дрозд, 22) – *У западинах воно [листя] аж чорне, осипалось ще в середині липня: це – сліди сухоліття сорок першого року* (І. Муратов, 307). Зафіксовано, щоправда, у складі прийменниково-субстантивних темпоративів аналізованої семантики поодинокі випадки вживання атрибутивних компонентів, які займають факультативну позицію: ідеться, власне, про іменник **ніч**, який детермінує якісний ад’єктив **темний**, напр.: *Серед ночі темної У степу безлюдному Я огні розклав* (П. Савченко, 58); *Яких не пошлеш видінь серед темної ночі* (І. Цюпа, 74). Прийменник **серед** може функціювати також у складі фразеологічної одиниці *глупа ніч*, що означає „пізній час ночі” [266, с. 629], напр.: *Він приплетався серед глупої ночі* (З розмовного мовлення). Окремий тип становлять фразеологічні сполуки з темпоральним значенням „серед білого дня”, „серед білої днини”, напр.: *Попіл!.. Попіл!.. Він убив мого мужа Матаару і мого сина Камалау ... Серед білого дня!..* (О. Левада, 220) – *Матронка вродила дитину посеред білої днини ...* (М. Матіос, 92).

Функцію факультативних атрибутивних компонентів у складі прийменниково-іменникових корелятивів із okazіонально вживаними прийменниковими еквівалентами у (в) **розпалі** (розпал), у (в) **розквіті**

виконують головно відносні ад'єктиви, що окреслюють темпоральну (*літній, обідній, осінній, полудневий*), локативно ідентифіковану (*степовий, місцевий*), буттєву (*життєвий*), виділювальну (*вирішальний, переможний, творчий*) характеристику, напр.: *А оскільки в розпал полудневої спеки, коли довкола дуже багато народу, вони [Лютий і компанія] навряд чи ризикнуть чинити якийсь екстрим, Віталій вирішив відволіктися від основної мети свого перебування тут* (А. Кокотюха, 62); *В розпал степового літа губернатор через спеціального гінця попередив Фаальцфейнів, що десь на осінь їм треба чекати в Асканію високих гостей* (О. Гончар, II, 246) – *Батько залишив цей світ і відійшов за межу вічності у розквіті життєвих сил* (А. Мороз, 384). Можливий, але необов'язковий характер атрибутивів у складі синтаксем **рпр** у **(в) розпалі (розпал) + Ngen – рпр** у **(в) розквіті + Ngen** пояснюється інформативною достатністю означуваних іменників, які, до того ж, сполучаються із вторинними прийменниковими одиницями у **(в) розпалі (розпал), у (в) розквіті**, що зберігають тісний семантичний взаємозв'язок із повнозначними частинами мови, на ґрунті яких вони утворені.

Значення кінцевих часових меж дії маніфестують корелятиви **рпр наприкінці + Ngen – рпр** у **(в) кінці + Ngen – рпр на кінець + Ngen – рпр під кінець + Ngen – рпр перед кінцем + Ngen – рпр при кінці + Ngen – рпр до кінця + Ngen – рпр надкінець + Ngen – рпр на закінчення + Ngen – рпр на завершення + Ngen – рпр під завісу + Ngen – рпр на заході + Ngen**. Носіями атрибутивної семантики у структурі виокремлених співвідносних темпоративів є відносні прикметники на позначення часової (*минулий, сьогоднішній, теперішній*), функційної (*буденний, вихідний, робочий*) характеристики або місцезнаходження (*донецький, київський, полтавський, український*), вказівні (*той [отой], цей [оцей], такий [отакий]*), присвійні (*мій, свій, його, наш, ваш, їхній*) займенникові прикметники та порядкові числівники. Спостережено тенденцію їхнього функціонування як облігаторних конститuentів часових синтаксем, напр.: *Ще наприкінці минулого століття Дмитрівську Поминальну суботу відзначали повсюдно* (В. Скуратівський, 228) – *Приходьте під кінець робочого дня ...* (Г. Терещенко, 10) – *На кінець десятого року облоги ахейці з намови богів зробили великого дерев'яного коня і відпливли від берегів Трої* (В. Рубан, 65) – *Не про щастя ж їм марити, не його ж, справді, ідуть вони шукати в чужу сторону на заході свого життя* (С. Васильченко, 33) – *У цій ролі тримався [Яша Мирецький] й після того, як я покинула фабрику і до кінця моїх*

київських днів (Д. Гуменна, 297). Вагомим аргументом на користь облігаторного характеру атрибутива *київський* є те, що його вилучення докорінно міняє зміст повідомлюваного, пор.: *До кінця моїх днів – до смерті* і *До кінця моїх київських днів – до кінця мого перебування в Києві*.

Семантику означеної часової попередності репрезентують корелятиви **prep до + Ngen – prep по + Nacc**. Характерною особливістю темпоратива **prep по + Nacc** є те, що в його структурі функціює субстантив – найменування загального часового поняття (*мить, момент, пора, час*), який завжди вживається з облігаторним атрибутивом, вираженим вказівним прономінативним ад'єктивом *цей (сей)*, напр.: *А потім [Любов Григорівна] пішла. Та як пішла, то й по ці пора ...* (І. Ле, 583). Вищу функційну активність виявляє темпоратив **prep до + Ngen**. Його оформлення пов'язане з ширшим лексико-семантичним діапазоном субстантивів. Вони вказують не лише на загальні часові поняття, але й на конкретні темпоральні виміри (*секунда, хвилина, година*), частини доби (*ранок, полудень, вечір, ніч*). Цей діапазон охоплюють також іменники нечасової семантики, з-поміж яких домінують лексеми зі значенням „буттєвість” (*народження, життя, смерть*), „вік людини” (*повноліття, молодість, старість*). Вони вступають у семантико-синтаксичні відношення з облігаторними атрибутивами. Так, у складі синтаксеми **prep до + Ngen** виявлено атрибутиви, виражені темпоральними якісними (*ранній, пізній*) та відносними (*сьогоднішній, ранковий, обідній, вечірній*), а також присвійними прикметниками, що означають належність певній особі (*материн, дядьків, Тетянин, Сергійв*), напр.: *До пізнього вечора перебували письменники у Воловому* (П. Інгульський, 373); *З досвіду численних відряджень я знав, що на вокзалі газети бувають і до обідньої пори* (С. Журахович, 24); *Чи ти пропонуєш, щоб я відклала диплом до Галчиного повноліття?* (В. Юрченко, 8). Регулярним є вживання в ролі атрибутива у складі аналізованої прийменниково-іменникової конструкції означального займенникового прикметника *сам*, що цілком конкретно окреслює часову межу дії, напр.: *А втікачі дісталися батьківщини, побралися і були щасливі аж до самої смерті* (З. Тулуб, 25); *А там ходи собі городами сусід до сусіда хоч і до самісінького ранку* (А. Дімаров, 24). Вважаємо за потрібне вирізнити те, що аналізований прономінативний прикметник перебуває в синкретичній зоні між займенниковими прикметниками й частками, оскільки регулярно виявляє функційні та змістові властивості видільно-означальних часток. Тому маємо

підстави засвідчувати початковий етап процесу партикуляції. Рідше функцію атрибутива у структурі темпоратива **prep до + Ngen** виконує вказівний прономінативний ад'єктив *цей (оцей)*, напр.: *До цього часу моє життя йшло порівняно легко, ніби котилося з гори* (Ю. Збанацький, 36).

3.2.2.2. Прийменниково-іменникові темпоративи зі значенням часової наступності

Семантику післячасу ранжовано на означену й неозначену часову наступність. Перша представлена двокомпонентною парадигмою корелятивів **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen**, а другу репрезентують співвідносні темпоративи три- **prep через + Nacc – prep за + Nacc – prep по + Nlok** та семикомпонентної **prep після (опісля) + Ngen – prep слідом за + Ninstr – prep услід (вслід) за + Ninstr – prep відразу після + Ngen – prep незадовго після + Ngen – prep невдовзі по + Nlok – prep пізніше від (од) + Ngen – prep пізніше за + Ngen** парадигм. Фактичний матеріал, який є в нашому розпорядженні, дає право констатувати, що атрибутиви як компоненти корельованих темпоративів аналізованої семантики відзначені широким семантичним спектром. Його репрезентують поліфункційні в плані значення власне-прикметники, прономінативні ад'єктиви й числівники.

Компонентами співвідносних синтаксем **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen** із семантикою означеної часової наступності є атрибутиви, виражені прикметниками. Валентне ядро становлять відносні ад'єктиви – найменування вікових ознак (*трирічний, дитячий, юнацький, молодий, зрілий, старий*), ознак, співвіднесених з особами, подіями, явищами (*студентський, робітничий, святковий, урочистий*) та часових характеристик (*учорашній, сьогоднішній, завтрашній, довоєнний, післяреволюційний, незапам'ятний*), напр.: *Однак працювати будемо. І з сьогоднішнього дня по-новому* (І. Терещенко, 14) – *Від незапам'ятних часів у тих околицях було заведено, що двічі на рік – на Водохреще і перед Великоднем – священик з дяком і паламарем ходив по хатах з молитвами* (Ірина Вільде, 59); *З твоєю мамкою ми не бачились зі студентських років* (Д. Буханенко, 23) – *Та від минулої осені, відколи побиті німцем поляки вступилися з тамтого краю, а точніше, від 17 вересня 1939 року, у дзеркально відбитому через ріку Черемошному порядкували совіти*

(М. Матіос, 102). У структурі аналізованих темпоративів такі атрибутиви функціують як обов'язкові поширювачі.

Якісні прикметники зі значенням віку (*малий, молодий, ранній* (переносн.)) виконують роль означальних компонентів у складі співвідносних темпоративів **ргер з (із, зі) + Ngen – ргер від (од) + Ngen**, напр.: *Це руки вічної, з малих років робітниці, навіть обайливо зроблений манікюр не зміг приховати цього* (В. Собко, 315); *Боярин Федір з молодих літ був найближчим другом і порадником князя і мав на нього великий вплив* (В. Малик, 21). Вони, як і проаналізовані вище, наділені облігаторною сполучуваністю, оскільки вступають у семантико-синтаксичні відношення із синсемантичними іменниками.

Вказівні, неозначені та означальні займенникові ад'єктиви регулярно вживаються в корелятивах **ргер з (із, зі) + Ngen – ргер від (од) + Ngen**. Прономінативні прикметники хоч і опосередковано називають ознаку, тобто містять лише вказівку на неї, не здатні актуалізувати сему, яка підсилює семантику плану змісту. Так, означальний займенниковий прикметник *сам (самий)*, функційно зближуючись із означально-видільними партикулами, репрезентує семантику „вихідна точка в певному часовому понятті” й цим лише конкретизує самодостатню характеристику „означена часова наступність”, напр.: *Мій батько історик – із самого малечку я захоплювався його розповідями про Землю ...* (В. Бережний, 60) – *В людській душі од самого народження лежать готові закілчитись два зерна: правди і злої брехні* (Ю. Мушкетик, 41).

Неозначені прономінативні прикметники *якийсь, чийсь, абиякий, абичий, деякий, дечий, декотрий, будь-який, який-небудь, чий-небудь, казна-який, хтозна-який, хтозна-чий* у корельованих часових прийменниково-іменникових темпоративах **ргер з (із, зі) + Ngen – ргер від (од) + Ngen** експлікують диференційоване значення „нечітко окреслена часова якість або властивість” як органічного складника семантики „означена часова наступність”, напр.: *З якогось часу ці „компенсуючі потужності” стали лейтмотивом його [президентових] політичних лебединих пісень* (Л. Костенко, 88) – *Від деякого часу мрії про казкового принца на білому коні відійшли на задній план* (В. Юрченко, 127). Облігаторно вживані атрибутиви аналізованої групи сполучаються із синсемантичними іменниками – найменуваннями загальних часових понять (*мить, момент, пора, час*).

Вказівні займенникові прикметники *той (отой), цей (оцей), такий (отакій)* регулярно вживаються у складі корелятивів **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen**. Вони вступають у семантико-синтаксичні відношення з широким колом субстантивів, з-поміж яких, крім лексем – назв загальних часових понять, лексеми – найменування конкретних вимірів часу (*секунда, хвилинка, година, рік*), частин доби (*день, вечір, ніч*), пір року (*зима, весна, літо, осінь*), напр.: *І з того часу задзвеніла Дарчина хата музикою* (М. Кравчук, 134) – *Збирайтеся й вважайте себе від цієї хвилини мобілізованими* (М. Польовий, 118); *Дивним життям живе од того вечора вона [Марійка] ...* (М. Кравчук, 139). Усі розглянуті прономінативні ад'єктиви перебувають на правах облігаторних конститuentів, позаяк реалізують ті додаткові відтінки, які підсилюють семантику коректності часових прийменниково-субстантивних корелятивів.

Функціонування означальних компонентів зафіксовано у складі співвідносних конструкцій із семантикою неозначеної часової наступності **prep через + Nacc – prep за + Nacc – prep по + Nlok – prep після + Ngen – prep після закінчення + Ngen**. Так, заповнювачами атрибутивної позиції у структурі темпоративів **prep за + Nacc, prep через + Nacc** є неозначені прономінативні прикметники *якийсь, деякий* напр.: *А ще за якусь мить [сонце] і зовсім зникло за чорно-синьою хмарою, що облягла далекий обрій* (В. Вільний, 22); *За якусь годину з-за пагорба виринула велика біла будівля з різними господарськими прибудовами ...* (О. Гончар, II, 8) – *Через якусь хвилину він [полковник] і дві пари дівочих рук бережно виносили Безсмертного у світання* (М. Стельмах, 5); *А через деякий час публікують список претендентів на премію – а там прізвища Тичини немає!* (С. Тельнюк, 36). Виділені атрибутиви вживаються як обов'язкові компоненти, тому що вносять до семантичної структури аналізованих синтаксем відтінок нечітко окреслених часових меж і цим відрізняються від тих прийменниково-субстантивних конструкцій, які, функціуючи без означень, точно номінують час дії, пор.: *За хвилину хлоп'ят уже вітром винесло на самий вершечок могили* (О. Гончар, II, 83) і *Через рік, коли цей колектив набув уже певного досвіду, Дмитро Іванович запропонував поїхати на Кубань* (І. Шаповал, 270). Призначення спорадично вживаних у ролі обов'язкових атрибутивних поширювачів якісних прикметників зі значенням виділюваності (*величний, новий, цікавий*), позитивної або негативної оцінки (*гарний, осоружний*), тривалості (*довгий, тривалий*) – конкретизувати тими

або тими часовими рамками репрезентовану субстантивами – найменуваннями загальних часових понять (*час, період, мить, момент, пора, термін, проміжок*) семантику неозначеної часової наступності, напр.: ... **За невеликий час** жінки були у самому узгір'ї під тінню тополів та скель (А. Кащенко, 292).

У корелятивах **prep по + Nlok – prep після + Ngen** зафіксовано атрибутиви різної лексико-граматичної природи. На облігаторних або наближених до обов'язковості умовах уживаються означальні компоненти, виражені якісними, відносними та присвійними прикметниками. Розряд якісних формують лексеми, які характеризують розмір (*великий, малий, довгий, короткий, тривалий*). Відносні ад'єктиви об'єднують лексеми на позначення темпоральних особливостей (*денний, тижневий, місячний, річний, осінній, зимовий*), сімейний стан людини (*сімейний*). Серед присвійних вирізняють ті, що відтворюють ознаку, яка вказує на приналежність людині (*батьків, сестрин, Андріїв, Тетянин*), напр.: **По короткій паузі** той же неприємний голос: – *Запитань немає?* (М. Колесников, 49–50); **Недільним ранком по весняній сівбі**, коли підростає і починає хвилювати жито й пшениця, Корній замість до церкви йде в поле (У. Самчук, 85) – **Після Христофорової смерті** вона [Маріца] ніколи не боялася ночі (М. Матіос, 11); **Після довгої сімейної наради** було вирішено взяти на бал і Юру (Ю. Смолич, 50). Виділені атрибутиви вносять специфічні семантичні відтінки в значеннєвий обсяг прийменниково-іменникових темпоративів і забезпечують інформаційну коректність синтаксем і висловлення загалом.

У складі конструкцій зі значенням часової наступності регулярно фігурують неозначені, вказівні, означальні та присвійні займенникові прикметники. Вони є обов'язковими, оскільки конкретизують не регламентоване стосовно моменту вияву значення часу, напр.: **По якомусь часі** підійшов дачний поїзд і забрав надзвичайну групу з полустанка К. ... (Іван Багряний, 40); **По тих словах** підкахикнула попереджуюче Наталка-Сопрано (Л. Вернигора, 42) – **Після кожного візиту** редактора у відділ я приходжу в приймальню і справляюся, чи не викликав шеф із книгою наказів ... (К. Михеїв, 134); **Першу спробу** прибрати мене Марійка втілила майже **відразу після мого народження** (В. Слапчук, 30). Зафіксовано також уживання порядкових числівників, які, репрезентуючи загальну семантику послідовності часових відрізків, поряд із власне-означальною функцією виконують роль семантичних конкретизаторів, уточнювачів часу реалізації

дії, події чи явища тими або тими квантитативними відтінками, напр.: *Дівчина по перших же згуках мого голосу хуленько обертається до мене й зараз же прискорює ходу* (В. Винниченко, 12) – *Не одразу там [в управлінні торгівлі] мене послушали, не після перших відвідин пообіцяли, але я не відступився* (Л. Копань, 8).

У досліджуваному матеріалі не виявлено означальних компонентів у складі корелятивів **слідом за + Ninstr – prep услід (вслід) за + Ninstr – prep незадовго після + Ngen – після завершення + Ngen – prep після закінчення + Ngen**. Їхня відсутність зумовлена тим, що субстантиви сполучаються з вторинними часовими прийменниками, які зберігають тісний генетичний зв'язок із повнозначними частинами мови й завдяки цьому темпоративи аналізованої семантики мають самодостатній зміст. Виняток становлять часові конструкції **prep по закінченні + Ngen**. У них функціують атрибутивні поширювачі, які в парі з іменниками – назвами навчальних закладів (*школа, інститут, семінарія*), дій, процесів (*спів, цвітіння, читання*), наукових понять (*термін*) тощо утворюють лексичні словосполучення, напр.: *Юрко ще збирався по закінченні середньої школи їхати до нього [Дмитра]* (В. Козаченко, 9); *По закінченні випробувального терміну Тетяна стала працювати керівником структурного підрозділу* (В. Вільний, 98).

3.3.3. Прийменниково-субстантивні конструкції – репрезентанти семантики приблизного та проміжного часу

Поза сферою чітко диференційованих груп, які вказують на часову попередність або часову наступність, перебувають структури, що узагальнено відображають не точні, а приблизні часові рамки: **prep близько + Ngen – prep біля + Ngen – prep коло + Ngen – prep ближче до + Ngen**. У їхньому складі не виявлено атрибутивів. Описані корелятиви репрезентовані сполученням вторинних темпоральних прийменників з іменниками тільки часової семантики (*рік, місяць, день, обід, полудень, вечір, ніч, північ, година, хвилина* тощо). Вони спроможні самотійно передавати значення часової приблизності й тому не програмують означальних компонентів, напр.: *Аскольд і Валя знали не так давно, близько року* (М. Олійник, 22) – *Банальна логіка відвідала професорську доньку ближче до ранку* (Люко Дашвар, 298).

Аналогічну тенденцію простежено і на рівні корелятивів, які виражають семантику проміжного часу – **prep на рубежі + Ngen – prep на зламі + Ngen – prep на стику (стиках) + Ngen – prep на межі + Ngen – prep на переломі + Ngen – prep на перевалі + Ngen**. Вони є авалентними стосовно атрибутивів, тому що наділені самодостатнім змістом, який забезпечують субстантиви з часовим значенням (*місяці, роки (літа), століття, тисячоліття, епоха* й ін.) у сполученні з похідними прийменниковими одиницями, напр.: *І у двадцять вісім Ігор Крупка захистив кандидатську **на зламі тисячоліть** – у двотисячному* (Люко Дашвар, 83).

ВИСНОВКИ

1. Кореляція – універсальне поняття, що відображає взаємовідношення, взаємозв'язок, взаємозалежність явищ, предметів, дій, ознак об'єктивної дійсності. Кореляція в лінгвістичному витлумаченні – взаємна залежність, взаємний зв'язок, співвідношення ієрархічно пов'язаних мовних одиниць, які репрезентують усі мовні рівні. Семантико-синтаксична кореляція в межах функційно-семантичної категорії темпоральності, що багатоаспектно віддзеркалює час як невід'ємний складник реальності, картини світу загалом, являє собою співвідношення прийменниково-іменникових темпоративів у вигляді чітко виструктурованих парадигматичних утворень.

2. Темпоральність – одна з основних онтологічних категорій – є досить складною за своєю суттю й винятково значущою для всіх матеріальних систем. Вона, як і категорія простору, представлена різними мовними засобами. З-поміж її конкретних граматичних репрезентантів окремий тип становлять часові конструкції, експліковані прийменниково-іменниковими структурами. Основне семантичне протиставлення темпоральної сфери – одночасність / різночасність подій чи явищ. На ньому базуються всі можливі диференційовані значення, закріплені за часовими прийменниково-іменниковими корелятивами.

Темпоральний розряд прийменників формують первинні та вторинні прийменникові одиниці, які разом із субстантивами найчастіше у формі родового, знахідного, рідше – орудного й місцевого відмінків виступають обов'язковими конститuentами прийменниково-субстантивних темпоративів. Для непохідних часових прийменників характерна полісемія та значеннєва абстрактність порівняно з похідними прийменниками, які співвідносяться з омонімічними повнозначними словами, послідовно зберігають із ними семантичний зв'язок і спеціалізуються на вираженні того або того часового значення. У складі вторинних прийменників вирізнено власне-прийменники та прийменникові еквіваленти. Останні об'єднано в 4 групи: 1) ті, що вживаються зі значенням прийменника; 2) ті, які постають у функції прийменника; 3) ті, що тільки за аналогією виступають прийменниками; 4) ті, які вживаються в ролі прийменника оказіонально.

3. В основі кореляції за походженням лежить генетичний зв'язок між вторинним темпоральним прийменником і його мотивом – повнозначною частиною мови. Критерієм, що уможливив вичленування цього різновиду

кореляції, став тип співвідносних лексичних одиниць. Репрезентуючи часову семантику, вторинні прийменники корелюють із морфологізованими прислівниками, адвербіалізованими прийменниково-іменниковими (аналітичними прислівниками), безприйменниковими формами, морфологізованими прислівниками, які функціують із первинними та вторинними прийменниками (див. ДОДАТОК V). Ядро похідних темпоральних прийменників становлять відіменникові утворення (39,3 %), що безпосередньо пов'язано з трансформаційними процесами в субстантивній сфері. Цей прийменниковий розряд є відкритим, він активно поповнюється новими одиницями.

4. Функцію семантичного маркера в темпоральних синтаксемах експліцитно й послідовно виконують прийменники. Первинні та вторинні часові прийменники забезпечують реалізацію семантичних корелятивних зв'язків прийменниково-іменникових темпоративів. Внутрішню й зовнішню семантико-синтаксичну кореляцію виділено з урахуванням походження прийменників, які беруть участь у конституюванні прийменниково-субстантивних конструкцій. Внутрішня семантико-синтаксична кореляція є наслідком співвідношення часових прийменниково-іменникових структур, утворених темпоральними прийменниками того самого розряду за походженням. Її представляють корелятиви, оформлені або тільки непохідними, або лише похідними прийменниками. Прийменниково-відмінкові структури, що репрезентують внутрішню семантико-синтаксичну кореляцію, займають домінуючу позицію стосовно корелятивів – виразників зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції. Вторинні темпоральні прийменники переважають над первинними, що знайшло безпосереднє віддзеркалення на парадигматичному рівні: кількість парадигм корелятивів, утворених за участю похідних часових прийменників, удвічі перевищує аналогічні парадигми, виформувані за участю непохідних темпоральних прийменників. Реалізаторами зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції є первинні і вторинні часові прийменники, які разом із субстантивами у формі родового, знахідного, орудного й місцевого відмінків структурують співвідносні темпоративи. Установлено, що синтаксеми з генетично неоднорідними прийменниками, корелюють удвічі рідше, ніж ті, які належать до того самого розряду за походженням.

Основними маркерами типів кореляції у структурі часових семантико-синтаксичних відношень є непохідні й похідні темпоральні прийменники.

Прийменниково-іменникові корелятиви виражають семантику неозначеної / означеної часової тривалості, різночасності (часової попередності й часової наступності), приблизного та проміжного часу.

Опозитивні відношення прийменниково-субстантивних темпоративів, на відміну від семантично споріднених, не мають семантичної й парадигматичної розгалуженості. Вони сфокусовані у сфері темпорального протиставлення – часова попередність / часова наступність подій або явищ, а також початкові / кінцеві часові межі дії. Чинні в сучасній українській літературній мові парадигми опозитивних корелятивів репрезентують внутрішню семантико-синтаксичну кореляцію в рамках окремо взятих первинних або вторинних часових прийменників та зовнішню семантико-синтаксичну кореляцію, реалізовану за участю непохідних і похідних часових прийменників.

5. Кожен первинний і вторинний прийменник у структурі співвідносних прийменниково-іменникових темпоративів наділений специфічним семантичним відтінком, який здатний визначати сферу його функціювання. Корелятивні процеси часових прийменниково-субстантивних одиниць мотивовані саме прийменниками, оскільки іменники у складі співвідносних одиниць можуть дублюватися. Розряд вторинних темпоральних прийменників кількісно переважає над розрядом первинних, похідні прийменники здебільшого є однозначними і з огляду на це точніше окреслюють часові межі подій або явищ. З-поміж 8 000 проаналізованих прийменниково-іменникових темпоративів 2020 становлять конструкції із вторинними часовими прийменниками (25,2 % від загальної кількості досліджених синтаксем із темпоральною семантикою). Вищим ступенем продуктивності наділені непохідні прийменники (74,8 %), що зумовлено їхніми синтагматичними можливостями. Для первинних регулярним є сполучення з іменниками часового й нечасового значення, вторинні вживаються здебільшого із субстантивами нетемпоральної семантики. Цю системну закономірність встановлено з урахуванням того факту, що частина похідних прийменників уже містить у своєму складі лексему, яка є загальним часовим поняттям (*час, момент, пора*) або називає тривалі часові проміжки (*доба, епоха, ера*) чи співвідноситься з ними (*завершення, закінчення, кінець, початок, пізніше, раніше*). Такі вторинні прийменники автоматично позбавляються здатності сполучатися із субстантивами темпоральної семантики.

6. Прийменниково-субстантивні парадигми часових корелятивів – репрезентантів внутрішньої і зовнішньої семантичної кореляції – вибудовані з урахуванням критерію „тип прийменника за походженням”. Внутрішня семантико-синтаксична кореляція виділена в межах окремо взятих непохідних або похідних прийменників. Компоненти парадигм виражають семантику одночасності / різночасності, приблизного та проміжного часу. У спектрі основної опозиції часової сфери вияскравлено значення неозначеної / означеної часової тривалості, неозначеної / означеної часової попередності / наступності, початкових / кінцевих рамок дії, незавершеної / завершеної дії з конкретним набором диференційних значень, які експлікують члени тієї або тієї парадигми. Конкретними реалізаторами внутрішньої кореляції в синтаксичних структурах із непохідними часовими прийменниками, що репрезентують семантику неозначеної часової тривалості, є три- (**prep за + Ngen – prep в (у) + Nacc – prep при + Nlok**) та п’ятикомпонентна (**prep в (у) + Nacc – prep на + Nacc – prep о (об) + Nlok – prep під + Nacc – prep в (у) + Nlok**) парадигми корелятивів. Означену часову тривалість експлікує трикомпонентна парадигма **prep на + Nacc, prep за + Nacc, prep через + Nacc**. Неозначена часова попередність представлена п’ятикомпонентною парадигмою **prep під + Nacc – prep над + Nacc – prep к (ік) + Ndat – prep проти + Ngen – prep на + Nacc**, означений передчас – двокомпонентною парадигмою **prep до + Ngen – prep по + Nacc**). Співвідносні темпоративи двокомпонентної парадигми **prep з (із, зі) + Ngen – prep від (од) + Ngen** передають семантику означеної часової наступності, а корелятиви трикомпонентної парадигми **prep через + Nacc – prep за + Nacc – prep по + Nlok** – неозначеної часової наступності. Значення проміжного часу репрезентоване чотирикомпонентною парадигмою **prep від (од) + Ngen / prep до + Ngen – prep з (із, зі) + Ngen / prep до + Nacc – prep з (із, зі) + Ngen / prep по + Nacc – prep між (межи) + Ninstr**.

Корелятиви – експлікатори внутрішньої семантико-синтаксичної кореляції в межах вторинних темпоральних прийменників реалізують семантику неозначеної / означеної тривалості, часової попередності / наступності, значення початкових і кінцевих часових рамок дії, часу, рівновіддаленого від початкової й кінцевої межі часового орієнтира, а також приблизного та проміжного часу.

Означену часову тривалість репрезентують співвідносні темпоративи шестикомпонентної парадигми **prep протягом + Ngen – prep упродовж**

(впродовж) + Ngen – prep уподовж (вподовж) + Ngen – prep у (в) плинї + Ngen – за час + Ngen – prep за період + Ngen. Їм протиставлені корелятиви три- prep під час + Ngen – prep у (в) ході + Ngen – prep у (в) процесі + Ngen та восьмикомпонентної prep у (в) час (часи) + Ngen – prep у (в) період + Ngen – prep за часів + Ngen – prep часів + Ngen – prep у (в) добу + Ngen – prep у (в) пору + Ngen – prep в епоху + Ngen – prep в еру + Ngen парадигм, що виражають значення неозначеної часової тривалості. Одночасність реалізують прийменниково-іменникові конструкції prep одночасно з (із, зі) + Ninstr – prep паралельно з (із, зі) + Ninstr – prep водночас з (із, зі) + Ninstr – prep рівнобіжно з (із, зі) + Ninstr – prep рівночасно з (із, зі) + Ninstr – prep разом з (із, зі) + Ninstr. Семантика неозначеної часової попередності представлена п'яти- prep перед + Ninstr – prep напередодні + Ngen – prep у (в) передень + Ngen – prep незадовго до + Ngen – prep незадовго перед + Ngen та двокомпонентною prep до початку + Ngen – prep перед початком + Ninstr парадигмами корелятивів. Значення початкових меж дії реалізують корелятиви чотири- prep з (із) початку + Ngen – prep від (од) початку + Ngen – prep починаючи з (із, зі) + Ngen – prep починаючи від (од) + Ngen і п'ятикомпонентної на початку + Ngen – prep на зорі + Ngen – prep на світанку + Ngen – prep на порозі + Ngen – prep на старті + Ngen парадигм. Кінцеві часові рамки дії репрезентовані одинадцятикомпонентною парадигмою наприкінці + Ngen – prep у (в) кінці + Ngen – prep на кінець + Ngen – prep під кінець + Ngen – prep перед кінцем + Ngen – prep при кінці + Ngen – prep надкінець + Ngen – prep на закінчення + Ngen – prep на завершення + Ngen – prep під завісу + Ngen – prep на заході + Ngen. Час, рівновіддалений від стартової й фінішної точок, експлікує п'ятикомпонентна парадигма prep посеред + Ngen – prep у (в) середині + Ngen – prep у (в) половині + Ngen – prep у (в) розпалі (розпал) + Ngen – prep у (в) розквіті + Ngen. Семантика часової наступності представлена восьми- prep після (опісля) + Ngen – prep слідом за + Ninstr – prep услід (вслід) за + Ninstr – prep відразу після + Ngen – prep незадовго після + Ngen – prep невдовзі по + Nlok – prep пізніше від (од) + Ngen – prep пізніше за + Ngen та п'ятикомпонентною prep після закінчення + Ngen – prep після завершення + Ngen – prep по закінченні + Ngen – prep по завершенні + Ngen – prep у (в) період після + Ngen парадигмами корелятивів. Значення приблизного часу передають корелятиви чотирикомпонентної парадигми prep близько + Ngen – prep біля + Ngen – prep коло + Ngen – prep ближче до + Ngen. Співвідносні

темпоративи шестикомпонентної парадигми **преп на рубежі + Ngen – преп на зламі + Ngen – преп на стику (стиках) + Ngen – преп на межі + Ngen – преп на переломі + Ngen – преп на перевалі + Ngen** є репрезентантами семантики проміжного часу.

Зовнішня семантико-синтаксична кореляція охоплює прийменниково-іменникові темпоративи, оформлені різними за походженням прийменниками, і представлена дво- (**преп за + Ninstr – преп під час + Ngen; преп в (у) + Nacc – преп під час + Ngen; преп на + Nlok – преп під час + Ngen; преп при + Nlok – преп під час + Ngen; преп за + Nacc – преп після + Ngen; преп за + Nacc / преп до + Ngen – преп за + Nacc / преп перед + Ninstr**), три- (**преп з (із, зі) + Nacc – преп під + Nacc – преп близько + Ngen; преп за + Nacc – преп протягом + Ngen – преп упродовж (впродовж) + Ngen; преп по + Nlok – преп з (із) + Ninstr – преп після + Ngen**), чотири- (**преп при + Nlok – преп за + Ngen – преп у (в) часи + Ngen – преп за часів + Ngen**) і шестикомпонентними (**преп до + Ngen – преп перед + Ninstr – преп к (ік) + Ndat – преп над + Ngen – преп під + Ngen – преп проти + Ngen**) парадигмами прийменниково-іменникових темпоративів, які виражають семантику неозначеної / означеної часової тривалості, неозначеної / означеної часової попередності, неозначеної часової наступності та приблизного часу. Прийменниково-іменникові парадигми, які реалізують внутрішні корелятивні процеси, співвідносяться з прийменниково-субстантивними парадигмами – виразниками зовнішньої кореляції як 2 : 1 (див. ДОДАТОК I, III).

Репрезентантами опозитивних відношень прийменниково-іменникових темпоративів є двокомпонентні парадигми корелятивів: **преп до + Ngen – преп по + Nlok; преп до + Ngen – преп після + Ngen; преп перед + Ninstr – преп після + Ngen; преп перед + Ninstr – преп по + Nlok; преп на початку + Ngen – преп у (в) кінці + Ngen; преп перед початком + Ngen – преп після закінчення + Ngen; преп на початку + Ngen – преп наприкінці + Ngen, преп пізніше + Ngen – преп раніше + Ngen**. За ними закріплена семантика часової попередності й часової наступності, а також початкових і кінцевих меж дії (див. ДОДАТОК II, IV).

7. У складі темпоральних корелятивів із первинними та вторинними прийменниками фіксуються облігаторні й факультативні атрибутивні поширювачі, репрезентовані якісними, відносними, присвійними ад'єктивами, означальними, неозначеними, вказівними, присвійними прономінативними прикметниками, порядковими числівниками, спорадично

– іменниками. Обов'язкові компоненти не можна опускати, оскільки їхнє елімінування зумовлює значеннєву недостатність часових синтаксем. Факультативні атрибутивні поширювачі вносять до семантичного обсягу темпоральних корелятивів додаткову інформацію, розширюючи й збагачуючи їхній план змісту. Обов'язкові атрибутиви функціують здебільшого в темпоративах, структурованих непохідними темпоральними прийменниками, які сполучаються з власне-іменниками – загальними часовими поняттями (*час, пора*), короткотривалими проміжками (*мить, момент*), довготривалими (*період*), індіферентними стосовно тривалості (*проміжок, термін*) та значеннєво поліфункційними девербативами (*відвідини, гудок, згадка, зустріч, пам'ять, розмова*). Такі субстантиви потребують уточнення з боку атрибутива, який конкретизує загальнотемпоральне тло й, водночас, компенсує відсутність часової семи. Факультативну позицію займають семантично неоднорідні атрибутиви у складі корелятивів, де роль повнозначного компонента виконують іменники – найменування конкретних вимірів часу, як-от: назви місяців, днів тижня, частин доби, а також явищ природи.

Не програмують обов'язкових ад'єктивних конкретизаторів співвідносні прийменниково-субстантивні темпоративи із вторинними часовими прийменниками, які виникли на основі прислівників, іменників із первинними та вторинними прийменниками та без них, і не втрачають із ними семантичного зв'язку. Повнозначними компонентами похідних прийменників є темпоральні лексеми (*доба, період, час*), які перебирають на себе повноваження основних маркерів часової семантики. Визначальною характеристикою прийменниково-іменникових корелятивів із семантикою означеної часової попередності й означеної часової наступності слід вважати те, що вони завжди функціують із облігаторним атрибутивом. Співвідносні темпоративи з похідними okazіонально вживаними прийменниковими одиницями можуть мати у своєму складі факультативний атрибутивний поширювач, призначення якого – конкретизувати додатковими значеннєвими характеристиками план змісту тієї або тієї синтаксеми.

Дослідження продемонструвало, що кореляція первинних і вторинних часових прийменників має ієрархізований характер. У системі семантико-синтаксичних відношень вона утворює окрему підсистему із притаманними їй внутрішніми значеннєвими, синтагматичними й парадигматичними зв'язками.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Adv – прислівник

Con – сполучник

Num – числівник

Nx (gen, dat, acc, isnstr, lok) – іменник у непрямому (родовому, давальному, знахідному, орудному, місцевому) відмінку

prep1 (2) – прийменник первинний (вторинний)

pref – префікс

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамец П. Очерк функционально-трансформационного синтаксиса современного русского языка / П. Адамец. – Praha : Statni pedagogicke nakladatelstvi, 1973. – 2 sv. 1 : Однобазовые предложения. – 136 с.
2. Адмони В. Г. О синтаксической семантике как семантике синтаксических структур / В. Г. Адмони // Известия АН СССР. – 1979. – Т. 38, № 1. – С. 24 – 35. – (Сер.: Лит. и яз.).
3. Адмони В. Г. Основы теории грамматики / В. Г. Адмони. – М. ; Л. : Наука, 1964. – 105 с.
4. Адмони В. Г. Структура грамматического значения и его статус в системе языка / В. Г. Адмони // Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках. – Л., 1979. – С. 6 – 36.
5. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акимова. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.
6. Алисова Т. Б. Очерк синтаксиса современного итальянского языка (семантическая и грамматическая структура простого предложения) / Т. Б. Алисова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 293 с.
7. Андерш Й. Ф. До питання про семантичну структуру речення / Й. Ф. Андерш // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1984. – № 5. – С. 38 – 42.
8. Андерш Й. Ф. Особливості адвербіалізації іменників / Й. Ф. Андерш // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1999. – № 1. – С. 3 – 6.
9. Андерш Й. Ф. Проблеми синтаксичної семантики в сучасному зарубіжному мовознавстві / Й. Ф. Андерш // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1983. – № 1. – С. 11 – 19.
10. Андерш Й. Ф. Семантико-синтаксичне моделювання простого речення (на матеріалі чеської та української мов) / Й. Ф. Андерш // Зіставне дослідження української, чеської та російської мов / відп. ред. В. М. Русанівський. – К., 1987. – С. 97 – 111.
11. Андерш Й. Ф. Структурно-семантична типологія простого речення / Й. Ф. Андерш // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1986. – № 6. – С. 71 – 74.
12. Андерш Й. Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові у зіставленні з українською / Й. Ф. Андерш. – К. : Наук. думка, 1987. – 191 с.
13. Арват Н. М. Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1968. – № 4. – С. 38 – 45.
14. Арват Н. Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке : [монография] / Н. Н. Арват. – К. : Высш. шк., 1984. – 160 с.
15. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.

16. Астафьева Н. И. Предлоги в русском языке и особенности их употребления / Н. И. Астафьева. – Мн., 1974.
17. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Изд. 2-е стереотип. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 607 с.
18. Баймут Т. В. Прийменник у східнослов'янських мовах / Т. В. Баймут // Укр. мова в школі : наук.-метод. журнал. – 1957. – № 5. – С. 77 – 81.
19. Балабан Г. С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Балабан Галина Степанівна; НАН України, Ін-т української мови. – К., 2007. – 19 с.
20. Балабан Ф. П. Функциональная значимость предлога / Ф. П. Балабан. – Кишинёв : Штиица, 1983. – 107 с.
21. Барчук В. М. Граматична темпоральність : Інтервал. Час. Таксис : [монографія] / В. М. Барчук. – Івано-Франківськ : Сімік, 2011. – 416 с.
22. Баудер А. Я. К лингвистической интерпретации явлений переходности в грамматическом строе русского языка / А. Я. Баудер // Филологические науки : науч. журнал. – 1990. – № 5. – С. 79 – 83.
23. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : [підручник] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
24. Беличова Е. О теории функциональной грамматики / Е. Беличова // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1990. – № 2. – С. 64 – 74.
25. Белошاپкова В. А. Современный русский язык. Синтаксис : учеб. пособ. / В. А. Белошاپкова. – М. : Высш. шк., 1981. – 527 с.
26. Богдан М. М. Субстантивні словосполучення із залежним компонентом „прийменник з + родовий відмінок” у сучасній українській літературній мові / М. М. Богдан // Українське мовознавство : республік. міжвід. наук. зб. – 1976. – № 4. – С. 35 – 41.
27. Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения : [монография] / В. В. Богданов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1997. – 204 с.
28. Бондар О. І. Лінгвістична категорія часу як відображення реального часу / О. І. Бондар // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1986. – № 2. – С. 41–45.
29. Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики / В. А. Богородицкий. – [5-е изд., перераб.]. – М. : Соцэкгиз, 1935. – 354 с.
30. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження / О. І. Бондар. – Одеса : Астропринт, 1996. – 192 с.
31. Бондаренко В. С. Предлоги в современном русском языке / В. С. Бондаренко. – М. : Учпедгиздат, 1961. – 73 с.
32. Бондарко А. В. К теории функциональной грамматики / А. В. Бондарко // Проблема функциональной грамматики. – М., 1985. – С. 16 – 29.

33. Бондарко А. В. Основы функциональной грамматики : Языковая интерпретация идеи времени / А. В. Бондарко. – СПб. : Изд-во С.-Петер. ун-та, 1999. – 260 с.

34. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии : [монография] / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1983. – 207 с.

35. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики (на материале русского языка) : [монография] / А. В. Бондарко ; РАН, Ин-т лингвистических исследований. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 736 с.

36. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.

37. Букатевич Н. И. Опыт исторического изучения предлогов и предложных сочетаний в русском литературном языке. Вып. 1 / Н. И. Букатевич. – Одесса : Изд-во Одес. гос. ун-та, 1952. – 146 с.

38. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка / Л. А. Булаховский. – К. : Рад. шк., 1953. – Т. 2. – 436 с.

39. Валгина Н. О. Синтаксис современного русского языка / Н. О. Валгина. – М. : Высш. шк., 1978. – 446 с.

40. Валимова В. Г. О соотношении семантической и формальной структуры предложения / В. Г. Валимова // Семантическая структура предложения : [сб. науч. тр.]. – Ростов н/Д., 1978. – С. 20 – 29.

41. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев. – М. : Высш. шк., 1990. – 176 с.

42. Вейнрех У. О семантической структуре языка / У. Вейнрех // Новое в зарубежной лингвистике. – 1970. – Вып. 5. – С. 163 – 249.

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.

44. Величко А. В. Простое предложение. Опыт семантического описания / А. В. Величко. – М. : Наука, 1986. – 118 с.

45. Веселитский В. Предлоги в русском языке / В. Веселитский // Русский язык в национальной школе : науч.-метод. журнал. – 1961. – № 1. – С. 17 – 25.

46. Виноградов В. В. О взаимодействии лексико-семантических уровней с грамматическими в структуре языка / В. В. Виноградов // Мысли о современном русском языке : [сб. статей / под. ред. В. В. Виноградова]. – М., 1969. – С. 5 – 23.

47. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения / В. В. Виноградов // Избранные труды : Исследования по русской грамматике. – М., 1975. – С. 254 – 294.

48. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1953. – № 5. – С. 3 – 29.

49. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) : [учеб. пособ. для вузов] / В. В. Виноградов. – [3-е изд., испр.] – М. : Высш. шк., 1986. – 640 с.

50. Виноградова Е. Н. Морфосинтаксическая парадигма предлогов и их эквивалентов в украинском и русском языках : сравнительный аспект / Е. Н. Виноградова, А. В. Ситарь // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 2, т. 1. – С. 60 – 62.

51. Вихованець І. Р. Варіантність і синонімія синтаксичних одиниць / І. Р. Вихованець // Рідне слово : зб. праць з методики викладання укр. та світової л-ри в шк. – К., 1976. – Вип. 6. – С. 21 – 28.

52. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.

53. Вихованець І. Р. Комуникативна реченнева надкатегорія актуалізації в її підкатегорійних, категорійних та грамемних виявах / І. Р. Вихованець // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – № 5. – С. 20 – 23.

54. Вихованець І. Р. Лексикографічно-граматичне опрацювання прийменників української мови / І. Р. Вихованець // Українська мова : наук. журнал. – 2002. – № 4. – С. 90 – 96.

55. Вихованець І. Р. Морфологічні і семантичні відмінки / І. Р. Вихованець // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур : зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 13 – 17.

56. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.

57. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.

58. Вихованець І. Р. Прийменниковий давальний у структурі словосполучення і речення / І. Р. Вихованець // Синтаксис словосполучення і простого речення. (Синтаксичні категорії і зв'язки) / [ред. кол.: д-р філол. наук М. А. Жовтобрюх (відп. ред.) та ін.]. – К., 1975. – С. 85 – 108.

59. Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // III Міжнародний конгрес україністів, (Харків, 26–29 серп. 1996 р.) : доп. та повідомл. / відп. ред. А. Івченко, О. Тараненко. – Х., 1996. – С. 177 – 181. – (Мовознавство).

60. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксичні параметри прийменника (на матеріалі східнослов'янських мов) / І. Р. Вихованець // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1986. – № 6. – С. 17 – 24.

61. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.

62. Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1971. – 120 с.

63. Вихованець І. Р. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення / І. Р. Вихованець // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К., 1975. – С. 29 – 45.

64. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.

65. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академічна граматики / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; [за ред. І. Р. Вихованця]. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
66. Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // Наукові записки Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського : [зб. наук. праць] / [редкол. : Н. Іваницька (гол. ред.) та ін.]. – Вінниця, 2000. – Вип. 2. – С. 21 – 27. – (Філологія).
67. Вихованець І. Р. Типологія семантико-синтаксичних відношень / І. Р. Вихованець // Українська мова. Теорія і практика : [темат. зб. наук. праць]. – К., 1993. – С. 7 – 10.
68. Вихованець І. Р. Транспозиція українських відмінкових форм / І. Р. Вихованець // Opera Slavica VIII. – 1998. – № 4. – С. 21 – 26.
69. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
70. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : [підручник] / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов. – К. : Вища шк., 1976. – 375 с.
71. Востоков А. Х. Русская грамматика / А. Х. Востоков. – Изд. 2-е. – СПб., 1835. – 408 с.
72. Всеволодова М. В. Грамматика славянского предлога : системные явления в категории предлога (результаты первого этапа работы) / М. В. Всеволодова // Е. Ф. Карский и современное языкознание : материалы X междунар. Карских чтений : в 2 ч. / отв. ред. М. И. Конюшкевич. – Гродно, 2005. – Ч. I. – С. 86 – 96.
73. Всеволодова М. В. К вопросу о методологиях и методиках лингвистического анализа (на примере категорий пространственных, временных и причинных отношений). Ст. 1 / М. В. Всеволодова // Вестник Моск. ун-та. – 2005. – № 1. – С. 22 – 49. – (Серия 9 : Филология).
74. Всеволодова М. В. К вопросу о методологиях и методиках лингвистического анализа (на примере категорий пространственных, временных и причинных отношений). Ст. 2 / М. В. Всеволодова // Вестник Моск. ун-та. – 2005. – № 2. – С. 9 – 34. – (Серия 9 : Филология).
75. Всеволодова М. В. Предлог как грамматическая категория : проблемы, дефиниции, типология, морфологические и синтаксические характеристики / М. В. Всеволодова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2002. – Вип. 9. – 2002. – С. 8 – 15.
76. Всеволодова М. В. Предлог : поле и категория (аспект функционально-коммуникативной грамматики) / М. В. Всеволодова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2003. – Вип. 11, ч. I. – С. 33 – 38.
77. Всеволодова М. В. Предлоги в синхронии и диахронии : морфология и синтаксис. Первые результаты межнационального проекта / М. В. Всеволодова // Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : [монографія] /

[А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк та ін.] ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – С. 173 – 179.

78. Всеволодова М. В. Синтаксемы и строевые категории предложения в рамках функционально-коммуникативного синтаксиса (к вопросу о предикативности, предикации и членах предложения) / М. В. Всеволодова // Вестник Моск. ун-та. – 2000. – № 1. – С. 75 – 95. – (Серия 9 : Филология).

79. Всеволодова М. В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 283 с.

80. Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові : [монографія] / А. Ю. Габай. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2011. – 232 с.

81. Гак В. Г. К диалектике семантических отношений в языке / В. Г. Гак // Принципы и методы семантических исследований : сб. ст. – М., 1986. – С. 73 – 96.

82. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики (семантическая интерпретация „глубинных” и „поверхностных” структур) / В. Г. Гак // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения (доклады на конференции по теорет. проблемам синтаксиса) / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – М., 1969. – С. 77 – 85.

83. Гак В. Г. К типологии функциональных подходов к изучению языка / В. Г. Гак // Проблемы функциональной грамматики. – М., 1985. – С. 5 – 15.

84. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.

85. Голосова Т. М. Отношения одновременности и последовательности в структуре художественного времени / Т. М. Голосова // Русский язык в школе : науч.-метод. журнал. – 2001. – № 5. – С. 62 – 65.

86. Голосова Т. М. Статус темпоральності як системно-мовної категорії / Т. М. Голосова // Філологічні студії : зб. наук. праць студентів і магістрантів. – Полтава, 2000. – № 7. – С. 47 – 52.

87. Голосова Т. М. Темпоральна структура художнього тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 „Російська мова” / Т. М. Голосова. – К., 2002. – 36 с.

88. Городенська К. Г. Морфологізація транспозиційних переходів / К. Г. Городенська // Теоретичні проблеми граматики / Донец. держ. ун-т. – Донецьк, 1995. – С. 51 – 61.

89. Городенська К. Г. Прийменник / К. Г. Городенська // Граматика української мови. Морфологія : [підручник] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К., 1993. – С. 276 – 299.

90. Горпинич В. О. Українська морфологія / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ, 2000. – 359 с.

91. Горпинич В. О. Морфологія української мови : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – 336 с.

92. Грищенко А. П. Морфемна структура прикметників української мови (суфіксальний словотвір) / А. П. Грищенко // Морфемна будова сучасної української мови / М. А. Жовтобрюх, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко. – К., 1975. – С. 97 – 140.

93. Грищенко А. П. Внутрішня синтаксична організація простого речення / А. П. Грищенко // Синтаксис словосполучення і простого речення : (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 14 – 20.

94. Грищенко А. П. Форма в синтаксисі / А. П. Грищенко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2001. – Вип. 4 (18). – С. 3 – 16. – (Серія філологічна).

95. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : [монографія] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с.

96. Гулыга Е. В. Автосемантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова / Е. В. Гулыга // Науч. докл. высш. шк.: Филол. науки. – 1967. – № 2. – С. 62 – 72.

97. Гуссерль Э. Логические исследования. Т. II. Ч. 1. Исследования по феноменологии и теории познания / Э. Гуссерль. – СПб. : Академический проект, 2011. – 576 с.

98. Двинянинова Г. С. О взаимосвязи между падежами и предлогами в системе языка (На материале рус. яз.) / Г. С. Двинянинова // Вестник Моск. ун-та. – 1978. – № 5. – С. 28 – 34. – (Серия. Филология).

99. Двинянинова Г. С. Система пространственно-временных предлогов / Г. С. Двинянинова, Ю. А. Левицкий. – Пермь, 1980.

100. Дешериева Т. И. Лингвистический аспект категории времени в его отношении к физическому и философскому аспектам / Т. И. Дешериева // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1975. – № 2. – С. 111 – 117.

101. Дзюбишина Н. Я. Прийменники та їх омоніми / Н. Я. Дзюбишина // Культура слова : республік. міжвід. зб. – К., 1986. – Вип. 31. – С. 63 – 67.

102. Добрыдень Л. И. Синтаксическая синонимика и вариантность конструкций с предлогом на в современном украинском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Добрыдень Людмила Ивановна ; Киев. гос. пед. ин-т им. А. М. Горького. – К., 1985. – 233 с.

103. Довгая Т. М. Адвербиализация в современном украинском литературном языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 „Языки народов СССР (украинский язык)” / Т. М. Довгая. – Ужгород, 1974. – 18 с.

104. Єрмоленко С. С. Про деякі структурно-функціональні характеристики темпоральних мікрополів / С. С. Єрмоленко // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 2003. – № 4. – С. 38 – 48.

105. Єрмоленко С. Я. Бездієслівні речення в системі простих речень / С. Я. Єрмоленко // Синтаксис словосполучення і простого речення : (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К., 1975. – С. 5 – 11.

106. Єрмоленко С. Я. Семантичний аспект дослідження синтаксису і проблеми стилістики / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1981. – № 1. – С. 16 – 25.

107. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1982. – 210 с.

108. Ефремова Т. Ф. Толковый словарь служебных частей речи русского языка / Т. Ф. Ефремова. – 2-е изд., испр. – М. : Астрель : АСТ, 2004. – 814 с.

109. Жгенти Т. С. Употребление существительных в качестве вторичного предлога (Процесс перехода существительных в предлоги) / Т. С. Жгенти // Труды Тбилисского гос. ун-та. – Тбилиси, 1964. – № 98. – С. 299 – 314. – (Серия филологических наук).

110. Жирмунский В. М. Об аналитических конструкциях / В. М. Жирмунский // Аналитические конструкции в языках различных типов. – М.; Л., 1965. – С. 5 – 57.

111. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – [4-е вид.]. – К. : Вища шк., 1972. – Ч. 1. – 402 с.

112. Жовтобрюх М. А. Синтаксичні конструкції з прийменником по / М. А. Жовтобрюх // Українська мова і література в школі : наук.-метод. журнал. – 1986. – № 8. – С. 51 – 55.

113. Загнітко А. П. Внутрішньо- та зовнішньо-прийменниковий потенціал прийменника НА / А. П. Загнітко, Г. В. Ситар // Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : [монографія] / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк та ін.]; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – С. 31 – 43.

114. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови / А. П. Загнітко. – К. : Вища шк., 1991. – 77 с.

115. Загнітко А. П. Предлог в морфологическом пространстве украинского языка (синхронно-контрастивные наблюдения) / А. П. Загнітко // Вестник Моск. ун-та. – 2003. – № 3. – С. 92 – 106. – (Серия 9 : Филология).

116. Загнітко А. П. Прийменник в українській морфології : статус, семантика і функціональні вияви (теоретико-контрастивні спостереження) / А. П. Загнітко // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : науч.-метод. сб. / [отв. ред. В. А. Глущенко]. – Славянск, 2002. – Вып. X, ч. 1. – С. 189 – 203.

117. Загнітко А. П. Прийменники у структурі тексту : первинні і вторинні вияви / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол. : А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2007. – Вип. 15. – С. 120 – 131.

118. Загнітко А. П. Ступені і рівні прийменниковості / А. П. Загнітко // Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : [монографія] / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк та ін.]; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – С. 18 – 23.

119. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – 435 с.
120. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
121. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.
122. Загнітко А. П. Українські прийменники : інвентар і структура / А. Загнітко, І. Данилюк, Г. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол. : А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2004. – Вип. 12. – С. 41 – 47.
123. Задорожна О. М. Концепт „час” в українській поетичній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. М. Задорожна. – К., 2008. – 19 с.
124. Золотова Г. А. Аспекти изучения категории глагольного времени / Г. А. Золотова // Известия АН СССР. – 1975. – № 3. – С. 248 – 258. – (Современный русский язык).
125. Золотова Г. А. К дискуссии о соотношении синтаксиса и семантики / Г. А. Золотова // Вопросы романо-германской филологии. Синтаксическая семантика : сб. науч. трудов / Москов. гос. пед. ин-т иностр. языков им. Мориса Тореза ; [ред. кол.: О. И. Москальская (отв. ред.) и др.]. – М., 1977. – Вып. 112. – С. 61 – 69.
126. Золотова Г. А. К построению функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова // Проблемы функциональной грамматики : [сб. науч. тр.]. – М., 1985. – С. 87 – 93.
127. Золотова Г. А. Категория времени и вида с точки зрения текста / Г. А. Золотова // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 2002. – № 3. – С. 8 – 29.
128. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1973. – 351 с.
129. Золотова Г. А. Синтаксический словарь : Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1988. – 440 с.
130. Іваненко З. І. Прийменникові конструкції часу в сучасній українській мові : [посіб. для студентів] / З. І. Іваненко. – Черкаси, 1967. – Ч. 1. – 61 с.
131. Іваненко З. І. Прийменникові конструкції часу в сучасній українській мові : [посіб. для студентів] / З. І. Іваненко. – Чернівці, 1969. – Ч. 2. – 69 с.
132. Іваненко З. І. Семантична структура прийменникових конструкцій / З. І. Іваненко // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1978. – № 3. – С. 13 – 22.
133. Іваненко З. І. Синоніміка прийменникових словосполучень, які виражають часові відношення : [посіб. для викладачів та студентів] / З. І. Іваненко. – Одеса, 1959. – 42 с.

134. Іваненко З. І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення / З. І. Іваненко. – К. : Одеса : Вища шк., 1981. – 143 с.
135. Іваницька Н. Л. Вплив сполучуваності повнозначних слів на утворення компонентів синтаксичної структури речення / Н. Л. Іваницька // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 2001. – № 3. – С. 97 – 103.
136. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 186 с.
137. Іваницька Н. Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-предиката / Н. Л. Іваницька // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1985. – № 1. – С. 39 – 43.
138. Исследования по семантике русских предлогов : [сб. статей / отв. ред. Д. Пайар, О. Н. Селиверстова]. – М. : Русские словари, 2000. – 376 с.
139. Йова А. І. Прийменникові конструкції в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Йова Антоніна Іванівна; Кримський держ. пед. ін-т ім. М. В. Фрунзе. – Сімферополь, 1963. – 318 с.
140. К основам функционально-коммуникативной грамматики русского предлога / М. В. Всеволодова, Е. В. Клобуков, О. В. Кукушкина и др. // Українські прийменники : Синхронія і діахронія : (проб. зошит) / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар та ін. ; Донец. нац. ун-т, каф. укр. мови. – Донецьк, 2003. – С. 82 – 129.
141. Канёса П. С. Синтаксические средства выражения временных отношений в современном украинском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Канёса Павлина Степановна; Киев. пед. ин-т им. А. М. Горького. – К., 1984. – 212 с.
142. Каньоса П. С. Синтаксична деривація на означення часу / П. С. Каньоса // Лексична і граматична деривація в українській мові : [зб. наук. праць]. – К., 1983. – С. 110 – 117.
143. Кобзарёва Т. Ю. О структуре денотативного значения предлогов / Т. Ю. Кобзарёва, Л. Г. Лахути // Семантическая структура слова : Психолингвистические исследования. – М., 1971. – С. 124 – 139.
144. Козачук Г. О. Місцевий відмінок з прийменником в у структурі речення / Г. О. Козачук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 1. – С. 8–13. – (Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови).
145. Козачук Г. О. Семантико-граматичні функції місцевого відмінка з прийменником на у структурі речення / Г. О. Козачук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К., 2006. – Вип. 2. – С. 24 – 31. – (Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови).
146. Козачук Г. О. Місцевий відмінок з прийменником по у структурі речення / Г. О. Козачук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 3. – С. 40 – 47. – (Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови).

147. Козачук Г. О. Місцевий відмінок з прийменником при у структурі речення / Г. О. Козачук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 4. – С. 146 – 150. – (Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови).

148. Кока А. А. Синтаксическая синонимика в кругу словосочетаний с временным значением в современном русском литературном языке / А. А. Кока // Известия Академии наук Казахской ССР. – 1954. – Вып. 1–2. – С. 101 – 111. – (Серия филологии и искусствоведения).

149. Колодяжний А. С. Прийменник : [матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови] / А. С. Колодяжний. – Х. : Вид-во Харків. ун-ту, 1960. – 165 с.

150. Колодяжний А. С. Прийменник / А. С. Колодяжний // Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К., 1969. – С. 474 – 500.

151. Колтакова Н. Ф. Предлог for в английском языке и его переводные эквиваленты / Н. Ф. Колтакова // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака : [межвуз. сб. науч. трудов] / З. Д. Попова [отв. ред.]. – Воронеж, 1983. – С. 115 – 121.

152. Кононенко В. І. Прийменниково-субстантивний комплекс в аспекті синтаксису / В. І. Кононенко // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1978. – № 3. – С. 3 – 12.

153. Конюшкевич М. И. О механизме предложивания знаменательной лексики / М. И. Конюшкевич // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2005. – Вип. 13. – С. 65 – 70.

154. Конюшкевич М. И. Предлог как синтаксеообразующий формант и структура синтаксемы / М. И. Конюшкевич // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць] / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2006. – Вип. 14. – С. 73 – 79.

155. Конюшкевич М. И. Функции предлога / М. И. Конюшкевич // Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту : [зб. наук. праць, присвяч. ювілею Загнітка А. П.] / [редкол.: І. Вихованець, Є. Отін, ред. М. Луценко та ін.] ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – С. 196 – 202.

156. Кочерган М. П. Слово і контекст / М. П. Кочерган. – Львів : Вища шк., 1980. – 181 с.

157. Кржижкова Е. Категория времени в современном русском языке / Е. Кржижкова // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1962. – № 3. – С. 17 – 26.

158. Кржижкова Е. К проблеме так называемых составных предлогов отыменного происхождения / Е. Кржижкова // Русский язык за рубежом : науч. журнал. – 1967. – № 4. – С. 82 – 84.

159. Крилова Т. В. Роль часових адвербіалій у вираженні характеристики дієслівної дії / Т. В. Крилова // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1983. – № 4. – С. 50 – 54.

160. Кубська У. В. Синонімічні прийменникові конструкції з часовим значенням / У. В. Кубська // Українська мова і література в школі : наук.-метод. журнал. – 1981. – № 10. – С. 24 – 25.

161. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис : [підручник] / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1965. – Ч. 2. – 283 с.

162. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : [монографія] / О. В. Кульбабська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 672 с.

163. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая : К теории частей речи / Е. Курилович // Очерки по лингвистике : [сб. статей]. – М., 1962. – С. 57 – 70.

164. Курилович Е. Проблема классификации падежей / Е. Курилович // Очерки по лингвистике : [сб. статей]. – М., 1962. – С. 175 – 203.

165. Кухар Н. І. Типологія факультативних прислівних компонентів речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. І. Кухар ; Інститут укр. мови НАН України. – К., 2005. – 20 с.

166. Куцова Р. А. Відтворення темпоральності прийменниковими конструкціями сучасної української мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Куцова Раїса Адамівна ; Харк. держ. ун-т. – Х., 1997. – 223 с.

167. Куцова Р. А. Темпоральна конструкція „за + знахідний відмінок” / Р. А. Куцова, В. Д. Познанська // Семантика і функції граматичних структур : [зб. наук. праць]. – К., 1991. – С. 97 – 101.

168. Куцова Р. А. Темпоральні конструкції місцевого відмінка / Р. А. Куцова // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку / Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 1996. – Ч. 1. – С. 87 – 90.

169. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики / І. К. Кучеренко. – Львів : Світ, 2003. – 228 с.

170. Кучеренко І. К. Лексичне значення прийменника / І. К. Кучеренко // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1973. – № 3. – С. 12 – 23.

171. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія : в 2 ч. / І. К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1964. – Ч. 2. – 159 с.

172. Кушлик О. Б. Формування вторинних прийменників / О. Б. Кушлик // Наукові праці Дрогоб. держ. пед. ун-ту. – Дрогобич, 1998. – С. 41 – 52.

173. Куш Н. В. Прийменник : основні підходи вивчення, лексико-граматичні ознаки, перспективи дослідження / Н. В. Куш // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.] – Донецьк, 2006. – Вип. 16. – С. 90 – 95.

174. Куш Н. В. Прийменникові українські еквіваленти : морфологія і семантика / Н. В. Куш // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2003. – Вип. 11, ч. 1. – С. 68 – 74.

175. Куш Н. В. Семантична еволюція службових слів : на матеріалі сучасних українських прийменникових еквівалентів / Н. В. Куш //

Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донец. нац. ун-т ; [редкол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2007. – Вип. 15. – С. 150 – 154.

176. Леденёв Ю. И. Важнейшие аспекты проблемы семантико-синтаксических функций неполнозначных слов в русском языке / Ю. И. Леденёв // Неполнозначные слова. Семантико-синтаксические исследования : [сб. науч. тр.] / Ставропол. гос. пед. ин-т. – Ставрополь, 1982. – С. 3 – 10.

177. Леденёв Ю. И. Классификация неполнозначных слов по функционально-синтаксическому основанию / Ю. И. Леденёв // Неполнозначные слова : [сб. науч. тр.] / Ставропол. гос. пед. ин-т. – Ставрополь, 1988. – С. 3 – 20.

178. Леденёв Ю. И. О системности в языке (Класс неполнозначных слов) / Ю. И. Леденёв // Неполнозначные слова : [сб. науч. тр.] / Ставропол. гос. пед. ин-т. – Ставрополь, 1977. – Вып. 2. – С. 3 – 11.

179. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – 2-е изд. – М. : Высш. шк., 1986. – 176 с.

180. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Морфологія : [навч. посіб.] / М. В. Леонова. – К. : Вища шк., 1983. – 264 с.

181. Леонтьева Н. А. Семантические отношения предлогов современного русского языка / Н. А. Леонтьева // Лексика, фразеология, словообразование : [сб. науч. тр.] / ред. Ф. А. Краснов. – Фрунзе, 1990. – С. 52 – 61.

182. Леонтьева Н. Н. Смысловые отношения, передаваемые русскими предлогами / Н. Н. Леонтьева, С. Е. Никитина. – Slavika, 1969.

183. Леута О. І. Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова : [монографія] / О. І. Леута. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 404 с.

184. Леута О. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові / О. Леута. – К. : Такі справи, 2008. – 208 с.

185. Лингвистический энциклопедический словарь / Ин-т языкознания АН СССР; гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 682 с.

186. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории / Т. П. Ломтев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 199 с.

187. Лучик А. А. Лексична семантика прийменникових еквівалентів слова української мови / А. А. Лучик // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 2003. – № 5. – С. 43 – 49.

188. Лучик А. А. Семантика прислівникових еквівалентів слова української і російської мов / А. А. Лучик. – К. : Довіра, 2003. – 495 с.

189. Малащенко В. П. О конструктивной обязательности и факультативности детерминантов / В. П. Малащенко // Вопросы синтаксиса русского языка : сб. ст. / Ростов. ун-т. – Ростов н/Д., 1978. – С. 51 – 61.

190. Малащенко В. П. Роль детерминантов в формировании семантической структуры предложения / В. П. Малащенко // Семантическая структура предложения / Ростов. ун-т. – Ростов н / Д., 1978. – С. 70 – 86.

191. Малащенко В. П. Роль предлогов в формировании системы семантических противопоставлений предложно-именных сочетаний / В. П. Малащенко // Неоднозначные слова как средства оформления в синтаксисе : [межвуз. сб. науч. тр.] / Ставропол. гос. пед. ин-т. – Ставрополь, 1977. – Вып. 2. – С. 14 – 31.

192. Малащенко В. П. Роль предлогов как средств оформления и показателей синтаксической связи детерминантов / В. П. Малащенко // Неоднозначные слова как средства оформления в синтаксисе : [межвуз. сб. науч. тр.] / Ставропол. гос. пед. ин-т. – Ставрополь, 1988. – С. 20 – 28.

193. Малюга Н. М. Семантико-синтаксичні функції прийменника по в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. М. Малюга. – Кривий Ріг, 2000. – 185 с.

194. Мартынов В. В. Функциональная грамматика и категории языка / В. В. Мартынов // Проблемы функциональной грамматики. – М., 1985. – С. 155 – 161.

195. Мельничук А. С. Синтаксис как сфера проявления смыслообразующей и формообразующей роли языковой структуры / А. С. Мельничук // Proc. eleventh Intern. Congr. Linguists, Bologna; Florence, Aug. 28 Sept. 2, 1972 / Ed. By L. Heilmann. – Bologna : Mulino, 1972. – Vol. 1. – P. 647 – 651.

196. Мельничук О. С. Історичний розвиток функцій і складу прийменників в українській мові / О. С. Мельничук // Слов'янське мовознавство. – К., 1961. – Вип. 3. – С. 124 – 194.

197. Мещанинов И. И. Структура предложения / И. И. Мещанинов. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1963. – 104 с.

198. Мигирин В. Н. Очерки по теории процессов переходности в русском языке : [учеб. пособ. для студ.]. – Бельцы, 1971. – 200 с.

199. Мірченко М. В. Семантична площина часу та синтаксична категорія часу речення / М. В. Мірченко // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки : Філологічні науки. – 1999. – № 13. – С. 51 – 55.

200. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – 2-ге вид., переробл. – Луцьк : Вежа, 2004. – 393 с.

201. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) / М. В. Мірченко // Проблеми славістики. – Луцьк, 1999. – Ч. 2. – С. 40 – 47.

202. Міхневич А. Я. Проблема семантика-сінтаксичнага даследавання беларускай мовы / А. Я. Міхневич. – Мн. : Навука і техника, 1976. – 264 с.

203. Москальская О. И. Вопросы синтаксической семантики / О. И. Москальская // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1977. – № 2. – С. 45 – 56.

204. Мустайоки А. Теория функционального синтаксиса : от семантических структур к языковым средствам : [монография] / А. Мустайоки. – М. : Яз. славян. культуры, 2006. – 427 с.

205. Мухин А. М. Лингвистический анализ. Теоретические и методологические проблемы : [монография] / А. М. Мухин. – Л. : Наука, 1976. – 282 с.

206. Мухин А. М. Синтаксема как функциональная синтаксическая единица / А. М. Мухин // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1961. – № 3. – С. 53 – 65.

207. Мухин А. М. Синтаксемный анализ и проблема уровней языка : [монография] / А. М. Мухин / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – Л. : Наука, 1980. – 308 с.

208. Никитин В. М. Основы учения о второстепенных членах предложения / В. М. Никитин // Исследования по семантике : Семантические аспекты синтаксиса : межвуз. сб. статей / [под ред. И. П. Распопова] ; Башкир. гос. ун-т. – Уфа, 1985. – С. 102 – 108.

209. Никитина С. Е. О семантическом варьировании русских предлогов / С. Е. Никитина // Семантическое и формальное варьирование. – М., 1979. – С. 108 – 147.

210. Никольский Н. Н. Служебные слова / Н. Н. Никольский. – М. : Правда, 1947. – Вып. 11. – 40 с.

211. Ожоган В. М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови : [монографія] / В. М. Ожоган ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 1997. – 231 с.

212. Ожоган В. М. Проніменативні компоненти як засіб вираження посесивності / В. М. Ожоган // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка : [зб. наук. праць] / ред. кол. : В. Ожоган (відп. ред.) та ін. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2 : Актуальні проблеми граматики. – С. 107 – 115.

213. Островська Л. С. Категорія атрибутивності в структурі простого українського речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. С. Островська. – Донецьк, 2006. – 20 с.

214. Островська Л. С. Обов'язковість атрибута в структурі речення / Л. С. Островська // Ономастика і апелятиви : зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2002. – Вип. 17. – С. 92 – 98.

215. Падучева Е. В. О семантике синтаксиса. Материалы к трансформационной грамматике русского языка / Е. В. Падучева. – [2-изд., испр. и доп.]. – М. : КомКнига, 2007. – 296 с.

216. Пашківський А. М. Функції прийменників у сучасній українській літературній мові / А. М. Пашківський // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1937. – С. 37 – 65.

217. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – [7-е изд.]. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.

218. Плющ М. Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення : [навч. посіб.] / М. Я. Плющ. – К. : КДПІ, 1978. – 107 с.

219. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике : Т. 1–2 / А. А. Потебня ; [общ. ред., предисл. и вступ. ст. В. И. Борковского]; АН СССР, Отд-ние литературы и языка. – М. : Учпедгиз, 1968. – 536 с.

220. Почепцов Г. Г. Конструктивный анализ структуры предложения / Г. Г. Почепцов. – К. : Вища шк., 1971. – 131 с.

221. Почепцов Г. Г. Об обязательном и факультативном окружении / Г. Г. Почепцов // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1968. – № 1. – С. 145 – 148.

222. Приходько С. М. Структурно-генетична характеристика похідних прийменників української мови (на матеріалі пам'яток др. пол. XVII – першої пол. XVIII ст.) / С. М. Приходько // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1978. – № 6. – С. 78 – 84.

223. Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики : зб. на пошану члена-кореспондента НАН України Івана Романовича Вихованця / уклад.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – 391 с.

224. Распопов И. П. Несколько замечаний о так называемой семантической структуре предложения / И. П. Распопов // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1981. – № 4. – С. 24 – 34.

225. Распопов И. П. О так называемых детерминирующих членах предложения / И. П. Распопов // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1972. – № 6. – С. 55 – 61.

226. Распопов И. П. Очерки по теории синтаксиса / И. П. Распопов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1973. – 220 с.

227. Рогожникова Р. П. Словарь эквивалентов слова : наречные, служебные, модальные единства / Р. П. Рогожникова. – М. : Рус. язык, 1991. – 254 с.

228. Romaniuk Switlana. Структура категорії темпоральності в сучасній українській мові : [монографія] / Switlana Romaniuk. – Warszawa, 2012. – 235 с.

229. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики : [монографія] / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 165 с.

230. Русская грамматика : в 2 т. / [редкол. : Н. Ю. Шведова (гл. ред.) и др.] ; АН СССР, Ин-т рус. яз. – М. : Наука, 1980. – Т. 1. : Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. – 783 с.

231. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

232. Селивёрстова О. Н. Имеет ли предлог только грамматическое значение? / О. Н. Селивёрстова // Вопросы филологии : науч. журнал. – 1999. – № 3. – С. 26 – 34.

233. Селивёрстова О. Н. Контрастивная синтаксическая семантика : опыт описания : [монографія] / О. Н. Селивёрстова. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 148 с.

234. Селивёрстова О. Н. Семантическая структура предлога НА / О. Н. Селивёрстова // Исследования по семантике предлогов : сб. статей / [отв. ред. Д. Пайар, О. Н. Селивёрстова]. – М., 2000. – С. 189 – 243.

235. Семантические корреляции на лексическом и синтаксическом уровнях : [межвуз. сб. науч. тр.] / И. Б. Хлебникова [отв. ред.]. – Саранск, 1990. – 127 с.

236. Сенів М. Г. Прийменник у класичних мовах : посібник / М. Г. Сенів ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк : Юго-Восток, 2005. – 272 с.

237. Скиба Ю. Г. Конспект лекцій „Производные предлоги в современном русском языке” : [спец. курс для студентов-филологов] / Ю. Г. Скиба. – Черновцы : ЧГУ, 1965. – 52 с.

238. Скиба Ю. Г. Производные предлоги / Ю. Г. Скиба. – Черновцы, 1983. – 44 с.

239. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання : [навч. посіб.] / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.

240. Словник іншомовних слів. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

241. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід [голова] та ін.; Акад. наук УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

Т. 1: А–В. – 1970. – 799 с.

Т. 2: Г–Ж. – 1971. – 552 с.

Т. 3: З–Зяяти. – 1972. – 744 с.

Т. 4: І–М. – 1973. – 840 с.

Т. 5: Н–О. – 1974. – 840 с.

Т. 6: П–Поіти. – 1975. – 832 с.

Т. 7: Поїхати–Приробляти. – 1976. – 724 с.

Т. 8: Природа–Ряхтливий. – 1977. – 928 с.

Т. 9: С. – 1978. – 920 с.

Т. 10: Т–Ф. – 1979. – 660 с.

Т. 11: Х–Ъ. – 1980. – 700 с.

242. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова : [1705 прийменників] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. – 416 с.

243. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення / М. І. Степаненко. – К., 1997. – 216 с.

244. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у формуванні й вираженні квантитативних відношень у структурі простого двоскладного речення / М. І. Степаненко // Мовознавство : наук.-теорет. журнал. – 1999. – № 4–5. – С. 15–21.

245. Степаненко М. І. Морфемна будова предиката й структурно-значеннєва завершеність речення / М. І. Степаненко // Актуальні проблеми граматики : [зб. наук. праць / ред. кол. : В. Ожоган та ін.] / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – С. 153–157.

246. Степаненко М. І. Обов’язкова і факультативна сполучуваність прикметників сучасної української мови / М. І. Степаненко // Українське мовознавство : [республ. міжвід. наук. зб.]. – К., 1988. – Вип. 15. – С. 55–62.

247. Степаненко М. І. Прикметниково-іменникові словосполучення у сучасній українській мові (формально-синтаксичний і семантичний аналіз) / М. І. Степаненко. – Полтава, 1992. – 103 с.

248. Степаненко М. І. Просторові поширювачі у структурі простого речення : [монографія] / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2004. – 463 с.

249. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – [6-изд.]. – М. : URSS, 2007. – 312 с.

250. Сусов И. П. Семантическая структура предложения : [монографія] / И. П. Сусов, Г. Г. Почепцов. – Тула : Изд-во Тульс. гос. пед. ин-та, 1973. – 143 с.

251. Сусов И. П. Формальные и семантические аспекты предложения / И. П. Сусов // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков : [сб. науч. тр.]. – Л., 1975. – С. 61 – 68.

252. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.

253. Сучасна українська літературна мова / [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.]. – [3-є вид., доп.] – К. : Вища шк., 2002. – 440 с.

254. Сучасна українська літературна мова : [підручник] / за ред. М. Я. Плющ. – [3-тє вид., стереотип.]. – К. : Вища шк., 2001. – 430 с.

255. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис : [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т філології. – К. : Знання, 2010. – 374 с.

256. Тарасова Е. В. Время и темпоральность / Е. В. Тарасова. – Х. : Основа, 1992. – 136 с.

257. Теория функциональной грамматики : Введение. Аспектуальность. Временная локализация. Таксис / А. В. Бондарко [отв. ред.] и др. – Л. : Наука, 1987. – 348 с.

258. Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко [отв. ред.] и др. – Л. : Наука, 1990. – 264 с.

259. Трубецкой Н. С. Основы фонологии / Н. С. Трубецкой. – М. : Иностран. лит., 1960. – 372 с.

260. Тулина Т. А. К семантическим свойствам предлогов / Т. А. Тулина // Семантика служебных слов : межвуз. сб. науч. тр. / Ю. А. Левицкий (гл. ред.) ; Пермский ун-т. – Пермь, 1982. – С. 161 – 166.

261. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.]. – 3-є вид., зі змін. і допов. – К. : Вид-во „Укр. енциклоп.” ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

262. Українські прийменники : Синхронія і діахронія : пробний зошит / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар та ін. ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – 161 с.

263. Ульянцева Г. С. Девербативные существительные в акте предикации / Г. С. Ульянцева // Русское языкознание : республик. межведом. науч. сб. – М., 1981. – Вып. 2. – С. 109 – 116.

264. Филипенко М. В. Проблемы описания предлогов в современных лингвистических теориях (обзор) / М. В. Филипенко // Исследования по семантике предлогов : сб. ст. – М., 2000. – С. 12 – 54.

265. Филиппова В. М. Глагольно-именные словосочетания с временным значением в современном русском языке / В. М. Филиппова // Исследования по грамматике русского литературного языка : сб. ст. – М., 1955. – С. 159 – 202.

266. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

267. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : [монографія] / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк, Н. Г. Загнітко, Н. В. Куц, М. В. Оранська, Т. М. Кітаєва, Г. В. Ситар, В. Л. Чекаліна, І. А. Щукіна] ; Дон. нац. ун-т. – Донецьк : Вебер, 2009. – 209 с.

268. Халчанська О. В. Релятивна функція прийменника / О. В. Халчанська // На ниві української філології : зб. наук. праць / [за заг. ред. І. С. Попової, Ю. Ф. Прадіда]. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 99 – 103.

269. Цыганенко Г. П. Словарь служебных морфем русского языка / Г. П. Цыганенко. – К. : Рад. шк., 1982. – 241 с.

270. Цой А. С. Три этапа „жизненного цикла” производных предлогов / А. С. Цой // Филологические науки : науч. журнал. – 2006. – № 5. – С. 81 – 88.

271. Черкасова Е. Т. К изучению образования русских отыменных предлогов / Е. Т. Черкасова // Исследования по грамматике русского литературного языка : сб. ст. – М., 1955. – С. 73 – 139.

272. Черкасова Е. Т. Переход полнозначных слов в предлоги / Е. Т. Черкасова. – М. : Наука, 1967. – 280 с.

273. Чеснокова Л. Д. О факультативности и обязательности компонентов семантической структуры / Л. Д. Чеснокова // Вопросы синтаксиса русского литературного языка : [сб. ст.]. – Ростов н/Д., 1973. – С. 3 – 10.

274. Чешко Е. В. К вопросу о падежных корреляциях / Е. В. Чешко // Вопросы языкознания : науч. журнал. – 1960. – № 2. – С. 50 – 56.

275. Чопик Я. М. Неузгоджені означення і принципи їх аналізу / Я. М. Чопик // Українська мова і література в школі : наук.-метод. журнал. – 1985. – № 12. – С. 35 – 41.

276. Шаповалова Т. Е. Темпоральный детерминант и скрытая предикация в простом предложении / Т. Е. Шаповалова // Семантика языковых единиц : [доклады 6-й междунар. конф.] : в 2 т. – М., 1998. – Т. 2. – С. 184 – 186.

277. Шаранда А. Н. Сравнительная типология категории предлога (на материале немецкого, русского и белорусского языков) / А. Н. Шаранда. – Минск : Наука и техника, 1981. – 230 с.

278. Шендельс Е. И. Синтаксические варианты / Е. И. Шендельс // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1962. – № 1. – С. 8 – 18.

279. Шрамм А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале современного русского языка) / А. Н. Шрамм. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. – 134 с.
280. Шуба П. П. Прыназоўнік у беларускай мове / П. П. Шуба. – Мн. : Выд-ва БДУ, 1971. – 224 с.
281. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. – 408 с.
282. Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике / Л. В. Щерба. – Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1974. – 428 с.
283. Щерба Л. В. О частях речи в русском языке / Л. В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. – М., 1957. – С. 63 – 84.
284. Ярун Г. М. Кореляція форми і змісту в розвитку прислівникової системи / Г. М. Ярун. – К. : Наук. думка, 1993. – 112 с.
285. Admoni W. Der deutsche Sprachbau / W. Admoni. – Л. : Просвещение, 1972. – 312 с.
286. Anderson J. M. Modern of case : a retrospective / J. M. Anderson. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 461 p.
287. Běličová H. Sémantiká struktura věty a kategorie pádu (Příspěvek k porovnávací syntaxe ruské a české jednoduché věty) / H. Běličová. – Praha : Akademia, 1982. – 160 s.
288. Buckingham H. W. The Comitative and Case Grammar / H. W. Buckingham // Foundations of Language. – 1973. – V. 10., n. 1. – P. 1–39.
289. Daneš Fr. Pokus o strukturní analyzu lsovesných vyznamu / Fr. Daneš // Slovo a slovesnost. – 1971. – C. 3. – S. 193–207.
290. Devoto D. Semantique et Syntaxe / D. Devoto // Conferences de l'Institut de linguistique de l'Universite de Paris. – 1954. – XI. – P. 51–62.
291. Engel U. Deutsche Grammatik / U. Engel. – Heidelberg : Julius Groos Verlag, 2000. – 888 p.
292. Erben J. Deutsche Grammatik / J. Erben. – München : Max Hueber Verlag, 2000. – 392 p.
293. Glinz H. Die innere Form des Deutschen : Eine neue deutsche Grammatik / H. Glinz. – Düsseldorf : Schwann, 1998. – 505 s.
294. Gramatyka współczesnego języka polskiego : Morfologia. – Wydanie drugie, zmienione. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 1998. – 634 s.
295. Grzegorzczkova R. Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków / R. Grzegorzczkova. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1975. – 135 s.
296. Halliday M. A. K. An introduction to Funktional Grammar / M. A. K. Halliday. – London ; Baltimore : E. Arnold, 1985. – 387 p.
297. Helbig G. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Helbig J. Buscha. – Berlin ; München [u.a] : Landerscheidt, 1991. – 713 s.
298. Helbig G. Valenz und Semantische Merkmalanalyse / G. Helbig // Linguist. Arbeitsber. – 1975. – № 11. – S. 40 – 47.

299. Lyons J. Semantics and Grammar / J. Lyons // Semantics. – Cambridge : University Press. – 1979. – Vol. 2. – P. 373 – 597.

300. Šmilauer V. Novočeská skladba / V. Šmilauer. – Praha : Stát. ped. nakladatelství, 1969. – 574 s.

301. Sommerfeldt K. E. Zur Aufstellung von Satztypen substantivischen Satze des Deutschen unter Einbeziehung der Valenz / K. E. Sommerfeldt // Deutsch als Fremdsprache. – 1976. – № 3. – S. 146 – 153.

302. Wróbel H. Gramatyka języka polskiego : Podręcznik akademicki / H. Wróbel. – Kraków : Spółka Wydawnicza „Od Nowa”, 2001. – 340 s.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автомонов П. Ф. П'ята застава : [роман-трилогія] / П. Ф. Автомонов. – К. : Дніпро, 1988. – 956 с.
2. Алчевська Х. О. Твори / Х. О. Алчевська ; [упоряд., передм. та прим. Л. М. Грузинської]. – К. : Дніпро, 1990. – 558 с.
3. Андріяшик Р. В. Сад без листопаду : [роман] / Р. В. Андріяшик. – К. : Молодь, 1980. – 272 с.
4. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману / Ю. І. Андрухович; [худож.-оформ. І. В. Осіпов ; фото на обкл. Сузання Шлеєр]. – Х. : Фоліо, 2008. – 478 с. – (Література).
5. Антоненко-Давидович Б. Д. Твори : у 2 т. Т. 1: Оповідання. Повісті. Літературний репортаж / Б. Д. Антоненко-Давидович ; упоряд.: Я. Тимошенко, Б. Тимошенко. – К. : Дніпро, 1991. – 747 с.
6. Апанович О. Україна в духовному світі Вернадського / О. Апанович // Золоті ворота. – 1993. – Вип. 3. – 63 – 78.
7. Бабляк В. С. Вишневий сад : [роман-трилогія] / В. С. Бабляк. – К. : Дніпро, 1976. – 543 с.
8. Багряний Іван. Сад Гетсиманський : [роман] / Іван Багряний. – К. : Час, 1991. – 512 с.
9. Барка В. К. Жовтий князь : [роман] / В. К. Барка. – К. : Київська правда, 2003. – 320 с.
10. Баш Я. В. Твори : у 2 т. Т. 1 / Я. В. Баш. – К. : Дніпро, 1978. – 542 с.
11. Бедзик Ю. Блакить / Ю. Бедзик. – К. : Молодь, 1973. – 215 с.
12. Бердник О. Чаша Амріти / О. Бердник. – К. : Тріада-А : Афон, 2004. – 624 с. : портр. – (Всесвіт Олеся Бердника).
13. Бережний В. П. Вибрані твори : [наук.-фантаст. повісті та оповідання] / В. П. Бережний. – К. : Дніпро, 1988. – 525 с.
14. Березняк Є. С. Пароль „Dum spiro ...” : розповідь розвідника / Є. С. Березняк. – К. : Україна, 2003. – 222 с.
15. Білінський В. Країна Моксель – Московія / В. Білінський // Київ : журнал письменників України. – 2008. – № 1. – С. 16–104 ; 2009. – № 5 – 6. – С. 121 – 147.
16. Білкун М. В. Не та натура : [гумор і сатира] / М. В. Білкун. – К. : Дніпро, 1976. – 422 с.
17. Близнець В. С. Хлопчик і тінь : [повісті для серед. та ст. шк. віку] / В. С. Близнець ; упоряд. Р. М. Близнець ; передм. В. О. Базилевського. – К. : Молодь, 1989. – 304 с.
18. Бойченко О. Молодість : [роман] / О. Бойченко. – К. : Молодь, 1976. – 519 с.
19. Большак В. Г. Не журіться, професоре : [роман] / В. Г. Большак. – К. : Рад. письменник, 1978. – 336 с.
20. Бондарчук П. Ф. Калина край дороги : [оповідання] / П. Ф. Бондарчук. – Донецьк : Донбас, 1982. – 200 с.

21. Бурлака Ф. М. Остап Вересай : повість з XIX століття / Ф. М. Бурлака. – К. : Худож. л-ра, 1959. – 222 с.
22. Буханенко Д. П. Катакомб з моря не видно : [повість] / Д. П. Буханенко; [худож. О. А. Литвинов, Г. А. Палатников, В. Т. Миненко]. – Одеса : Маяк, 1990. – 208 с.
23. Вакуленко В. Д. Відгукнись, моє серце : [роман] / В. Д. Вакуленко. – К. : Рад. письменник, 1977. – 351 с.
24. Васильченко С. В. Мужичський ангел : [оповідання, повість, п'єси] / С. В. Васильченко. – К. : Веселка, 2000. – 287 с.
25. Вернигора Л. М. Теплий дощ у дорогу : [роман, повісті, оповідання] / Л. М. Вернигора. – К. : Дніпро, 1990. – 461 с.
26. Винниченко В. К. Записки Кирпатого Мефістофеля : [роман, повість, оповідання, п'єса] / В. К. Винниченко. – Х. : Фоліо, 2006. – 382 с.
27. Вишня Остап. Вибране / Остап Вишня. – Х. : Прапор, 1981. – 304 с.
28. Вільде Ірина. Сестри Річинські : [роман] / Ірина Вільде. – К. : Україна, 2004. – 696 с.
29. Вільний В. М. Острів у степу : [романи] / В. М. Вільний. – К. : Рад. письменник, 1980. – 440 с.
30. Вінграновський М. С. Вибрані твори / М. С. Вінграновський; [передм. Л. М. Талалая]. – К. : Дніпро, 2004. – 832 с. : порт. – (Серія „Бібліотека Шевченківського комітету”).
31. Волошин І. І. Художники : [роман] / І. І. Волошин. – К. : Молодь, 1963. – 410 с.
32. Врублевська В. В. Шарітка з Рунгу : Біографічний роман про Ольгу Кобилянську / В. В. Врублевська. – К. : Академія, 2007. – 517 с. – (Автографи часу).
33. Гаврилюк О. Я. Вибрані твори / О. Я. Гаврилюк; вступ. стаття М. Ільницького. – Львів : Каменяр, 1976. – 158 с.
34. Галан Я. Драматичні твори. Художня проза. Публіцистика / Я. Галан. – К. : Наук. думка, 1983. – 590 с.
35. Геологічна карта України. Вік і поширення гірських порід [Електронний ресурс] // Геологічна історія України. – Режим доступу: osvitanet.com.ua / base book / geography8 / g8 10.html. – Назва з екрана.
36. Гжицький В. З. Твори : в 2 т. / В. З. Гжицький. – К. : Дніпро, 1974. – 654 с.
37. Гижа О. Р. Знайомі з вересня : [повість, роман] / О. Р. Гижа. – К. : Дніпро, 1988. – 485 с.
38. Гнатюк І. Благословляла мати на дорогу : вірші та поеми для серед. та ст. шк. віку / І. Гнатюк. – К. : Веселка, 1994. – 95 с.
39. Голованівський С. О. Твори : у 3 т. Т. 1: Поезії. Поеми. Переклади, переспіви / С. О. Голованівський ; [передм. Е. Соловей]. – К. : Дніпро, 1981. – 543 с.
40. Головка А. Вибрані твори / А. Головка. – К. : Дніпро, 1971. – 462 с.

41. Гомін Лесь. Голгофа : [роман] / Лесь Гомін. – К. : Дніпро, 1990. – 318 с.
42. Гончар О. Т. Твори : у 7 т. / О. Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1987–1988. – Т. 1. – 1987. – 550 с.; Т. 2. – 1987. – 717 с.; Т. 3. – 1987. – 559с.; Т. 4. – 1987. – 589 с.; Т. 5. – 1988. – 487 с.; Т. 6. – 1988. – 703 с.; Т. 7. – 1988. – 656 с.
43. Гончарук Я. В. Шануймося замолоду : [повість] / Я. В. Гончарук. – К. : Рад. письменник, 1980. – 261 с.
44. Горбань С. Невинна грішниця : [роман] / С. Горбань, Н. Лапіна. – К. : Джерела М, 2003. – 304 с.
45. Гримайло Я. В. Великий слідопит : [повість] / Я. В. Гримайло. – К. : Молодь, 1989. – 320 с.
46. Гуменна Д. К. Дар Евдотеї. Іспит пам'яті. Книга перша. Книга друга / Д. К. Гуменна. – К. : Дніпро, 2004. – 516 с.
47. Гуреїв О. І. Полум'я над Дніпром : [повість про київських підпільників] / О. І. Гуреїв. – К. : Політвидав України, 1987. – 400 с.
48. Гуріненко П. В. Дві доби мовчання : [повість, оповідання] / П. В. Гуріненко. – К. : Дніпро, 1975. – 215 с.
49. Гуцало Є. П. Пролетіли коні : [оповідання та повісті] / Є. П. Гуцало. – К. : Вид-во гуманіт. л-ри, 2008. – 384 с.
50. Дашвар Люко. Биті є. Книга 1. Макс / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2011. – 288 с.
51. Дашвар Люко. РАЙ.ценр / Люко Дашвар ; худож. О. Маслов. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 272 с. : іл.
52. Дашвар Люко. Село не люди / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2011. – 270 с.
53. Дашкієв М. О. Страчена пісня. З безодні минулого : [роман, наук.-фантаст. повість] / М. О. Дашкієв. – К. : Дніпро, 1991. – 501 с.
54. Денисенко Л. Відлуння : від загиблого діда до померлого : [роман] / Л. Денисенко ; передм. Г. Гузьо. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. – 320 с.
55. Дереш Л. Намір! / Л. Дереш. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2008. – 272 с.
56. Дирда Марко М. о. Бог, Церква і молодь : проповіді / о. Марко М. Дирда. – Львів : Свічадо, 1998. – 232 с.
57. Дімаров А. Українська вендетта : [повісті] / А. Дімаров. – К. : Дніпро, 1995. – 247 с.
58. Дністровий А. Патетичний блуд / А. Дністровий. – Х. : Фоліо, 2005. – 287 с.
59. Добрянський П. К. Лепеха в раю : [повість, гуморески] / П. К. Добрянський. – К. : Дніпро, 1990. – 349 с.
60. Довженко О. П. Вибрані твори / О. П. Довженко. – Х. : Веста : Ранок, 2003. – 320 с.
61. Дольд-Михайлик Ю. П. І один у полі воїн : [роман] / Ю. П. Дольд-Михайлик. – К. : Політвидав України, 1988. – 493 с.

62. Досвітній Олесь. Нас було троє : [повісті, оповідання] / Олесь Досвітній. – К. : Дніпро, 1982. – 404 с.
63. Дрозд В. Г. Злий Дух. Із житієм; Пришестя : [романи] / В. Г. Дрозд. – К. : Укр. письменник, 1999. – 311 с.
64. Єгипетські ієрогліфи. Історія виникнення та розвитку [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://uk.Wikipedia.org/wiki/Єгипетські_ієрогліфи (дата звернення: 20.07.2012). – Назва з екрана.
65. Жадан С. В. Гімн демократичної молоді / С. В. Жадан. – Х. : Фоліо, 2006. – 223 с.
66. Журахович С. М. Монологи на самоті : [повісті, оповідання] / С. М. Журахович. – К. : Рад. письменник, 1990. – 335 с.
67. За даними Мінекономрозвитку, з початку жовтня в Україні найбільше подорожчали овочі [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=20&article=7&arch=1380> (дата звернення 23.12.13). – Назва з екрана.
68. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу / О. Забужко. – К. : Факт, 1998. – 116 с.
69. Завгородній С. О. Краса дівоча : [повісті] / С. О. Завгородній. – К. : Дніпро, 1978. – 527 с.
70. Загребельний П. А. Твори : в 2 т. Т. 1: Розгін : [роман] / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1984. – 549 с.
71. Закон України про судоустрій і статус суддів // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41 – 42, 43.
72. Зарудний М. Я. Твори : у 4 т. Т. 1 / М. Я. Зарудний; передм. З. Голубевої. – К. : Дніпро, 1981. – 399 с.
73. Збанацький Ю. О. Малиновий дзвін : [роман] ; Між добрими людьми : [повість] / Ю. О. Збанацький. – К. : Рад. шк., 1986. – 424 с.
74. Земляк В. С. Підполковник Шиманський : [героїчна повість] / В. С. Земляк. – Львів : Каменярь, 1995. – 176 с.
75. Іваненко О. Марія : [роман] / О. Іваненко. – К. : Рад. шк., 1988. – 542 с.
76. Іваничук Р. І. Четвертий вимір. Шрами на скалі : [романи] / Р. І. Іваничук. – Харків : Фоліо, 2007. – 447 с.
77. Івасюк М. Г. Балада про вершника на білому коні : [роман] ; Серце не камінь : [роман] / М. Г. Івасюк. – К. : Дніпро, 1988. – 524 с.
78. Івченко М. Є Робітні сили : [новели, оповідання, повісті, роман] / М. Є. Івченко ; упоряд. і текстол. підгот. творів С. А. Гальченка, О. В. Мельника ; прим. С. А. Гальченка. – К. : Дніпро, 1990. – 823 с.
79. Ільченко О. Моя кохана К'яра : [роман] / О. Ільченко. – К. : Грані Т, 2011. – 152 с.
80. Ільченко О. Є. Твори : в 2 т. Т. 2 : [повісті, оповідання, нариси] / О. Є. Ільченко. – К. : Дніпро, 1979. – 640 с.
81. Інгульський П. М. Клятва і пам'ять : [повість, оповідання, нариси] / П. М. Інгульський. – К. : Дніпро, 1983. – 407 с.

82. Інженерна геологія. Механіка ґрунтів, основи і фундаменти : [підручник] / М. Л. Зоценко, В. І. Коваленко, В. Г. Хілобок, А. В. Яковлев. – К. : Вища школа, 1992. – 408 с.
83. Іслам в Україні [Електронний ресурс] // Українські ЗМІ про Іслам. – Текст. дані. – Режим доступу: http://islam.in.ua/5/ukr/vg_forum_container/3474/visibletype/1/5/ukr/full_articles/2531/visibletype/1/ForceParentID/2531/TemplateName/articles_print/ParentIndexName/articles_id/index.html. – Назва з екрана.
84. Історія села [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Новопетрівської сільської ради. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://novipetrivtsi-rada.gov.ua/istoriasela>. – Назва з екрана.
85. Капельгородський П. Й. Артезіан. Оборона Полтави : [романи] / П. Й. Капельгородський. – К. : Рад. письменник, 1977. – 334 с.
86. Кашин В. Л. По той бік добра : [роман] / В. Л. Кашин. – К. : Рад. письменник, 1981. – 247 с.
87. Кащенко А. Ф. Над Кодацьким порогом : [історичні повісті та оповідання] / А. Ф. Кащенко. – К. : Дніпро, 2001. – 599 с. – (Бібліотека історичної прози).
88. Кілька годин тому регіональний пасажирський літак впав відразу після злету неподалік Тюмені [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2012/04/02/829197.html> (дата звернення 20.07.2012). – Назва з екрана.
89. Книш Г. А. Магічний кристал : [роман] / Г. А. Книш. – К. : Рад. письменник, 1989. – 366 с.
90. Ковінька О. І. Подорож до Ворскли : [гумористичні повісті, новели, оповідання] / О. І. Ковінька. – К. : Дніпро, 1975. – 283 с.
91. Козаченко В. П. Атестат зрілості. Біла пляма : [повісті] / В. П. Козаченко. – К. : Веселка, 1988. – 352 с.
92. Козланюк П. С. Юрко Крук : [трилогія] / П. С. Козланюк. – К. : Дніпро, 1989. – 711 с.
93. Кокотюха А. Темна вода : [роман] / А. Кокотюха. – К. : Нора-Друк, 2006. – 260 с.
94. Колесников М. П. Стежки в неспокій : [роман] / М. П. Колесников. – К. : Рад. письменник, 1982. – 351 с.
95. Коментар до „Енеїди” Івана Котляревського [Електронний ресурс] // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1905. – Т. 71. – С. 211. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://www.rulit.net/books/eneida-eneida-read-135312-47.html>. – Назва з екрана.
96. Кононенко Є. Без мужика / Є. Кононенко. – Львів : Кальварія, 2006. – 208 с.
97. Конституція України. – Суми : ФОП Соколик Б. В., 2010. – 48 с.
98. Концепцію змін до Конституції буде представлено ... [Електронний ресурс] // Interfax-Україна. Інформаційне агентство. – Текст. дані. – Режим доступу : ua.interfax.com.ua/news/politikal/174385.html. – Назва з екрана.

99. Копань Л. Ю. Критична маса : [оповідання] / Л. Ю. Копань. – К. : Молодь, 1985. – 160 с.
100. Корній Дара. Тому, що ти є / Дара Корній ; передм. М. Іванцової. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2012. – 240 с.
101. Коротич В. Трава. Метроном : [повісті] / В. Коротич. – К. : Рад. письменник, 1986. – 205 с.
102. Косинка Г. Заквітчаний сон : [оповідання, спогади про Григорія Косинку] / Г. Косинка. – К. : Веселка, 1990. – 287 с.
103. Костенко Л. В. Записки українського самашедшого / Л. В. Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с. – (Перлини сучасної літератури).
104. Кравчук М. І. Криниця під вікном : [новели] / М. І. Кравчук. – К. : Дніпро, 1982. – 236 с.
105. Крищенко В. Напруга дня : [вибрані поезії] / В. Крищенко. – К. : Дніпро, 1979. – 254 с.
106. Крижанівський А. С. Пережитки майбутнього : [сатира і гумор] / А. С. Крижанівський ; упоряд. і автор передм. В. О. Лігастов. – К. : Рад. письменник, 1991. – 335 с.
107. Кулаковський В. М. Максим Кривоніс : [історичний роман] ; Северин Наливайко : [роман] / В. М. Кулаковський. – К. : Український Центр духовної культури, 1998. – 560 с. – (Український історичний роман).
108. Курков А. Улюблена пісня космополіта : [роман] / А. Курков. – Тернопіль : Богдан, 2005. – 256 с.
109. Кучер В. С. Голод : [роман] / В. С. Кучер. – К. : Дніпро, 1974. – 359 с.
110. Ле І. Міжгір'я : [роман] / І. Ле. – К. : Дніпро, 1967. – 658 с.
111. Левада О. С. Сім'я Коцюбинських. Камо. Берег надії : [збірник п'єс] / О. С. Левада. – К. : Мистецтво, 1987. – 260 с.
112. Липківський В. Проповіді на неділі і свята. Слово Христове до українського народу / В. Липківський. – США, 1988. – 609 с.
113. Лис В. С. Острів Сильвестра : [роман] / В. С. Лис ; худож.-оформл. І. В. Осіпов. – Х. : Фоліо, 2009. – 219 с. – (Література).
114. Літній час [Електронний ресурс] // КЕРНпро (інформативний портал). – Текст. дані. – Режим доступу: <http://kernpro.info/litnij-chas/>. – Назва з екрана.
115. Логвиненко В. А. Рубікон. Вінчання : [романи] / В. А. Логвиненко. – К. : Дніпро, 1973. – 495 с.
116. Малик В. К. Горить свіча : [роман] / В. К. Малик. – К. : Укр. письменник, 1992. – 431 с.
117. Малиновська М. Ю. Гримучі озера. Полісся : [дилогія] / М. Ю. Малиновська. – К. : Дніпро, 1991. – 464 с.
118. Мартич Ю. М. Зустрічі без прощань : [біографічні розповіді] / Ю. М. Мартич. – К. : Дніпро, 1991. – 516 с.

119. Матіос М. В. Москалиця. Мама Марія – дружина Христофора Колумба : [повісті] / М. В. Матіос. – Львів : Піраміда, 2008. – 112 с.
120. Матіос М. В. Солодка Даруся : [драма на три життя] / М. В. Матіос. – Львів : Піраміда, 2007. – 188 с.
121. Микитенко І. Вибрані твори / І. Микитенко. – К. : Дніпро, 1977. – 477 с.
122. Між змаганнями дівчата 7 – 10 класів вітали присутніх піснями [Електронний ресурс] // Великорудківська ЗОШ І-ІІІ ступенів. – Текст. дані. – Режим доступу: http://vrudkaschool.ucoz.ua/news/kozacki_zabavi/2013-11-26-212. – Назва з екрана.
123. Мушкетик Ю. М. Рубіж : [роман] / Ю. М. Мушкетик. – К. : Рад. письменник, 1984. – 462 с.
124. Минко В. П. Вибрані твори : в 2 т. Т. 1 : [повісті, спогади, портрети] / В. П. Минко ; передм. Д. Вакуленко. – К. : Дніпро, 1981. – 495 с.
125. Михеїв К. Є. Між люди : [повісті] / К. Є. Михеїв. – К. : Дніпро, 1983. – 344 с.
126. Мороз А. Т. Чужа кохана : [роман]. Довга-довга хвилина : [повість] / А. Т. Мороз. – К. : Дніпро, 1978. – 452 с.
127. Муратов І. Л. Твори : в 4 т. Т. 2 / І. Л. Муратов ; упоряд. Н. Білецька-Муратова. – К. : Дніпро, 1982. – 488 с.
128. На культурному фронті [Електронний ресурс] // Велика історія України. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/greathistory/r38.html>. – Назва з екрана.
129. На стику століть [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://translate.google.com.ua>. – Назва з екрана.
130. Нікітін Т. Г. ... І стежки праслов'янська в'язь : мандрівка по заповідних місцях Полтавщини / Т. Г. Нікітін. – Х. : Прапор, 1989. – 165 с.
131. Новороздільський політехнічний коледж [Електронний ресурс] // Державний вищий навчальний заклад. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.nrpk.lviv.ua/hurtozh.html>. – Назва з екрана.
132. Носенко О. Є. Зустріч у снігах : [оповідання] / О. Є. Носенко. – К. : Рад. письменник, 1965. – 330 с.
133. Обробіток ґрунту після зернових колосових культур [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://ebooktime.net/book_42_glava_126_27.3.4. (дата звернення 20.07.2012). – Назва з екрана.
134. Олександр Довженко помер у розквіті творчих сил [Електронний ресурс] // Олександр Довженко. Життя у творчому злеті. – Текст. дані. – Режим доступу: [dok.znai.mo.com.ua / docs / index – 14824. html](http://dok.znai.mo.com.ua/docs/index-14824.html). – Назва з екрана.
135. Олійник В. На лезах схрещених мечів / В. Олійник // Золоті ворота. – 1993. – Вип. 3. – С. 109 – 118.
136. Олійник М. Я. Від світу цього : [роман] / М. Я. Олійник. – К. : Рад. письменник, 1986. – 271 с. – (Бібліотека „Сучасний роман”).

137. Опанасюк О. Є. Копище. Розповідь про трагедію села / О. Є. Опанасюк. – К. : Молодь, 1975. – 157 с.
138. Опільський Юліан. Золотий Лев : [повісті] / Юліан Опільський ; упоряд., автор післямови Р. Т. Гром'як. – К. : Дніпро, 1989. – 414 с. – (Бібліотека історичної прози).
139. Організація виробництва : [навч. посіб.] / В. О. Онищенко, О. В. Редкін, А. С. Старовірець, В. Я. Чевганова. – К. : Лібра, 2003. – 336 с.
140. Павличко Д. Про нашу національну свідомість / Д. Павличко // Київ : журнал письменників України. – 2009. – № 10. – С. 2 – 3.
141. Панч П. Твори / П. Панч. – К. : Молодь, 1971. – 445 с.
142. Паньків Л. Літні канікули для школярів – час оздоровлення та відпочинку [Електронний ресурс] / Л. Паньків // Вісті Калущини. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://visti-kalush.com.ua/articles/category/politic/2013/08/09/7057/view>. – Назва з екрана.
143. Первомайський Л. С. Твори : в 7 т. Т. IV / Л. С. Первомайський ; приміт. С. Крижанівського. – К. : Дніпро, 1985. – 487 с.
144. Період апологетики і патристики в умовах античності [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://townbookie.com/book/205-filosofiya-navchalnij-posibnik-silayeva-to/21-2-period-apologetiki-i-patristiki-v-umovax-antichnosti.html> (дата звернення – 20.07.2012.). – Назва з екрана.
145. Петльований В. І. Гуляйгора : [роман] / В. І. Петльований. – К. : Рад. письменник, 1987. – 184 с.
146. Печорна О. Грیشниця / О. Печорна ; передм. М. Іванцової. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб сімейного дозвілля”, 2011. – 288 с.
147. Письменна Л. М. Вибрані твори : [роман, повісті] / Л. М. Письменна ; передм. В. Міняйла. – К. : Дніпро, 1984. – 464 с.
148. Покальчук Ю. В. Озерний вітер / Ю. В. Покальчук. – Х. : Книжковий Клуб „Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 238 с.
149. Полетаєв В. 11-метрове прокляття англійців [Електронний ресурс] // Профспілкові вісті. – 2012. – 3 липня. (№ 52). – Текст. дані. – Режим доступу : <http://www.psv.org.ua/arts/sport/view-1047>. – Назва з екрана.
150. Полонська-Василенко Н. Історія України [Електронний ресурс] / Н. Полонська-Василенко // Міщанство. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/496/49/1/7/>. – Назва з екрана.
151. Полонський Р. Ф. Осінні акварелі : [роман, повість] / Р. Ф. Полонський ; худож. М. С. Баликін. – Х. : Прапор, 1986. – 296 с.
152. Польовий М. І. Сім'я Котлярів : [повісті, оповідання] / М. І. Польовий. – К. : Рад. письменник, 1989. – 214 с.
153. Православ'я на Прикарпатті [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка Івано-Франківської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://pravoslavia.if.ua>. – Назва з екрана.
154. Прочерк [Електронний ресурс] // Про це говорять Черкаси. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://procherk.info/news/vybori/19524->

gubernator-ranishe-za-tsvk-vitae-peremozhstv-viboriv-iz-chesnoju-peremogju. – Назва з екрана.

155. Пушик С. Г. Страж-гора : роман з народних уст : [оповідання та новели] / С. Г. Пушик ; передм. П. Сороки. – К. : Етнос, 2004. – 640 с. : портр. – (Б-ка Шевченківського комітету).

156. Радченко А. Криворізький „Кривбас” здобув другу поспіль перемогу на старті чемпіонату [Електронний ресурс] / А. Радченко. – Текст дані. – Режим доступу: <http://prosport.tsn.ua/sport/krivbas-zdobuv-drugu-pospil-peremogu-v-chempionati.html> (дата звернення: 20.07.2012). – Назва з екрана.

157. Рибак Н. С. Переяславська рада : [роман]. Т. 1 / Н. С. Рибак. – К., 1975. – 670 с.

158. Розмова головного редактора журналу „Київ” Віктора Баранова з Леонідом Кучмою // Київ : журнал письменників України. – 2009. – № 3 – 4. – С. 24 – 31.

159. Рубан В. Ф. Берегиня : [історичний роман] / В. Ф. Рубан. – К. : Укр. письменник, 1992. – 191 с.

160. Руденко М. Д. Вибране : [вірші та поеми (1936–2002)] / М. Д. Руденко; упоряд., передм. і післямова Талалая Л. М. – К. : Дніпро, 2004. – 800 с. – (Серія „Бібліотека Шевченківського комітету”).

161. Савченко П. Г. Червоний вечір : [поезії] / П. Г. Савченко ; редкол.: В. Біленко та ін. ; упоряд. І. М. Лисенка, З. П. Супрун ; вступ. ст. і прим. І. М. Лисенка]. – К. : Рад. письменник, 1991. – 207 с.

162. Самчук У. Марія. Куди тече та річка / У. Самчук. – К. : Наук. думка, 2003. – 416 с.

163. Сверстюк Є. Правда полинова / Є. Сверстюк. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2009. – 304 с.

164. Сизоненко О. О. Далекий Бейкуш : [роман] / О. О. Сизоненко. – К. : Укр. письменник, 1992. – 382 с.

165. Сичевський В. П. Чорний лабіринт : [роман : у 3 кн.] / В. П. Сичевський. – К. : Молодь, 1991. – Кн. 3. – 288 с.

166. Скляренко С. Д. Володимир : [роман] / С. Д. Скляренко ; передм. М. Грицяя; ілюстрації худож. Г. Зубковського]. – К. : Дніпро, 1987. – 547 с. – (Шкільна бібліотека).

167. Скуратівський В. Т. Дідух : Свята українського народу / В. Т. Скуратівський. – К. : Освіта, 1995. – 272 с.

168. Слабошпицький М. Ф. Марія Башкирцева : [роман-есе] / М. Ф. Слабошпицький. – К. : Рад. письменник, 1986. – 302 с.

169. Слапчук В. Клітка для неба : [повісті] / В. Слапчук. – К. : Факт, 2006. – 280 с.

170. Смолич Ю. К. Дитинство. Наші тайни. Вісімнадцятилітні : [трилогія] / Ю. К. Смолич. – К. : Рад. шк., 1986. – 560 с.

171. Сологуб В. П. Запізніле каяття : [роман] / В. П. Сологуб. – К. : Рад. письменник, 1987. – 327 с.

172. Соціально-політичний розвиток світу на порозі XXI століття [Електронний ресурс] // Реферат українською. – Текст. дані. – Режим доступу до статті: <http://ukrreferat.com/index.php>. Referat = 62756. – Назва з екрана.
173. Старший боярин / Т. Осьмачка, В. Підмогильний, Г. Косинка ; гол. ред. Н. Є. Фоміна; відп. за випуск Л. В. Дмитрієва ; худож.-оформлювач А. С. Ленчик. – Х. : Фоліо, 2008. – 348 с. – (Українська література).
174. Стельмах М. П. Правда і кривда (Марко Безсмертний) : [роман] / М. П. Стельмах. – К. : Дніпро, 1990. – 427 с.
175. Степаненко М. І. Історія української мови / М. І. Степаненко ; НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. – К., 1998. – 149 с.
176. Степаненко М. І. Літературний простір „Щоденників” Олеся Гончара : [монографія] / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2010. – 528 с.
177. Тельнюк С. В. Неодцвітаюча весно моя ... : [роман-есе про Поета і його Дружину] / С. В. Тельнюк. – К. : Рад. шк., 1991. – 335 с.
178. Терещенко Г. М. Граніт : [роман] / Г. М. Терещенко. – К. : Дніпро, 1983. – 342 с.
179. Ткач Д. В. Шторм і штиль : [роман для середнього шкільного та старшого шкільного віку] / Д. В. Ткач. – К. : Веселка, 1978. – 239 с.
180. Трублаїні М. П. Крила рожевої чайки. Вибрані твори / М. П. Трублаїні. – К. : Веселка, 1972. – 273 с.
181. Тулуб З. П. Людолови. Т. 2 : [історичний роман] / З. П. Тулуб. – К. : Дніпро, 1986. – 571 с.
182. Тютюнник Гр. Облога. Вибрані твори / Гр. Тютюнник. – К. : Пульсари, 2005. – 828 с.
183. У Ратному між другою і третьою годинами ночі на вулиці Центральній трапилась дорожньо-транспортна пригода зі смертельним наслідком [Електронний ресурс] // Ділова Волинь – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.biz.lutsk.ua/news/129536-vodii-ne-vporavsia-z-keruvanniam.html>. – Назва з екрана.
184. У Римі на завершення Різдвяного періоду відбувся концерт [Електронний ресурс] // Прес-служба УГКЦ в Італії. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.chiesaucraina.it/ucra/index.php/8> – Назва з екрана.
185. Україна на порозі нових парламентських виборів [Електронний ресурс] // Інтерв'ю радіостанції „Свобода”. – Текст. дані. – Режим доступу : www/day.kiev.ua. – Назва з екрана.
186. „Українські отамани” розгромили американців на старті сезону WSB [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/sport/ukrajinski-otamani-rozgromili-amerikanciv-na-starti-sezonu-wsb/526454> (дата звернення: 23.12.2012). – Назва з екрана.
187. Феномен постіндустріального суспільства [Електронний ресурс] // Реферат із дисципліни „Соціологія”. – Текст. дані. – Режим доступу: bibliofond.ru/view.aspx?id=586657 (дата звернення 23.12.2013). – Назва з екрана.

188. Фізіологічний період історії розвитку мікробіології [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.web-of-med.ru/medics-820-2.html> (дата звернення: 20.07.2012). – Назва з екрана.
189. Філарет Патріарх. Проповіді : у 2 т. – Т. 1 / Патріарх Філарет. – К., 1999. – 535 с.
190. Французька література кінця ХІХ століття [Електронний ресурс] // Реферат. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/referats/54/7421>. – Назва з екрана.
191. Хижняк А. Ф. Твори : у 2 т. Т. 2 : [повісті] / А. Ф. Хижняк. – К. : Дніпро, 1977. – 618 с.
192. Христенко І. М. Настуся. Вибрані твори : [повість, оповідання, казки] / І. М. Христенко. – К. : Веселка, 1989. – 310 с.
193. Цюпа І. Вибрані твори : у 2 т. Т. І / І. Цюпа. – К. : Дніпро, 1991. – 573 с.
194. Чемерис В. Ольвія : [роман] / В. Чемерис. – К. : Український центр духовної культури, 1993. – 384 с.
195. Черкасенко С. Твори : у 2 т. Т. ІІ / С. Черкасенко. – К. : Дніпро, 1991. – 670 с.
196. Черногуз О. Ф. „Аристократ” із Вапнярки : [сатиричний роман] / О. Ф. Черногуз. – К. : Рад. письменник, 1979. – 389 с.
197. Чумак Р. М. Великий Луг : [роман] / Р. М. Чумак. – К. : Молодь, 1979. – 384 с.
198. Шаповал І. М. В пошуках скарбів : [документальні оповідання] / І. М. Шаповал ; [передм. М. Рильського]. – К. : Дніпро, 1983. – 327 с.
199. Шевченки Н. та О. Оксамитовий перевертень : [роман] / Н. та О. Шевченки. – Х. : Фоліо, 2008. – 325 с.
200. Шевчук В. А. Син волі : [роман] : у двох кн. / В. А. Шевчук. – К. : Дніпро, 1989. – 715 с.
201. Шовкопляс Ю. Ю. Інженери : [роман] / Ю. Ю. Шовкопляс ; [передм. В. О. Брюггена, худож. Є. Є. Котляр]. – Х. : Прапор, 1983. – 391 с. – (Б-ка „Заграда”).
202. Щербак Ю. М. Причини і наслідки : [роман] / Ю. М. Щербак. – К. : Рад. письменник, 1987. – 318 с.
203. Юрченко В. Озеро у спадок : [роман] / В. Юрченко. – К. : Гамазин, 2008. – 288 с. – (Серія „На кола свої”).
204. Яворівський В. О. І засурмив янгол ... Твори : у 3 т. Т. 3. / В. О. Яворівський. – К. : Глобус, 1993. – 317 с.
205. Яновська Л. Твори : у 2 т. Т. 1 / Л. Яновська. – К. : Дніпро, 1991. – 712 с.
206. Яновський Ю. Мир. Київська соната / Ю. Яновський. – К. : Рад. письменник, 1988. – 236 с.
207. Ященко Є. Висока вахта самовимогливості, або Шевченків „Перебендя” в історичному контексті / Є. Ященко // Київ : журнал письменників України. – 2009. – № 10. – С. 4 – 8.

ДОДАТКИ

I. Семантично споріднені темпоральні корелятиви

Темпоральна семантика	Різновид кореляції		
	внутрішня		зовнішня
	у межах первинних прийменників	у межах вторинних прийменників	
Неозначена часова тривалість	+	+	+
Означена часова тривалість	+	+	+
Одночасність	–	+	+
Неозначена часова попередність	+	+	+
Означена часова попередність	+	–	+
Неозначена часова наступність	+	+	+
Означена часова наступність	+	–	–
Проміжний час	+	+	–
Приблизний час	–	+	+
Початкова часова межа	–	+	–
Кінцева часова межа	–	+	–
Час, рівновіддадений від стартової і фінішної точок	–	+	–

II. Опозитивні темпоральні корелятиви

Темпоральна семантика	Різновид кореляції		
	внутрішня		зовнішня
	у межах первинних прийменників	у межах вторинних прийменників	
Неозначена часова попередність ↔ неозначена часова наступність	+	+	+
Початкова часова межа ↔ кінцева часова межа	–	+	–

III. Парадигматична структура семантично споріднених корелятивів

Тип кореляції		Внутрішня											Зовнішня				
		первинні прийменники				вторинні прийменники											
Тип парадигми		2-компонентна	3-компонентна	4-компонентна	5-компонентна	2-компонентна	3-компонентна	4-компонентна	5-компонентна	6-компонентна	7-компонентна	8-компонентна	11-компонентна	2-компонентна	3-компонентна	4-компонентна	6-компонентна
		Семантика															
Неозначена	часова		+		+		+					+					
тривалість																	
Означена	часова		+							+				+	+		
тривалість																	
Одночасність										+				+			
Неозначена	часова				+	+			+								+
попередність																	
Означена	часова	+											+				
попередність																	
Неозначена	часова		+						+			+			+		
наступність																	
Означена	часова	+															
наступність																	
Проміжний час				+						+							
Приблизний час									+							+	
Початкова часова межа									+	+							
Кінцева часова межа													+				
Час, рівновіддадений від стартової й фінішної точок									+								

IV. Парадигматична структура опозитивних корелятивів

Тип кореляції	Внутрішня		Зовнішня
	первинні прийменники	вторинні прийменники	
Семантика	2-компонентні	2-компонентні	2-компонентні
Неозначена часова попередність ↔ неозначена часова наступність	+	+	+
Початкова часова межа ↔ кінцева часова межа		+	

V. Кореляція за походженням

Структурні моделі кореляції	Темпоральні прийменникові одиниці
Adv → prep ₂	близько, упродовж (впродовж), уповдовж (вповдовж), напередодні, наприкінці, невдовзі, після (опісля), пізніше (пізніш), раніше (раніш)
prep ₁ + N_x → prep ₂ prep ₂ + N_x → prep ₂	під час, у (в) ході, (у) в процесі, в епоху, в еру, у (в) час (часи), за час (часів), на добу, на момент, у (в) добу, у (в) годину, у (в) момент (моменти), у (в) період, у (в) пору, за період, до початку, на початку (початках), від (од) початку, перед початком, з (із) початком, після початку, у (в) середині, у (в) кінці, перед кінцем, під кінець, до кінця, при кінці, на кінець, до закінчення, перед закінченням, після закінчення, по закінченні, після завершення, по завершенні, по звершенні, на закінчення, на завершення, на схилі, на рубежі, на зламі, на переломі, на перевалі, на стику (стиках), на межі, на зорі, на світанку, на старті, на порозі, у (в) розквіті, у (в) розпалі (розпал), у (в) плинні, під завісу, на заході,
Adv + prep ₁ → prep ₂ Adv + prep ₂ → prep ₂	починаючи від (од), починаючи з (із, зі), одночасно з (із, зі), паралельно з (із, зі), водночас з (із, зі), рівночасно з (із, зі), рівнобіжно з (із, зі), раніше від, раніше за, пізніше від, пізніше за, слідом за, услід за, ближче до, задовго до, незадовго до, невдовзі по, незадовго перед, незадовго після, невдовзі після, незабаром після, відразу після, задовго до початку, задовго до закінчення
N_{instr} → prep ₂	протягом

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти дослідження кореляції на рівні прийменника в темпоральних конструкціях.....	5
1.1. Кореляція як лінгвістичне явище та її наукове висвітлення	5
1.2. Проблема лінгвістичного статусу прийменника в системі мови	9
1.3. Семантично-функційний потенціал первинних і вторинних темпоральних прийменників у складі прийменниково-іменникових синтаксем із часовим значенням	15
1.4. Кореляція як генетичний зв'язок між вторинним часовим прийменником і повнозначною частиною мови	22
1.5. Семантико-синтаксична кореляція як парадигматичне співвідношення прийменниково-іменникових темпоративів	28
РОЗДІЛ 2. Прийменниково-іменникові темпоративи як конкретні репрезентанти семантико-синтаксичної кореляції	36
2.1. Внутрішня семантико-синтаксична кореляція у структурі прийменниково-субстантивних темпоративів із первинними прийменниками.....	36
2.1.1. Прийменниково-іменникові корелятиви – експлікатори значення одночасності й різночасності	38
2.1.2. Семантичне співвідношення темпоративів – репрезентантів семантики проміжного часу	53
2.2. Внутрішня кореляція у прийменниково-іменникових структурах із вторинними темпоральними прийменниками	56
2.2.1. Прийменниково-субстантивні парадигми корелятивів зі значенням одночасності / різночасності	57
2.2.2. Корелятиви – виразники семантики приблизного та проміжного часу	84
2.3. Зовнішня семантико-синтаксична кореляція як наслідок співвідношення темпоральних синтаксем із непохідними та похідними прийменниками	87
2.3.1. Співвідносні прийменниково-іменникові конструкції із семантикою одночасності / різночасності	88
2.3.2. Корелятивні синтаксеми зі значенням приблизного часу	99
2.4. Опозитивні прийменниково-субстантивні темпоративи	100
РОЗДІЛ 3. Атрибутивні модифікатори як компоненти прийменниково- іменникових темпоральних корелятивів	105
3.1. Типологія атрибутивів і їхні сполучувальні можливості у структурі корелятивів темпоральної семантики.....	105
3.2. Обов'язкові та факультативні атрибутиви у складі співвідносних темпоративів	110
3.2.1. Прийменниково-субстантивні корелятиви – репрезентанти семантики неозначеної / означеної часової тривалості	112
3.2.2. Темпоративи зі значенням різночасності	124

3.2.2.1. Співвідносні синтаксеми – експлікатори семантики часової попередності	124
3.2.2.2. Прийменниково-іменникові корелятиви зі значенням часової наступності	130
3.3.3. Прийменниково-субстантивні конструкції – репрезентанти семантики приблизного та проміжного часу	134
ВИСНОВКИ.....	136
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	143
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	167
ДОДАТКИ	182

Монографія

Людмила Дерев'янку

**Кореляція первинних і вторинних прийменників у структурі
часових семантико-синтаксичних відношень**

Літературний редактор Лілія Гаращенко

Коректор Лілія Гаращенко

Дизайн обкладинки Світлана Дерев'янку

Підписано до друку 30.10.2017 р.

Формат 60x90/16. Папір офсетний. Друк – ризографія.

Гарнітура Times New Rom

Ум. друк. арк. 11,4. Наклад 100 прим. Зам. № 345

Українська мова

Надруковано у СПДФО Гаража М. Ф.

Свідоцтво № 1949605176 від 04.12.2006 р.

36029, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б